C.G. JUNG

Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri

–Konferanslar–

Türkçesi
Kâmuran Şipal

cem yayınevi

CEM YAYINEVİ

C.G. JUNG / ANALİTİK PSİKOLOJİNİN TEMEL İLKELERİ

ANALİTİK PSİKOLOJİNİN TEMEL İLKELERİ

-KONFERANSLAR-

KÜLTÜR DİZİSİ

C. G. JUNG

Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri

–Konferanslar–

Türkçesi
Kâmuran Şipal

cem yayınevi
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han 3/3
Cağaloğlu–İstanbul
Tel: 527 17 41 – Fax: 526 97 42

Cem Yayınevi'nde
Birinci Basım, 1992
Dizgi: Yüce•Dizgi•Grafik•Reklam
Başaran Ofset
İstanbul–1992

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KONFERANS 7
Tartışma 32

İKİNCİ KONFERANS 49
Tartışma 73

ÜÇÜNCÜ KONFERANS 92
Tartışma 123

DÖRDÜNCÜ KONFERANS 135
Tartışma 162

BEŞİNCİ KONFERANS 179
Tartışma 221

DİPNOTLAR 241

BİRİNCİ KONFERANS

Başkan, Dr. H. CRICHTON-MILLER:

Sayın baylar ve bayanlar! Burada hepiniz adına sayın Prof. Jung'u selamlamaktan kıvanç duyduğumu belirtmek isterim. Sayın Prof. Jung, bu ziyaretinizi aylardan beri içimiz sevinçle dolup taşarak bekledik. Aramızda bazı arkadaşlar, burada düzenleyeceğiniz seminerlerden yeni birtakım bilgiler edineceklerini umuyor kuşkusuz. Buradaki söyleşilere katılacak arkadaşlardan birçoğu, çağdaş ruhbilimin öbür manevî bilimlerden tehlikeli biçimde ayrılmasını önlemiş kimse diye görüyor sizi. Içimizde her ne kadar karşıt görüşte olanlarımız varsa da, çoğunluk ruhbilimle felsefe arasında bir bağlantı kurmanızı sağlayan düşünsel gücünüzdeki büyüklük ve ataklığa hayranlık duymaktadır. Siz, bizim gözümüzde, değer duygusunu yeniden dirilten, ruhbilimsel düşünüde insan özgürlüğü kavramını yeniden canlandıran birisiniz. İnsan ruhuna yönelik araştırmaları doğabilimin

son bulduğu yerde sona erdirmemeniz, özellikle üzerinde durulmaya değer bir noktadır. Hepimiz de bu ve benzeri nedenlerden ötürü size teşekkür ediyor, konuşmalarınızı büyük bir sabırsızlıkla bekliyoruz.

C. G. JUNG

Baylar ve Bayanlar,

Konuşmama başlarken, İngilizce'nin anadilim olmadığını gözden uzak tutmamanızı rica edecek, yani dil konusunda yapacağım acemilikleri, içerisine düşeceğim yanılgıları hoşgörüyle karşılamanızı çaresiz bekleyeceğim sizlerden.

Bildiğiniz gibi, amacım, ruhbilimin kimi temel kavramları üzerinde kısa bir özet sunmaktır. Bunu yaparken, daha çok kendi ilkelerim ve bakış açım üzerinde durduğuma takılarak, başka araştırmacıların da değerli katkılarının önemini bilmezlikten geldiğim sanılmasın. Doğrusu, kendimi öne çıkarmak gibi yakışıksız bir davranışta bulunmak istemem. Freud ve Adler'in bu alanda gösterdiği yararlıklar, benim gibi sizin de yabancınız değildir kuşkusuz.

Şimdi size sunmayı düşündüğüm özette nasıl bir yol tutacağımdan söz açayım. İlkin, yapacağım konuşmalar için öngörülmüş programı açıklamama izin veriniz lütfen. Ele alacağımız başlıca iki konu olacak. Birincisi: bilinçaltı'nın **yapı ve içeriği**; ikincisi: bilinçsiz ruhsal süreçlerdeki içeriklerin araştırılıp saptanmasında başvurduğum **yöntemler**. İkinci konu üç bölüme ayrılıyor: **Çağrışım deneyi, düş çözümlemesi ve aktif imgelem**[1] (imajinasyon).

Çağımızın ortak (kolektif) bilinci için karakteristik felsefî, dinsel, ahlâkî ve toplumsal sorunlar gibi pek çapraşık konulara ya da ortak bilinç süreçlerine ve ilgili süreçleri aydınlatmak için karşılaştırmalı mitoloji ve tarih alanında yapılması gereken araştırmalara ilişkin söylenebileceklerin tümünü burada asla

sizlere aktaramayacağım kuşkusuzdur. Adı geçen konular ne denli sapa görünürse görünsün, bireyin ruh durumunun bozulmasında ve ortaya çıkacak bozuklukların giderilip ruhsal durumun yeniden düzene kavuşturulmasında alabildiğine güçlü rol oynamaktadır. Değişik ruhbilimsel kuramların varlığı da yine aynı konulardan ileri geliyor. Bir hekim olup en başta psikopatolojiyle uğraşırım; ama yine de normal ruh yaşamını ilgilendiren bilgimizdeki zenginleşmenin psikopatolojiye hepsinden çok yarar sağlayacağı kanısındayım. Hastalıkların normal süreçlerde bir bozulma anlamına geldiğini, bunların yalnız kendilerine özgü bir psikolojiyi içeren **entia per se**[2] görülemeyeceğini, özellikle hekimler hiç akıldan çıkarmamalıdır. **Similia similibus curantur**[3], eski tıbbın bulduğu önemli bir gerçektir ve büyük bir gerçek olduğu için de kolaycacık soysuzlaşıp büyük bir saçmalığa dönüşebilir. Demek istediğim, tıbbî psikoloji, bizzat hastalanmaktan kendini korumak zorundadır. Tekyanlılık ve bakış ufkunun darlığı, çok iyi bildiğimiz karakteristik özellikleridir nevrozların.

Size bu konuda ne kadar çok şey söylesem, yine de söylediklerim, yazık ki bütünlükten uzak bir izlenim uyandırmaktan öteye gitmeyecektir. Sayısı hayli kabarık yeni kuramlan burada ele alamayacağım için üzgünüm; üzerlerinde kuramsal düşünceler yürütmekten çok, olguların kendilerine yönelen deneysel (ampirik) bir mizacım var. İtiraf edeyim ki, zekâ için eğlenceli bir vakit geçirme aracı niteliği taşımasına karşın, olgular üzerinde kuru kuruya düşünmek, yaradılışıma uygun bir davranış değildir. Karşılaştığım her vakaya yeni bir kuram gözüyle bakanm, belki böyle yapmakla pek kötü de davranıyor sayılmam. Çünkü psikoloji enikonu körpe bir bilim dalıdır, emekleme dönemini kanımca henüz geride bırakmamıştır. Dolayısıyla, genel kuramlar ortaya atmak için zaman kuşkusuz erkendir. Hatta, kimi vakit bana öyle geliyor ki, ruhbilim gerek üstlendiği ödevdeki büyüklüğün, gerek araştırma konusu yaptığı ruhtaki o sersemletici ve yıldırıcı çapraşıklığın bilincine varmış sayılamaz. Besbelli bu

tür gerçeklerin ancak yavaş yavaş bilincine erişilebiliyor. Ruhun bir yandan bilimsel gözlem ve incelemelere **nesne** olmasını, beri yandan **özne** işlevi görüp gözlem ve incelemelerde başvurulan araç rolü oynamasını henüz hiç de gereği gibi kavrayamamaktayız. Bu netameli kısır döngüyle yüz yüze gelişimdir ki, beni alabildiğine dikkatli davranmaya ve konuşmalarımda belli bir göreceleştirmeyi (relativizasyon) kollayıp gözetmeye zorlamış, ancak sözkonusu davranışım, çokluk başkaları tarafından yanlış anlaşılmıştır.

Sizlerin önünde yapacağım konuşmaların değerini, bu tür tatsız eleştirilerle küçültmek istemem hani. Böylesi eleştirilerde bulunmam, açıklamalarımda hoş karşılanmayacak kimi çapraşıklıkları önceden bağışlatmak içindir. Ben, kuramlardan çok gerçeklerle uğraşırım. Dolayısıyla, yapacağım açıklamalardan çıkaracağım sonuçları desteklemek üzere, elimdeki tüm kanıtları zamanın kısalığından ötürü sizlere sunamayacağımı göz önünde tutmanızı rica edeceğim. Bu sözlerim, özellikle düş çözümlemesindeki o bir yığın dallanıp budaklanmalarla ve bilinçsiz süreçlerin araştırılmasında uygulayacağım karşılaştırmalı yöntemle ilgilidir. Üzerine eğileceğim konuları irdelerken elden geldiğince yalınlıktan ayrılmamanın üstesinden gelmem gereken bir ödev olduğunu biliyor, burada da yine enikonu sizlerin anlayışınıza ve hoşgörünüze sığınmak zorunluğu duyuyorum.

Ruhbilim, bir kez bilinç'i inceler. İkincisi: Bizim bilinçsiz ruhsal yaşam dediğimiz yaşamın ürünlerini araştırır. Bilinçdışını doğrudan incelememiz olanaksızdır; çünkü bilincimizin dışında kalır bilinçdışı, kendisine açılan bir kapı bulunmaz elimizde. Biz, ancak bilinçli olayları incelemelerimize konu yapabiliriz; öyle olaylar ki, kökleri bilinçdışı diye nitelediğimiz alanda, filozof Kant'ın antropolojisine[4] göre dünyanın yarısını oluşturan "karanlık tasarımlar" bölgesinde saklı yatar. Bilinçdışı üzerinde ne söylersek söyleyelim, bilinçli usumuzca söylenmiş sözlerdir hepsi. Bilinçsiz ruhsal yaşam düpedüz kavrayamadığımız bir nitelik taşımakta, ama kendini bilinç aracılığıyla ve bilinç ko-

şullarında açığa vurmaktadır. Bundan öte bildiğimiz ve yapabileceğimiz bir şey yoktur, bundan öteye gidememekteyiz. Dolayısıyla, bilinçdışı konusunda yargılar verirken bu gerçeği son ölçüt bilip, her vakit göz önünde tutmanın yerinde bir davranış sayılması gerekmektedir.

Bilinç denilen şey tuhaf bir nesnedir, kesiklik ve kopukluklarla kendini belli eden bir süreçtir. İnsan yaşamının beşte biri ya da üçte biri, hatta belki yarısı bilinçsiz-bilinçli durumda geçer. Çocukluğumuzun ilk dönemi, bilinçsiz bir akış izler. Her gece bir bilinçsizlikten içeri yuvarlanır, yalnız uyku ile uyanıklık arasındaki belli zaman aralarını az ya da çok berrak bir bilinçle yaşarız. Hatta bu bilincin bile ne ölçüde berrak nitelik taşıdığı sorulabilir. Örneğin, on yaşındaki çocuklarda artık bir bilincin geliştiğini düşünebiliriz. Ama bunun acayip bir bilinç olduğunu, yani her türlü **ben-bilinci**'nden uzak bir karakter taşıdığını saptamak güç değildir. Pek çok çocuğun on bir, on iki, on dört ya da daha ileri yaşlarda ansızın "benim" (ich bin) yaşantısına ulaştığını biliyorum. İlk kez yaşantılarının bilincine varan bu çocuklar, başlarını döndürüp bakabilecekleri bir geçmişleri bulunduğu sezgisine kapılır. Ne var ki bu geçmiş, birtakım nesnelerin anılarını içermesine karşılık, onların ben'lerine ilişkin hiç bir anıyı kapsamına almaz.

"Ben" dedik mi, bu ben'i tümüyle yaşadığınızı ya da yaşamadığımızı belirleyecek mutlak (absolut) bir ölçüt yoktur elimizde. Belki de **ben yaşantımız** hâlâ fragman niteliği taşımaktadır; belki gelecek kuşaklar, **ben**'in insan için taşıdığı anlam konusunda bizden daha çok bilgi sahibi olacaktır. Bu sürecin bizi ilerde ne gibi sonuçlara götüreceğinden doğrusu büsbütün habersiz bulunmaktayız.

Bilinç, boyutlarını kestiremediğimiz geniş bir bilinçsiz alanın üst yüzü ya da bu alanı örten bir zar gibidir, Bilinçsiz alana ilişkin bir şey bilmediğimiz için, bilincin egemenlik bölgesini de kestiremeyiz. Bilinmeyen bir şey içinse, şöyledir ya da böyledir denemez. **Bilinçdışı** sözcüğüyle, çokluk, somut bir nesneyi anlattığımızı sanırız. Ama gerçekte bütün yaptığımız, bilindışı'nın

içyüzünü kavrayamadığımızı dile getirmektir. Bilinç eşiği[5] altında ruhsal bir alanın yer aldığını gösteren dolaylı ipuçları vardır elimizde. Ve bunu doğrulayacak bilimsel bakımdan sağlam kanıtlarımız bulunmaktadır. Dışavurumlarına bakarak, bilinçdışı'nın içyüzü konusunda kimi sonuçlar çıkarabilmekteyiz. Ama bu işi yaparken, pek de çok insanbiçimciliğe[6] (antromorfizm) kaydığımızı söyleyebiliriz; çünkü gerçekte nesnelerin bilincimizin algıladığından pek değişik nitelik taşıması, hani hiç de akıl almayacak şey değildir.

Örneğin, somut gerçeği (realite) alıp bunu bilincimizin kendisini algıladığı durumuyla karşılaştırırsak, bu algılamada "nesnel" bir varlıktan yoksun alabildiğine değişik iç simgelere rastlarız. Örneğin renkler görür, sesler işitiriz; oysa görüp işittiğimiz gerçekte titreşimlerdir yalnız. Dünya konusunda duyularımızdan ve ruhsal etkinliğimizden bağımsız olarak bilgi edinebilmemiz için, pek karmaşık aygıtlarla donatılmış laboratuvarlar gerekmektedir. Öyle sanıyorum ki, bilinçdışında da durum buna benzer: Nesnelerin bilincimizin dışındaki gerçek durumunu nesnel yöntemlerden yararlanarak belirleyebilmemiz için, yine elimizde bir laboratuvarın bulunması zorunludur. Dolayısıyla, bu konferans dizisinde bilinçdışına ilişkin sözlerimi, böyle bir arka planın varlığı göz önünde tutularak değerlendirilmelidir. Konuşmalarımda bir "**sanki**" sözkonusu olacaktır her vakit; bunu hiç unutmamanızı sizlerden rica edeceğim.

Kaldı ki, bilinç dediğimiz yeteneğe bazı sınırlar konmuştur; belli bir andaki içeriklerin ancak birazını alıp kendisinde saklayabilir; öbür içerikler ise bilincimizin dışında kalır. Dolayısıyla, kesintisiz bilinçli bir dünyayı tasarlayabilmemiz ve genel bir ilişkiler örgüsünün varlığını algılayıp kavramamız, ancak sözkonusu bilinçli **anlık algılamalar**'ın birbirini izlemesiyle gerçekleşebilmektedir. Bütün'ü tek bir andaki algılarımızla algılayabilmemiz olanaksızdır, bunu başaramayacak kadar sınırlıdır bilincimiz. Her an gözlerimizle kucakladığımız alan, o andaki ışığın aydınlattığından öteye geçmez. Dünya'ya sanki daracık

bir yarıktan bakarız ve yarık ancak bütün'den küçük bir kesiti algılamamıza olanak verir. Dünya'nın geri kalan bölümüyse, karanlıklar içinde saklı yatıp algılamalarımızdan kaçınır kendini. Bilinçdışı ülke devcileyin boyutlarla donatılmıştır, uzayıp gider kesintisiz. Ama bilinçli ülke, sürekli algılama ve kavramalarımızın her an yeniden oluşturduğu sınırlı bir alana benzer.

Bilincimizin temelini, geniş ölçüde, **dış dünya**'ya ilişkin algılarımız ve bu dünyada kendimize bir yönelim[7] (oryantasyon) sağlama yolundaki çabalarımız oluşturur. İlk atalarımız zamanında ciltte bir duyu organı olabilecek ektoderm[8] kökenli beyindedir belki bilincin yeri. Bilincin beyne yerleştirilmesi, belki onun duyusal ve yönelimsel (oryantasyonla ilgili) işlevinin sonucudur. Dolayısıyla, onyedinci ve onsekizinci yüzyıl İngiliz ve Fransız ruhbilimcilerinin bilinci duyusal algılamalara bağlayarak, sanki bilinci salt bunlar oluşturuyormuş gibi davranması yersiz değildi. Sözkonusu davranışı şu ünlü söz pek güzel dile getirmektedir: **"Nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu[9]"** Çağdaş ruhbilimde de benzeri görüşlerin varlığını saptamaktayız. Örneğin FREUD, duyusal algılamaları bilincin kaynağı diye göstermese bile, bilince bilinçdışının kökeni diye bakar. Bu da yine daha önce sözü edilen ussal tutumun sonucudur.

Oysa benim için durum karşıtıdır bunun. Bana göre, ilkin ortada bilinçdışı vardır kuşkusuz ve bilinç, bilinçsiz durumdan gelişip ortaya çıkar. Çocukluğumuzun ilk dönemlerindeki yaşayışımız bilinçsizdir; en önemli içgüdüsel işlevler bilinçsiz çalışır, bilincin önce bilinçdışı tarafından oluşturulması zorunludur çünkü. Ancak, bu sürecin gerçekleşmesi alabildiğine yoğun çabaların gösterilmesine bakar. Bilinçli yaşamak çetin bir iştir, bezginliğe dek götürebilir insanı. Bilincin geliştirilmesi, adeta doğaüstü bir uğraşın ürünüdür. Örneğin, ilkellerde saptayabiliriz bunu: Kendilerine en ufak bir istek yönetilmeye görsün, hatta kimi vakit böyle bir şeye bile gerek kalmadan "varlıklarının bilincini" yitirirler ansızın.

Bir köşede saatler boyu pinekler, "Ne düşünüyorsun?" diye sorulduğunda gücenip alınırlar; çünkü: "Aklından zoru olan düşünür, böylelerinin kafasında düşünce bulunur, biz düşünmeyiz," derler. Düşündüler mi, bunu karınları ya da yürekleriyle yaptıklarını sanırlar. Kimi zenci kabileleri, düşüncelerin karında yaşadığına inanır; çünkü karaciğer, mide ve bağırsak gibi organların çalışmasını bozan düşünceleri algılarlar yalnız. Başka bir deyişle, ancak emosyonal tasarımların bilincindedirler. Duygu ve heyecanlara, her vakit, algılanabilecek güçte fizyolojik olaylar eşlik eder. Pueblo[10] kızılderilileri, bir ara bana tüm Amerikalılar için kaçıktır demiş, ben biraz şaşırıp nedenini sorunca şöyle söylemişlerdi: "Kafalarıyla düşündüklerini ileri sürerler çünkü. Oysa normal hiç kimse kafasıyla düşünmez. Biz, yüreklerimizle düşünürüz." Anlaşılıyor ki henüz bu insanlar, karın zarını (diyafram; **phren**=us, ruh) ruhsal etkinliğin merkezi gören Homer çağında yaşamakta, yani ruhsal yetileri (melekeleri) organizma içerisine dağıtırken bizden başka türlü davranmaktadır. Bizim bilinç görüşümüz ise, düşünceye yüce kafalarımızın içerisinde yer verir. Pueblo kızılderilileri, emosyonların (duygu ve heyecan) kaynağını bilincin kaynağı sayar, soyut düşünce diye bir şey bilmez. Güneşe tapan bu insanlara, bir ara, davranışlarının yanlışlığına ilişkin olarak Augustinus[11]'un kanıtından söz açmış ve: "Tanrı güneş değil, güneşi yaratandır![12]" demiştim. Ama onlar ileri sürdüğüm kanıtı benimsemeye yanaşmamıştı, çünkü duyu ve duygularının dışına çıkacak yetenekte değillerdi. Bilinç ve düşüncenin yeri diye kalbi bellemişlerdi. Oysa bizim için, ruhsal etkinlik hiçbir anlam taşımaz. Bizim görüşümüze göre, düş ve düşlemlerimizin (fantazya) kaynağı "çok derinlerde" saklıdır. Bu yüzdendir ki, bir **alt bilinçten** ve bilinçaltı nesnelerden söz açmaktayız.

Ruhsal yetilerin (meleke) organizma içerisine yerleştirilmesinde bize tuhaf gelen böylesine bir tutum, ilkel denen, ama ilkellikle hiçbir alıp vereceği bulunmayan psikolojilerde büyük rol oynar. Örneğin, **Tantra-Yoga**'[13]da ve Hint felsefesinde ruhun

katmanlarına ilişkin alabildiğine titiz sistemler geliştirildiğini, ruhsal katmanları apışarası (perine) ile baş arasında çeşitli bölgelere dağıtıldığını görürüz. **Chakras** adı verilen bu merkezler yalnız Yoga öğretilerinde bulunmamakta, eski Alman alşimistlerinin Yoga öğretisinden habersiz doğduğu kuşku götürmeyen yapıtlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Kendisiyle bağlantı kurabileceği bir **ben** yoksa, hiçbir şeyin bilinçlilik kazanamayacağı, bilinç açısından çok önemli bir noktadır. **Ben**'le bağlantı kuramayan hiçbir şey, bilinçlilik özelliğine kavuşamaz. Dolayısıyla bilinci, ruhsal süreçlerin **ben**'le ilişkisi diye tanımlayabiliriz. Peki ama, **ben** nedir? **Ben**, vücudumuzun, bir başka deyişle "varlığımızın" özellikle genel algılamalarından ve belleğimizin içeriklerinden oluşan bir yapı kompleksidir. İnsanın, geçmişte yaşamış olduğuna ilişkin bir düşüncesi ve belleğinde bir dizi anısı bulunur hep. Bu iki etken, **ben** adını verdiğimiz nesnenin temel taşlarıdır. Dolayısıyla, ben için, ruhsal süreçlerin oluşturduğu kompleks bir yapıdır diyebiliriz. Bu yapı kompleksinin büyük bir çekim gücü vardır, mıknatıs gibidir adeta ve bilinçaltından, bizim tümüyle bilgimiz dışında kalan o karanlık bölgeden kimi içerikleri çekip kapsamına alır. Ayrıca, dış dünyadan çeşitli izlenimler çeker kendine. **Ben**'le aralarında bağlantı kurulabilen izlenimler bilinçlilik kazanır; **ben**'le arasında böyle bir bağlantı sağlanamayan hiçbir şey, bilinç alanında boy gösteremez.

Yani kanımca, **ben** bir çeşit yapı kompleksidir. Kuşkusuz, bize en yakın, bizim en sevdiğimiz bir komplekstir bu. Sürekli dikkat ve isteklerimizin orta noktasında yer alır ve bilincin kesinlikle merkezini oluşturur. Örneğin, **ben**, şizofrenlerdeki gibi bir bölünmeye uğradı mı, her türlü değer ilişkisi yitip gider; nesnelerin istemsel yoldan reprodüksiyonları (yeniden üretimleri) yapılamaz; çünkü merkezde bir bölünme gerçekleşmiş, ruhsal içeriklerden kimi ben'in bir parçası, kimi öbür parçasıyla bağlantılı duruma gelmiştir. Bunun içindir ki, şizofrenlerin bir kişilikten bir başkasına sıklıkla ve dolaysız olarak geçtiği görülür.

Bilincin bir dizi işlevi vardır. Bu işlevler, onun ruh dışı (ektopsişik) ve ruh içi (endopsişik) alanlardaki yönelimini sağlar. **Ruh dışı**, bilincin içerikleriyle dış dünya izlenimleri arasındaki bağlantılardan oluşan bir sistemdir; duyuların dış dünyadan ilettiği değişik duyumlar karşısında benim nasıl davranacağımı gösteren bir yönelim (oryantasyon) sistemidir bu. **Ruh içi**, ise, bilincin kendi içerikleriyle bilinç dışında akıp gittiğini sandığımız içerikler arasındaki ilişkiler sistemi olarak niteleyebiliriz.

İlkin ruh dışı (ektopsişik) işlevlerden söz açalım. Bir kez karşımızda **duyum**'u, duyusal işlevi bulmaktayız. Bundan, ben kendim, Fransızların **la fonction du reel** dedikleri şeyi, yani duyusal işlevlerin aracılığıyla dış dünyadan bana iletilip benim tarafımdan algılanan olayların tümünü anlamaktayım. Fransızların **la fonction du reel**'i, öyle sanıyorum ki, bunu dile getirebilecek en geniş kapsamlı deyimdir. Duyumlarım, bana bir şey **karşısında bulunduğumu** söyler, ancak bu şeyin **ne** olduğunu açıklamaz ve başkaca bir bilgi vermez bu konuda, bana "bir şey karşısındasın" der yalnız.

Bundan sonra ilk karşılaşacağımız işlev, **düşünce**'dir. Bir filozofa "Düşünce nedir?" sorusunu yöneltirseniz, size onu pek çetin bir nesne diye tanımlayacaktır. Dolayısıyla, bu konuda hiçbir vakit soru sormayınız kendilerine; çünkü düşüncenin ne olduğunu bilmeyen tek kişi varsa, o da filozoftur. Filozoflar dışında herkes bilir düşünceyi. Bir kimseye "Hele bir düşünün bakalım!" deseniz, o kimse sizin söylemek istediğiniz şeyi çok iyi kavrar. Ama bir filozof, hayır! En yalın biçimiyle düşünce, bir şeyin **ne** olduğunu anlatır bize, nesneleri isimlerle donatır. Sonra da bir kavram ekler bunlara; çünkü düşünce, algılama artı yargıdır. (Alman ruhbilimcileri, **apersepsiyon** deyimini kullanır bunun için.)

Konuşma dilinin kendisi için bir deyim içerdiği üçüncü işlev duygu'dur. Burada çok kişinin zihni bulanmakta, duygu'dan söz açmam bazı kişileri kızdırmaktadır. Çünkü, bunların kanısına göre, duygu üzerinde söylediklerim korkunç şeylerdir. Duygu-

lar, içerdikleri duygusal ton aracılığıyla nesnelerin **değeri**'ne ilişkin bilgiler sunar bize. Örneğin, duygularım, bana bir şeyin uygun ya da hoş olup olmadığını söyler. Neyin benim için değer taşıdığını belirtir. Dolayısıyla, her algılama, her **apersepsiyon**, belli bir duygusal tepkiyle bağlantılı durumdadır. Duygularda duygusal bir tonun varlığını deneysel yoldan da kanıtlayabiliriz her vakit. Bu konuya ilerde yine döneceğiz. Evet, duygu üzerinde söylediğim "korkunç şey"dir ve onun da düşünce gibi **ussal** bir işlev sayılacağıdır. Düşünen herkes, duymanın ussal bir işlev olmayıp, alabildiğine **us dışı** nitelik taşıdığından yüzde yüz emindir. Ama şu noktayı göz önünde tutunuz lütfen: Kimsenin ruhsal işlevlerin tümünde bir yetkinliğe (mükemmelliğe) kavuştuğu söylenemez. Düşünmede yetkinlik kazanan kişi, duyguda böyle bir aşamaya ulaşmaktan uzak bulunur kuşkusuz; çünkü düşünme ve duyma aynı zamanda sürdürülen etkinlikler değil, karşılıklı birbirinin yoluna duran, birbirini engelleyen işlevlerdir. Yani, bir coşkuya kapılmaksızın salt bilimsel ya da filozofik doğrultuda düşünmeye kalkıldı mı, tüm duygusal değerlerin düşünü eylemi dışında bırakılması gerekir. Bu yapılmadı da, insan duygusal değerlerin baskısını aynı zamanda üzerinde hissetti mi, yaprak bitlerinin sınıflandırılması konusunda düşünmektense, özgür istem (irade) konusunda düşünmek yeğ tutulur belki. Duygu açısından bakıldığında ise, her iki işin yalnız **nesne** değil, **değer** bakımından da birbirinden ayrıldığı elbet hiç kuşku götürmeyecek gibi ortadadır. Değer konusundaki tasarımlar, zekâ için bir ölçüt oluşturamaz; ancak vardır bu tasarımlar ve değerlendirme önemli bir işlevdir. Eksiksiz bir dünya görüşünün bütünleyici parçalarıdır değer yargıları. Bunları dikkate almamak, karşımıza birtakım güçlükler çıkarır. Duygunun çokları için alabildiğine **us dışı** nitelik taşımasının nedeni, kimi ruh durumlarında akla gelmedik duyguların içimizde uyanabilmesidir. Dolayısıyla, en başta bu ülkede yaşayan herkes, duygularını denetim altında bulundurmanın zorunluğuna yürekten inanır. Bunun da değerli bir özellik sayılacağını seve seve itiraf etmek

isterim. Sözkonusu özellik, İngilizlere karşı katıksız bir hayranlıkla doldurur içimi. Ancak, her şeye karşın duygular ruhumuzda sürdürür varlığını ve öyle insanlar bilirim ki, duyguları üzerinde şaşılası bir egemenlik kurmuştur, ama yine de duyguları kendilerini enikonu uğraştırır.

Şimdi dördüncü işleve geçiyoruz. Duyumlarımız bir şeyin **varlığını**, düşünce bunun **ne olduğunu** haber verir bize, duygu ise sözkonusu nesnenin bizim için taşıdığı **değer**'i belirler. Ancak, bunların dışında, bir kategori daha sözkonusudur ki, o da zamandır. Bir geçmişi, bir de geleceği vardır nesnelerin. Bir yerlerden gelir, bir yerlere giderler; nereden gelip nereye gittikleri bilinmez, ama insanın içinde buna ilişkin bir sezgi uyanabilir ya da insan buna ilişkin bir koku alabilir. Örneğin, sanat yapıtları ya da antika eşya alıp satan bir kimse belli bir yapıt ya da eşyanın 1720 yılında büyük bir kişi tarafından yaratıldığının kokusunu alabilir, ustalıklı bir çalışmayla karşı karşıya bulunduğu sezgisi belirebilir ruhunda. Ya da hisse senetleri borsasının ilerdeki durumu bilinmese de, senetlerin yükseleceği insanın içine doğabilir. Bu da, **intuition** (sezgi) diye nitelenen, çokluk peygamberlerde görülüp içyüzü açıklanamayan bir yetenektir. Örneğin hastanızın, sizden söylenmesi pek güç bir şey sakladığını kesinlikle bilmez, ama bunu sezebilir, "bana öyle geliyor" ya da "içimde öyle bir duygu var" sözleriyle sezginizi açığa vurursunuz; çünkü konuşma dili bu gibi şeyler için henüz açık seçik tanımlamlar içememektedir. Ama **intuition** deyimi İngilizce'de giderek yerleşmektedir. Hani buna da şükrediniz; çünkü Almanlar hissetmek (empfinden) ve duymak (fühlen) arasında bile bir ayrım yapamamaktadır. Oysa Fransızca'da başkadır durum, "midemde bir duygu" var diyemezsiniz asla, daha çok bir duyumdan söz açabilirsiniz. İngilizce'de de duyumu ve duyguyu karşılayan çeşitli deyimler buluruz. Ama duygu ve **intuition** birbirine kolay karıştırılır. Dolayısıyla, benim burada yaptığım, nerdeyse yapay bir ayrımdan başka şey değildir. Ancak, bilim dilinde böyle bir ayrıma başvurmak, pratik nedenlerden

ötürü büyük önem taşır. Kimi deyimlerle ne söylemek istediğimizi eksiksiz tanımlamamız gerekir; yoksa söylediğimiz anlaşılmaz, bu da ruhbilim için her vakit pek tatsız bir şeydir. Konuşurken "duygu" diyen kimse, aynı sözcüğü kullanan bir başkasından belki büsbütün ayrı bir anlamı dile getirmektedir. "Duygu" deyimine başvuran kimi ruhbilimciler, onu çokluk kötürümleşmiş düşünce diye gösterir. "Duygu, bütünlük kazanmamış düşünceden değişik bir nesne değildir" sözü, ünlü bir ruhbilimcinin tanımıdır. Birincil (primer) bir nesnedir duygu, gerçek bir nesnedir: Bir işlevdir, dolayısıyla bir deyimle karşılanır dilde. İçgüdülere dayalı usumuz, gerçekten var olan nesneler için sözcükler bularak ortaya kor. Yalnız ruhbilimcilerdir ki, varolmayan nesneler için de sözcükler uydururlar.

Son tanımladığımız işlev, yani intuition hayli gizemsel (mistik) bir şey gibi görünmektedir ve biliyorsunuz, pek çok kimse "fazla mistik" biri gözüyle bakar bana. İşte şimdi sizlere kendi mistisizmimin bir parçasını sunmuş bulunuyorum. Sezgi (intuition), köşe başlarını görmemizi sağlayan bir işlevdir; gerçekte olanadığı yoktur böyle bir şeyin, ama sezgi insan için bu ödevi yerine getirir ve insanlar güvenir sezgiye. Bildiğimiz dört duvar arasında normal bir yaşam, sürülüp alışılagelmiş işlerle uğraşıldı mı, genellikle kendisinden, yararlanılmadan kalır sezgi yetisi. Ama ister borsada, ister Afrika'nın göbeğinde olsun, insan sezgilerine gerçek nesneler gibi gereksinim duyar. Örneğin, izlediğiniz yolun daha ilk dönemecinde fundalıktan karşınıza bir gergedan mı, yoksa bir kaplan mı çıkacağını önceden kestiremez, ama sezebilirsiniz; bu da kimi durumlarda insanı ölümden kurtarabilir. Onun içindir ki, doğa koşullarında yaşayan insanların, sezgilerinden pek geniş ölçüde yararlandıklarını görürüz. Şimdiye dek, bilmediğimiz alanlarda kendilerini tehlikeye atan kimseler ve birbirinden büsbütün değişik alanlarda öncü rolünü oynayan kişiler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Kâşifler ve yargıçlar, çokluk sezginin yol göstericiliğine bırakır kendilerini. Bilmediği durumlarla yüz yüze gelen insan, karşısında tutunabileceği her-

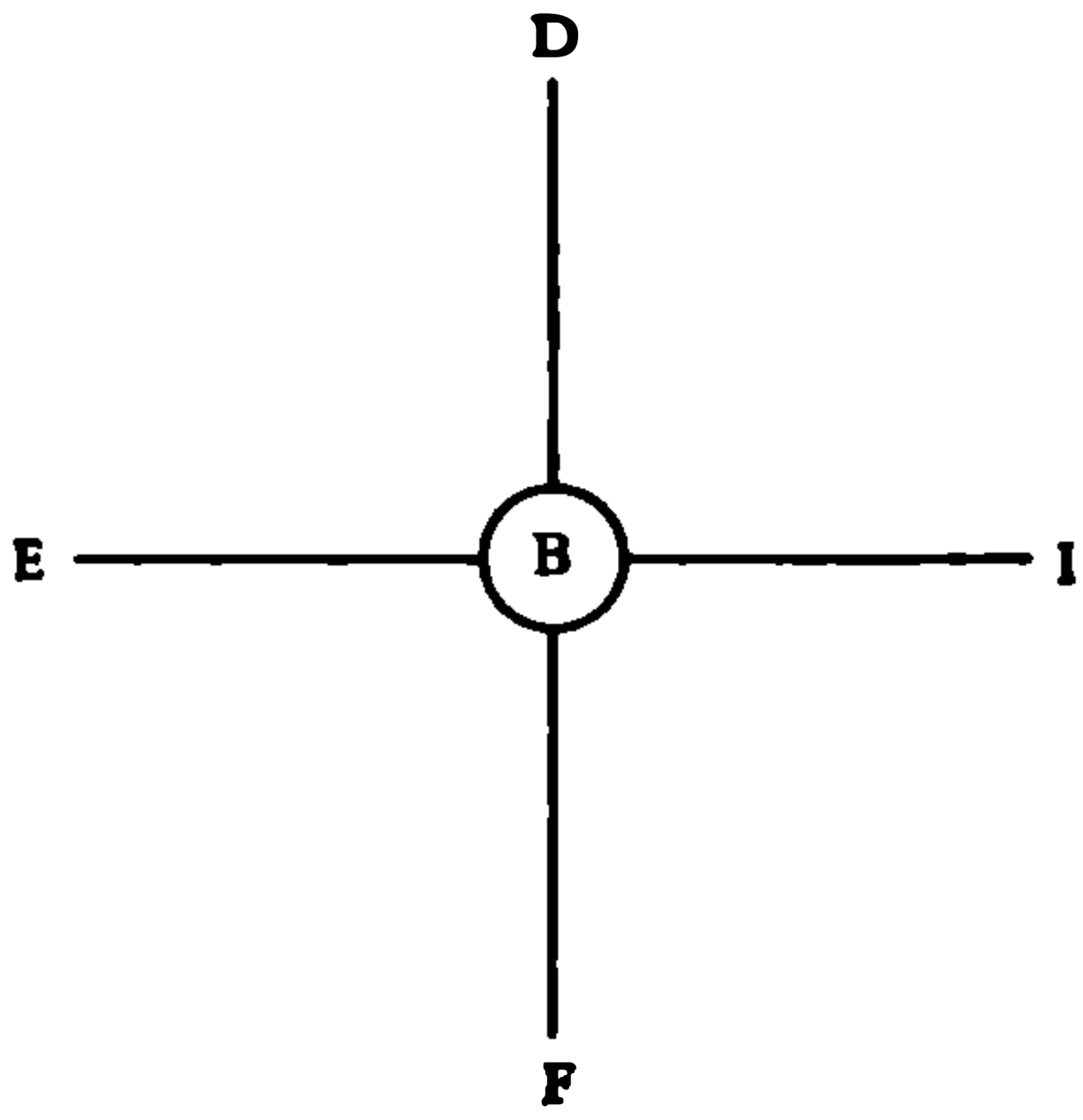
kesçe benimsenmiş birtakım değerler ya da sağlam kavramlar bulamadı mı, yardımına sığınacağı tek şey kalır ki, o da sezgidir.

Sizlere sezgi denen işlevi elden geldiğince anlatmaya çalıştım, ama belki pek iyi başaramadım bunu. Bana sorarsanız, sezgi gerçekte duyuların değil, daha çok bilinçdışının aracılığıyla sağlanan bir algıdır. İşi bu kadarda bırakıp, sözlerime yalnız şunları eklemek isterim: "İlgili algının nasıl gerçekleştiği konusunda bilgim yoktur." Bir kimsenin de gerçekte bilemeyeceği bir şeyi nasıl bildiğini açıklayamayacak, böyle bir bilgiye nasıl ulaştığını söyleyemeyeceğim. Ama kendisi bilir bunu ve buna göre davranır. Örneğin, kehanet kapsamına giren düşler, telepatik olaylar vb. sezgi kapsamına girer. Sezgiyle sık sık karşılaşmakta ve böyle bir yeti'nin varlığına kesinlikle inanmaktayım. Sezgisel olayları ilkellerde de gözlemleyebilmekteyiz. Bilincimizden içeri girebilecek gücü gösteremeyen duyusal izlenimler gibi bilinç eşiği altında geçen bu tür algılamaları, dikkatimizi kendilerine yönelttik mi, dört bir yanda saptayabiliriz. Örneğin, **kriptomnezi**[14]de ansızın bilincimizde bir şey boy gösterebilir ya da rastlantı sonucu işitilen bir söz düşünsel bir süreci devinime geçirebilir. Ama bütün bu durumlarda bilinçte kendilerini açığa vurana kadar bilinçsiz kalan bir nesne sözkonusudur ve böyle bir nesne, bizde sanki gökten düşmüş izlenimi uyandırır, Almanca'da sözü edilen olaya usagelim (Einfall) denir, yani bir şey bir yer'den çıkarak bir kimsenin usuna "gelmektedir." Bazen bir vahyi andırır bu. Gerçekte ise sezgi pek doğal bir işlevdir, düpedüz normal bir olgudur; reel nitelik taşımadığı için belli bir nesneyi algılayamadığımız ya da düşünemediğimiz veya duyamadığımız zamanlar hemen yardımımıza koşup boşluğu kapatmasından ötürü varlığı gereklidir. Örneğin, geçmiş artık gerçekliğini yitirdiği gibi, gelecek de sandığımız kadar gerçek nitelik taşımaz. Dolayısıyla, köşeyi dönerken geride bıraktığımız kimi nesnelere ilişkin bazı bilgileri bize sağlayan bir işlevden bizi yoksun bırakmadığı için Tanrı'ya şükretmeliyiz. Öme-

ğin, daha önce hiç karşılaşmadıkları durumlarla sık sık karşılaşan hekimler, sezgiden pek bol ölçüde yararlanırlar. Yerinde konan kimi tanı (teşhis), işte bu "gizsel" işlevden kaynaklanır.
Ruhsal işlevler, genellikle istem'in denetimi altında bulunur ya da bulunduğu umudunu besleriz. Çünkü özerklik içinde (otonomi) olup biten her şey korkutur bizi. Ruhsal işlevler istemin (irade) denetimi altında bulunursa, gerektiğinde aralarından birini ya da ötekisini devre dışı bırakabiliriz, bir seçime gidebilir aralarında, bunları baskılayabilir ya da bir yoğunlaştırma eyleminden geçirebiliriz; kısaca güttüğümüz amaca ve istem gücümüze dayanarak yönetebiliriz bunları. Gelgelelim, sözkonusu işlevler, bizim istemediğimiz bir biçimde de çalışır; yani bizim hesabımıza düşünüp, bizim hesabımıza duyma işini görürler. Hatta pek sık başvururlar bu yola ve elimizde onları durduracak bir güç yoktur. Bazen de ruhsal olaylar bilincin dışında sürdürür işlevlerini, dolayısıyla ne yapıp ettiklerini hiç bilemeyiz. Örneğin, bilinç dışında gerçekleşmiş bir duygu sürecinin ürünü ansızın çıkıverir karşımıza. Böylesi durumlarda biri kalkıp şöyle diyebilir: "Evet! Bir şeye hırslanmış ya da alınmıştınız. Onun için şöyle şöyle tepki gösterdiniz." Belki siz işi hiç farketmemişsinizdir, ama yine de pekâlâ sözkonusu olabilir böyle bir durum. Ruhsal işlevlerin, duyusal işlevler gibi kendilerine özgü enerjileri vardır. Duyguyu, düşünceyi ya da öbür işlevlerden birini alıp düpedüz devre dışı bırakamazsınız. Örneğin bir kimse; "Ben düşünmek istemiyorum", diyemez; düşünmesi önüne geçemeyeceği bir etkinliktir. Bunun gibi bir kimse çıkıp: "Ben duymak istemiyorum" da diyemez; herkes duyar, çünkü her işlevin içerdiği enerji, kendine bir dışavurum sağlamak için zorlar insanı, sıkıştırır, bir başka işlevle değiştirilmesine olanak tanımaz.
Kimi yeğlemelerde bulunabiliriz kuşkusuz. Düşünsel yeteneği iyi gelişmiş kişiler, nesneler üzerinde düşünmeyi sever ve düşünsel işlevlerinin aracılığıyla çevrelerine uyum sağlarlar. Duygusal işlevleri iyi gelişmişler ise, toplumda kendilerini rahat his-

sederler ve hayli yüksek aşamada bir değerlendirme yetenekleri vardır; duygusal durumların yaratılmasında gerçekten ustadırlar ve böylesi durumlardan kaynaklanır yaşamaları. Ya da gözlem gücüne diyecek olmayan biri, başlıca duyusal işlevinden yararlanır ve bz. Bu temel işlevler, herkesi kendi özel psikolojisiyle donatır. Örneğin, en çok düşünceden beslenerek yaşamını sürdüren kişi başkalarıyla karıştırılmayacak bir tiptir ve böyle bir tipteki duygusal işlevin durumunu tasarlamak güç değildir. Düşünmenin temel işlev niteliği taşıdığı yerde ise, duygu yeteneği ister istemez yetersiz durumdadır. Aynı savı öbür üç işlev için de ileri sürebiliriz. Bunu, izin verirseniz, bir şema üzerinde daha yakından açıklamak isterim: Şemada ruhsal işlevlerin haç biçiminde bir çizimini görüyorsunuz (Şema 1). Ortada, belli düzeyde bir enerjiyi, yani istemsel gücü eli altında bulunduran **ben** (l) yer almaktadır. Düşünsel tiplerde, bu istemsel güç, düşünce üzerine yöneltilebilir. Duyguyu şemanın alt ucunda göstereceğiz; bunun da nedeni, düşünsel tiplerde yetersiz bir işlev olmasıdır. Yetersizliği de, düşünürken duymanın, duyarken düşünmenin devre dışı bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Düşünmeyi hepsinden çok aksattıkları için, düşünürken duygusal işlev ve duygusal değerlendirme bir yana bırakılır. Öte yandan, duygusal bir yaşamı sürdürenler, düşünceyi bir kenara iter, bu da yerinde bir davranıştır; çünkü birbirini karşılıklı etkisiz kılan işlevlerdir bunlar. Şimdiye kadar çok kimse, bana düşünce ve duygularının aynı ölçüde gelişmişliğinden söz açmış, ama ben söylenene bir türlü inanmamışımdır; çünkü karşıt iki işlevi birbirine denk bir yetkinliğe ulaştırıp, bunları aynı zamanda el altında bulundurmak akıl alacak gibi değildir.

Aynı şeyi duyum (ihsas) ve sezgi için de söyleyebiliriz. Bu iki işlevin birbirine karşı durumları nasıldır? Bir yandan nesnel olayları gözlemleyip, beri yandan bir başka durumu gözlem konusu yapamayız. Duyum işlevi ağır basan bir insanda, dikkatle baktığımız zaman, göz eksenlerinin birbirine yaklaşıp bir noktada çakışma eğilimi gösterdiğini saptayabiliriz; oysa sezgisel

Şema 1: İşlevler: D düşünce, E duyum, F duygu, I sezgi.

kimselerin yüz ifadeleri ya da gözleri incelenirse, bakışlarının nesneleri yalnız şöyle bir yalayıp geçtiği farkedilir. Bu gibileri, alıcı gözle nesnelere bakmaz, daha çok nesnelere ışık düşürür. Onlardaki zenginliği kendi içlerine aktarır; algılarının çeşitliliğinden de görüş alanlarının sınırına belli bir nokta gelip oturur ki, bu da sezgidir. Gözlerindeki ifadeye bakarak, bir kimsenin sezgisel tip içine girip girmediğini belirleyebiliriz çokluk. Sezgisel kişi, genellikle ayrıntılara dikkat etmez. Karşılaştığı durumu bütünüyle içine aktarmaya çalışır hep; derken bu bütünlükten bir şey ansızın fırlayıp öne çıkar. Duyumsal tip, nesneleri nasılsa öyle görür; bir sezgi gücünden yoksundur, çünkü duyum ve sezgi bir arada çalışamaz. Bir işlevdeki ilke öbür işlevdeki ilkeye aykırı düşeceğinden, böyle bir çalışmanın kolay gelinemez üstesinden. Dolayısıyla, her ikisini şemada birbirine karşıt işlevler diye gösteriyorum.

Bu basit şemadan kalkarak insan bilincinin yapısına ilişkin pek önemli bir yığın sonuç çıkarabiliriz. Örneğin, bir kişide düşünme gücü pek gelişmişse, duyma gücü gelişmemiş nitelik taşıyacaktır. Peki, nedir bunun anlamı? Böylesi kimselerin bir duyma gücüyle donatılmadıkları anlamını mı taşımaktadır bu? Hayır, tersine! Hatta bunlar bir başkasına: "Benim duygularım çok güçlü. Çok ateşli ve emosyonel bir kimseyim", diyebilir. Bu gibileri emosyonlarının cazibesi altında yaşar, emosyonlarının egemenliği altında bulunur; hatta kimi zaman bu emosyonlar çullanır üzerlerine. Örneğin, profesörlerin özel yaşamlarını incelemek pek ilginçtir. Entellektüel bir adamın evdeki davranışını gerektiği gibi bilmek istiyorsanız, eşine sorunuz; onun size anlatacağı bazı şeyler bulunacaktır.

Duygusal tipte ise durum tersidir. Bu tipte normal gelişebilmiş kişiyi, düşünceler rahatsız etmeyecek pek, ama nevrotik bir nitelik kazanır kazanmaz rahatını kaçırmaya başlayacaktır. Böyle bir kişide düşünce saplanti karakteri gösterecek, nevrozlu kişi bazı saplantı-düşüncelerden yakasını kurtaramayacaktır. Pek nazik bir insandır ama, şaşılası inanç ve görüşlere kaptırmıştır kendini. Düşüncesi yetersiz bir nitelik taşır, düşüncelerin tutsağı olmuş, belli düşüncelere gelip takılmıştır. Doğru dürüst usavurum gücünü gösteremediği için de bu düşünceleri üzerinden silkip atamamaktadır. Düşünceleri esnekliğini yitirmiş, yerinden oynatılmaz duruma gelmiştir. Öte yandan, bir entellektüel: "Ben böyle hissediyorum", der geçer. Bu söz karşısında da akan sular durur. Duygusal tip, duyguları kendisine ateşten gömlek olduktan sonra bunların elinden yakasını kurtarabilir ancak. Yoksa birtakım kanıtlara başvurarak böyle bir kişiyi içine gömüldüğü duygulardan çekip çıkarmanın yolu yoktur. Eğer çekilip çıkarılabiliyorsa, henüz duygu işlevi tam anlamıyla gelişmemiş demektir. Duyumsal ve sezgisel tiplerde de benzeri bir durumla karşılaşırız. Sezgisel tip, kendini nesneler realitesi tarafından sürekli sıkıştırılmış görür: realite açısından başarısız biridir; yeni yaşam olanakları arkasında koşar durur hep. Bir

tarlayı sürüp eken, ama ekinlerin yeşermesini beklemeksizin yeni bir tarlaya doğru yola koyulan bir insan gibidir. ardında sürülü tarlalar, önünde yeni umutlar vardır hep; hiçbir isteğini gerçeğe dönüştüremez. Duyumsal tip ise ayrılmaz nesnelerden, karşısında bulduğu realitenin içinde kalır. Bir şeyi ancak gerçekse doğru görür. Oysa sezgisel tip için ne anlam taşır gerçek? Duyumsal tip için taşıdığı anlamın tam tersini. Sezgisel tip, realitenin yerinde bir başka şey bulunmasını ister. Duyumsal tip ise, karşısında somut bir realite, çevresinde dört duvar bulamadı mı, kendini hasta sayar. Ama bir sezgisel tipi dört duvar arasına koyup yaşamasını isteyiniz; buradan nasıl edip kurtulacağından başka bir düşünceye kafasında yer vermeyecektir. Sezgisel tip için şu ya da bu durum, yeni olanaklara yelken açabilmek için bir an önce kurtulması gereken bir tutukevidir.

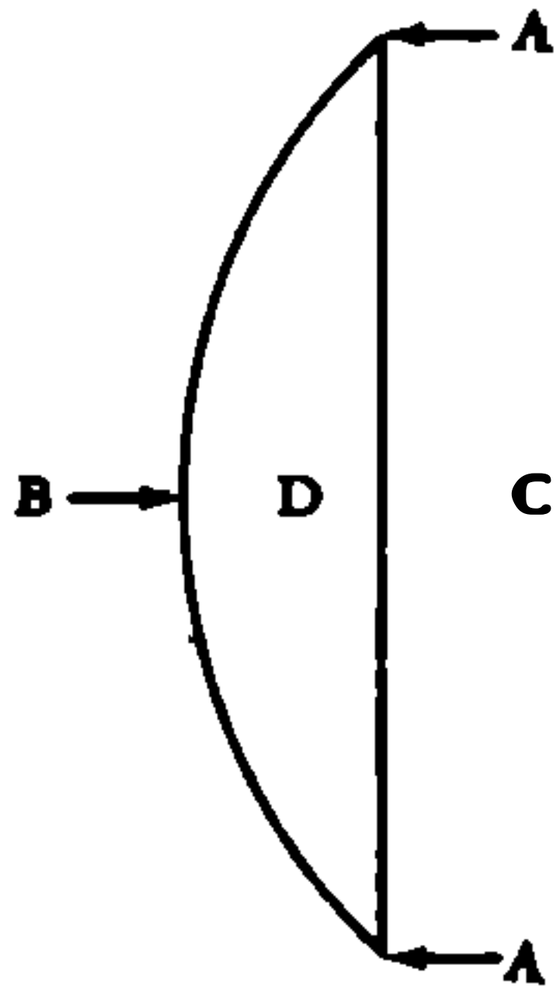
Bu tür ayrımların ruhbilimin pratiğinde oynadığı rol büyüktür. Hani inanınız bana, insanları birtakım çekmecelere yerleştiriyor da, üzerinde pek düşünmeksizin: "Bu sezgisel tiptir", "o düşünsel tiptir" gibi bir şey söylemiyorum. Çokluk sorarlar bana: "Falan ya da filan kimse düşünsel tip değil midir?" Ben şöyle yanıtlarım: "Bilmem, hiç düşünmedim". Ve doğrudur da. İnsanları çeşitli kategorilere ayırıp etiketlerle donatmak saçmalıktır. Ama önünüzde realite dünyasından gelen zengin bir malzeme varsa, kendinize bir yönelim (oryantasyon) sağlayıp, topluca bir bakışı kolaylaştırmak üzere ister istemez ayırıcı birtakım özellikleri belirlemeniz gerekir. Abartmaya kaçmadan diyebilirim ki, elimin altındaki deneylerden kaynaklanan malzemeyi şu ya bu biçimde bir düzene sokmak, sözkonusu malzeme özellikle bir ruhsal bozukluk veya karmaşa içindeki kişilerden oluşuyor ya da böyle kişilerin durumlarını bir başkasına anlatmam gerekiyorsa, alabildiğine önem taşır benim için. Ömeğin, bir kadının davranışını kocasına ya da bir kocanın davranışını karısına açıklamam gerekti mi, böyle nesnel ölçütlere başvurmam pek yarar sağlar. Yoksa: "Kocanız diyor ki" ya da "Karınız diyor ki" den başka bir şey bulup söylemek olanaksızlaşır.

Genellikle yetersiz işlevde, bilinçli geliştirilip olgunlaştırılmış işlevdeki özellikler yoktur. Genel olarak istem (irade) tarafından yönetilebilen bir işlevdir bu. Düşünsel tip, düşünmesini isteminin öncülüğünde yürütebilen, düşüncelerini denetim altında tutabilen biridir; belli düşüncelerin tutsağı değildir, başka düşüncelere de yer verebilir kafasında. "Bundan ayrı bir şey düşünebilirim, bunun karşıtını düşünebilirim", diyebilecek güçtedir. Duygusal tip ise böyle bir yetenekten yoksundur, çünkü düşüncelerinin elinden kurtaramaz yakasını. Düşünceleri kendisini egemenliği altında bulundurur, daha yerinde bir deyişle kötü ruhlar gibi içine girip yuvalanmıştır. Onun için bir çarpıcılığı vardır düşüncenin; dolayısıyla, yüreğine korku salar. Düşünsel tip, duygularının kendisini egemenliği altına almasından çekinir; çünkü arkaik nitelik taşır duyguları, kendisi de arkaik bir insan durumundadır: Yani emosyonlarının zavallı bir kurbanıdır. İlkellerde rastlanan alabildiğine kibarlığın nedeni de budur: İlkeller, hemcinslerinin duygularını incitmemeye büyük özen gösterir, çünkü tersi davranışın kendileri için tehlikeler doğurabileceğine inanırlar. Hani bizim gelenek ve göreneklerimizden pek çoğunu da bu arkaik nezaketle açıklayabiliriz. Örneğin, bir kimsenin eli sıkılırken, sol el cepte sokulu tutulmaz ya da arkada saklanmaz, elde bir silah bulundurulmadığının karşıdakine kanıtlanması gerekir çünkü. Ortadoğu'da el uzatılıp avuç içleri yukarı gelecek gibi açılarak verilen selam, "Ellerimde bir şey yok" anlamını taşır. **Kotau**[15] biçiminde selam verilirken, baş karşıdakinin ayağına dek eğilir ve böylelikle ne kadar savunmasız durumda bulunulduğu selam verilene anlatılmak, dolayısıyla selam verilenin selam verene bütünüyle güvenebileceği belirtilmek istenir. Davranış biçimlerindeki simgeleri ilkeller üzerinde çok iyi inceleyebiliriz; ayrıca, ilkellerin hemcinslerinden korkmalarının da yine anlaşılmayacak yanı yoktur. Nitekim biz de kendi yetersiz işlevlerimiz karşısında onlarınkine benzer bir korku duyarız. Düşünsel tipteki birinin bir başkasına gönlünü kaptırmaktan ne denli ürktüğünü gördünüz mü, ilkin bunu pek

budalaca bulursunuz. Ama kimbilir, belki böyle bir kimsenin korkmak için haklı nedenler vardır elinde; birine gönlünü kaptırdı mı, pek büyük olasılıkla cidden aptalca davranacaktır. Böyle bir durumda duyguları kendisini egemenliği altına alacak, bu duygular da yalnız arkaik ve tehlikeli bir kadın tipine yönelecektir. Bu yüzdendir ki, bazı entellektüeller kendi aşamalarının altındaki kadınlarla evlenmeye eğilim gösterir, belki evlerinde oturdukları pansiyoncu kadının, belki bir hizmetçinin eline düşerler. Gerçekte içlerindeki arkaik duyguların oyununa gelir, ama bu duygular konusunda kendi kendilerine hesap vermeye yanaşmazlar. Dolayısıyla, korkmakta haklıdırlar; çünkü duyguları felaketlere sürekleyebilir kendilerini. Düşünsel alanda ise hiçbir saldırı onları yerlerinden oynatamaz. Düşünsel alanda güçlü ve bağımsızdırlar; ama duygusal yoldan etkilenebilip egemenlik altına alınabilir, aldatılıp sömürülebilirler. Hani kendileri de pek iyi bilirler bunu. Dolayısıyla, bir entellektüeli hiçbir vakit duyguları içine sıkıştırmamak gerekir. Böyle bir durumda, entellektüel, duygularını adeta demir yumruğuyla baskılayacaktır; onların kendisi için ne tehlikeler yaratacağını bilir çünkü. Bu yasayı tüm işlevler üzerinde uygulayabiliriz. Yetersiz işlev, her vakit kişiselliğin arkaik bir yönüyle bağlantılıdır. Yetersiz işlevler bakımından hiçbirimizin ilkellerden kalır yanı yoktur. Ancak işlevlerimiz gelişip olgunlaştığında uygar insanlar durumuna gelir, özgür istem (irade) gibi bir yetiye kavuşuruz. Yetersiz işlevlerde ise özgür isteme yer yoktur. Açık bir yara gibidir yetersiz işlev ya da en azından açık bir kapı gibidir, her şey oradan dalıp girebilir içeri..

Şimdi de bilincin **endopsişik** (ruh içi) işlevlerine bir göz atalım. Buraya kadar sözünü ettiğimiz işlevler, dış dünyayla ilişkilerimizde kendimize bilinçli bir yönelim (oryantasyon) sağlayabilme olanağını verir bize ya da bu yoldaki çabalarımızı destekler. Ancak **ben**'in altındaki nesnelerle ilişkilerimizde sözü geçmez bu işlevlerin. **Ben**, bilincin yalnız küçük bir parçasıdır; karanlık nesnelerin okyanusunda yüzer durur. Karanlık nesneler, içsel

nesnelerdir. İç tarafta, bilincin bir çeşit kenar bölümünü oluşturarak **ben**'i çevreleyen ruhsal bir katman yer alır. İzin verirseniz, bunu sizlere bir şema üzerinde açıklamak isterim. (Şema 2).

Şema 2: Ben

Tutalım ki, AA bilinç eşiğidir. O zaman D bilincin ektopsişik (ruh dışı) dünyayla, yani sözünü ettiğimiz işlevlerin egemenliği altındaki dünyayla ilgili parçasıdır. C ile belirtilen bölgede ise, **gölge dünya** bulunmaktadır. Oraya yaklaşıldıkça, karanlık bir nitelik kazanır **ben**, o tarafı görebilme gücümüz yoktur; dolayısıyla bizler, kendi kendimiz için hep bir bilmece durumunu koruruz, ancak D'deki **ben**'i bilir, C'deki **ben**'i tanımayız. Bu yüzden, kendi varlığımızda sürekli bir şeyler bulgulayıp dururuz. Hemen her yıl kendimize ilişkin şimdiye dek bilmediğimiz kimi gerçekleri ele geçiririz. Her defasında bu yöndeki bulgulamaların sonuna vardığımızı sanar, oysa yanıldığımızı anlarız. Şu ya da bu ya da daha başka bir şey olduğumuzu aralıksız saptar durur, bu arada alabildiğine şaşılası olaylar yaşarız. Söylenenlerden anlaşılacağı gibi, hâlâ kişiliğimizde bilinçsiz bölünmeler, henüz oluşum sürecinde bulunan parçalar yer alır. Gelişimimiz henüz sona ermiş değildir; bir büyümeyi yaşar, kendimizi değiştiririz sürekli. Yine de bir yıl sonraki kişiliğimiz bugünkü varlığımızda saklı yatar, ama gölgeler içindedir, seçilmez he-

nüz. **Ben**, sinema perdesi üzerinde kayıp giden görüntüleri andırır. Gelecekteki kişiliğimiz henüz kendini açığa vurmamıştır ama, biz ona doğru bir kez yola çıkmışızdır, ansızın yarınlarda saklı bu yaratıkla yüz yüze geliriz. Kuşkusuz böyle bir durum, **ben**'in karanlık yakası için sözkonusudur. Hal ve geçmişte ne olduğumuzu biliriz de, ilerde ne olacağımızı kestiremeyiz.

Ruhun iç kesiminde yer alan (endopsişik) işlevlerden ilki **bellektir**. Bellek ya da reprodüksiyon (yeniden üretim) işlevi, bilincimizden yitip gitmiş, bilinç eşiğinin altına kaymış ya da bir yana itilerek uzaklaştırılmış nesnelerle bağlantımızı sağlar. Bellek ya da anımsama dediğimiz şey, bilinçsizleşmiş içerikleri yeniden üretme gücüdür; bilincimiz ve belli bir anda bilincimizde arayıp bulamadığımız bilinçli içerikler arasında sağladığı ilişki bakımından açık seçik saptanabilen ilk işlevi oluşturur.

Ruh içi (endopsişik) ikinci işlev, çetin bir sorunla ilgilidir. Burada karanlıklara dalar, ayaklarımızın altındaki zeminin kayıp gittiğini hissederiz. Karşımızda **bilinçli işlevlerin** öznel bileşenleri (komponentleri) bulunur. Hani isterim ki, söyleyeceklerimi açık seçik dile getirebileyim bu konuda. Önceden görmediğimiz bir insanla tanıştınız mı, kafanızdan kuşkusuz ona ilişkin bazı düşünceler geçer. Ancak, düşündüklerinizi hemen kendisine açıklamaya yanaşmazsınız. Belki öyle şeyler düşünürsünüz ki, hiç de doğru bir yanları yoktur, gerçeğe uymazlar çünkü. Yani kesinlikle öznel tepkiler diye nitelendirilebilecek düşüncelerdir. Bu çeşit tepkiler, kimi nesne ve durumlar karşısında da kendilerini açığa vurur. Hangi nesneye yönelik olursa olsun, bilincin işlevlerinden birinin devreye sokulması, öznel işlevlerin eşliğinde gerçekleşir hep, varlıklarını az çok istemeyerek kendi kendimize itiraf ettiğimiz doğruluktan ya da kesinlikten uzak işlevlerdir tümü. Biz, bu tür nesnelerin içimizdeki akışını tatsız bir duyguyla algılar, ama hiçbirimiz onların egemenliği altında bulunduğumuzu itirafa yanaşmayız. Bunları gölgede bırakmayı yeğleriz daha çok; çünkü böyle yaptık mı, olup bitende bizim suçumuz bulunmadığı, pek nazik, dürüst, içten ve düpedüz iyi niyet-

li davrandığınız v.b. gibi bir sanı daha kolay uyanır içinizde. Böylesi sanıların doğruluğu üzerinde ne denli ısrarla ayak dirediğimizi bilmeyeniniz yoktur. Oysa insan hiç de böyle değildir gerçekte; ruhunda bir yığın öznel tepkileri barındırır, ama onların kendi içinde varlığını itiraftan hoşlanmaz. Bu tepkilere öznel bileşenler adını veriyorum; hepsi de bizim, kendi iç dünyamızla ilişkinizde rol oynayan pek önemli bileşenlerdir. Hani insan için çok nazik bir konudur bu. Ben'in gölge yanıyla uğraşmanın aşırı tatsızlığı da buradan ileri gelmektedir. Kendi gölge yanımızın karşısında seve seve kaparız gözlerimizi; dolayısıyla, uygar toplumunuzda gölgelerini tümüyle yitirmiş pek çok kişi yaşamaktadır; gölge yanlarını kaldırıp atmışlardır bir kenara. Ancak iki boyutlu bir yaşamı sürdürürler; üçüncü boyutu, dolayısıyla çokluk bedenlerini elden çıkarmışlardır. Beden, bu insanlara sorarsanız pek kuşkuyla bakılacak bir dosttur; çünkü hiç değer vermediğimiz nesneleri çıkarıp serer önümüze; bedeni ilgilendirip üzerinde konuşulamayacak hayli şey vardır. Çokluk, bu bensel gölgenin kendini somut olarak açığa vurmasıdır beden. Kuşkusuz, bazen herkesin üzerinden seve seve atmak istediği "karanlık" noktadır. Öznel bileşenlerden neyi anladığımı sanırım açıklayabildim sizlere. Genellikle sözkonusu bileşenler, belli tepki çeşitlerine bir eğilimi doğururlar ve bu eğilim çokluk pek olumlu nitelik taşımaz.

Ama burada istisna oluşturan bir durumla karşılaşmaktayız ve bu durumu, herkesin kendisinden bildiği ve pek doğal karşıladığı gibi, olumlu yönde yaşamayan ve yaptığı işlerin her vakit doğruluğu söylenemeyen insanla ilgilidir. Bizim, kuzgunun yuvasından attığı deyimiyle nitelendirdiğimiz şanssız kişilerdir bunlar. Hep netameli durumlara düşer, nerde bulunsalar çevresindekileri kızdırıp sinirlendirirler; kendi **gölgelerini**, kendi yadsınmalarını yaşarlar çünkü. Örneğin, bir konsere ya da bir konferansa geç kalırlar; pek alçakgönüllü olup kimseyi rahatsız etmek istemediklerinden, konser ya da konferans salonuna arka kapıdan bir gölge gibi sessiz girmeye çalışır, derken bir sandalyeye tos-

layıp tökezler, fena halde bir gürültünün çıkmasına, dolayısıyla tüm salondakilerin dönüp kendilerine bakmasına yol açarlar. Kısaca, şansı yaver gitmeyen kişilerdir bunlar.

Şimdi ruh içi (endopsişik) bileşenlerin bir üçüncüsüne geçebiliriz. Hani bunun için işlev deyimini kullanmak istemem. Bellekten bir işlev diye söz açılabilir; ama o da yine bizim istem ve bilinç denetimimizin bir ölçüde egemenliği altındadır; çokluk parlamış yakalanamayan bir at gibi kendi başına buyruk nitelik gösterir, insandan esirger hizmetini, onu çok güç durumlara düşürür. Ancak, öznel bileşenler ve tepkilerde daha çok sözkonusudur bu. Gerçekten öznel bileşenler ve tepkilerde durum kötüdür; çünkü **emosyon** ve **heyecanlar** karşısında bırakırlar bizi. Bunlara kesinlikle işlev denemez artık, olaydan başka şey değillerdir; çünkü heyecanda insan bulunduğu yerden alınıp bir başka yere götürülür, tepelenip geçilir üzerinden, o yüce **ben** bir kenara itilir, bir başka güç ele geçirir yönetimi. Böyle bir durumdaki insan için: "Kendinden çıkmış" ya da: "Şeytana uydu" deriz veya: "Ne oldu bu adama böyle?" diye sorarız; çünkü cin çarpmış gibi davranır.

İlkeller öfkeden gözlerinin bir şey görmediğini söylemezler de, içlerine bir cinin girdiğini ve onu bir başkası yaptığını ileri sürerler. Heyecanda da benzeri bir durum sözkonusudur. Gerçekten cin çarpmış gibidir kişi, kendi kendisi olmaktan çıkmıştır, **ben denetimi** kesinlikle egemenliğini yitirmiştir. Kendi içi avucuna almıştır insanı ve buna karşı bir şey yapamamaktadır. Pek pek yumruklar sıkılır, dişler birbirine bastırılır; ama heyecanın elinden kurtulmak olanaksızdır.

Ruh içi dördüncü önemli öge ise **infiltrasyon** (sızma) dır. Nerde böyle bir olay gerçekleşmişse, gölge, yani bilinçaltı egemenliği tümüyle ele geçirmiş, dolayısıyla bilinç içine sızma gücüne kavuşmuştur. Bu gibi durumlarda bilincin denetimi en düşük düzeye iner. İnsan yaşamındaki böylesi anları mutlaka sayrısal (patolojik) bir gözle görmek yersizdir; ama ille de böyle bir sözcük kullanılmak isteniyorsa, onu eski anlamında, yani tutkuların

bilimi olarak kullanmak daha doğrudur. Ancak bu anlamda sözkonusu durum patolojik diye nitelendirilebilir; ama gerçekte insanın bilinçaltı tarafından ele geçirildiği ve işin nasıl sonlanacağının bilinemediği **olağandışı** bir durumdan başka şey değildir infiltrasyon. Sızma'da insan kendi üzerindeki denetimi elden çıkarabilir, ama yine de normalliğini koruyabilir az çok. Atalarımızın pek iyi bildiği, ilkellerin normal saydıkları durumlara anormal damgasını vurmanın hiçbir dayanağı yoktur. İlkeller, böyle durumları, içlerine bir şeytanın ya da cinin girmesine ya da ruhlarının, bazen altıya kadar içlerinde taşıdıkları ruhlardan birinin bedenlerinden çıkıp gitmesine bağlarlar. Yani ruhlarının bedenlerinden çıkıp gitmesi onları bir başka hava içine sokmuş, kendi kendilerini yitirmelerine yol açmış, onları bir **öz yitimi**'yle karşı karşıya bırakmıştır. Nevrozlu hastalarda da aynı olayı sık sık gözlemleriz. Nevrozlular birden enerjilerini yitirir, kendi kendilerini yitirir ve tuhaf bir gücün egemenliği altına girerler. Bu kadarıyla, sözkonusu durumlar patolojik sayılamaz, insanda rastladığımız normal olaylar içinde yar alırlar. Bir alışkanlığa dönüştüler mi, ancak o zaman bir nevrozdan söz açabiliriz. Yani bir nevrozu doğurabilirlerse de, başlangıçta normal insanların olağandışı davranışlarından öte bir şey değillerdir. İnsanın aşırı emosyonlara sürüklenmesi patolojik değil, yalnızca hoş denemeyecek bir durumdur. Hoş denemeyecek bir durum için de patolojik sözcüğünü kullanmanın yeri yoktur, çünkü, örneğin vergi memurları gibi patolojik gözle bakılamayacak daha bir sürü tatsız nesne bulunmaktadır.

T a r t ı ş m a

Başkan Dr. J. A. HATFIELD:

Acaba "emosyon" deyimini hangi anlamda kullandığınızı sorabilir miyim? "Duygu" deyimine öyle şeyler için başvurdunuz

ki, bunları biz çok kez emosyon deyimiyle anlatırız. Acaba "emosyon" deyimi sizin için belli bir anlamı taşıyor mu?

C. G. JUNG:

Bu sorunuz için size teşekkür ederim; çünkü emosyon sözcüğünün kullanımıyla ilgili olarak çok vakit büyük yanlış anlamalar ve yanılgılarla karşılaşılmaktadır. Herkes sözcükleri istediği gibi kullanabilir kuşkusuz; ama bilim dilinde sözcüklerin değişik anlamları arasındaki ayrımları saptayıp bunların yitip gitmesini önlemek, üzerinde konuşulan nesneyi herkesin kavrayabilmesi için zorunludur. Duyguyu bir değerlendirme işlevi diye tanımladığımı ve bu işleve özel bir önem vermediğimi anımsayacaksınız. Benim için duygu geliştiği zaman ussal bir işleve dönüşür. Böyle bir gelişim gerçekleşmemişse, kabaca çalışır bu işlev ve bizim "mantıksız" sözcüğüyle dile getirebileceğimiz bütün arkaik özellikleri içerir. Oysa bilinçli duygu, değer ölçütlerini göz önünde tutan ussal bir işlevdir. Emosyonlardan söz açıldı mı, gerçekte kafamızda canlanan şey, fizyolojik belirtilerin eşliğinde gözlemlenen durumlardır hep. Dolayısıyla, emosyonları bir yere kadar ölçebilmekteyiz; ancak bu ölçme onların ruhsal değil, fizyolojik bileşeniyle (komponent) ilgilidir. **James-Lange**[16] **affekt** kuramını bilirsiniz. Benim için emosyonlar, organizmanın şu ya da bu yoldan patolojik uyarılmaları (affekte edilmeleri) sonucu ortaya çıktıkları için sayrısal nitelik taşırlar (affeksiyon); yani bir şey birine kötü bir şey yapmakta, bir şey bir başka şeyin planlarını bozmaktadır. Bir emosyon (affekt) durumunda da bir şey sizi önüne katıp götürür, kendi içinizden fırlatıp savurur sizi. Bir patlama olmuş da sizi öz varlığınızdan kaldırıp dışarı atarak, hemen yanıbaşınıza koymuş gibi kendinizden çıkarsınız. Böyle bir yaşantıya eşlik eden fizyolojik durumu enine boyuna gözlemleyebilmekteyiz. Yani duyguyla emosyon arasında şöyle bir ayrımın varlığı ileri sürülebilir: Yu-

karda tanımladığımız biçimiyle duygu, bedensel ya da somut fizyolojik dışavurumlardan bağımsız bir akış izler; emosyonun belirleyici özelliğini ise, fizyolojik durumdaki değişiklik oluşturur. Bildiğiniz gibi, James-Lange kuramında ileri sürüldüğüne göre, ancak olaya eşlik eden fizyolojik değişikliklerin bütünüyle bilincine vardığımız zaman gerçek bir emosyon içerisine sürükleniriz. Örneğin, bizi kızdıracağını bildiğimiz durumlarda gözlemleyebiliriz bunu: Bir süre sonra hırslanacağını bilir kişi ve bu bilişle kanın beynine sıçradığını duyar, **sonra** da gerçekten parlar, ama sözkonusu bilişten önce görülmez böyle bir şey. İnsan ilkin yalnız hırslanacağını bilmekte, ama kan beynine sıçrayınca kızgınlığının tutsağı durumuna girmektedir; beden de kızma sürecine katılır, sinirlenildiğinin bilincine varılmasıyla da öfkenin gücü iki kat artar. Böylesi durumlarda gerçekten bir emosyon içinde bulunuruz. Duygu'da ise denetim mekanizması çalışır. Durum üzerinde egemenlik ele geçirilir ve kendi kendine: "Şu ya da bu bakımdan içimde iyi ya da kötü bir duygu var", denebilir. Serinkanlılık yitirilmez hiç ve hiçbir şey olmaz. Bir başkasına büsbütün sakin ve nazik bir tonla: "Senden nefret ediyorum", denebilir. Ancak bu söz kafa tutan bir edayla bağırılarak söylendi mi, kişinin bir emosyon durumu yaşadığını ileri sürebiliriz. Oysa başvurulacak serinkanlı bir ton ne o sözü söyleyende, ne de sözün söylendiği kişide bir emosyona yol açar. Emosyonlar çok bulaşkan nitelik taşıyıp, ruhsal hastalık etkenlerinin gerçek taşıyıcılarıdır. Örneğin, bir emosyon durumunu yaşayan bir kalabalık içinde bulunduğumuz zaman sezebiliriz bunu: İster istemez kalabalığın yaşadığı emosyon, sizi de katıp götürür önüne. Oysa başkalarının duyguları bizi hiç etkilemez. Bu yüzden, gelişmiş duygusal tip, çevresi üzerinde daha çok yatıştırıcı, emosyonel tip ise kızdırıcı etki yapar; çünkü bu tip sürekli alevden ışınlar saçar çevresine. Emosyonun ateşi, yüzünden okunup durur hep; başkalarının içlerine girerek onların sempatik sinir sistemlerini bozar; dolayısıyla, belli bir süre, sempatik sinir sistemi bozulan kimselerde de emosyonel tipteki

belirtilere rastlanır. Duygularda ise böyle değildir durum. Bilmem, anlatabildim mi?

Dr. HENRY V. DICKS:

Yine aynı konuyla ilgili olarak, emosyonla duygu arasında ne gibi bir ilişkinin bulunduğunu sorabilir miyim?

C. G. JUNG:

İkisi arasında bir derece farkı sözkonusudur yalnız. Bir değer tasarımı gücünü aşırı ölçüde artırdı mı, belli bir anda, yani fizyolojik belirtilere yol açar açmaz emosyona dönüşür. Belki de ruhumuzdaki tüm olaylara hafif fizyolojik bozukluklar eşlik etmekte, ancak bunlar bizim ölçemeyeceğimiz gibi sınırlı kalmaktadır. Ama emosyonları ya da onların fizyolojik dışavurumlarını ölçmekte başvurabileceğiniz enikonu hassas bir yöntem bulunuyor elimizde, bu da psiko-galvanik deneydir.[17] Bu deneyin dayandığı ilke, elektriğe karşı ciltteki direncin emosyonların etkisiyle azalma göstermesidir. Duyguda ise böyle bir direnç azalmasıyla karşılaşmayız.

Bir örnek vereyim. Yanında çalıştığım eski hocamla klinikte böyle bir deney yaptık. Hocam, bu psiko-galvanik deneyde denek rolünü üstlendi. Alabildiğine tatsız gördüğü, ama benim bilmediğim, yani bana yabancı bulunan, ama onun bilincinde olduğu ve ancak büyük bir hoşnutsuzlukla anımsadığı bir şey düşünmesini istedim kendisinden. Hocam dediğimi yaptı. Bu tür deneylere aşina biriydi ve dikkatini bir nokta üzerinde yoğunlaştırmasını çok iyi beceriyordu. Sözün kısası, benim bilmediğim bir şey üzerinde konsantre oldu, ama cildinin elektriğe karşı direncinde pek belirgin bir değişim başgöstermedi, hiç güçlenmedi akını. O zaman bir düşünce geldi aklıma. Aynı gün öğleden ön-

ce **enikonu** tatsız bir olay yaşamış olması gerektiğini hocanın halinden anlamıştım. Dolayısıyla, bir deneyeyim bakayım, diye düşündüm ve yalnızca dedim ki:
"Düşündüğünüz olay şöyle, şöyle değil mi?" Ve olayla ilgili kişinin adını verdim. Hemen bir emosyon dalgası çullandı hocamın üzerine.
İşte buydu **emosyon**; ilk tepki ise bir duyguydu.
İsteri ağrılarının gözbebeklerinde bir kasılmaya yol açmaması, dikkate değer bir olaydır. Bütün yeğinliklerine karşın, isteri ağrılarına fizyolojik belirtiler eşlik etmemekte, oysa ruhsal acılar insanın gözbebeklerinde bir kasılmaya neden olabilmektedir. Yani fizyolojik değişikliklere yol açmayan şiddetli duygulara rastlayabiliyoruz, ama fizyolojik değişiklikler başgöstcrir göstermez, insan cin çarpmışa dönüyor; kişiliği dağılmaya uğrayarak yuvasından çıkarılıp atılıyor ve yuva bundan böyle kurda kuşa açık durumda kalıyor.

Dr. ERICH GRAHAM HOWE:

Acaba emosyonla duygu arasındaki karşıtlığı, bilme ve istemc arasındaki karşıtlıkla, duygunun yerini **bilgi**'nin, emosyonun yerini ise **isteğin** alacağı bir karşıtlıkla eş tutabilir miyiz?

C. G. JUNG:

Evet, felsefe terminolojisinde böylc bir yola başvurulabilir. Bir itirazım yok buna.

Dr. HOME:

İzninizle bir noktaya daha değinebilir miyim? Ussal işlevleri, his, düşünce, duygu ve sezgi diye dörde ayırmanız, dört boyutlu bir ayrıma uyar gözükmektedir. Ama siz insan vücuduyla ilgili

olarak üç boyutlu deyimini kullandınız ve ayrıca sezginin zaman öğesini içermekle öbür üç ussal işlevden ayrıldığını belirttiniz. Dolayısıyla, sezgi bir dördüncü boyutun karşılığı sayılamaz mı? Sezgiyi dördüncü boyut gibi görürsek, his ilk boyutu, **algılayıcı bilgi** ikinci, sizce duygu diye nitelenen şeyin belki karşılığı sayılabilecek **kavramsal bilgi** üçüncü, sezgi ise dördüncü boyutu oluşturacaktır.

C. G. JUNG:

Evet, doğru sayılabilir söylediklerİniz. Sezgi, bazen ortada mekân, bazen zaman yokmuş gibi çalıştığı için, benim, sezgiyle işin içine bir çeşit dördüncü boyut kattığımı gerçekten ileri sürebilirsiniz. Ama bu gibi karşılaştırmaların pek ileriye vardırmaktan da kaçınmak gerekiyor. Dördüncü boyut tasarımı, ortaya bir olgu koyamamaktadır. H. G. Wells'in[18] zaman makinesi gibi bir şeydir sezgi. Üzerine oturdunuz mu, sizi mekân yerine zamanı içine alıp götüren o tuhaf motoru anımsayacaksınız sanırım. Dört sütundan oluşur motor; sütunlardan üçünü görür, dördüncüsünü ise ancak belli belirsiz seçebilirsiniz, çünkü zaman öğesini simgeler dördüncü sütun. Hani üzülerek söylüyorum, sezgi de bu dördüncü sütun gibi bir şeydir. Diyeceğim, bilinçsiz algılama ya da bizim bilincine varmadığımız yoldan bir algılama diye bir şey yoktur. 'Karanlık kıyı köşeleri içermeyip sınırları açık seçik belirlenmiş bir evren, doğrusu kıvanç verirdi usuma. Gelgelelim, evrendeki örümcek ağları gözden kaçacak gibi değildir. Ama yine de ben, sezginin bir gizemsellik taşıdığına inanmıyorum. Örneğin, kimi kuşların zamanı gelince alabildiğine uzak ülkelere uçmasındaki nedeni ya da tırtılların, kelebeklerin, karıncaların veya termitlerin kendilerine özgü uğraşlar ardında koşup durmalarındaki hikmeti yüzde yüz kesinlikle açıklayacak bir kimseyi gösterebilir misiniz? Bu alanda henüz bir yığın sorun çözümü beklemektedir. Ya da suyun artı dört santig-

rad'da en yoğun olduğu gerçeğini ele alalım. Niçin böyledir bu? Enerjinin niceliğindeki sınırlılığa yol açan nedir? Bütün bildiğimiz, böyle bir sınırlılık durumu vardır ortada ve hoşumuza giden bir durum değildir. Böylesi durumların varlığı gerçekten kaçırır keyfimizi, ama ne yapalım ki bunlar vardır. Tıpkı eskiden beri sorulagelmiş bir soruya benzer: "Tanrı sinekleri ne diye yarattı?" Ne diye olursa olsun, bir kez yaratmış mıdır, siz ona bakınız!

Dr. WILFRIED R. BION:

Deneyinizde hocanızdan kendisi için tatsız olup sizce bilinmeyen bir şeyi düşünmesini istemedeki amacınız neydi, sorabilir miyim? İkinci deneyde, profesörün başından geçen tatsız yaşantının sizce bilinmesinin bir önemi taşıdığı ve bunu bilmenizin iki ayrı deneydeki emosyonel tepkiyi etkilediği görüşünde misiniz?

C. G. JUNG:

Evet, bütün kalbimle inanıyorum buna. Deneylerde, bir başkasının kendisine ilişkin bir şeyi bilmesinin, insanın hoşuna gitmeyeceği gibi bir gerçekten yola koyulmuştum. İnsan kendisine ilişkin bir şeyi bir başkasının da bildiğini biliyorsa, o zaman apayrı bir durum vardır ortada ve insan için hiç de iç açıcı bir şey değildir bu. Her hekim, hekimlik yaşamında öyle olaylarla karşılaşır ki, bir meslektaşının bunları bilmesi onun için pek neşe kaçırıcıdır. Ben de yaptığım deneylerde yüzde yüz kesin biliyordum ki, hocama düşündüğü şeyi bildiğimi açıklasam, bir bomba gibi patlardı. Nitekim öyle de oldu. Anlattığım gibi davranmamın nedeni de buydu zaten.

Dr. ERICH B. STRAUSS:

Neden emosyona ussal bir işlev gözüyle baktığınızı biraz daha yakından açıklar mısınız? Ayrıca, emosyondan ne anladığınızı pek kavrayamadım. Bizlerden çoğumuz, emosyon denince, haz ve elem, gerilim ve gevşeme gibi karşıtlıkları düşünürüz. Öte yandan, sizin ileri sürdüğünüz gibi duygu ve emosyon arasında yalnız bir derece farkı bulunuyorsa, adeta araya bir sınır çekip bunlardan birini sınırın bir yakasına, ötekisini öbür yakasına yerleştirmeniz nasıl açıklanabilir? Sonra, sizin savınıza göre, duyguyla emosyonun birbirinden ayrılmasını sağlayacak ölçüt (kriter), hatta sizin deyiminizle başlıca ölçüt, emosyonlara fizyolojik değişikliklerin eşlik etmesi, duygularda ise böyle bir durumla karşılaşılmamasıdır. Ne var ki, kanımca, Profesör Freundlicher'in Berlin'deki deneylerinin açık seçik gösterdiği gibi, haz ve elem, gerilim ve gevşeme gibi yalın duygular, örneğin kan basıncında fizyolojik değişikliklere yol açabilmekte ve bu değişiklikler günümüzde pek hassas aygıtlarla saptanabilmektedir.

C. G. JUNG

Emosyonel nitelik taşıyan duyguların fizyolojik sonuçlara yol açacağı doğrudur. Ama fizyolojik durumu etkilemeyen duygular da vardır kuşkusuz. Duygular bir bakıma ussal kökenlidir, yani emosyonel karakter taşımaz. Benim duyguyla emosyon arasında sözünü ettiğim ayrım da budur. Duygunun bir değerlendirme işlevi gördüğü düşünülürse, burada fizyolojik bir durumdan söz açılamayacağı kesinlikle anlaşılacaktır. Soyut düşünce gibi, soyut bir nitelik de taşıyabilir duygu. Sanırım soyut düşüncenin fizyolojik bir olay sayılacağını ileri sürmek istemezsiniz. Soyut düşünce, soyut deyimiyle anlatılan niteliği içerir düpedüz. Gelişmiş ve incelmiş düşünce ussaldır; bu yüzden, her

ne kadar bazı kişiler terimleri birbirine karıştırıyorsa da, duygu da düşünce gibi ussal karakter gösterebilir.
Değerlendirme işlevi için bir nitelendiriciye gereksinim vardır. Öbür işlevlerden ayırabilmemiz için, bu kendine özgü işleve bir isim bulmak zorundayız. Duygu da, bana kalırsa, bunun için uygun bir isimdir. Sorun üzerinde düşünen kimselerin pek çoğunun, duygunun bu bakımdan asla yerinde bir sözcük sayılamayacağı sonucuna varmalarına hiç itirazım yoktur. Bana derseniz ki: "Aynı işi bir başka deyim daha iyi görebilir", o zaman değerlendirme işlevi için bir başka deyim seçip saptamak zorundasınız. Genellikle değer duygusu, "duymak" sözcüğüyle anlatılır. Ama ben ille bu sözcüğe bağlı kalalım demiyorum. Tanımlamalara karşı pek hoşgörülü bir tutumum vardır ve bu tür tanımlamalara gidilmesini öneriyorsam, şu ya da bu deyimi kullandığımda anlatmayı düşündüğüm şeyin anlaşılmasını istediğim, bunu önemli saydığım içindir. Bir kimse çıkıp, duygu bir emosyondur ya da kan basıncının yükselmesine yol açan bir etkendir demeyi yeğlerse, buna karşı söylenecek sözüm yoktur. Ben yalnız, duyguyu belli bir anlamda kullandığımı belirtmek istiyorum. Herkes bir araya gelir de, duygunun benim uygun gördüğüm anlamda kullanılmasını yasaklama kararı alırsa, buna da hiç itirazım olamaz. Almanca'da **Empfindung** ve **Gefühl** deyimleri bulunmaktadır. Goethe'yi ya da Schiller'i okursanız, sanatçıların bile bu iki işlevi birbirine karıştırdığını görürsünüz. Alman ruhbilimcileri **Empfindung** deyiminin **Gefühl** yerine kullanılmamasını, **Gefühl**'ü değer tasarımlarına saklamayı, **Empfindung**'a ise duyumlar (ihsas) için başvurulmasını önermiş bulunuyor. Hiçbir psikologun "Gözlerimin duygusu ya da kulaklarının ya da cildimin duygusu" diye bir şey söyleyeceği beklenemez. Halk arasında ayağının başparmağında ya da kulağımda bir şey duyuyorum demektedir kuşkusuz; ama bilim dilinde bu tür anlatımlara artık gidilmemektedir. Her iki deyimi eş anlamı içeriyor görmek, bir Fransız'ın **"les sensations les plus nobles de l'amour"** demesini beklemekten kalır yeri yoktur.

Bir Fransız böyle dedi mi, gülünüp geçilir yalnız: Çünkü düpedüz olanaksızdır böyle bir şey, şoke edicidir.

Dr. E. A. BENNET:

Manik-depressif[19] bir kişideki temel işlevin depresyon döneminde bilinçli kaldığı görüşünde misiniz?

C. G. JUNG:

Böyle bir şey söyleyemem. Manik-depressif bozukluklarda, manik evrede işlevlerden birinin, depressif evrede ise bir başkasının ön plana çıktığını zaman zaman gözleyebilmekteyiz. Örneğin, manik evrede dinamik, canlı, nazik, güleryüzlü olan ve çok düşünmeyen hastalar, depresyon (çökkünlük) evresinde ansızın çok düşünen kimselere dönüşür ve düşündükleri de saplantı niteliği taşır. Ancak, bunun tersi bir durumla da karşılaşabiliriz. Manik-depressif yatkınlığı içeren bir hayli aydın kişi tanımaktayım. Mani evresinde bu kişilerin düşünceleri özgür nitelik taşır, adeta kaynar gürül gürül, pek duru ve pek soyuttur. Depresyon evresinde ise saplantı-emosyon'lara kaptırırlar kendilerini, korkunç ruh durumlarının egemenliği altına girerler; ruh durumlarının egemenliği altına, düşüncelerin değil. Kuşkusuz, bireysel psikolojiyi ilgilendiren bir sorundur bu. Sözünü ettiğim durumu, kırk yaşlarındaki ya da kırkı geçkin insanlarda hepsinden daha güzel saptayabiliriz. Düşünsel ya da değerli bir gözle bakılan belirli bir yaşam biçimini şimdiye kadar sürdürmüş bu kişilerde, ansızın işin bu yönü ortadan silinir, karşıt bir yön açığa vurur kendini. Elimizde söylediklerimizi kanıtlayacak çok ilginç vakalar bulunmaktadır. Örneğin Nietzsche, edebiyatta bunun ünlü bir örneğidir; psikolojik durumun bir önyrün yarısında ansızın karşıtına dönüştüğünü gösteren alabildiğine belirgin bir

örnektir bu. Gençken Nietzsche Fransız üslubunda özdeyişler kaleme almıştır; daha sonradan 38 yaşında yazdığı **Also Sprach Zarathustra** (Böyle Dedi Zarathustra) yapıtıyla bir Dionisos havasına bürünür ruh durumu, adı geçen yapıtında söyledikleri tüm eski yazdıklarıyla tam bir karşıtlık içindedir.

Dr. BENNET:

Melankolide bir içedönüklük (introverziyon) özelliği var mıdır?

C. G. JUNG:

Böyle bir şey söylenemez, böyle bir karşılaştırma yapılamaz çünkü. Hani melankoliyi içedönük (introvert) bir durum diye niteleyebiliriz, ama hastanın yeğleme (tercih) sonucu takındığı bir tutum değildir bu. Biz bir kimseyi içedönük gösteriyorsak, bununla anlatmak istediğimiz, onun içedönük davranış örneklerini yeğlediğidir. Ancak bu demek değildir ki, o kimsenin dışadönük (ekstrovert) bir yanı da yoktur. Hepimizde bulunur bu iki özellik, yoksa uyum (adaptasyon) yeteneğimiz tümüyle silinip gider; dışımızdaki nesneler üzerinde etki gücümüzü yitirir, kendi kendimiz olmaktan çıkarız. Çökküntü (depresyon), her vakit içedönük (introvert) bir durumdur. Melankolide bir çeşit embriyonal duruma döner kişi; adı geçen bozuklukta o kadar çok yadırgatıcı ruhsal belirtilerle karşılaşmamızın nedeni de işte bu dönüştür.

Dr. MARY C. LUFF:

Profesör Jung emosyonu, kişiyi egemenliği altına alan bir saplantı diye tanımladı. Bu durumda infiltrasyon ile **emosyon**'u nasıl birbirinden ayıracağız? Biraz açıklamada bulunurlar mı acaba?

C. G. JUNG:

Bazen biz kendimiz de **patolojik emosyonlar** diye nitelendirebileceğimiz durumlar yaşar, alabildiğine tuhaf şeylerin, örneğin daha önce hiç usumuzdan geçmeyen nesnelerin, bazen korkunç düşünce ve düşlemlerin içimizde emosyon kılığında kendini açığa vurduğunu görürüz. Örneğin, büyük bir hırsa kapılan insanlar, normal öç alma duyguları yerine, en dehşet verici eylemleri tasarlar, cinayetlere kalkışır, düşmanın elini ayağını doğrar ya da hayallerinde buna benzer davranışlara yer verirler. Bütün bunlar bilinçaltından bilince sızmış fragmanlardır; eksiksiz bir tablo gösteren sayrısal (patolojik) emosyonda ise insanları bazen azgın davranışlara zorlayan, düpedüz kaçık eylemlere sürükleyen gerçek bir bilinç yitimiyle karşılaşırız. İşte bu bir sızmadır. Az önce sözünü ettiğimiz durum için sayrısal (patolojik) deyimini kullanabiliriz; ancak, bu tür düşlemler, normal çerçeve içerisinde de doğup ortaya çıkabilir. Düpedüz kendi halindeki kişilerin şöyle söylediklerini işitmişimdir çokluk: "Ah bir verseler elime, didik didik ederdim şunu!" Ve gerçekten böyle kanlı düşlemler kurar, **beyinlerini dağıtırlar düşmanlarının**, sakin durumlarında salt mecazî anlamda başvuracakları eylemleri hayalde gerçekleştirmeye kalkarlar. Ne var ki, böylesi düşlemler bir canlılık kazanıp da insanlar kendi kendilerinden korkmaya başladı mı, işte o zaman bir infiltrasyondan söz açabiliriz.

Dr. LUFT:

Bu, bir konfüzyon psikozu değil midir?

C. G. JUNG:

Doğrusu bir psikoz olması gerekmez hiç. Patolojik olması da gerekmez. Güçlü bir emosyonun çekim gücüne kapılmış pek normal kişilerde de gözlemleyebileceğimiz bir durumdur. Bir

ara çok güçlü bir depreme tanık olmuştum. Ömrümde ilk kez bir depremle karşılaşıyordum. Dünyanın yerinde sağlam durmadığı, alabildiğine büyük bir hayvanın postuna benzediği, bu hayvanın da şimdi bir at gibi silkindiği yolunda bir düşünce gelip çullandı üzerime. Bir süre bayağı bu düşüncenin tutsaklığında yaşadım. Sonra kendimi kopardım ondan. Japonların depremi konusunda söylediklerini anımsamıştım: Büyük semenderin[20], dünyayı sırtında taşıyan bu hayvanın bir yanından öbür yanına her dönüşü ya da konumunu her değiştirişi yeryüzünde sarsıntılara yol açıyordu. Başlangıçta zihninden geçirdiğim durumun, bilincimden içeri sızmış arkaik bir tasarım olduğunu düşünerek ferahladım. Dikkate değer bir şeydi bu. Yaşadığım durumun, sayrısal (hastalıklı) nitelik taşımadığı sonucuna vardım.

Dr. B. D. HENDY:

Sözünü ettiğiniz emosyonları belli fizyolojik durumlar mı **ortaya çıkarmakta**, yoksa bu fizyolojik değişikliklerin kendileri, diyelim bir infiltrasyon sonucunda mı doğmaktadır?

C. G. JUNG:

Bedenle ruh arasında ne gibi bir ilişkinin bulunduğu sorusu, çapraşık nitelik taşımaktadır. James-Lange kuramını bilirsiniz, emosyonların fizyolojik değişiklikler sonucu ortaya çıktığını söyler. Bu arada bedenin mi, yoksa ruhun mu önde gelen etken rolü oynadığını, her vakit kişinin karakter ve mizacı belirler. Bu kuramı benimseyip bedene ağırlık veren kimseler, ruhsal olayları, fizyolojik kimya kapsamına giren yandaş belirtiler gözüyle görmek gerektiği kanısındadır. Ruhsal etkenin ağır bastığına inananlarsa karşıt görüşü savunur; bedeni, her şeyin kendisinden kaynaklandığı ruha eklenmiş bir nesne sayarlar yalnız. Bu,

felsefe kapsamına giren bir sorundur. Kendim filozof değilim; dolayısıyla, bu konuda kesin bir yargıda bulunamayacağım. Deneyimlere dayanarak söyleyebileceğimiz bütün şey, bedensel ve ussal-ruhsal süreçlerin bizim için bir giz (sır) oluşturacak gibi bir arada gerçekleşmeleridir. Pek acınacak durumdaki usumuzdan ötürü beden ve ruhu tek ve aynı nesne gibi tasarlama gücünden yoksun bulunmaktayız. Kimbilir, belki beden ve ruh tek ve aynı nesnedir de, bizim bunu usumuz almamaktadır bir türlü. Modern fizik de aynı güçlükle karşı karşıyadır; şu ışık konusundaki can sıkıcı şeylere bakınız! Işık sanki titreşimlerden oluşuyormuş gibi bir durum göstermekte, ama öte yandan yine öyle bir durum göstermektedir ki, sanki partiküllerden oluşmaktadır. Titreşimlerle partiküllerin aynı realitenin iki değişik fenomeni sayılacağını, bunların titreşim ve partikül gibi gözlemlenmelerinin yalnız gözlem koşullarının değişikliğinden ileri geldiğini kavrayabilmek için, V. Broglie'nin[21] o alabildiğine çapraşık matematiksel formülü bulgulaması gerekmiştir. Hani bizler kafamızda böyle bir şeyi **tasarlayamıyor**, bir konut (postulat) gibi benimsemek zorunda görüyoruz kendimizi.

Bunun gibi, psikolojik ve fizyolojik koşutluk (paralellik) sorunu da henüz çözülmüş değildir. Örneğin, kendisine eşlik eden psikolojik belirtileriyle bir tifo vakasını ele alalım. Psikolojik etkene tifonun nedeni diye bakarsak, akla gelmedik sonuçlara varırız. Oysa bu konuda söyleyeceğimiz bütün şey, kimi fizyolojik durumlara kesinlikle ruhsal bozuklukların yol açtığı, kimine de ruhsal bozuklukların eşlik ettiğidir. Beden ve ruh, insanın iki ayrı yönüdür; bu konuda bildiklerimiz, daha öteye gitmemektedir. Dolayısıyla, her ikisinin gizsel biçimde bir arada çalıştığını söylemeyi yeğ tuttum; ruh ve bedeni tek şey gibi düşünemeyeceğimize göre, işi bu kadarla bırakmanın yerinde bir davranış sayılacağı kanısındayım. Ben kendi güttüğüm amaç bakımından bu **bir aradalık**'ı açıklayacak bir deyim buldum; bence dünyada etkinlik gösteren eşzamanlılık (senkronizite) gibi tuhaf bir ilke var ve bu ilke uyarınca kimi olaylar nasılsa aynı zamanda

olup bitiyormuş, aynı şeylermiş izlenimini uyandırıyor; ancak, gerçekte hiç de böyle değil durum. Belki bir gün gelip yeni bir matematiksel yöntem ele geçirilecek ve bu yönteme dayanılarak durumun olması gerektiği gibi olduğu kanıtlanacaktır. Ancak, günümüzde bedenin mi, yoksa ruhun mu önde gelen ilke sayılacağını, yoksa her ikisinin yalnızca yan yana varlığını mı sürdürdüğünü söyleyecek güçte değilim.

Dr. L. BENDIT:

Ne zaman bir infiltrasyonun sayrısal (patolojik) karakter kazanacağını henüz gereği gibi kavrayabilmiş değilim. Konuşmanızın başında, bir alışkanlığa dönüşmüş infiltrasyonun patolojik sayılacağını söylediniz. Sayrısal bir infiltrasyonla sanatçı esinlenmesi ya da yaratıcı düşünce arasında ne gibi bir ayrım bulunmaktadır?

C. G. JUNG:

Sanatçı esinlenmesiyle infiltrasyon arasında hiçbir ayrım yoktur. Birbirine eş nesnelerdir ikisi; dolayısıyla, sayrısal sözcüğünü bunlar için kullanmaktan kaçınmak isterim. Sanatçı esinlenmesi sayrısaldır diyemem asla, infiltrasyonlar için de böyle bir şöy söyleyemem; çünkü benim için esinlenme düpedüz normal durumdur, hiçbir vakit olumsuz yanı yoktur, normalin sınırları dışına taşan bir özelliği kendisinde barındırmaz. Tanrıya şükür, insan olmanın gereği olarak zaman zaman esinlenmeler görülmekte, pek sık değilse de yine esinlenmelerle karşılaşılmaktadır. Ne var ki, sayrısal durumlar da esinlenmeler gibi hemen aynı biçimde açığa vurmaktadır kendini; dolayısıyla, bir sınır çekerek esinlenmeyle sayrısal durumu bir yerde birbirinden ayırmamız gerekmektedir. Şimdi burada oturan sizler akıl hastalık-

ları hekimi olsaydınız da belli bir kişiyi önünüze çıkarsaydını, böyle biri için akıl hastası derdiniz kuşkusuz. Bana sorarsanız, kendisiyle arada bir ilişki kurulmasına olanak verecek gibi davrandığı süre, hiçbir hastaya deli damgası vurulamaz. Delilik pek görece bir deyimdir. Örneğin, bir zencinin kimi davranışları karşısında: "Zenci işte", der geçeriz. Ama bir beyaz, zenci gibi davranmaya kalktı mı: "Adam kaçık" yargısına varır, çünkü bir beyazın öyle davranamayacağını düşünürüz. Davrandığından başka türlü davranması beklenmez bir zencinin; oysa bir beyaza zencinin yaptıklarını yakıştıramayız. "Delilik" toplumsal bir tasarımdır; us ve ruh bozukluklarını nitelemek için bu gibi toplumsal sınırlama ve tanımlamalara başvururuz. Bir kimse için acayip biridir, beklenmedik davranışları ve garip düşünceleri vardır, deriz. Aynı kimse Fransa'da ya da İsviçre'de küçük bir kentte yaşasa, belki "orijinal biri, bu küçük kentte oturanların en orijinallerinden biri" sözlerini söyleriz kendisi için. Ama adamı alır da Harley Caddesi'nin orta yerine koyverirseniz, düpedüz kaçık bir insan izlenimi bırakacaktır. Ya da bir ressamı alalım; belki çok orijinal bir sanatçı görüyorsunuzdur kendisini. Ama tutup onu bir büyük bankadaki bir veznenin başına geçiriniz, bankanın çekeceği vardır. Bankadakiler sanatçı için: "Bu adamı kaçık", demekten kendilerini alamayacaklardır kuşkusuz. Ama bütün bunlar yalnızca toplumsal açıdan değerlendirmelerdir. Benzeri durumu psikiyatri kliniklerinde de gözlemleyebiliriz. Bu yapılar giderek devcileyin büyüyorsa, nedeni akıl ve ruh hastalıklarının kesin bir artış göstermesinden değil, bizim anormal kişilere artık pek katlanamayışımızdan, dolayısıyla eskisinden daha çok hasta var izleniminine kapılmamızdandır. Kendi çocukluğumdan anımsıyorum, çevremizde çok insan görür, "Falan filan amca çok orijinal bir adamı" diye geçirirdik içimizden. Oysa sonradan bu kişilerin şizofren olduklarını öğrendim. Doğup büyüdüğüm kentte budala kişiler vardı, ama biz onlardan hiçbiri için "Falan ya da filan kimse sınıksıklam aptaldır" demez ya da buna benzer sözler söylemez, "çok hoş bir adam" olduğu-

nu belirtirdik. Bunun gibi bazı budalalar "Cretins" diye gösterilir, bu da: "O iyi bir Hıristiyandır" anlamına gelirdi. Kendilerine ilişkin söylenecek başka pek bir şey yoktu, hiç kuşkusuz "İyi Hıristiyan" kişilerdi hepsi.

BAŞKAN

Sayın Baylar ve Bayanlar! Profesör Jung'la konuşmamız bugünlük yeter sanıyorum, kendisine yürekten teşekkür ederim.

İKİNCİ KONFERANS

Başkan, Dr. J. A. HATFIELD:

Sayın Baylar ve Bayanlar! Profesör Jung'u daha önce size tanıtmış, bu arada alabildiğine övücü sözler söylemiştim kendisi için. Ama öyle sanıyorumı ki, dün bu salonda bulunanlar, övücü sözlerimin hiç de aşırı sayılamayacağı konusunda benimle görüş birliği içindedir. Dr. Jung, dün, insan ruhunun duyma, düşünme, sezme ve hissetme gibi işlevlerinden söz açtı. Doğrusu ben, onun kişiliğinde bu işlevlerden her birinin, konuşmasında söylediklerine karşın pek gelişmiş olduğu izlenimini edinmekten kendimi alamadım. Ayrıca, Dr. Jung'un bu işlevler arasında bir mizah havasıyla bağlantılar kurduğu sezgisi uyandı içimde. Bir tasarımın gerçekliğine beni inandıracak en güçlü kanıt, o tasarımın yaratıcısının, ilgili tasarıma mizah açısından bakabilmesidir ki, Dr. Jung da dün akşam bunu yapmış bulunuyor. Bir konuda takınılacak "pek aşırı ciddilik", çokluk, başkalarına sunacağı açıklamaların gerçekliğine, ilkin kişinin kendisinin kuşkuyla baktığını ortaya koy.

C. G. JUNG:

Sayın Baylar ve Bayanlar! Dün sizlerle bilincin işlevlerini ele almıştık. Bugün yine ruhun yapısına ilişkin irdelememizi sürdürecek ve konuyu kapatacağız. Bilinçsiz süreçlerin varlığını göz önünde tutmadık mı, insan ruhu üzerindeki konuşmamız bir bütünlüğe kavuşamaz. Şimdi izin verirseniz, dünkü konuşmamızı kısaca özetleyeyim.

Bilinçsiz süreçleri doğrudan araştırma olanağımız yoktur; çünkü bu süreçler kapalıdır bize. Tarafımızdan dolaysız algılanamıyor, yalnız sergiledikleri ürünlerde kendilerini açığa vuruyorlar; bizler de, taşıdıkları ayrı özelliklere bakarak, ilgili ürünler gerisinde onlara kaynaklık edecek bir bölgenin bulunması gerektiği sonucuna varıyor ve bu karanlık bölgeye bilinçsiz ruh adını veriyoruz.

Bilinçteki ruh dışı (ektopsişik) içeriklerin başlıca kaynağı çevresel etkiler, yani duyusal algılamalarımızdır. Ama örneğin bellek ve yargı yetisi gibi öyle içerikler de vardır ki, daha başka kaynaklardan alır gücünü. Ruh içi (endopsişik) kapsamına giren içeriklerdir bunlar. Bilinçteki içeriklerin bir üçüncü kaynağı da, ruhun karanlık dünyası, yani bilinçdışıdır. Endopsişik, yani istemimizin denetimine girmeyen işlevler, taşıdıkları özelliklerden ötürü bilinçdışıyla aramızda bir ilişkinin kurulabilmesine olanak verir, bilinçsiz içeriklerin bilincin üst yüzeyine çıkabilmesini sağlayan ortamı yaratır.

Bu bakımdan, dolaysız gözlemleyemediğimiz bilinçsiz süreçlerin bilinç eşiğini aşan ürünlerini iki ayrı kümede toplayabiliriz. İlk kümede, kesinlikle kişisel kaynaktan fışkıran malzeme yer alır. Kişisel çalışmayla elde edilen içerikler ya da **tüm kişilik** kapsamına giren içgüdüsel olayların ürünleri bu malzemenin parçalarıdır. Ve yine bu malzeme, unutulmuş ya da bilinçaltına itilmiş nesneleri, ayrıca yaratıcı içerikleri barındırır bünyesinde.

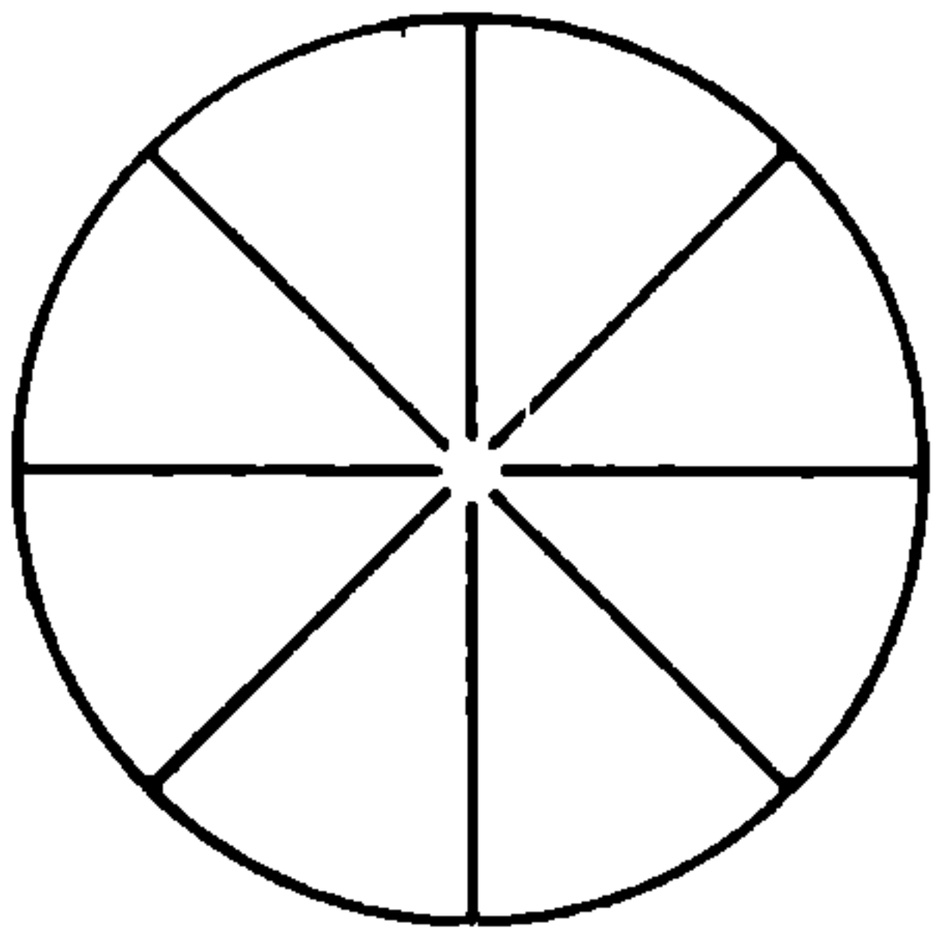
Sözkonusu içeriklerin öyle olağanüstü bir yanı yoktur; kimi insanların bilinç dışında yer alır, kimi insanlarda ise bilinçli özellik gösterirler. Bazı insanların bilincine varamadığı birtakım nesneler, diğer bazı insanların bilinç alanında bulunur. Ben, bu tür içerikleri kendisinde barındıran kategoriyi ruhsal bilinçdışı ya da **kişisel bilinçdışı** diye niteliyorum; çünkü, bizim görebildiğimiz kadarıyla, salt kişisel öğeleri kapsıyor. Öyle öğeler ki, bütünüyle insanın kişiliğini oluşturmakta.

Ancak bilinçsiz içerikler, çıktığı kaynağı kesinlikle bilmesek de, en azından edinsel diye niteleyemeyeceğimiz bir kökene dayanan öğelerden oluşmaktadır. Bu tür içeriklerin, kendilerini ötekilerden ayıran belirgin bir özellikleri vardır: taşıdıkları mitolojik karakter. İnsanın üzerinde belli bir kişinin değil, genellikle tüm **insanlığın** ortak malıymış gibi bir izlenim bırakırlar. Böylesi içeriklerle ilk karşılaştığım zaman, yoksa bunlar kalıtsal öğeler midir? diye sormuştum kendime; ulusal ya da ırksal kalıtımla açıklanabileceklerini düşünmüştüm. Bu konuda bir kesinliğe kavuşmak için Amerika'ya gidip, başka ırklarla karışmamış saf zencilerin düşleri üzerinde incelemelere girişmiştim. Yaptığım çalışmalar, insanlığın ortak malı izleniminini bırakan düşsel görüntülerin, kişisel-edinsel nitelik taşımadıkları gibi, kandaşlık ya da ırksal kalıtımla da hiçbir ilişkileri bulunmadığını ortaya koymuştu. Tüm insanlığın malıydı bunlar, dolayısıyla kolektif bir özellik göstermekteydi.

Augustin'in[22] bir deyimine dayanarak, bu ortak (kolektif) temel örneklere **arşetip**'ler[23] adını verdim. Bir arşetip, bir model, gerek biçim, gerek anlam bakımından arkaik karakter taşıyıp **mitolojik** motifler içeren, sınırları kesinlikle belli bir düzendir. Katıksız mitolojik motiflere, masallarda, mitlerde, efsanelerde ve folklorda rastlamaktayız. En çok bilinen motiflerden birkaçı şunlardır: Kurtarıcı kahraman, ejderha (her vakit kendisini yenilgiye uğratan bir kahramanla bağlantılı olarak karşımıza çıkar), balina balığı ya da kahramanı yutan canavar. Kahramanla canavarın bir başka çeşitlemesini ise **Katabasis**[24], yani yeraltına

iniş **nekyia**[25] oluşturur. Hani anımsayacaksınız, bakıcı Teiresias'tan geleceği sorup öğrenmek için Odysseus da[26] cehenneme iner. Bu **nekyia** motifine tüm antik çağda ve bütün dünyada rastlarız. Sözkonusu motifle anlatılmak istenen psikolojik bir olaydır, bilincin içe dönüşü (introverziyon) ve bilinçsiz ruhun dérin katmanlarına sızışıdır. Sözkonusu katmanlar, kişisel olmayan mitolojik karakterde içeriklerin, başka deyişle arşetiplerin kaynaklandığı yerdir. Dolayısıyla, ben bunları kişisel olmayan ya da ortak (kolektif) bilinçdışı diye niteliyorum. Şimdi sizlere burada ortak bilinçdışı gibi böyle özel bir sorunun ancak silik bir silüetini sunabileceğimi çok iyi bilmekteyim. Ancak, ortak (kolektif) bilinçdışını kişisel bilinçdışından ayırmak için, ortak bilinçdışının kapsadığı simgelere ve benim bu bilinçdışını incelerken izleyeceğim yönteme ilişkin olarak size bir örnek vermek isterim. Zencilerin bilinçdışını araştırmak için kalkıp Amerika'ya gittiğimde, kafamı şu soru kurcalıyordu: Acaba ortak temel örnekler ırksal kalıtım yoluyla geçmişten bize aktarılıyor muydu? Yoksa, benim araştırmalarımdan habersiz Hubert ve Maust[27] adında iki Fransızın nitelediği gibi, "imajinasyonun a priori[28] kategorileri" miydi bunlar? Bir gün zencinin biri bana gördüğü düşü anlattı. Düşte bir adamı tekerlek üzerinde haça geriyorlardı. Size burada düşün tümünü veremeyeceğim, gereği yok çünkü. Düş, kuşkusuz, hem kişisel önem taşıyor, hem kişisel olmayan imgelerle bağlantıları içeriyordu. Ama ben yalnız bu kişisel olmayan motifi soyutlayıp sunacağım sizlere. Hiç okumamış, bilgisiz güneyli bir zenci görmüştü düşü, öyle pek zekî bir kimse değildi. Zencilerin herkesçe bilinen dine bağlılığı göz önüne alınırsa, bizim zencinin **çarmıha** gerilen bir adamı düşte görmesi olmayacak bir şey sayılmaz; haç, nihayet kişisel-edinsel bir nesnenin yerini tutar. Ama zencinin **tekerlek üzerinde** haça gerilen bir kimseyi düşünde görmesi beklenemez. Enikonu alışılmadık bir görüntü olur bu. Hani zencinin uyanık yaşamında bir yol bir adamın tekerlek üzerinde çarmıha gerilişini izlemediğini ya da böyle bir şeyi kulaktan işitmediğini el-

bet size kanıtlayamam. Ancak düşündeki görüntü zencinin uyanık yaşamındaki bir olayı temel almamışsa, bir **arşetipik görüntü**'yle karşı karşıya bulunuyoruz demektir; çünkü tekerlek üzerinde çarmıha geriliş, **mitolojik bir motiftir**. Eski uluslarda güneş diskidir tekerlek, üzerinde bir kişinin çarmıha gerilişi ise, gönlünü kazanmak için güneş tanrısına sunulan kurbanı simgeler. Nitekim, toprağın verimini artırmak için de insan ve hayvanlar kurban edilmiştir tanrılara. Güneş diski, alabildiğine arkaik bir simgedir, belki de en eskisidir dinsel simgelerin. Rodezya'daki kazılarda ele geçirilen yontular, bu simgenin izlerinin ta ortataş (mesolit) ve eskitaş (paleolit) çağına dek uzandığını göstermektedir. Ama gerçek disklere ancak bronz çağında rastlamaktayız; paleolit çağında disk henüz bulgulanmış değildir. Rodezya'daki güneş diski, örneğin üzerinde kenelerle bir gözlem şaheseri sayılabilecek ünlü gergedan resmi gibi pek natüralist bir üslûpla yapılmış kimi hayvan resimlerinin yaratıldığı dönemde doğmuşa benzemektedir. Dolayısıyla, Rodezya'daki güneş diski temel vizyonlardan biridir, güneşin arşetipik bir resmidir[29] belki. Ama bu resim doğal bir hava taşımamakta, çünkü hep dört ya da sekiz dilime ayrılmış durumda karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. şema 3) Çeşitli dilimlere bölünmüş çember, tüm insanlık tarihinde olduğu gibi çağdaş insanların düşlerinde de rastladığımız bir simgedir. Gerçek diskin bulgulanmasının

Şema 3: Güneş Diski

bu vizyona dayanması hiç de akıl almayacak şey değildir. Bulgulamalarımızdan çoğu, mitolojik antisipasyonlarla[30] temel vizyonlara dayanmaktadır. Örneğin, alşimi modern kimyanın anasıdır. Bunun gibi, bilinçli ve bilimsel usumuzun da kökeni bilinçdışında saklı yatmaktadır. Bizim zencinin düşünde gördüğü tekerlek üzerinde çarmıha gerilmiş adam, Yunan mitolojisindeki Ixion[31] motijinin bir yinelenmesidir. Yunan mitolojisinde Zevs, tanrılara ve insanlara dil uzattığı için Ixion'u sürekli dönüp duran bir tekerlek üzerinde çarmıha gerdirir. Bu mitolojik motifi bir örnek diye sunuyorsam, kolektif bilinçdışı konusunda size bir fikir vermek için yapıyorum. Tek bir örnekle kuşkusuz kanıtlanamaz bir şey. Aneak, bizim zencinin Yunan mitolojisi okuduğunu düşünemeyeceğimiz gibi, Yunan mitolojisindeki figürlerle ilgili bir tasvir gördüğünü de söyleyemeyiz pek. Kaldı ki, Ixion'u anlatan hayli seyrek tasvir bulunmaktadır.

Hani bilinçdışında bu mitolojik temel örneğin varlığına ilişkin düpedüz kendine özgü kesin kanıtlar sunabilirdim sizlere. Ama bunun için en az iki hafta burada konuşmama, ilkin sizlere düşlerin ve düş dizilerinin ne demeye geldiğini açıklamam, sonra bunların tarihteki koşutlarını, bunların anlam ve önemini açıklamam gerekirdi. Çünkü sözkonusu biçim ve vizyonların içerdiği simgeler okul ve üniversitelerde öğretilmez, hatta uzmanlar arasında onları bilen pek az kişiye rastlanır. Bu simgeleri yıllar boyu araştırdım ben, gerekli malzemeleri topladım. İstediği kadar aydın olsun, böylesi karışık bir konuda bilgisi bulunmasını bekleyemem dinleyicilerden. Düş çözümleme tekniğini ele aldığımız zaman, zaten bu mitolojik motifler üzerinde duracak ve sizlere bilinçdışı ürünlerinin tarihteki koşutlarının aranılıp bulunmasına çalışılırken pratikte nasıl bir yol izlendiğine ilişkin bir fikir vermeye çalışacağım. Şimdilik bilinçdışındaki ilgili katmanın mitolojik temel örnekleri kapsadığını, bunun bireyin kendi yaratısı diye görülemeyeceğini, hatta bireyin kişisel psikolojisine karşıt doğrultuda içerikler oluşturduğunu saptamakla

yetineceğim. Örneğin, tamamen cahil bir kişi öyle bir düş görebilir ki, kendisinden hiç beklemeyiz böyle bir düşü; alabildiğine şaşırtıcı öğeleri içerdiğinden, bizce kimsenin böyle bir düşü görmemesi gerekir. Beri yandan, kimi çocuk düşleri bir kimseyi öylesine düşündürür, öylesine sarsar ki, etkisinden kurtulmak için uzun süre dinlenilip toparlanılmaya gerek duyulur; çünkü derin anlamlı simgeleri içerir ve insan ister istemez sorar kendisine: "Bir çocuğun böyle bir düşü görmesi hiç akıl alacak şey mi?" Oysa bunu açıklamak çok kolaydır gerçekte. Nasıl bedenimizin bir tarihçesi varsa, usumuzun da bir tarihçesi vardır. Örneğin, insanda bir körbarsağın bulunması da şaşılacak durumdur. İnsan bir körbarsağı olduğunu bilir mi? Milyonlarca insan, organizmalarında bir tymus bezinin varlığından habersiz yaşar; ama tymus[32] bezi vardır kendilerinde. Öte yandan, insanlar kimi anatomik özellikler bakımından balık soyundan geldiklerini de yine bilmez; ama böyledir gerçek. Bilinçdışımız da bedenimiz gibi, geçmişe ilişkin kalıntı ve anıların yuvalandığı bir depodur. Bilinçsiz ortak ruh yapısının incelenmesi, karşılaştırmalı anatominin aynı bulgulamalarını karşımıza çıkaracaktır. Bunun hiç de gizemsellikle ilişkisi yoktur. Ama ortak (kolektif) bir bilinçdışından sözaçtığım için obskurantizm[33] yanlısı olduğum gibi suçlamalar yöneltilmiştir tarafıma. Ne var ki, bilimin yeni bir dalından başka bir şey değildir kolektif bilinçdışı, bilinçsiz kolektif süreçlerin varlığını benimsemek de doğrusu sağlıklı bir insan usunun gereğidir. Çünkü bir bilinçle doğmamasına karşın, çocuğun ruhu hiç de bir tabula rasa[34] değildir. Çocuk enine boyuna belirlenmiş bir beyinle gelir dünyaya, bir İngiliz çocuğunun beyni Avusturalya'daki bir Buşman[35] çocuğunun beyni gibi çalışmaz, modern bir İngiliz'in beyni gibi iş görür. Beyni eksiksiz bir yapıyla doğar çocuğun, içinde yaşanılan çağa uygun olarak işlev yapar, ama bir tarihçesi vardır. Milyonlarca yıllık bir süre içinde gelişmiştir ve kendisini yaratıp ortaya çıkaran tarihi anlatır. Tıpkı bedenin kendisi gibi beynin de, bu tarihsel izleri bünyesinde taşıması doğaldır; insan ruhunun temel yapısına inildiğinde ise, bu yapıda arkaik usun izlerine rastlanması haydi haydi doğal bir durumdur.

Ortak bir bilinçdışını tasarlamak gerçekte pek kolaydır. Böyle olmasaydı, bir mucizenin sözünü edebilirdik bu konuda. Benim anlattıklarımın ise mucizelerle ilişkisi yoktur, deney ve deneyimlere dayanıyor hepsi. Bu deney ve deneyimleri açıkladığım zaman, sizin de arkaik motifler bakımından benim vardığım sonuçlara varacağınızdan kuşku duymuyorum. Benim bir rastlantı sonucu yolum mitolojiye düştü, bu alanda belki sizlerden daha çok kitap karıştırdım. Ama mitolojiyle de sürekli uğraştığımı söyleyemem. Henüz kliniktc çalışıyorken, bir gün şizofrenli bir hasta çıktı karşıma, tuhaf bir vizyon yaşamıştı ve vizyonu tutup bana anlattı. Aynı vizyonu benim de yaşamamı istedi, ama uyuşukluğum beni bundan alıkoydu. "Bu adamı deli, bense normalim, yaşadığı vizyon beni ne ilgilendirir?", diye geçirdim kafamdan. Ama vizyon ilgilendirdi beni. "Anlamı nedir acaba?" diye sordum kendi kendime. Adamın delinin biri olduğunu saptamamı, beni doyurmamıştı. Derken ilerde bir kitap geçti elime, Alman bilgini A. Dietrich'in[16] bulduğu büyülü bir papirusun parçalarını içeriyordu. Büyük bir ilgiyle okudum kitabı, yedinci sayfaya gelince benim şizofren hastanın vizyonuyla karşılaştım; sözcüğü sözcüğüne aynıydı. İyice sarsıldım. Kendi kendime sordum: "Bu adam böyle bir vizyona nereden ulaştı?" Yalnız bir görüntü değil, bütün bir görüntüler dizisi kitaptaki vizyondakinin tıpkısıydı, vizyonun anlatımında başvurulan sözcükler bakımından da arada bir uygunluk vardı. Çok vaktinizi alacağından burada ayrıntılara girmek istemiyorum. Pek ilginç bir vakayla karşılaşmıştım. Şunu da ekleyeyim ki, sözkonusu vaka tarafımdan yayınlanmış bulunuyor.

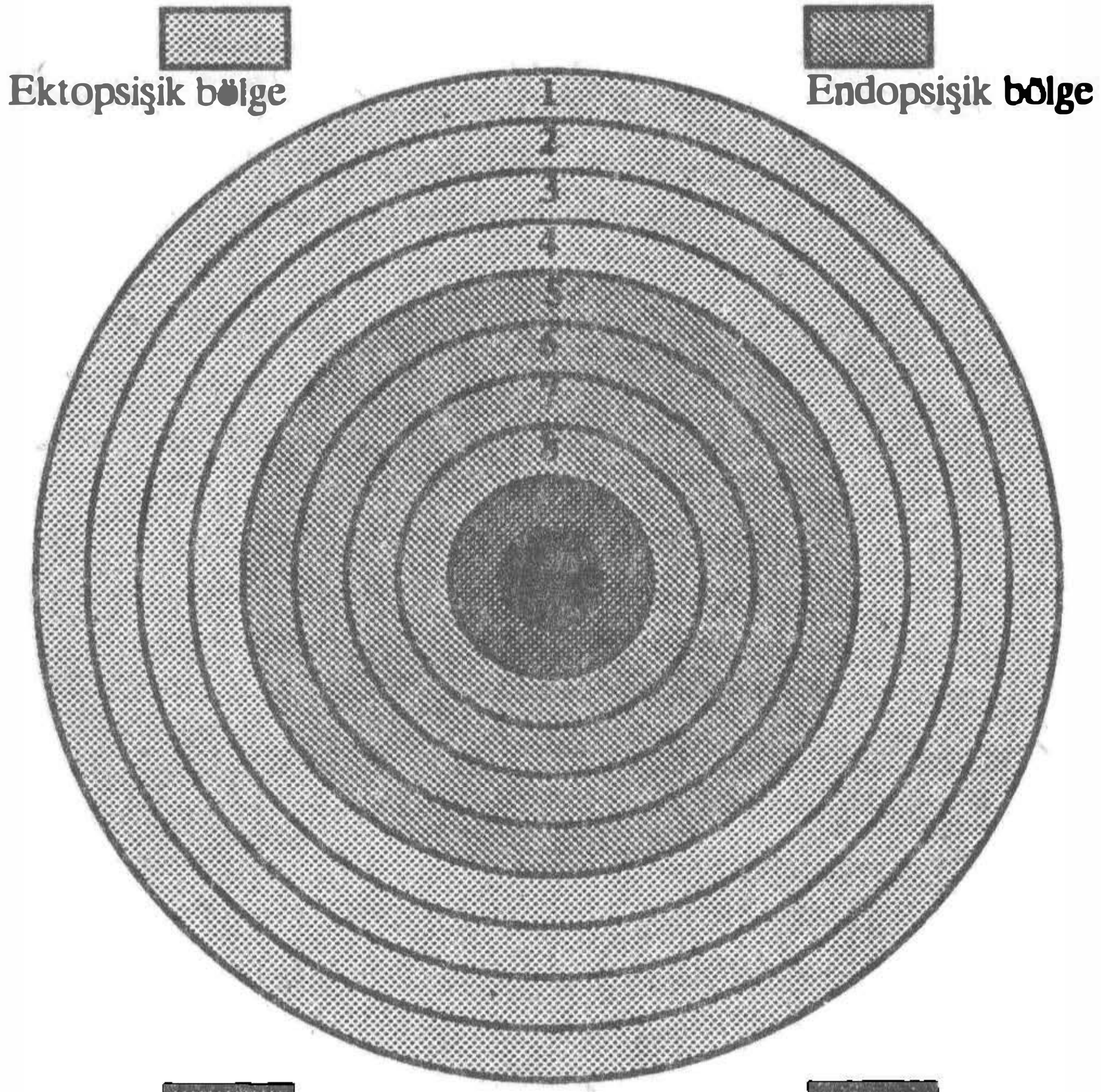
Bu şaşırtıcı koşutluk pek çok bakımdan beni uyarmıştı. Profesör Dietrich'in kitabını sanırım görmemişsinizdir. Onu benim gibi okuyup bu tür vakaları gözlemlcseydiniz, sizin de kafanızda benimki gibi ortak bir bilinçdışının varlığı düşüncesi uyanırdı. Bilinçdışını incclediğiniz zaman ulaşabileceğiniz en derin katman, insanın başkalarından ayrı tek başına yaratık olmaktan çıkıp bir yayılma gösterdiği ve insanlıkla kaynaştığı katmandır. İnsan bu kaynaşmayı bilinciyle değil, bilinçdışıyla, yani hepimizde var olan bu nesneyle gerçekleştirmiştir. Nasıl ki genel

olarak hepimiz iki göz, iki kulak, bir kalp v.b. ile aynı vücudu taşıyor ve vücut bireyden bireye yalnız ufak tefek ayrılıklar gösteriyorsa, ruhsal bakımdan da insanlar arasında aynı temel uygunluk bulunmaktadır. İşte bu ortak düzlemde yalnız başına bireyler olmaktan çıkıp, tek bir varlığa dönüşmekteyiz. Bunu daha iyi anlamak için ilkellerin mentalitesinin başlıca belirleyici özelliği olan şu noktayı anımsamak yetecektir: Bireyler arasında bir ayrıma gidilmeyiş, özne ve nesne'nin bir bütün oluşturuşu, Levy-Bruhl'un[37] deyimiyle **participation mystique**[38] tir. İlkellerin mentalisinde insan ruhunun ana yapısı, yani bizce ortak bilinçdışı diye nitelenip, tüm insanları birbirine özdeş kılan o psikolojik temel kalıman açığa vurur kendini. Sözkonusu temel yapı herkeste etkin olduğundan, bu düzlemde birbirimizden ayrılamayız. Olan bir şeyin sana mı, yoksa bana mı olduğunu kestiremeyiz. Herkesin bilincinin temelinde yatan bu ortak (kolektif) düzlemde parçalanamayacak bir bütünlük içinde yaşarız. Partisipasyon[39]'un bizim gerçekte her şeyle ve herkesle özdeş olduğumuz anlamına geldiği üzerinde düşünmek, bizi tuhaf kuramsal sonuçlar çıkarmaya götürecektir. Ancak bu sonuçları şimdi bir yana bırakacağız; çünkü üzerlerine eğildik mi, iş netameli bir durum alacaktır. Ama yine bunlardan birkaçını daha yakından incelemek gerekiyor; çünkü böyle bir inceleme, insanların başından geçen kimi garip olaylara ışık düşürecektir.

Özetleyeyim: Sizler için bir şema getirdim yanımda. (Şema: 4) Biraz karışık gibi görünüyor, ama gerçekte anlaşılması çok kolay. Ussal-ruhsal dünyamızı kafanızda aydınlatılmış bir küre biçiminde canlandırınız lütfen. İçerdeki ışığı dışarı yansıtan dış yüzey, çevremize uyum sağlamakta başvurduğumuz işlevi oluşturur kürede. Çevresine uyumu en başta düşüncesiyle sağlayan insanda, özellikle düşünen insanın görüntüsü kendini açığa vurur. Böyle bir insan düşünme yolunu izleyerek el atar nesnelere, başkalarının karşısına çıkardığı kendi düşüncesidir. Çevreye uyum sağlamada bir başka işlev mi ağır basıyor, onun için de yine aynı şeyi söyleyebiliriz.

Şemada **duyum**, periferik işlev diye gösterilmiştir. Görevi, dıştaki nesneler dünyasından bilgiler iletmektir içeri. **Düşünce**'nin

bulunduğu ikinci halkada, duyularca iletilen duyumları alır insan ve bunları isimlerle donatır. İkinci halkayı üçüncü halka, yani duygu halkası izler; gözlemlere eşlik eden duygusal değerler doğar burada. Ve sonunda bir şeyin nerden geldiği, nereye gittiği, ne yapabileceği konusunda belli bir bilincin geliştiği dördüncü halkayla karşılaşılır. Bu da köşebaşlarından dönmemizi sağlayan **sezgi** halkasıdır. İşte bu dört işlev bir araya gelerek, ruh dışı (ektopsişik) sistemi oluşturur.

1 Duyum, 2 Düşünce, 3 Duygu, 4 Sezgi, 5 Bellek, 6 İşlevlerinin öznel bileşenleri, 7 Emosyon, 8 İnfiltrasyon

Şema 4 Ussal - Ruhsal Bölge

Şemanın kalan bölümü, adı geçen işlevlerin kendisiyle ilişki içinde bulunduğu bilinçli **ben**'in yapısını anlatır. Ruh içi (endopsişik) sistemde ilkin bellek'i görürüz; istemsel gücün buyruğunda bir işlevdir bu, **ben**'in denetimi altındadır. Daha sonra **işlevlerin öznel bileşenleriyle** karşılaşırız. İstem tarafından doğrudan yönetilmez bu bileşenler, ama bir ölçüde baskılanır, geride tutulur ya da güçlenmeleri sağlanır. Hani bellek kadar denetim altına alınamazlar. Zaten, bildiğiniz gibi, bellek'in de istemin katıksız bir denetimi altında bulunduğundan söz açılamaz. Daha sonra da **emosyon ve infiltrasyonlara** rastlarız, ancak yalın bir güçle egemenlik altına alabiliriz kendilerini, ama tüm yapabileceğimiz de bundan ileri gitmez. Patlamamak için yumruklarımızı sıkarız ister istemez, çünkü sözkonusu güçlerin **ben**'den daha güçlü çıkmaları kolaydır.

Kuşkusuz ruhsal sistem böyle bir şemayla eksiksiz anlatılamaz. Şema daha çok bir değerler çizelgesi olup, istem gücüyle kendini açığa vuran ben enerjisi ya da yoğunluğunun, ruhsal yapının en iç köşesindeki karanlık bölgeye, yani bilinçdışı'na yaklaşıldıkça azaldığını gösterir. Bilinçdışında ilkin **kişisel bilinçdışı**'na rastlarız. Ruhun bilinçsiz olduğu gibi bilinçli de olabilecek tüm öğelerini içerir bu bilinçdışı. Bilindiği üzere pek çok nesne bilinçsiz diye nitelenir, ama bu yalnız görece bir niteleyiştir. Sözkonusu bölge, herkeste ister istemez bilinç dışında kalacak öğeleri almaz kapsamına; öyle kişiler vardır ki, insan bilincinde yer alabilecek her şeyi kendi bilinçlerinde barındırırlar. Kuşkusuz uygarlığımızda alabildiğine çok bilinçsiz nesne vardır. Ama Hindistan ve Çin gibi başka ülke insanlarına bakıldığı zaman, biz ruhsal çözümleyicilerin deşip ortaya çıkarmak için aylarca uğraştığı nesneleri bilinçlerinde bulundurduklarını görürüz. Ayrıca doğal çevrede yaşayan basit insanlar, kentlilerin hiç bilmediği ve ancak ruhsal çözümleme yardımıyla farkına vardığı pek çok nesnenin şaşılacak ölçüde bilincindedir bazen. Öğrenciyken kendi üzerimde saptadım bunu. Taşrada köylüler ve hayvanlar arasında geçti çocukluğum; okulda başkalarının hiç farketmedi-

ği bir sürü nesne vardı ki, ben bilincindeydim bunların. Bu da bana önyargılardan uzak davranmak gibi bir mutluluk sağladı. Nevrozlu ve normal insanların düşlerinin, onlardaki hastalık belirtilerinin ya da düşlemlerin çözümlenmesi, bilinçdışına girilebilmesine, dolayısıyla o yapay eşiğin aşılabilmesine olanak verir. Kişisel bilinçdışı pek görece bir nesnedir; daraltılabilip küçültülebilir alanı, hatta sonunda öyle bir düzeye indirilebilir ki, sıfır noktasına yakınlık gösterir. Bir insanın bilinçliliğini geliştirip, "**Nihil humanum a me alienum puto**[40]" diyebileceği bir aşamaya yükseltebilmenin hiç de akıl almayacak yanı yoktur. Bundan sonra, küredc, çekirdek bölümüyle karşılaşırız. Asla bilinç düzeyine çıkarılamayan arşetiplerin yer aldığı bölgedir burası. Bu bölgenin içerdiği öğeler, vizyonlar kılığında açığa vurur kendini ve sözkonusu vizyonları ancak tarihsel koşutluklara başvurarak kavrayabiliriz. Bu arşetipik içerikler, tarihsel özellikleri saptanamadığı, tarihteki koşutları görülemediği süre, bilinç kapsamına alınamaz, dışa yansıtılmış durumda kalırlar. **Kolektif bilinçdışı**'nın içerikleri ne istemle yönetilebilir, ne de istem gücünün egemenliği altına alınabilir. Sanki insanın kendisinde bulunmayan içeriklerdir bunlar; insan onu kendisinde görmez de, bir başkasında görebilir. Kolektif bilinçdışının içerikleri etkin duruma geçirildi mi, insanlarda tuhaf davranışlarla karşılaşılır. Örneğin, İtalyanlar Habeşlilere değil de, hain Habeşliler İtalyanlara saldırıyor sanılır. Anatole France'ın ünlü öyküsünü bilirsiniz: İki köylü birbiriyle sürekli didişip durmaktadır. Biri çıkıp nedenini merak eder ve köylülerden birine sorar: "Ne diye komşundan nefret ediyor, onunla boğuşuyorsun hep?" Köylü yanıtlar: "Mais il est de l'autre côte de la riviere![41]" Fransa ve Almanya için de durum bunun aynıdır. Bir mutluluk eseri, biz İsviçreliler savaşta gazeteleri okunuş ve bu özel mekanizmanın işleyişini inceleme olanağını ele geçirmiştik; iki büyük top bulunuyordu da, biri Ren'in karşı yakasından bu yakasına, ötekisi bu yakasından karşı yakasına mermi yağdırıyordu şanki. İnsanların kendilerinde görmeye bir türlü yanaşmadığı ne varsa,

hepsini komşularında gördüğü açıkça ortadaydı.
Kolektif bilinçdışı, büyük sosyal topluluklar halinde etkin duruma geçirildi mi, kolektif bir hezeyana, ussal-ruhsal bir salgına yol açacağını, bunun da bir devrim ya da bir savaş ya da benzeri bir olayla sonuçlanacağını genellikle söyleyebiliriz. Bu tür eylemler alabildiğine bulaşkandır, karşı durulamayacak kadar bulaşıcı özellik taşır. Kolektif bilinçdışına etkinlik kazandırılmaya görsün, kendisi olmaktan çıkar kişi. Devinim **içinde** bulunmaz da, devinimin kendisine dönüşür. Almanya'da yaşadınız ya da belli bir süre bu ülkede kaldınız mı, böyle bir duruma karşı çokluk boşuna savunursunuz kendinizi; çünkü iliklerine işler kişinin. Değil mi ki siz de bir insansınız, dünyanın neresinde bulunursanız bulununuz, ayakta kalmanız, bilinç alanınızın sınırlarını daraltmanıza ve kendinizi pek boş ve alabildiğine ruhsuz bir duruma sokmanıza bakar. Böylece ruh denilen şey kayıp gider elden, çünkü bu gibi durumlarda insanın yaşamı denizi üzerinde yüzen ve denizdeki yaşama bir türlü katılamayan bir zerre bilinçten farkı bulunmaz. Ama kendi kendinize kalabildiniz mi, kolektif bilinçdışının iliklerinize işlediğini saptarsınız. Afrika'da ya da benzeri bir başka ülkede, bu ülkeyi iliklerinizde duymadan yaşama olanağı yoktur. Sarı ırkın insanlarıyla bir arada yaşadınız mı, sarılık işler iliklerinize, bundan kendinizi kurtaramazsınız; çünkü bir yer vardır ki, orada bir zenci ya da bir Çinli ya da birlikte yaşadığınız bir diğer kişiden ayrı yanınız kalmaz. Başkalarındaki gibi insanlık denen özellik sizde de vardır. Kolektif bilinçdışında öbür ırklara mensup kişilerden değişik yanı bulunmaz insanın; nasıl başkaları gibi sizin de bedeninizde kalp, karaciğer v.b. organlar yer alıyorsa, bunun gibi başkalarındaki arşetiplere sizde de rastlanır. Başkalarının derisi karaymış, bir rol oynamaz bu bakımdan. Rol oynamasına kuşkusuz oynar bir ölçüde, çünkü başkaları sizdeki tarihsel katmandan yoksun bulunabilir. Toplumların gelişim çizgisine bağlı olarak ussal katmanlar değişebilir çünkü, benim yaptığım gibi ırkları ve bütünleri araştırdınız mı, pek ilginç sonuçlara varırsınız. Örneğin,

Kuzey Amerikalıları incelediğiniz vakit, bakir topraklar üzerinde yaşayan Amerikalı'nın kızılderiliyi kendi içinde taşıdığını anlarsınız. Bir Amerikalı'yı hiç görmemiş olsa, zenciler toplumdan kapı dışarı edilmiş ve tramvaylar beyazlara ayrılmış bulunsa bile, kızılderililer ve zenciler Amerikalı'nın benliğine sızmıştır, bir ölçüde renkli bir ulusun bireyi olduğu sezilir Amerikalı'nın[42]. Asla bilincine varılmaksızın gerçekleşen süreçlerdir bunlar, böylesi süreçler üzerinde ancak pek aydın kişilerle konuşabilirsiniz. Neden birbirlerini düşman gördükleri konusunda Fransız ya da Almanlarla konuşmak kadar zor bir iştir bu.

Kısa zaman önce Paris'te tatlı bir akşamı geçirmiştim. Gerçekten aydın kişilerin çağrılısıydım, güzel güzel sohbet ediyorduk. Bir ara uluslar arasındaki ayrımlar hakkında ne düşündüğümü anlamak istediler. Yanıtlanması beni güç duruma sokacak bir soru diye geçirdim içimden. Dedim ki: "Sizin değer verdiğiniz şey, **la clarte latine, la clarte l'esprit latine**[43] tir. Bunu da düşüncenizin yetersizliğinden yapıyorsunuz. Bir Latin düşünürü, Cermen düşünürüne göre yetersizdir." Onlar kulaklarını açtı, ben sürdürdüm konuşmamı: "Ama duygunuza hiç diyecek yok; alabildiğine incelip gelişmiş." "Peki bu yargıya nasıl varıyorsunuz?" diye sordular. Ben şöyle yanıtladım: "Bir kahvehane ya da bir kabereden içeri girin ya da seyircilere şanson ve skeçler sunulan bir başka yere uğrayın; ilkin bir sürü grotesk ve ironi dolu nesneler görüp işitirsiniz. Derken ansızın duygusal bir sahne çıkarılır karşınıza. Ya bir anne çocuğunu yitirir, ya bir sevgi mutsuzlukla sonuçlanır ya da vatan millet aşkını konu alan görkemli bir olay canlandırılır. Nihayet gözlerinden yaşlar gelir seyircilerin. Siz tuzla şekeri birbirine karıştırmadan duramazsınız. Oysa sırf şekerden oluşan bütün bir akşama katlanabilir bir Alman. Ama bir Fransız, şeker içinde biraz tuz bulunmadı mı yapamaz. Bir kimseyle karşılaştığınızda şöyle dersiniz: "**Enchante de faire votre connaissance**[44] " Oysa hiç de **enchante de faire sa connaissance** değilsiniz. Gerçekte düşündüğünüz şey şudur: "Aman, şeytan görsün yüzünüzü!" Ne var ki, bu sizin için önemli bir şey sayılmaz. Karşınızdaki için de öyledir. Gelgelelim, **Enchante de faire votre connaissance** sözlerini bir Al-

man'a söyleyeyim dediniz mi, size inanır hemen. Size bir çift jartiyer satan Alman, yalnız para ödemenizi beklemez karşılığında, kendisine bir yakınlık duyacağınızı da umar ve bu da pek doğaldır.

Almanları karakterize etmek istiyorsak, bu ulusta duygu işlevinin yetersiz olduğunu, yani incelmemiş durumda bulunduğunu belirtebiliriz. Ne var ki, sözkonusu gerçeği bir Alman'ın yüzüne karşı açıkladınız mı, gücenip alınır. Ben olsam, ben de alınırım. Rahatlık diye baktığı şey, bir Alman için çok büyük değer taşır. İçerisini duman bürümüş, herkesin herkese sevgiyle kucak açtığı bir salon, işte rahatlık! Ve bozulması istenmez asla rahatlığın. İlle bir kesinlik aranır bu bakımdan, bir tek rahatlık vardır, ondan başkasına yer yoktur. **La clarte germanique du sentiment**[45]'tir bu ve bu da düşükdeğerlidir. Öte yandan, kendisine çelişkili bir şey söylerseniz, pek gücendirirsiniz bir Fransız'ı; çünkü açıklıktan yoksundur söylediğiniz şey. Bir İngiliz filozofu şöyle demiştir: "Üstün bir zekâda asla tam bir açıklık bulunmaz." Biraz kuşku götürür yanı varsa, ancak o zaman tadına varılabilir gerçek bir duygunun; hafif bir çelişkiyi içermeyen bir düşünce de yine inandırıcı değildir.

Bundan böyle üzerinde duracağımız temel konu şu olacaktır: İnsandaki o karanlık bölgeye hangi yoldan bir yaklaşım sağlayabiliriz? Bunun için elimizde şu üç çözümleyici (analitik) yöntem bulunduğunu daha önce belirtmiştim: Çağrışım deneyi, düş çözümlemesi, etkin imgelem (imajinasyon). İlkin biraz çağrışım deneyi[46] üzerinde duralım. Aranızdan birçoğu sözkonusu deneye modası geçmiş bir gözle bakacaktır; ne var ki, kendisinden hâlâ yararlanıldığı için, bu deneye değinmeden geçmek istemiyorum. Ben kendim çağrışım deneyini hastalar üzerinde artık uygulamamakta, ancak kriminolojik vakalarda bu yönteme başvurmaktayım.

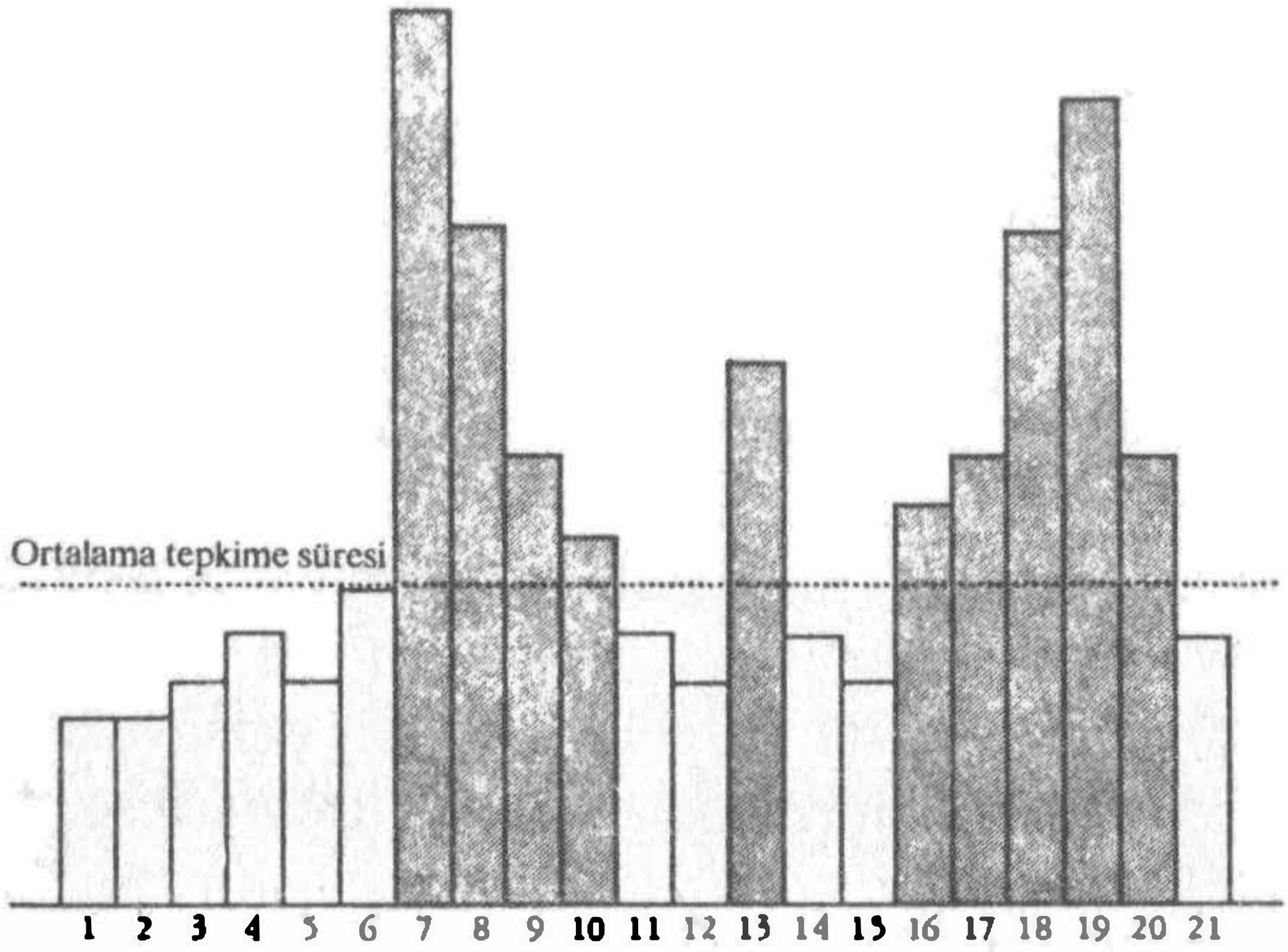
Doğrusu hiç bilmediğiniz bir şey değil ama, yinelemede yarar görüyorum: Deneyde örneğin yüz sözcükten oluşan bir liste kullanılır. Denek uyaran sözcüğü işitir işitmez, aklına gelen ilk sözcüğü elden geldiği kadar çabuk söylemeye çağrılır. Kendisinden yapması beklenen şeyi kavradığına güven getirildikten

sonra işe başlanır. Bir kronometreye başvurularak deneğin tepkime süreleri not edilir. Yüz sözcük üzerinde çalışma bitirilip, deneyin ikinci aşamasına geçilir. Uyaran sözcükler bir kez daha söylenir denek'e ve önceden bunlara verdiği yanıtları yinelemesi istenir. Kimi zaman deneğin belleği başarısız kalır, yinelemelerde bocalamalar görülür ya da yanılgılar açığa vurur kendini. Bu tür yanılgılar deneyde önemlidir. Gerçekte bu deneyden bambaşka amaçlar için yararlanılmak istenmiş, düşünce çağrışımlarının böylelikle incelenip araştırılabileceği sanılmıştır. Kuşkusuz düpedüz ütopik bir görüştür bu. Çağrışım deneyi gibi yollarla düşünsel çağrışımları inceleme olanağı yoktur. Ama aynı yöntemle bir başka şeyi inceleyebilir, bu incelemeyi de özellikle deneyin "başarısız kalmasından", yani denekler'in içine düştüğü yanılgılardan hareket ederek yapabiliriz. Örneğin, her çocuğun yanıtlayabileceği kadar basit bir sözcük söylenmiştir ve sözcüğün söylendiği kişi çok zekidir, ama bir türlü bir yanıt bulup veremez. Neden? Çünkü sözcük, benim komplcks adını verdiğim bir nesneye, belki denek için tatsız ve tuhaf bir duyguyu bünyesinde barındırıp onun görüş ufkundan uzaklaşmış nesneyle yüklü bir ruhsal içerikler karmaşasına dokunmuştur. Sanki bir mermi gelip yoğun **persona**[47] katmanından geçmiş ve o karanlık katmana gelip dayanmıştır. Örneğin, kendi-sinde para kompleksi bulunan bir kişi; "satın almak", "ödemek" ya da "para" sözcüklerinden etkilenecek, bu da tepkimede bir bozukluğa yol açacaktır.

Tepkime bozuklukları da yaklaşık on iki çeşittir, ama daha çok çeşide de ayırabiliriz bunları. Pratik önemleri konusunda bir fikir edinebilmeniz için, birkaçını sizlere açıklamak isterim. İlkin tepkime süresindeki uzamanın pratik bakımdan alabildiğine büyük önem taşıdığını belirtmekte yarar var. Hangi süreye uzun deneceğini saptamak için, denek'in ortalama tepkime süresini belirlemek gerekir. Denek'in tepkisindeki öbür karakteristik bozukluklar ise şunlardır: Kurala aykırı olarak birden çok sözcükle tepki göstermesi; yüz ifadesinde değişiklik; gülme, ellerin, ayakların ve vücudun oynaması, öksürme, kekeleme v.b. belirtilerin eşliğinde gösterilen tepki; "evet" ya da "hayır" gibi ye-

tersiz tepkiler; bir sözcüğü birçok kez kullanmak; yabancı dillerden yararlanılması (İngiltere'de büyük bir sakınca oluşturmamasına karşın, bizde pek tatsız görülen bir şeydir bu); belleğin başarısız kalması durumunda hatalı yinelemeler; kısaca hiçbir tepkide bulunmamak.

Bütün bu tepkiler, istem gücünün denetimine bağlı olmadan kendini açığa vurur. Denek, deneyden geçirilmesini bir kez benimsedi mi, deneyin ağına düşmüş demektir. Deneyden geçirilmeye yanaşmasa da, yine aynı durum sözkonusudur; çünkü deneyden geçiren, bir kimsenin neden deneyden geçirilmek istemediğini bilir. Örneğin, suç işleyen biri kendi üzerinde böyle bir deneyin uygulanmasına rıza göstermez; bu da kendi çıkarına aykırı bir davranıştır, neden deneyden geçirilmeye karşı koyduğu bilinir çünkü. Ancak, böyle bir deneye yanaşması da, idam sehpasında kendi ipini kendi eliyle çekmek anlamına gelecektir. Zürih'te mahkemeler içinden çıkılamayan vakalarda böyle bir dency için bana başvurur, yani benim deneye son umut kapısı gözüyle bakarlar.

Uyaran Sözcükler

7 Bıçak, 13 Mızrak, 16 Vurmak, 18 Sivri, 19 Şişe

Şema 5 Çağrışım Deneyi

Çağrışım deneyinin sonuçlarını yalın bir şemayla gösterebiliriz. (Şema:5) Şemadaki sütunların yüksekliğiyle denek'in gerçek tepkime süresi anlatılmakta, çizgi çizgi gösterilen yatay doğruyla ortalama tepkime süresi verilmektedir. Siyaha boyanmamış sütunlar, tepkimede hiçbir bozukluğa rastlanmadığını anlatır. Siyaha boyanmış sütunlar ise tepkimede bozuklukları içerir. Örneğin 7, 8, 9, 10 numaralı tepkimelerde bir dizi bozuklukla karşılaşmaktayız. Uyaran sözcük 7, netameli bir özellik taşıyordu; bunu izleyen her üç tepkime süresinde denek'in farkında olmadığı bir uzama kendini açığa vurmuş, çünkü uyaran sözcüğe karşı tepki bir perseverasyon[48] göstermiştir. Denek, uyaran sözcüğün kendisinde bir emosyona yol açtığını hiç bilmemektedir. 13 numaralı tepkimede, ötekilerden ayrı nitelik taşıyan bir bozukluğa rastlanmakta, 16-20 numaralı tepkimelerde yine bir dizi bozuklukla karşılaşılmaktadır. En ağır bozukluklar ise 18 ve 19 numaralı tepkimelerde karşımıza çıkıyor. Bu özel durumda duyarlığın (sensibilite) yoğunlaştırılması gibi bir mekanizmanın, yani bilinçsiz bir emosyondaki duygunlaştırıcı etkinin bir sonucunu görmekteyiz: Eğer kritik bir uyaran söz, perseverasyona yol açan emosyonal bir tepki doğurmuşsa ve bundan sonraki kritik uyaran söz de kazara bu perseverasyon çerçevesi içine rastlıyorsa, duygusal değerlerle yüklü bir öbek çağrışım arasında kendini açığa vurmuş gibi büyük bir etki gücünü içeme olasılığı vardır. Bunu da persevere bir emosyonun duygunlaştırıcı etkisi diye nitelemekteyiz.

Suçbilim (kriminoloji) kapsamına giren vakalarda duygunlaştırıcı etkiyi bilinçli uygulayabilmekteyiz. Bu amaçla seçilmiş uyaran sözcükler o türlü düzenlenir ki, bir perseverasyon alanı varsa, az çok bu alan içerisine girebilsin. Böylece seçilmiş uyaran sözcüklerin etkisi güçlendirilmeye çalışılır. Suçlu olduğu sanılan kişi üzerinde uygulanacak uyaran sözcükler, işlenen suçla doğrudan bir ilişkiyi içerecek biçimde seçilir. Şema 5'deki denek yaklaşık otuz beş yaşlarında efendi bir insandı, benim normal deneklerimden biriydi. Elimdeki sayrısal (patolojik)

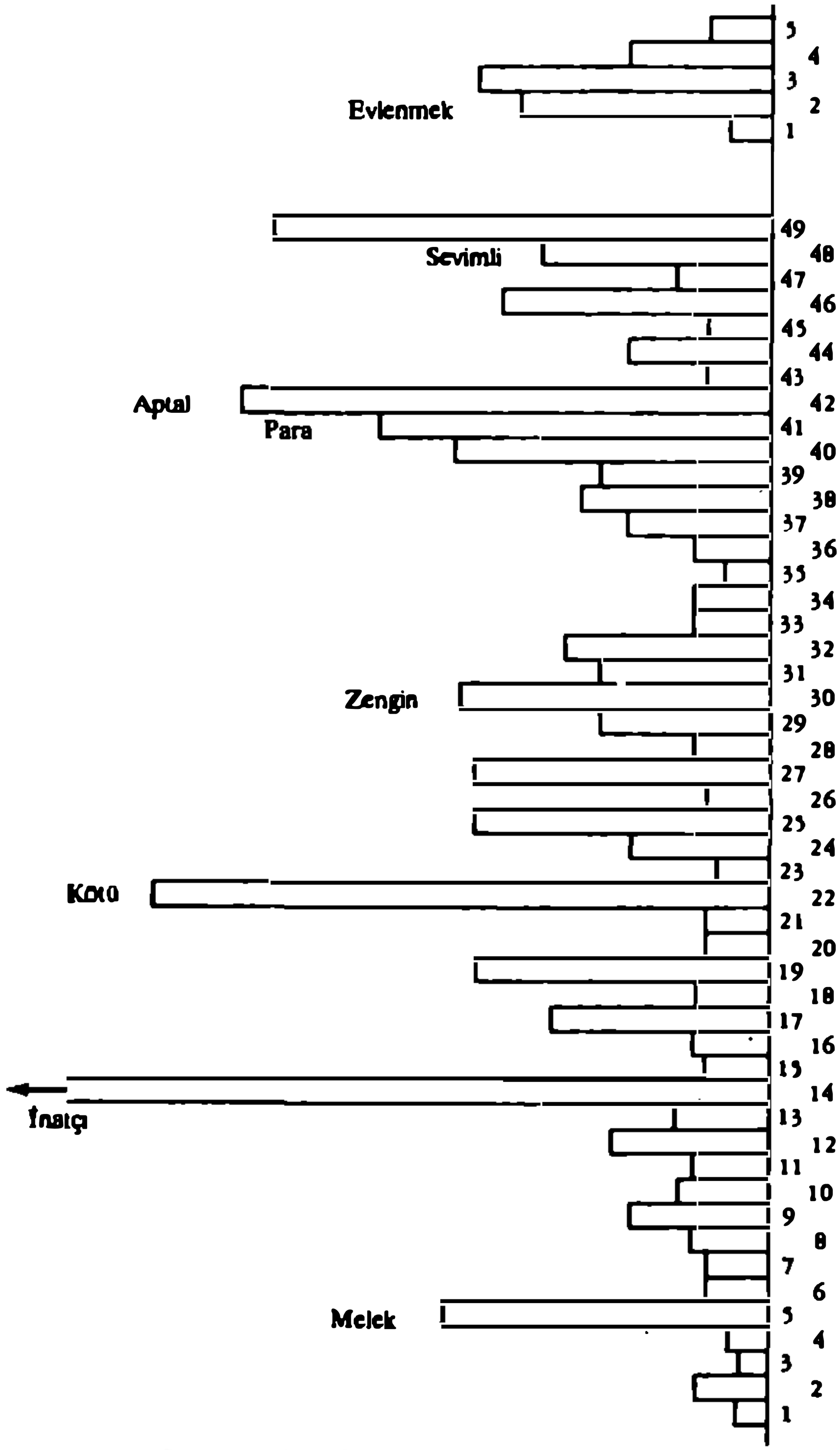
malzemeden gerekli sonuçları çıkarabilmem için çok sayıda normal kişi üzerinde deneylerde bulunmamı gerekiyordu kuşkusuz. Şema 5'deki denek'i tedirginliğe sürükleyen neden konusunda bilgi edinmek istenirse, deneğin tepkimesinde aksaklıklara yol açan sözcükleri bilmek ve bunları bir araya toplamak yetecektir. O zaman tümü ele geçirilecektir olayın. İzin verirseniz şimdi size bu olaydan söz açacağım.

İlkin uyaran söz olarak **bıçak** sözcüğüne başvuruldu denek üzerinde ve dört tepkime (reaksiyon) bozukluğuyla karşılaşıldı. Sonra **mızrak** sözcüğünde bir, **vurmak** sözcüğünde bir, **sivri** sözcüğünde bir, **şişe** sözcüğünde bir tepkime bozukluğu saptandı. Bütün bu tepkime bozuklukları elli uyaran sözcüğün oluşturduğu küçük çaptaki bir çağrışım deneyinin uygulanışı sırasında başgösterdi, bu da ilgili tepkimelerden çıkardığım sonucu adamın yüzüne karşı açık açık söylememe yetti: "Başınızdan bu kadar tatsız bir olay geçtiğini bilmiyordum doğrusu!" dedim. Adam bir süre gözlerini üzerime dikti, sonra şöyle konuştu: "Neden söz ettiğinizi anlayamadım." -"Bir yerde içtiniz ve içkili durumda elinizdeki bıçağı bir başkasının vücuduna sapladınız." Denek: "İyi ama, nerden biliyorsunuz bunu?" diye sordu, ardından olup biteni saklamayarak tek tek itiraf etti: Saygın bir aileden geliyordu adamı; aile bireyleri basit, ama sevimli insanlardı. Evinden ayrılıp bir dış ülkeye yerleşen denek, bir gün içkili durumdayken biriyle kavgaya tutuşmuş, bıçağını çektiği gibi adamı yaralamış ve işlediği suça karşılık korktuğu için olayı başkalarına hiç açmamış, büyük bir sır gibi içinde saklamıştı. Yaşadığı kent ya da çevresinde kimsenin olay konusunda bir şey bildiği yoktu, bir rastlantı sonucu denekteki bu sırra toslayıp onu ilk keşfeden ben olmuştum. Zürih'te düzenlediğim seminerlerde de bu tür deneylere başvururum bazen. "Günah çıkarmak" isteyenler, sözkonusu seminerlerde yapabilirler bunu. Ama her zaman öğrencilerimin tanıyıp, ama benim tanımadığım kişilerin karşıma çıkarılmasını rica etmiş, bu kişilerin öykülerinin nasıl ele geçirilebileceğini öğrencilerime göstermişimdir. Çok ilginç bir çalışma. Bazen şaşılacak bulgulara ulaşmasını sağlıyor insanın.

Bu konuda sizlere birkaç örnek daha sunmak isterim: Çok yıl geçti aradan, henüz toy bir hekimdim; günün birinde yaşlı bir kriminoloji profesörü bana başvurup çağrışım deneyine ilişkin bilgi istedi, kendisinin böyle bir şeye inanmadığını açıkladı: "Demek inanmıyorsunuz, Sayın Profesör?" dedim. "Peki, siz deneyin bir yol kendi üzerinizde uygulanmasına izin verseniz nasıl olur acaba?" diye sordum. Bunun üzerine yanına çağırdı beni; ben de işe koyuldum. On sözcükten sonra yorgun düştü profesör: "Bir işe yarayacak gibi değil deneyiniz." diye açıkladı. "Bununla hiçbir sonuca varamazsınız." Ben de yanıtladım: "On, on iki sözcüğün bir başarı sağlayacağı beklenemez elbet; yüz sözcük kadar olmalı ki, ortaya bir şey çıksın." Profesör: "Peki, on, on iki sözcükten öğrenebildiğiniz bir şey yok mu?" diye sordu. "Var ama, pek az", dedim ben. "Ama yine de bu sözcüklere dayanarak edindiğim az buçuk bilgiyi iletebilirim size. Son zamanlar para bakımından biraz dara düşmüşsünüz, bu da biraz üzmüş sizi. Sonra, bir kalp hastalığından öleceğiniz korkusu yaşıyor içinizde. Sanırım Fransa'da öğrenim gördünüz ve bir gönül macerası geçti başınızdan. Bu macerayı da şimdi yeniden anımsadınız; çünkü insanın aklına ölüm geldi mi, eski yaşantıların tatlı anıları geçmişin bağrından çıkıp gelerek, çokluk bellekte boy gösterir." Birden profesör: "Nerden biliyorsunuz bunları?" diye sordu. Oysa ben değil, bir çocuk bile gösterdiği tepkimelerden çıkarabilirdi hepsini. Çünkü 72 yaşında bulunuyordu, **kalp** sözcüğünde aklına gelen çağrışım **sancı** olmuştu: yani bir kalp krizi geçirip ölmekten korkuyordu. **Ölüm** sözcüğü, **ölmek** çağrışımını uyandırmıştı; hani doğal bir tepkimeydi. **Para** sözcüğü, öyle çok sayıda çağrışım getirmemişti, ki bu pek alışılmış bir tepkime değildi. Derken dikkate değer bir durum kendini açığa vurmuş, saymak sözcüğüne profesör uzun bir tepkime süresinden sonra **La Semeuse** diyerek karşılıkta bulunmuştu. Oysa Almanca konuşuyorduk kendisiyle. **La Semeuse** Fransız madeni paralarının üzerinde bulunan ünlü bir kişinin resmiydi. Ama böyle yaşlı bir adam ne diye durup dururken bu sözcüğü söylesindi? **Öpmek** sözcüğünde profesör bir tepkimede bulunmadan uzun süre bekledi, ardından bir parıltı yürüdü

gözlerine, sonra **güzel** sözcüğü çıktı ağzından. Bu kadarı da, bana yetmişti.
Özel bir duyguyla bağlantısı olmasa, Fransızca **La Semeuse** demezdi. Dolayısıyla, neden birden Fransızcaya başvurduğunu düşünüp bulmak gerekiyordu. Fransız Frangı bakımından birtakım kayıplara mı uğramıştı yoksa? Ama o günlerde ne enflasyon, ne deflasyondan[49] bahsediliyordu. Yani böyle bir şeyden söz açılamazdı. İşin içine para mı, yoksa sevgi mi karıştığı konusunda bir kesinliğe varmış değildim. Ama **öpmek** sözcüğüne karşılık **güzel** çağrışımını ele geçirince işin sevgi çevresinde döndüğünü anlamıştım. Profesör, ilerlemiş bir yaşta kalkıp Paris'e gidecek bir adam değildi. Ama Paris'te hukuk okumuş, belki de öğrenimini Sorbonne üniversitesinde yapmıştı. Diyeceğim, adamın içini okumakta pek zorlanmamıştım.
Ama bazen de gerçek trajedilerle karşılaşırız. Örneğin şema 6, yaklaşık otuz yaşında bir kadının durumunu yansıtmaktadır. Kadın depressif şizofreni tanısıyla klinikte yatmaktaydı. Dolayısıyla, öntanının[50] (prognoz) iyi olduğu söylenemezdi. Benim serviste yatıyordu kadın. İçimde tuhaf bir duygu vardı, öntanının kötülüğünü bir türlü benimseyemiyordum; çünkü benim için şizofreni görece nitelik taşımaktaydı. "Nihayet hepimiz görece kaçıklarız, ama bu kadında durum biraz daha ileri", diyordum kendi kendime. Tanıya son söz diye bakanıyordum. O zamanlar bu konuda hiç de pek çok şey bilinmiyordu. Kuşkusuz, kadının hastalık öyküsünü (anamnez) not etmiştim; ne var ki, hastalığı açıklayacak bir nedeni içermiyordu öykü. Baktım olmayacak, kadının üzerinde çağrışım deneyini uyguladım. Deney, dikkate değer bir durumun ortaya çıkmasını sağladı. Normal tepkimede ilk duraksama **melek** sözcüğünde gösterdi kendini. **İnatçı** sözcüğüne ise hiçbir tepkimeyle karşılık alamadım. Tepkimede aksaklıkların kendini açığa vurduğu öbür sözcükler **kötü, zengin, para, aptal, sevimli, evlenme** sözcükleriydi. Kadın sosyal konumu çok düzgün varlıklı bir adamın eşiydi; öyle görülüyordu ki, halinden memnundu kocası. Adamın kendisiyle de konuşmuştum; ama o da tıpkı kadın gibi, dört yaşında bir kız olan en büyük çocukları öldükten yaklaşık iki ay sonra depresyonun or-

taya çıktığından başka bir açıklamada bulunamamıştı. Bundan öte hastalığın kaynağı konusunda bir bilgi ele geçirememiştim.

Şema 6 : Çağrışım Deneyi

Çağrışım deneyi, benim bir bütün içerisine yerleştiremediğim bir dizi şaşırtıcı tepkimeyi ortaya koydu. Hani sık sık başa ge-

len bir durumdur bu; hele gerekli egzersizlerden henüz yoksun bulunuyorsa insan. Bu gibi durumlarda yapılacak en iyi şey, denek'e doğrudan işin özünü ilgilendirmeyen tepkimeler hakkında sorular sormaktır. Daha işin başında en büyük aksamalardan kalkılıp sorular yöneltilirse, gerçek dışı yanıtlar alınır. Oysa hastayı pek sıkıştırmayacak masum sözcüklerle işe başlandı mı, sayıca daha çok ve açık yürekli yanıtlar koparılabilir denek'ten. Dolayısıyla, ben de **melek**'le işe başlayıp sordum: "Peki, neden **melek**? Sizin için özel bir anlamı taşıyor mu sözcük?" "Elbette", diye yanıtladı kadın, "melek, benim yitirdiğim yavrumdur." Ve ansızın sel gibi yaşlar boşandı gözlerinden.

Fırtına geçtiğinde sordum: "**İnatçı** sözcüğünün sizin için taşıdığı anlamı söyler misiniz?" Kadın: "Hiçbir anlamı yok", diye yanıtladı. Ben sürdürdüm konuşmamı: "Ama **inatçı** sözcüğü tepkimede büyük bir duraksamaya yol açtı. Bu da sözcüğün arkasında bir şeyler saklı yattığını gösteriyor" Üstelemekle bir şey ele geçiremeyeceğimi anlayıp, **hain** sözcüğüne geçtim, ama bu sözcük için de bir açıklama koparamadım kadından, olumsuz yönde güçlü bir tepkiyle karşılaştım; tepki, kadının bir açıklamada bulunmak istemediğini gösteriyordu. Derken **mavi** sözcüğünü kurcaladım. Kadın şu açıklamada bulundu; "Mavi, ölen yavrumun gözlerinin rengiydi." Bunun üzerine sordum: "Peki, bu gözler sizin üzerinizde belli bir izlenim bıraktı mı?" "Elbet, bırakmaz mı hiç", dedi kadın, "yavrucuğum doğduğunda gözleri bir güzel maviydi ki!" Bunu söylerken yüzünde beliren ifadeyi görerek sordum: "Peki, neden heyecanlandınız böyle?" - "Şey", dedi kadın, "kocamın gözlerinin renginde değildi kızımın gözleri". Sonunda anlaşıldı ki, çocuğun gözleri kadının eski bir sevgilisinin gözlerine benziyordu. Bunu öğrenince: "Peki, eskiden sevdiğiniz bu adamı, sizi şimdi niçin böyle telaşlandırıyor?" sorusunu yönelttim. Bunun üzerine, içinde sakladığı sırrı olduğu gibi açığa vurdu: Doğup büyüdüğü kentte zengin bir delikanlı yaşamıştı. Varlıklı bir aileden geliyordu; ama ailesinin zenginlik dışında bir olağanüstülüğü yoktu. Aristokrat para ba-

balarından biriydi delikanlı; küçük kentte kızların gözbebeğiydi, bütün genç kızların düşlerine giren bir kazanovaydı. Benim denek de şirin bir kızdı, belki oğlanın gönlünü kazanabilirim umudunu besleyip durmuştu içinde. Ama sonunda bunun boşa beslenen bir umut olduğunu anlamıştı. Ailesinden de: "Ne diye aklını taktın ona. Parayla oynayan biri. Seni düşündüğü yok. Bak falan kimseye, iyi bir çocuk. Niçin onunla evlenmek istemiyorsun?" gibi sözler işitmişti. Kız da sonunda ailesinin sözünü ettiği gence varmış ve evliliğin ilk dört yılını bir başka kentte katıksız bir mutluluk içinde geçirmişti. Ama günlerden bir gün doğup büyüdüğü kentten bir erkek arkadaşı ziyarete gelmişti kendilerini. Bir ara kocası odadan çıkarken, arkadaşı şöyle söylemişti: "Baba kentinizdeki o delikanlıyı (bununla bildiğiniz kazanovayı anlatmak istiyordu) pek üzdünüz doğrusu!" Bunu işiten kadın hemen yanıtlamıştı: "Nasıl? Üzdüm mü dediniz?" Arkadaşı konuşmasını sürdürmüştü: "Onun size gönlünü kaptırdığını ve sizin bir başkasıyla evlendiğinizi görerek büyük bir düş kırıklığına uğradığını bilmiyor muydunuz?" İşte bu konuşma üzerine bacayı alevler sarmış, ama kadın içinde uyanan duyguyu bastırmıştı hemen. Bundan on gün sonra da iki yaşındaki oğluyla dört yaşındaki kızını yıkamak istemişti banyoda. Kentteki su - olay İsviçre'de değil, bir başka ülkede geçmekteydi - öyle pek temiz değildi, yani içinde tifo mikroplarına rastlanmıştı. Bir ara kızının süngeri ağzına götürüp emdiğini görmüştü kadın, ama sesini çıkarmamıştı. Derken oğlan susadığını söylemiş, tifo mikroplarını içerebilecek sudan tutup ona da vermişti. Bunun üzerine kız tifoya yakalanıp ölmüş, oğlan kurtulmuştu. Böylece isteği - belki de içindeki şeytanın istediği şeydi bu - gerçekleşmişti kadının: Sürdürdüğü evlilik yaşamını yoksayarak, kendisini seven o kazanovayla evlenme olanağını ele geçirmek. Bu amaçla kalkıp bir cinayet işlemişti, ama kendisi bilincinde değildi yaptığının, sadece olup bitenleri bana anlatıyordu; anlattıklarından çocuğunun ölümüne kendisinin yol açtığı, çünkü suyun mikroplu ve tehlikeli olabileceğini bildiği so-

nucunu çıkamaktan uzaktı. Bu durum, şöyle bir sorun karşısında bırakmıştı beni: Acaba kendi eliyle bir cinayet işlediğini söylesem miydi kadına, yoksa en iyisi dilimi tutup bir şey demesem miydi? (Hani bir cinayet işlediğini yalnızca açıklayacaktım kendisine, iş mahkemeye falan yansıyacak değildi.) Suçunu kendisine açıklarsam, durumunda bir kötüleşmenin başgösterebileceğini hesaba katmam gerekiyordu kuşkusuz. Ama zaten hastalığın geleceği konusunda olumlu bir şey söylenemezdi. Öte yandan, bakarsın benim açıklamam üzerine yaptığı işin gerçek anlamıyla bilincine varır, kalkıştığı eylemi konu alan bir iç hesaplaşmasından sonra sağlığına kavuşurdu. Bunu düşünerek durumu yüzüne karşı söylemeyi kararlaştırdım. "Siz çocuğunuzu kendi elinizle öldürdünüz!" dedim. İlkin fena halde heyecanlandı kadın, ama yavaş yavaş gerçeği kavradı. Üç hafta sonra taburcu olup gitti ve bir daha da kliniğe dönmedi. Beş yıl gibi bir süre ilerdeki durumunu izledim, hastalığı nüksetmedi: geçirdiği çökkünlük (depresyon) psikolojik durumunun sonucuydu: bir cinayet işlemişti çünkü ve normal koşullar altında bunun cezası ölümdü. Ama hastam, tutukevini boylamayarak psikiyatri kliniğinde almıştı soluğu. Vicdanı üzerinden o pek ağır yükü uzaklaştırmış, kendisini ruhsal hastalığından kurtarmıştım; insan işlediği suçların sorumluluğunu yüklendi mi, başkalarıyla bir arada yaşama olanağına kavuşabilir ancak; ama suçlarımızı benimsemezsek, bunların doğuracağı kaçınılmaz sonuçlara ister istemez katlanmamız gerekir.

Tartışma

Soru:

Ben izin verirseniz, dün akşamki konuşmanıza döneceğim. Konuşmanın sonunda insan ruhundaki yüksek ve alçak düzeydeki işlevlerden söz açtınız ve dediniz ki, düşünsel tip duygusal işlevinden arkaik biçimde yararlanır. Şimdi öğrenmek istediğim bir

şey var. Acaba bunun karşıtı da doğru mudur? Başka bir deyişle, düşünme ve sezgi ilke olarak duyma ve duyumsamadan daha yüce işlevler sayılabilir mi? Bunu sormamın nedeni şu: Öbür konuşmalarınızdan öyle anladım ki, duyumsamaya en alçak düzeyde bilinçli işlev gözüyle bakıyor, düşünmeyi ise ondan yüce bir işlev diye benimsiyorsunuz. Günlük yaşamda düşünmenin **non plus ultra**[51] olduğu kuşkusuz görünüyor. Çalışma odasında oturup düşünen bir profesör, kendini en yüksek gelişim düzeyine erişmiş bir tip görüp başkalarınca da böyle değerlendirilecek, yani: "Bazen oturuyor ve düşünüyorum, bazen de yalnızca oturuyorum", diyen bir köylüden daha yüksek aşamaya yerleştirilecektir.

C. G. JUNG:

Umarım, konuşmam, ruhsal işlevlerden birini ötekine üstün tuttuğum gibi bir izlenim uyandırmadı sizde. Bir kişide temel işlev, her vakit, en gelişip bilenmişidir işlevlerin, bu da işlevlerden **herhangi** biri olabilir. Elimizde şu ya da bu işlevin öbürlerinden üstünlüğünü belirlememizi sağlayacak bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu konuda söylenecek tek şey, bir insanda en gelişmiş işlevin uyum yeteneği bakımından en üstün olduğu ve insanda temel işlev tarafından en çok etkinlik dışı bırakılan işlevin yetersiz nitelik taşıdığı, bunun da ilgili işlev üzerinde durulmayıp boşlanmasından ileri geldiğidir. Bugün için, sezgi en yüce işlev sayılmaktadır. Canı sıkılan kimseler, sezgiyi öbür işlevlere üstün tutmaya eğilim gösterir, bu işlev bir soyluluğu içerir onlar için. Duygusal tiptekilere gelince, kendileri kadar gerçekçi olmadıklarını ileri sürerek başkalarını hep kendilerinden aşağı düzeyde görürler. Kendi yapıp ettikleri doğru, başkalarınınki ise düş ürünü ve gerçek dışıdır. Herkes, kendisindeki en gelişmiş temel işlevi, dünyada varolan en yüce nesne sayar. Bu bakımından, hepimiz de en ağır yanılgılara düşme tehlikesiyle karşı karşıyayızdır. İşlevlerimizin bilincimizdeki gerçek dizilişini anlamak için, sıkı bir psikolojik eleştiriye başvurulması gerekir.

Dünyadaki sorunların düşünce yoluyla çözüme kavuşturulabileceğine inanır bazı kişiler. Ama hiçbir **gerçek**, öbür dört işlevden yararlanılmaksızın bulgulanamaz. Kafasında dünyaya çeki düzen veren kişi, tasarladığı işin ancak dörtte birini yapmış demektir; işin yapılmadan kalan dörtte üçü, o kişinin haklılığına karşı belki bir kuşkunun doğmasına yol açar bizde.

Dr. ERICH B. STRAUSS:

Çağrışım deneyiyle kişisel bilinçaltındaki içeriklerin araştırılabileceğini söylediniz. Oysa bize verdiğiniz örnekler, bilincin içeriklerine ilişkin bir takım açıklamalardı ve hastaların bilinçaltlarına ilişkin bir bilgiyi kapsamıyordu. Gerçekten bilinçsiz nesneler bulgulanmak isteniyorsa, kuşkusuz bir adım daha ileri gidilmesi ve bir tepkime bozukluğuyla karşılaşıldı mı, hastaların özgür çağrışımda bulundurulması gerekirdi. Örneğin, bunu söylerken, Profesör Jung'un pek üstün bir başarıyla ele geçirdiği suçbilim (kriminoloji) profesörünün yaşantısını anımsıyorum. Ne var ki, hastanın bilincinde yer alan bir yaşantıydı bu; oysa hastada "bıçak" sözcüğüne bağlanacak bilinçaltı çağrışımlar gerçekten var idiyse ve biz de Freud okuluna bağlı kişiler gibi düşünmek istersek, sözcüğün bilinçsiz bir iğdiş kompleksi[52] ya da benzeri bir çağrışıma yol açması gerekirdi. Hani ille böyle olacaktı demiyorum; ancak, kavrayamadığım şey, çağrışım deneyinden yararlanılıp hastanın bilinçaltına inildiğini söylemekle, Profesör Jung'un ne anlatmak istediğidir. Profesör Jung'un bugün bize sunduğu örnekte bilincin, ama hepsinden çok Freud'un önbilinç dediği şeyin yansıtıldığına kuşku yok.

C. G. JUNG:

Söylediklerimi biraz daha dikkatle izleseydiniz, çok sevinirdim doğrusu. Ben bilinçaltındaki nesnelerin pek **görece** nitelik taşı-

dığını söyledim. Örneğin, belli bir nesnenin bilincinde değilsem, ancak görece bir bilinçsizliktir bu; bir başka durumda pekâlâ bilincinde olabilirim sözkonusu nesnenin. Kişisel bilinçaltının içerikleri kimi durumlarda düpedüz bilinçli, kimi durumlarda ve kimi zamanlarda ise bilinçsizdir.

Bir şeyin bilinçli ya da bilinçsiz olduğu nasıl belirlenebilir? Doğrudan doğruya insanların kendilerine sorular yönelterek. Bir şeyin bilinçli ya da bilinçsizliğini saptamada bir başka ölçüt yoktur elimizde. Örneğin, kişinin kendisine sorar: "Burada durakladığınızın farkında mısınız?" dersiniz. O da şöyle yanıtlar: "Hayır, duraklamadım, kanımca tepkime süresi öbür sorulardakinin aynıydı." -"Asla!" Gerçek durumların, deneklerce bu tür algılanamayışına pek sık rastlarız. Şu ya da bu kişiyi tanıyor musunuz diye bana sorsanız, kendisini o anda anımsayamadığını, dolayısıyla kim olduğunu çıkaramadığım için, hayır derim. Ama bana ardından derseniz ki, hani iki yıl önce karşılaşmıştınız, adı da falan filandı, falan filan işi yapmıştı, size vereceğim yanıt: "Elbette tanıyorum!" olacaktır. Yani adamı hem tanıdım, hem de tanımadım. Kişisel bilinçdışının tüm içerikleri, **görece** bilinçsiz nitelik taşırlar. İğdiş veya yasaksevi kompleksi de bu görece bilinçsiz içerikler dışında değildir. Kimi koşullar altında pek iyi bilinir bunlar, kimi koşullarda ise tümüyle bilinçdışı kalırlar. Bilincin göreceliğini, isteri vakalarında pek açık seçik saptayabiliriz; İsterililerde çokluk öyle şeylere rastlanır ki, bunlar hasta için bilinçdışı gibi gözükür; ama yalnızca hekim karşısında böyledir durum, bakıcı kadın ya da akrabalar karşısında ise iş değişir. Bir ara Berlin'deki ünlü bir klinikte yatan bir hastayı gidip görmem istenmişti. İlginç bir vakaydı, omurgasında multipl sarcamatoz [53] saptanmıştı. Tanıyı koyan ünlü bir sinir hekimiydi, dolayısıyla cesaretimi biraz yitirir gibi olmuştum. Hastalık öyküsü (anamnez) konusunda bilgi edindim; doğrusu pek hoş bir öykü buyur edildi tarafıma. İlk belirtilerin kendini açığa vurduğu tarihi anlamak istedim, kadının tek oğlunun evden ayrılıp evlendiği günün akşamına rastlamaktay-

dı. Dul bir kadındı hasta ve besbelli oğluna âşıktı. Bunun üzerine: "Bu bir sarcamatoz değil, bayağı bir isteri vakası", diye açıkladım ben ve böyle olduğunu hemen kanıtlayabileceğimi belirttim. Profesör bende bir zekâ noksanlığı görüp dehşete kapıldı ya da patavatsızlığıma tutuldu ya da işte buna benzer bir duygu içinde, bana uğurlar olsun dedi, yol verdi. Arna sokakta bakıcı kadın arkamdan seğirterek yanına geldi: "Sayın Doktor, kadının hastalığının isteri olduğunu söylediğiniz için size teşekkür ederim", dedi. "Ben de zaten öteden beri hep böyle düşünüyordum."

Dr. ERICH GRAHAM HOWE

İzin verirseniz, Doktor Strauss'un söylediklerine döneceğim. Dün Profesör Jung, salt sözcüklere değer verdiğim gibi bir suçlama yöneltti bana. Ama yine de ben, sözcüklerin anlamını açık seçik belirlemenin önem taşıdığı kanısındayım. Çağrışım deneyinde bulunurken "gizemsel" ya da "dördüncü boyut" gibi sözcüklere başvurdunuz mu hiç? Bunu yapsaydınız, ilgili sözcükleri her ağza alışınızda tepkimede bir dizi güçlü durakşamalarla karşılaşacak, hastanın enikonu sinirlendiğini görecektiniz. Ben yine dördüncü boyuta döneceğim, çünkü bize pek gerekli bir halka gibi görüyorum bunu; öyle bir halka ki, aranızda bir bağlantı kurup, bir anlaşmaya varmamızı sağlayacak. Az önce Dr. Strauss "bilinçdışı" sözcüğünü kullandı; ama sonra Profesör Jung böyle bir şeyin bulunmadığını, yalnızca bilinçliliğin aşamasına bağlı görece bir bilinçdışı'ndan söz edilebileceğini ileri sürdü. Freud taraftarlarının kanısına göre, bilinçdışı denilen bir yer, bir nesne, bir ünite bulunmaktadır. Profesör Jung, kendisini yanlış anlamadımsa, böyle bir şeyi benimsememektedir. Profesör Jung, çeşitli ilişkilerin oluşturduğu akışkan ortamda, Freud ise birbiriyle ilişkisiz ünitelerin durağan (statik) ortamında eğleşiyor. Pek açık bir anlatımla, Freud **üç boyutlu**, Jung ise tüm

psikolojisi bakımından **dört boyutlu**'dur diyebiliriz. Bu nedenle, izin verirseniz, Jung'un bir şemayla ortaya koyduğu sisteme karşı çıkacağım. Çünkü Jung böyle bir şemayla, dört boyutlu bir sistemi üç boyutlu olarak önümüze çıkarıp koyuyor, açıklanmadığı süre Freud terminolojisiyle karıştırabileceğimiz ve bir türlü kavrayamadığımız işlevsel devinim içindeki bir nesneyi durağan (statik) yoldan bize sunuyor. Bu bakımdan, sözcüklerin anlamlarının belirlenmesi konusunda ayak diremenin gereğine inanıyorum.

C. G. JUNG:

Gönül isterdi ki, Dr. Graham Howe böyle ulu orta konuşmasın. Size hak vermiyor değilim; ama bu gibi şeyleri söylemezseniz, daha iyi olurdu sanırım. Sizlere daha önce açıkladığım gibi, amacım pek "yumuşak" önerilerle işe başlamaktı. Ama bakıyorum ki siz parmağınızı üzerine bastırmış, dört boyutluluktan, "gizemsellikten" dem vuruyor, bu tür uyaran sözcüklerle çalışırsak hepimizin uzun bir tepkime süresiyle karşılaşacağımızı ileri sürüyorsunuz. Çok haklısınız. Kendi çalışma alanımızın henüz acemisi olduğumuz için, herkesin başına gelebilecek bir durumdur bu. Psikolojiyi canlı tutmanın, onun çözülüp dağılarak durağan birimlere ayrılmasını önlemenin büyük güçlüğü konusunda sizinle düpedüz aynı kanıdayım. Zaman faktörü üç boyutlu bir sistem içerisine sokulmak istendi mi, düşünceleri dördüncü boyut kavramı içersine yerleştirmek gerekir kuşkusuz. Dinamizmin ve süreçlerin sözünü ettik mi, zaman faktörünü kullanırız; **dördüncü boyut** sözcüğüne başvurduğunuz için de dünyanın tüm önyargılarına hedef oluruz. Ağza alınmaktan sakınılması gereken bir tabu-sözcük'tür **dördüncü boyut**. Bir geçmişi vardır, bu tür sözcüklerle çalışırken alabildiğine sakıngan davranmak zorundayız. Ruh denen şeyi kavramada ne kadar ilerleme kaydedersek, kullanacağımız terimlerde o kadar dikkatli davranmamız gerekir; çünkü tarihsel bir damga içerir sözcükler, üzerlerinde önyargılardan oluşan bir yük taşırlar. Ruhbilimin te-

mel sorunlarını ne kadar iyi kavrarsak, filozofik, dinsel ve ahlâksal öndeğerlendirmelere konu edilmiş düşünce ve görüşlere o kadar iyi yaklaşım sağlarız. Bu yüzden, kimi konuları alabildiğine bir kollayışla ele almak yerinde bir davranıştır.

Dr. HOWE

Açıklamalarınızda daha atak davranmanız, doğrusu memnun ederdi bizleri. Şu anda hiç düşünmeden bir söz söylüyorum. Siz ve ben, **ben**'i doğru bir çizgi gibi görmüyoruz. Biz, küreye dört boyutlu benliğin gerçek biçimi diye bakmaya hazırız; bu biçimlerden biri de üç boyutlu bir tasarımdır. Böyle olunca, sizden bir soruyu yanıtlamanızı rica edeceğim: "Dört boyutuyla devingen bir küre oluşturan o benliğin kapsamı nedir?"
Sanıyorum soruyu: "Evrenin kendisi" diye yanıtlayacaksınız ve bu evren ortak bilinçdışı görüşünüzü de içerecektir.

C. G. JUNG:

Lütfen sorunuzu tekrarlar mısınız?

Dr. HOWE:

Dört boyutlu benlik küresinin büyüklüğü ne kadardır sizce? Hani sorunun yanıtını kendim verip, bunun evren büyüklüğünde olduğunu söylemeden duramadım.

C. G. JUNG:

Bu felsefî bir sorudur, bu soruyu yanıtlamak pek çok bilgi kuramından söz açılmasını gerektirir. Dünya bizim kafamızda yaşat-

tığımız bir görüntüdür. Dünyanın bizim sandığımız gibi olduğuna ancak çocuk ruhlu insanlar inanır. Nasıl ki ben dünyanın bir içe yansıtımıysa, gördüğümüz dünya da gerçek dünyanın ben tarafından bir dışa yansıtımıdır. Ancak filozofdaki o herkesten ayrı zekâdır ki, dünyanın alışılmış görünümünü aşar, durağan ve soyutlanmış nesnelerin yer aldığı öte yana geçer. Oysa bizim böyle bir şeye kalkışmamız, ortalama insanın usunda bir deprem yaratıp tüm evrenin sarsılmasına yol açacak, en kutsal inanç ve umutların ayakları yerden kesilip boşlukta kalacaktır. Doğrusu, böyle bir kamaşanın başgöstermesine ne diye çaba harcamalı bilmem. Ne hastalar, ne hekimler için iyi bir şey olur bu; ama belki filozoflar için yararlıdır.

Dr. JAN SUTTIE:

İzin verirseniz, Doktor Strauss'un sorusuna döneceğim. Onun ve sanırım Doktor Jung'un demek istediğini anlıyorum. Benim gördüğüm kadar, Profesör Jung, kendi savlarıyla Dr. Strauss'un savları arasında bir ilişki kurmaya yanaşmıyor. Çağrışım deneyinin bilinçaltına Freud'un anladığı anlamda nasıl bir açıklık getireceğini, gerçekten bilinç alanından sürülüp atılmış içeriği nasıl ortaya çıkarabileceğini anlamaktı Dr. Strauss'un amacı. Kanımca, düşünce ve kavramların o türlü tanımlanması gerekiyor ki, başkalarıyla arada bir karşılaştırma olanağı ele geçirilebilsin; yani bunları doğrudan alıp hiçbir açıklamaya başvurmaksızın kullanmak yerinde bir davranış değildir.

C. G. JUNG:

Bir şeyi yinelememde yarar var: Benim yöntemlerim, **kuramları** değil, gerçekleri ele geçirmeyi amaçlıyor. Sizlere burada anlattıklarımı da, bu yöntemlerle bulguladığım gerçeklerdir. Bir iğdiş kompleksini, baskılanmış bir yasaksevi[54] kompleksini v.b. doğrusu ele geçirememem; benim bulgulamalarım kuramlar değil, yalnız psikolojik olgulardır. Korkarım, sizler gerçeklere fazla

kuramı karıştırıyor, başvurduğunuz deneyler bir iğdiş kompleksini ya da buna benzer bir şeyi açığa çıkaramadığı için de düş kırıklığına uğruyorsunuz. Ama bir iğdiş kompleksi bir **kuram**'dır. Çağrışım deneyiyle saptanabilen nesneler, daha önce bilinmeyen, denek'in de belli bir açıdan daha önce bakıp göremediği kesinlikle belirlenebilir gerçeklerdir. Hiçbir yönden bunları denck tanımıyordu demiyorum hani. Bir dükkânda bulunursunuz da, evde bilmediğiniz kimi şeyleri bilirsiniz; bunun gibi, gündüz resmi görev yerinde bilinmedik kimi şeyler akşamı bilinebilir evde. Bir yerde, bir başka yerdeyken bilmediğiniz kimi şeyleri bilebilirsiniz. Bunu da işte biz **bilinçdışı** diye nitelemekteyiz. Yine söylüyorum: bilinçdışını deneysel yoldan araştırıp, örneğin Freud'un iğdiş kompleksi kuramını ele geçirc-meyiz. İğdiş kompleksi mitolojik bir tasarımdır, bir kompleks olarak saptanamaz. Bizim gerçekten saptayabileceğimiz şeyler, özel biçimde dizilmiş kimi olgulardır ve bunları da gerek mitolojik, gerek tarihsel koşutluklara dayanarak çeşitli isimlerle donatırız. Mitolojik bir motifi değil, ancak kişisel bir motifi bulgulayabiliriz. Bu da asla kuram kılığında değil, insan yaşamının canlı bir olayı görünümündedir. Sözkonusu olaydan kalkarak, bir Freud, bir Adler kuramı ya da bir başka kuram çıkarabilirsiniz. Dünyanın gerçekleri üzerinde dilediğiniz gibi düşünebilirsiniz kuşkusuz; sonunda bir de bakarsınız ki, bu gerçekler üzerinde düşünen ne kadar kafa varsa, o kadar kuram çıkmıştır ortaya.

Dr. SUTTIE:

İtiraz ediyorum. Beni ilgilendiren ne şu, ne bu kuram, ne de hangi gerçeklerin ele geçirildiğidir. Beni ilgilendiren, aramızda bir anlaşmayı sağlayacak önlemin bulgulanması ve bu önlemin, birimizin söylediğini ötekimizin anlamasına olanak vermesidir. Dolayısıyla, kavramların tanımlanması gerektiği görüşündeyim. Örneğin, Freud'un bilinçdışından Freud dışında birinin ne anladığını bilebilmeliyiz. **Bilinçsiz** sözcüğüne gelince, bununla ne denilmek istendiğini az çok bilir duruma gelmiştir herkes. Dolayısıyla, sözcük toplumsal ve somut bir değer taşımaktadır. Ama

Jung, **bilinçsiz**'i Freud'dan bir başka türlü görmekte, Jung'un aynı sözcüğe verdiği anlamı, **Freud**'un "Es" ile anlatmak istediği şeye uygun düşer izlenimini uyandırmaktadır.

C. G. JUNG:

Bilinçisiz, Freud'un bulup ortaya attığı bir sözcük değildir. Alman felsefesinde çok eskiden beri kullanılan, Kant, Leibnitz ve daha başkalarınca bilinen bir sözcüktü ve adı geçen filozoflardan her biri bir başka türlü tanımladı bunu. Birbirinden değişik anlamları içeren pek çok **bilinçdışı** sözcükleri bulunduğunu pek iyi biliyorum. Burada yapmaya çalıştığım şey de, **benim** bu sözcükten ne anladığımı enikonu bir alçakgönüllülükle ortaya koymaktı. **Leibnitz**'in, **Kant**'ın, **von Hartmann**'ın, **Freud**'un, **Adler**'in ya da bir başka büyük kişinin adı geçen alandaki yararlıklarını küçümsüyor değilim. Ben, burada kendimin **bilinçdışı**'ndan ne anladığımı açıkladım yalnız ve öyle sanıyorum ki, Freud'un bundan ne anladığını hepiniz bilmektesiniz. Açıklanacak nesneleri, Freud'un kuramına inanmış ve onun görüşünü benimsemiş bir kimsenin inancını sarsacak biçimde açıklamam gerektiği kanısında değilim. Sizin kanı ve görüşlerinizi yıkmak gibi bir amaç güttüğüm yok. Ben, sizlere yalnız kendi görüşümü sunuyorum. İçinizden biri çıkıp, benim bu görüşümün de akla yatkın olduğu kanısına varırsa, bu bana yeter doğrusu. **Bilinçdışı** üzerinde genellikle ne düşünüldüğü, hiç merak edilecek bir şey değildir benim için; yoksa Leibnitz'in, Kant'ın ve Hartmann'ın **bilinçdışı** deyimine ilişkin uzun açıklamalarıyla işe başlamak gerekecektir.

Dr. SUTTIE:

Dr. Strauss, sizin ve Freud'un bilinçdışı'na yüklediğiniz anlamı arasındaki ilişkiyi öğrenmek istemişti. Acaba her iki **bilinçdışı** arasında açık seçik tanımlanabilecek bir ilişki kurma olanağı yok mudur?

C. G. JUNG:

Dr. Graham Howe bu sorunuzu yanıtladı daha önce. **Freud**, ruhsal süreçlere durağan nitelik vermekte, bense bu süreçlere dinamik açıdan bakmaktayım. Benim için her şey görecedir. Kesin **bilinçdışı** diye bir şey yoktur; nesneleri ancak belli açılardan bakıldığında bilinçte bulamayız. Neden bir bakış açısından bir nesnenin bilinçli, bir diğer bakış açısından bilinçsiz nitelik taşıdığı tartışılabilir. Bir tek istisna var benim için, o da mitolojik temel örnektir; bu örnek, bilinçsizliğin alabildiğine derinliklerinde saklı yatar; bunu da birtakım olgulara dayanarak size kanıtlayabilirim.

Dr. STRAUSS:

Sanırım, çağrışım deneyinizin cinayet dedektörü olarak kullanımıyla, diyelim bilinçsiz suçluluk duygularını ele geçirmede başvurulan bir araç olarak kullanımı arasında bir ayrım bulunuyor kuşkusuz. Suçlular, gerek işledikleri suçun, gerek bunun ortaya çıkmasından duydukları korkunun bilincindedir. Sözünü ettiğiniz nevrozlu hasta ise, ne işlediği suçun, ne de o suça ilişkin olarak duyduğu korkunun bilincindedir. Bu değişik koşullarda aynı çağrışım tekniğine başvurulabilir mi?

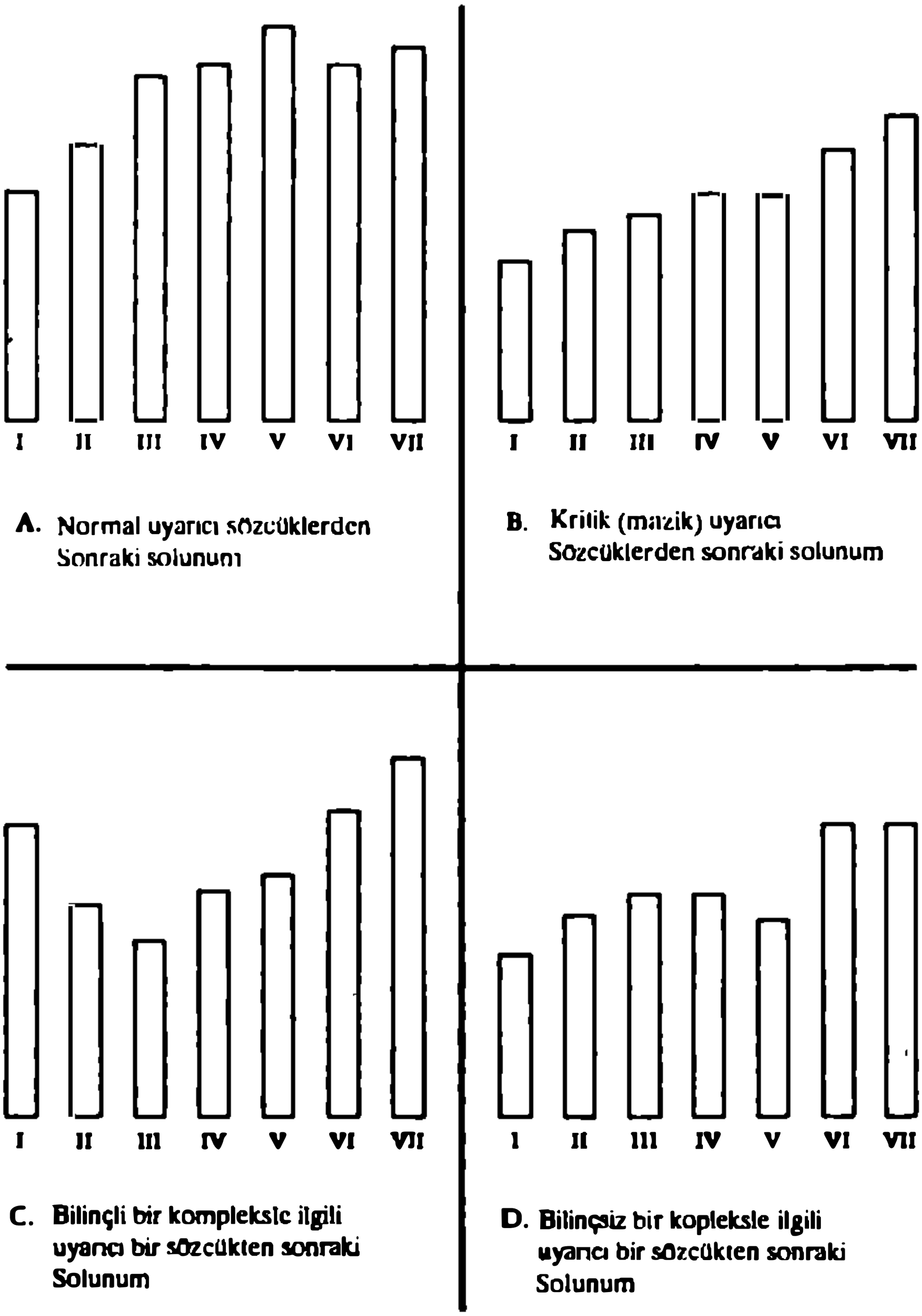
BAŞKAN:

Sözünü ettiğiniz kadın, çocuğunu süngerdeki suyu emmekten alıkoymamasına karşın, suçunun bilincinde değildi.

C. G. JUNG:

Uygulanan teknikler arasındaki ayrımı deney üzerinde göstermek isterim sizlere. Şema 7'de, çağrışım deneyi sürerken hastadaki solunum durumu üzerinde toplu bir bilgi verilmektedir. Şe-

mada uyaran sözcüklerden sonra saptanmış yedişer solunumluk dört dizi görüyorsunuz. Çok sayıda denek üzerinde uygulanan deney, denek'i ilgisiz bırakan uyaran sözcüklerle onu çok yakından ilgilendiren sözcüklerden sonraki solunum durumlarını yansıtmaktadır.

A. Normal uyarıcı sözcüklerden Sonraki solunum

B. Kritik (mazik) uyarıcı Sözcüklerden sonraki solunum

C. Bilinçli bir kompleksle ilgili uyarıcı bir sözcükten sonraki Solunum

D. Bilinçsiz bir kopleksle ilgili uyarıcı bir sözcükten sonraki Solunum

Şema 7 Çağrışım Deneyi Solunum

"A şemasında denek'i ilgisiz bırakan uyaran sözcüklerden sonraki solunumlar görülmektedir. Uyaran sözcüklerden sonraki

ilk solunumlarda bir uzama saptanıyor, daha sonraki solunumlarda isc normal boyutlar seçiliyor.
Denek'i yakından ilgilendiren sözcüklere ilişkin "B" şemasında ise, solunumda açık bir kısalma dikkati çekmekte. Bazen bu kısalma normalin yarısına dek düşmektedir. "C" ise, denek'çe bilinen bir komplekse ilişkin uyaran bir sözcükten sonraki solunum durumunu yansıtmaktadır. İlk solunum normaldir, daha sonrakilerde ise bir kısalma göze çarpar.
"D" de ise denek'çe bilinmeyen bir komplekse ilişkin uyaran bir sözcükten sonraki solunum belirlenmektedir. Burada ilk solunumun kapsamı göze batacak gibi kısadır; bunu izleyen öbür solunumlar ise, daha çok, normalin altında bulunmaktadır.
Bu şemalar, bilinçli ve bilinçsiz komplekslerdeki tepkimeler arasında bulunan ayrımı açık seçik sergilemektedir. Örneğin, "C" şemasında kompleks bilinçsizdir. Uyaran söz denek'i etkilemiş, solunumda bir derinleşmeye yol açmıştır. Ama uyaran söz bilinçsiz bir komplekse tosluyorsa, "D" de belirtildiği gibi solunumda bir sığlaşmayla karşılaşılmaktadır. Göğüs boşluğunda bir kasılıp kalma durumu kendini açığa vuruyor, denek'in solunumu adeta önleniyor. İşte bilinçli ve bilinçsiz tepkimeler arasındaki psikolojik ayrımları böylece deneysel yoldan kanıtlayabilmekteyiz.

Dr. WILFRIED R. BION:

Arkaik vücut biçimleriyle arkaik ruh biçimleri arasında benzerliklerden söz açtınız. Acaba yalnızca bir benzerlik midir sözkonusu olan, yoksa daha sıkı bir ilişkinin varlığı öne sürülebilir mi? Dünkü söylediklerinizden, ruh ve beyin arasında bir ilişkinin varlığını düşündüğünüz sonucuna varılabilir. Öte yandan, bu yakında **British Medical Journal**[55]'da bir yazınız çıktı; bir düşten kalkarak, düşü görende ruhsal bir bozukluğun bulunduğu sonucuna varıyorsunuz. Vaka dergide eksiksiz, doğru dürüst ya-

yınlandıysa, bu bizi çok önemli sonuçlara götürebilir. Dolayısıyla, arkaik yaşamı içeren her iki biçini arasında bir ilişkiden söz edilcbileceği görüşünde misiniz, bilmek isterdini.

C. G. JUNG:

Yine fizik-psişik koşutluk (paralellizni) kapsamına giren tartışmalı bir soruna değiniyorsunuz; insan bilgisinin sınırını aştığı için, bu konuda size bir yanıt veremeyeceğim. Dün açıklamaya çalıştığını gibi, psişik ve fizik olmak üzere her iki etken, tuhaf bir biçimdc çakışıyor. Birlikte bulunan iki etkendir bunlar; bana sorarsanız, iki ayrı nesne gibi görünmeleri gerçekte değil, yalnız bizim tasarımızdadır. Biz bunları iki ayrı etken gibi algılıyorsak, usumuzun kendilerini tek olarak düşünemediğindendir. Sözkonusu iki etkenin bu olası bütünlüğü ve birliğinden ötürü, kimi düşler psikolojik taraftan çok fizyolojik tarafa kaymakta, kimi düşler isc fizyolojik taraftan çok psikolojik tarafta yer almaktadır. Sizin değindiğiniz düşün, organik bir bozukluğu açığa vurduğu apaçıktı. Bu tür organik dışavurumlar, Eski Çağ yazınından da bilinmektedir. Eski ve Ortaçağ hekimleri, hastalıklara tanı koymak isterken düşlerden yararlanmıştır. Ben, ilgili düşü gören erkek hastanı organik bir muayeneden geçirmiş değilini. Yalnız hastalığını biliyordunı, gördüğü düşü bana anlatınca, buna ilişkin düşüncemi açıkladım kendisine. Düşten yararlanarak tcşhise gittiğini başka vakalar da olmuştu. Örneğin, genç bir kızda progresif bir kas atrofisi'yle karşılaşmış, buna pek kuşkuyla bakmıştını. Düş görüp görmediğini sormuştum kıza, kız da bana pek renkli iki düş anlatmıştı. Az buçuk ruhbilimden anlayan bir nıeslektaşını, kızdaki durumun isteri sayılabileceğini bclirtmişti. Doğrusu hastam gerçekten isteri belirtileri göstermiyor değildi, kendisine, progressif bir kas atrofisiyle karşı karşıya bulunduğunuzu kesinlikle söylemek olanaksızdı; ama hastanın düşlerinden yola koyularak, buna organik bir has-

talık gözüyle bakılması gerektiği kanısına vardım ve sonunda koyduğum tanının doğrulandığını saptadım. Organik bir bozukluktu kızdaki; düşler, hastalığın kesinlikle organik kökene dayandığını göstermişti. Ruh ve beden arasındaki ilişki konusunda düşüncemle göre böyle olması da gerekiyordu; böyle olduğu sonradan doğrulanmasaydı, pek şaşardım.

Dr. BION:

İlerde düşler konusunu ele alırken bu vakaya yine değinecek misiniz acaba?

C. G. JUNG:

Korkarım bu tür ayrıntılara inemeyeceğim pek, çünkü enikonu uzmanlık alanına giren ayrıntılardır. Gerçekten özel deneyimlerim rol oynamıştı anlattığım vakada, sözkonusu deneyimleri ise sizlere sunmam pek güç. Hangi ölçütlere dayanarak böylesi düşleri yorumladığımı size birkaç sözle açıklayamayacağım. İlgili düşte bir mastadon[56] yer alıyordu. Bu mastadon'un organik bakımdan ne anlam taşıdığını ve düşü niçin organik bir belirti saymak gerektiğini size söylesem, hepiniz başkaldıracak, beni aydınlıkçı akımın en tehlikeli bir düşmanı olmakla suçlayacaksınız. Ancak, sözü edilen durumlar, gerçekten karanlık ve kapalı şeylerdir. Bunları açıklığa kavuşturabilmem için, arşetipik temel örnekler çerçevesinde ruhsal-ussal bir temel doğrultuya uyan deyimlere başvurmam gerekecek ister istemez. Arşetipik temel örneklere değindim mi, neden söz açıldığını bilenler beni anlayacak, bunların kendisine yabancı bulunduğu kişiler ise şöyle geçirecektir kafasından: "Adam düpedüz kaçırmış; baksana mastadon'lar diyor, bunlarla yılanlar ve atlar arasındaki ayrımlardan dem vuruyor." Bu gibilerini simgeler konusunda belki iki yıl süreli bir eğitimden geçirmeliyim ki, benim neden söz açtığımı anlayacak duruma gelebilsinler.

Işte büyük güçlüğün kaynağı: Herkesin bildiği şeyle, benim bunca yıl üzerinde çalıştığım nesneler arasında öylesine bir uçurum bulunuyor ki! Örneğin, hekimlerin oluşturacağı bir topluluk önünde konuşsam, Janet'nin deyimiyle **niveau mental**[57]'den söz açmam gerekecek ve anlatacaklarımı Çince de dile getirsem bir şey değişmeyecekti. Örneğin, kimi durumlarda **abaissemant du mental**[68]'in **manixura chakra** düzlemine, yani göbeğe dek uzanabileceğini belirtebilecektim. Biz Avrupalılar, dünyada yaşayan tek insanlar değiliz. Yaşadığımız kıta, Asya'nın yalnızca bir yarımadasıdır. Her kıtada, insanların binlerce yıldan beri iç gözlem temeline dayanan (introspektif) bir ruhbilimle uğraştıkları uygarlıkların yaşamasına karşılık, biz kendi ruhbilimimizle uğraşmaya daha yeni başlamış bulunuyoruz. Sözünü ettiğim uluslar, akıl almayan bir içebakış aşamasına ulaşmıştır düpedüz. Ben kendim de bilinçdışına özgü kimi gerçekleri öğrenebilmek için, Doğu'nun bazı bilgilerini edinmeye çalıştım. Doğu simgelerini kavrayabilmek için çaba harcadım ister istemez. Yakında da bir tek simgesel motif üzerinde başlı başına bir kitap yayınlayacağım. Öyle sanıyorum ki, sizler kitabı okuyunca tüyler ürpertici bulacaksınız. Hani yalnız Çin ve Hint değil, ayrıca Sanskrit yazınını gözden geçirdim. Bunun dışında uzmanlarca bile bilinmeyen ve okunmak istendiler mi **British Museum**'a gidilmesi gerekenden pek çok metni taradım. Birtakım koşutluklan içeren böyle bir malzeme elde bulunduğu zamandır ki, tanılara gidilebilir ancak, bu düş organik kökenli, öteki değildir denebilir. Ama bu bilgiden yoksun bulunulduğu sürec, bana düpedüz bir sihirbaz gözüyle bakılacaktır. Ortada yalnız bir **un tour de passe-passe**[59] vardır denir. Hani Ortaçağ'da da söylerlerdi bunu. "Jüpiter'in gezegenleri bulunduğunu nasıl görüyorsunuz?" diye sorarlardı. Tutalım, kendilerine "bir teleskop kullanarak" yanıtını verdiniz, Ortaçağ'da yaşayan insanlar için bir teleskop neyi anlatır?

Bu söylediklerimle övünmek gibi bir amacım yok asla. "Böyle bir tanıya nasıl varıyor ya da böyle bir sonucu nasıl çıkarıyorsu-

nuz?" gibi bir soruyu meslektaşlarını ne zaman bana yöneltseler, şaşırır, afallarını. Sonra şöyle derim kendilerine: "Peki, bunu size açıklayacağım; ama ilkin bana açıklamalarımı kavrayabilmeniz için neler bilmeniz gerektiğini belirtmeme izin veriniz." **Einstein** Zürih'te profesörken kendim yaşadım bunu. O zamanlar ünlü bilgin **görecelik** kuramı üzerinde çalışıyordu, sık sık ziyaret ederdim kendisini. Çokluk o kalkıp benim eve gelirdi, görecelik üzerinde ağzından bilgi sızdırmaya uğraşırdım. Matematik konusunda yetenekli değilimdir; bana görecelik'i açıklayacağım diye zavallı adamın çektiklerini bir gömeliydiniz. Nasıl edip de, bunu kafama sokacağını bilemezdi bir türlü. Onun bu konuda harcadığı çabayı gördükçe, yer yarılıp içine girer, kendimi pek küçülmüş hissederdim. Ama bir gün gelip, kendisi bana ruhbilim konusunda sorular yöneltmeye başladı. İşte o zaman ödeştik. Belli bir konuda aşırı bilgi, korkunç bir sakınca oluşturuyor. Bir bakıma insanı alıp çok ötelere götürüyor, bundan böyle bir açıklama gücünden yoksun bırakıyor onu. Dolayısıyla, izin verirseniz, sizlerle temel konular üzerinde konuşacağım. Bu temel konulardaki açıklamalarımı benimserseniz, şu ya da bu sonuca nasıl vardığımı sanırım anlarsınız. Daha çok vaktimiz olup, size anlatılması gereken her şeyi anlatamayacağım için üzgünüm. Düşler üzerinde konuşmakla kendimi sizlerin eline teslim edecek, beni aklından zoru olan biri saymanız tehlikesini göze alacağım; çünkü size aktaracağım sonuçlara varmamı sağlayan tarihsel belgeleri gözlerinizin önüne sermem olanaksızdır. Bunu yapabilmem için, Çin ve Hint yazınını bütünüyle sizlere sunmam, ayrıca Ortaçağ'da yazılmış metinlerden ve daha pek çok belgelerden size söz açmam gerekir. Tümü de bilmediğiniz metinlerdir bunların. Hem nerden bilesiniz? Ben, başka bilim dallarındaki uzmanlarla ortak çalışıyorum, bunlar bana yardımcı oluyor. Örneğin, şimdi ölmüş bulunan dostum Sinolog[60] Profesör Wilhelm'le beraber çalıştım. Taoizm'le ilgili bir metni çevirmişti, bunu açıklamamı rica etti benden, ben de ruhbilimsel yönden isteğini yerine getirdim. Ben, bir sinolog

için kôrkunç derecede alışılmamış bir kişiyimdir; ama bir sinologun da bize söyledikleri, **bizler için** düpedüz alışılmamış nitelik taşır. Çin filozofları aptal değillerdi. Biz eski ulusları aptal diye düşünürüz, oysa onlar da bizim gibi zekiydi. Hatta inanılmayacak kadar zeki olduklarını söyleyebilirim. Dolayısıyla, ruhbilimsel araştırmalar, eski uygar uluslardan, özellikle Hintlilerden ve Çinlilerden öğrenilecek bilgiler varolduğu süre, hiçbir vakit bir sona ulaşamayacaktır. **British Anthropological Society**'nin eski başkanlarından biri, bir ara şöyle demişti bana: "Çinliler gibi zeki bir ulusun doğabilimi diye bir şey tanımamasını anlayabiliyor musunuz?" Ben de kendisine şöyle söylemiştim: "Yanılıyorsunuz! Doğabilimleri var Çinlilerin; ancak sizin anlayamadığınız bir doğabilim bu. Onların doğabilimi nedensellik ilkesine dayanmıyor. Nedensellik ilkesi doğada egemen tek ilke değildir, ancak görece nitelik taşır."

Belki şöyle karşılık verilecektir bu açıklamama: "Ne aptalca bir söz! Nedensellik görece bir nitelik taşıyormuş ha?" "Ama lütfen modern fiziğe bir göz atınız! Doğu, kendi düşünce sistemini ve olguları değerlendirmesini bir başka ilkeye dayandırmaktadır. Oysa bizim dilde bu ilke için bir sözcük bile yoktur. Sözkonusu ilke için Doğuluların bir sözcüğü vardır kuşkusuz, ancak bizim anlamadığımız bir sözcüktür bu ve **Tao**'dur. Dostum Mc DOUGALL[62] Çinli bir öğrencisine bir gün şöyle sorar: "Tao'dan[63] ne anladığınızı kesinlikle söyleyebilir misiniz?" Tipik Batılı sorusu. Çinli öğrenci, Tao'nun ne olduğunu açıklar dostuma. Dostum der ki: "Anlamadım bir şey." Bunun üzerine, Çinli öğrencisiyle dostum balkona çıkarlar, Çinli öğrencisi sorar dostuma: "Ne görüyorsunuz buradan bakınca?" Dostum yanıtlar: "Bir yol görüyorum; evler ve gezinen insanlar, gelip geçen tramvaylar görüyorum." -"Daha?" -"Şu karşıda da bir tepe." -"Daha?" -"Ağaçlar." -"Daha?" -"Bir rüzgâr esiyor." Birden Çinli öğrenci kollarını kaldırarak: "İşte Tao budur", der. Anladınız ya, Tao her şey olabiliyor. Ben Tao'yu anlatmak için bir başka sözcük kullanıyorum, pek cılız bir sözcük: **eşzaman-**

lılık (senkronizite). Doğulunun usu, bir arada gerçekleşen olayların gözlemlenmesinde bu **bir aradalığı** olduğu gibi benimsiyor; batılının usu ise tek tek nesnelere ayırıyor, küçük kuvantumlara bölüyor onu. Örneğin, şu salonda bir araya gelmiş topluluğu gören biri soracaktır: "Nereden gelmiş buraya bu insanlar? Ne diye bir araya toplanmışlar?" Oysa böyle bir şey, doğuluyu hiç mi hiç ilgilendirmez. Doğulu şöyle sorar daha çok: "Bu insanların şu salonda bir araya gelmelerindeki **anlam** nedir?" Bu ise batılı için bir sorun değildir. Batılılar, topluluğu oluşturanların salona geliş nedenleriyle, salonda ne yaptıkları sorunuyla ilgilenir. Doğulu insanda ise durum başkadır, Doğulu için insanların bir araya gelmesidir önemli olan.

Bunu şöyle de dile getirebiliriz sanırım: Deniz kıyısında dikiliyorsunuz da dalgalar eski bir şapkayı, kartondan bir kutuyu, bir ayakkabıyı ve ölü bir balığı sürükleyip kıyıya getiriyor, sahilde hepsi bir araya toplanıyor bunların. Siz diyeceksiniz ki: "Bir rastlantı, saçma bir şey!" Ama bir Çinli ise şöyle soracaktır: "Sözkonusu, nesnelerin sahilin o yerinde bir araya toplanmalarının anlamı nedir?" Çinlinin usu, bu **bir aradalık**", bu gereken anda **biraraya geliş** üzerinde deneysel çalışmalara koyulacaktır. Ve Batı'da bilinmeyen, Doğu felsefesinde ise büyük rol oynayan deneysel bir yöntemleri vardır Doğululların. Olası gelişmelerin önceden kestirilebilmesini sağlayan bir yöntemdir bu ve hâlâ günümüzde Japon hükümetince siyasal durumlar değerlendirilirken sözkonusu yönteme başvurulduğu görülmektedir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda kendisinden yararlanılan bu yöntem, İ. Ö. 1143 yılında belirlenip saptanmıştır[64]

ÜÇÜNCÜ KONFERANS

Başkan, Dr. MAURICE B. WRIGHT:

Sayın Baylar ve Bayanlar! Profesör Jung'un bu akşam yapacağı konuşmada başkanlık görevini üstlenmekten onur duyuyorum. Yirmi bir yıl kadar önce Profesör Jung'u tanımak mutluluğuna eriştim. Kendisi bir dizi konferans vermek için Londra'ya gelmişti. Ruhbilime ilgi duyan pek az sayıda hekim vardı o zaman. Her konferanstan çıktıktan sonra Soho'daki küçük bir gazinoya gider, kapanma saati gelip kapı dışarı edilene kadar kendisiyle söyleşilerde bulunurduk. Profesör Jung'u elden geldiğince sıkıştırıp, ondan bilgi koparmaya çalışırdık kuşkusuz. Londra'dan ayrılacağı zaman kendisiyle vedalaşıyorduk ki, pek ciddî sayılamayacak bir edayla bana şöyle dedi: "Sanırım dışadönük biriydiniz eskiden; sonradan içedönük biri oldunuz." Açıkça söyleyeyim, o gün bugün, hep anımsarım bu sözleri.

Evet, Sayın Baylar ve Bayanlar, izin verirseniz, dün akşama

ilişkin birkaç söz söylemek isterim. Sanırım teleskopun değeri üzerindeki sözleriyle Profesör Jung, görüş ve çalışmalarını içeren çok güzel bir tablo sundu bize. Bir kimsenin elinde bir teleskop bulunursa, çıplak gözle görebileceğinden çok daha fazla bir şey görür kuşkusuz. Profesör Jung'un durumu da tıpkı böyle. Gözündeki özel gözlükle ve pek uzman bir tutumla yürüttüğü araştırmalar sonucu öylesine çok bilgi edinmiş, insan ruhunun derinliklerine öylesine girebilmiş ki, içimizden çoğumuzun aklı alacak gibi değil. Burada yapacağı birkaç konuşmayla, insan ruhunun derinliklerine inebilme gücüne ilişkin pek kısa ve genel bilgi sunmaktan öte bir şey yapması beklenemez elbet. Dolayısıyla, bu konuşmalarda kapalı ya da karanlık kalan yerlerle karşılaşılırsa, bunların karanlıkçılıkla (obskturantizm) bir ilişkisi bulunmayıp, gözlük camlarından kaynaklanan bir durum olacağına inanıyorum. Burada kendime ilişkin bir zorluktan söz etmek istersem, gözlerimdeki uyumu sağlayan kasların artık esnekliğini yitirdiğini söyleyebilirim. Profesör Jung, geçici bir süre kendi gözündeki gözlüğü bana verse bile, yine onun gibi insan ruhunun derinliklerini görebileceğini sanmıyorum. Her neyse: Bildiğim bir şey varsa, onun anlattıkları hepimizi pek etkiledi, tümü de bizim kendi düşüncelerimiz için pek uyarıcı nitelik taşıyor; özellikle boşa akıl yürütmelerin öylesine kolay, kanıtlanmaların öylesine güç olduğu bir alanda.

C. G. JUNG:

Sayın Baylar ve Bayanlar! Doğrusunu isterseniz, dün çağrışım deneyiyle ilgili konuşmamı sona erdirmem yerinde olurdu. Ama bunu yapsaydım, konuşma için öngörülmüş süreyi aşmam gerekirdi. Dolayısıyla, şimdi sizlerden beni bağışlamanızı rica ederek, yine aynı konuya döneceğim. Hani bu deneye pek tutkun olduğumu sanılmasın! Ancak darda kalınca başvurduğum bir deneydir, ama kimi düşünce ve görüşlerin de kuşkusuz temelini

oluşturan bir deney. Dün sizlere tepkimedeki karakteristik bozukluklardan söz açmıştım. Şimdi de, deneyin sonuçlarına, yani komplekslere ilişkin söylenecek şeyleri kısaca özetlersem belki iyi olur kanısındayım.

Bir kompleks çağrışımlardan bir kamaşadır, az ya da çok çapraşık ruhsal bir oluşumdur; bazen travmatik, bazen salt ağrısal nitelik taşır ve enikonu gerilimli bir durum gösterir. Yüksek gerilim altındaki nesnelerle uğraşmak pek güçtür. Örneğin, bir şey benim için pek önemliyse, yanına yaklaşırken bir duraksamaya kaptırırım kendimi. Bana yönelttiğiniz çetin sorulara hemen bir yanıt bulup veremediğim, gözünüzden kaçmadı kuşkusuz. Bu da konunun benim için taşıdığı önemden, dolayısıyla uzunca bir tepkime süresine gereksinim duymamdan ileri geliyor. Bir bocalamadır alıyor beni, belleğim vereceğim yanıt için gerekli malzemeyi hemen çıkarıp bana buyur etmiyor. Bu tür aksamalar kompleks bozukluklarıdır; söyleyeceğim şey, **öz** kişiliğimdeki bir komplekse dayanmasa da yine böyledir bu. Ortada düpedüz önemli bir şey vardır ve yoğun duygusal değerleri içeren nesnelerle uğraşmak güç bir iştir; çünkü böylesi içerikler, örneğin kalp atışı, damarların gerilimi, bağırsaklarda geçen olaylar, cildin innervasyonu gibi fizyolojik reaksiyonlarla bağlantılı durumdadır. Nerde, ne zaman bir yüksek gerilimle karşılaşsam, sanki bu özel kompleksin kendine özgü bir vücudu varmış, sanki bu kompleks bir bakıma benim kendi vücudumdaymış hissi uyanır içimde, bu da üzerimde rahatsız edici bir etki yapar; **çünkü** vücudumu tedirgin eden bir şeyi kolay itip uzaklaştıramam kendimden. Bedeninize bir kez salmıştır köklerini, çıkarıp atmak isterseniz, sinirlerinizi de birlikte çekip götürmeye çalışır. Pek bir gerilimi ve duygusal değeri içermeyen nesneleri ise silip atmak kolaydır, çünkü varlığınızda kök salmamıştır bunlar. Oraya buraya asılıp kalmaz vücudunuzda; oraya buraya yapışıp, yapıştığı yerden ayrılmazlık yapmaz.

Sayın Baylar ve Bayanlar! Böylelikle çok önemli bir noktaya geldik: o da, içerdiği gerilim ya da enerji yüküyle bir kompleksin kendi başına küçük bir kişilik oluşturma eğilimini göstere-

sidir. Bir çeşit vücudu ve belli bir fizyolojisi vardır böyle bir kompleksin. İnsanın midesini allak bullak edebilir örneğin. Solunumda, kalbin çalışmasında bozukluklara yol açabilir. Kısaca, bir parçasıymış gibi davranabilir kişiliğin. Diyelim bir şey söyleyeceksiniz, ama söylediğiniz şey, bir şanssızlık eseri, bu kompleksin amacına ters düşmektedir, o zaman söylemeyi düşündüğünüzden apayrı bir şey söyler çıkarsınız. Söyleyeceğiniz sözün düpedüz önüne durulmuş, kafanızda tasarladığınız en iyi bir amaç, tıpkı bir başka kişinin ya da dış koşulların etkisiyle olduğu gibi kompleks tarafından berbat edilmiştir. Bu nedenlerden ötürü, kompleksleri kendilerine özgü istemsel bir güçle donatılmış nesneler gibi görmekten kendinizi alamamaktayız. İstemsel güçten söz açıldı mı, **ben** sorunu çıkar karşımıza kuşkusuz. Peki, kompleksin isteminde nerededir ben? Biz kendi ben-kompleksimizi bilip tanır, vücudumuzun tümüyle onun egemenliği altında bulunduğunu düşünürüz. Oysa bir yanılgıdır bu. Ama diyelim ki, ben bir merkezdir de, vücut düpedüz onun buyruğu altındadır ve bizim ben diye niteleyeceğimiz bir odak noktası vardır ve bu ben kendine özgü bir istemsel gücü içerir, kendi bileşenlerini (komponent) şu ya da bu yolda yönetebilir. Ben de yüksek gerilimli içeriklerin oluşturduğu bir karmaşadır ve bu yüzden ben-kompleksi ile herhangi bir kompleks arasında ilke bakımından bir ayrım yoktur.

Kompleksler de belli bir istemsel gücü, yani bir çeşit ben'i ellerinde bulunduklarından, şizofreni kapsamına giren durumlarda sözkonusu kompleksler kendilerini bilinç denetiminden o denli kurtarırlar ki, gözle görülüp kulakla işitilebilir nitelik kazanır, vizyon kılığında kendilerini açığa vurur, belli kişilerin sesleriymiş izleniminı uyandıran seslerle konuşurlar. Komplekslerin bu kişiselleşmesinin tek başına henüz sayrısal (patolojik) karakter taşıması gerekmez. Örneğin, düşlerde komplekslerimiz çokluk kişiselleşmiş bir kimlikle karşımıza çıkar. Hani insan kimi alıştırmalarla o duruma gelebilir ki, kendi komplekslerini uyanıkken de görüp işitilebilir. Belli bir Yogo-alıştırması vardır öme-

ğin, bilinci bileşenlerine ayırma ve bunlardan her birine değişik bir kişilik kazandırma amacını güder. Bizim bilinçdışımızın psikolojisinde, kendine özgü pek kesin bir yaşamı içeren tipik figürler etkinlik gösterir.

Bütün bunları açıklayacak bir neden varsa, bilinç bütünlüğünün bir hayalden başka şey olmamasıdır. Gerçekte düşlemden (fantazya) başka bir şey değildir bilinç bütünlüğü. Hani bir bütünlük oluşturduğumuzu düşünmek bizi rahatlatır; ama böyle bir bütünlüğü oluşturmaktan da düpedüz uzak bulunuruz. Doğrusu, kendi evimizin efendileri değilizdir asla. İstem gücümüze, enerjimize ve altından kalkabileceğimizi düşündüğümüz işlere inanmak bize bir doyum sağlar. Ama bir yol da iş sınamaya geldi mi, isteklerimizin ancak bir bölümünü başardığımızı, çünkü o kompleks denen küçük şeytanların bizi tam bir başarıya ulaşmaktan alıkoyduğunu görürüz. Kompleksler kendi başına buyruk davranmaya, bizim amaçlarımızı umursamaksızın yaşamlarını sürdürmeye eğilim gösteren bağımsız (otonom) çağrışım gruplarıdır. Kanımca, gerek kişisel, gerek ortak bilinçdışımız sayısı kestirilemeyen, çünkü bilinip tanınamayan komplekslerden ve parça kişiliklerden oluşur.

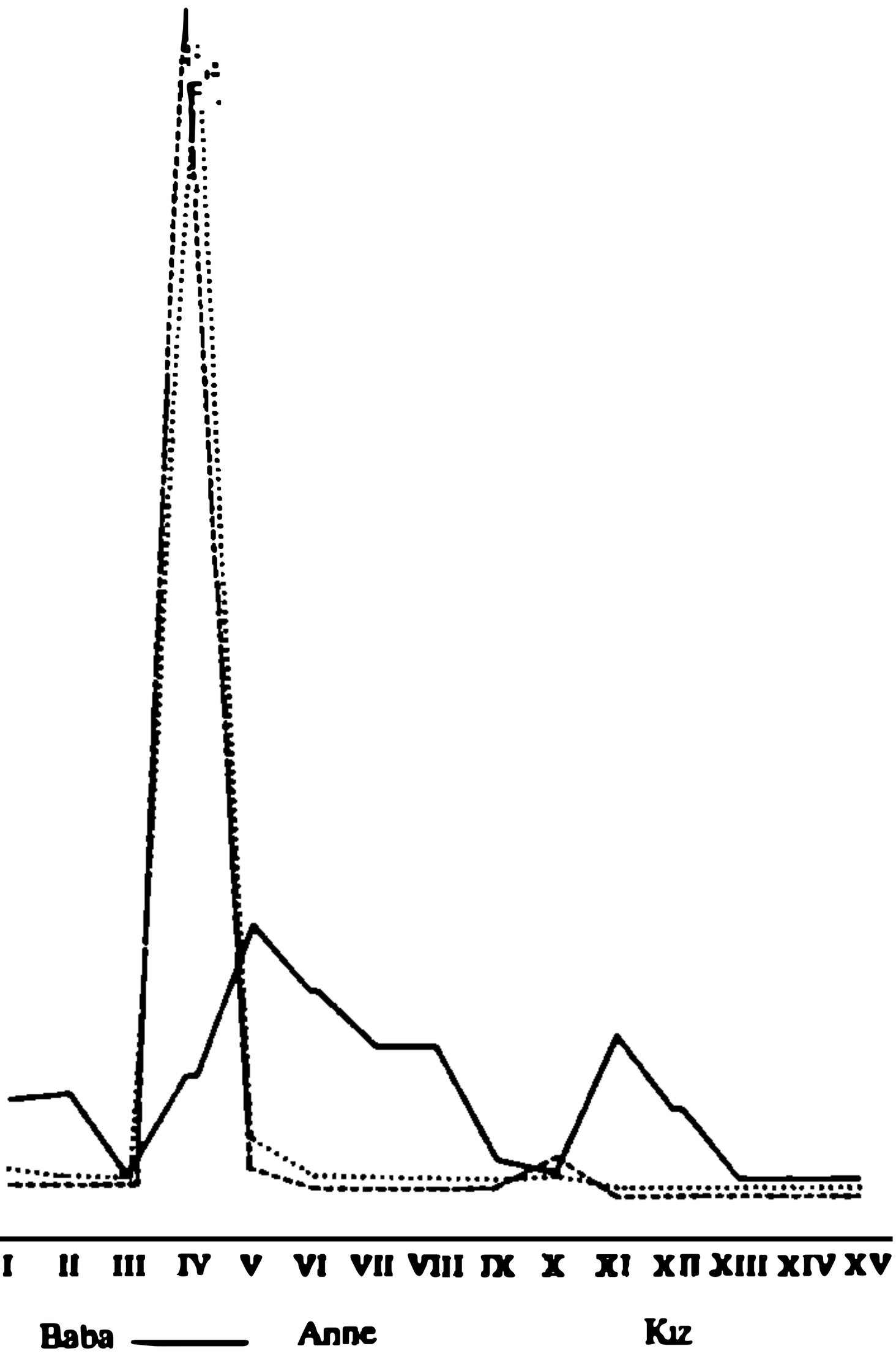
Böyle bir görüşle çok şeyi açıklayabiliriz. Örneğin, ruhlarındaki içerikleri oyunlaştırma ve kişiselleştirme bakımından ozanlarda karşılaştığımız yeteneği açıklayabiliriz böyle bir görüşle. Bir sahne oyunu, bir şiir, bir roman için bir kahraman yaratan ozan, bunun yalnızca kendi hayalinin ürünü olduğuna inanır belki; ama gerçekte kendi kendisini yaratmıştır bu kahraman. İster bir oyun, ister başka bir yapıt kaleme alsın, yazarlar kendi kahramanlarının psikolojisinin bir önem taşıdığını benimsemeye yanaşmaz. Ama gerçekte hepimiz de biliriz ki, doğru değildir bu. Dolayısıyla, yarattığı kahramanları incelerken bir bakıma ozanın kendi ruhunu okuyabiliriz. Kısacası, parçasal kişilikler sayabiliriz kompleksleri. Bir ben-kompleksinden söz açtık mı, bu kompleksin bir bilinci içermesine pek olağan gözle bakarız; çünkü çeşitli içeriklerin merkezle, bir başka türlü söylersek ben'le ilişkisi bilinç diye nitelenmektedir. Ancak, öbür komplekslerde de içeriklerin bir merkez, bir çeşit **nucleus**[65] çevresin-

de kümeleştiği görülür. Böyle olunca şu soruyu sorabiliriz: Komplekslerin kendilerine özgü bir bilinci var mıdır? İspiritizma olaylarını incelersek, bir medyumun sesiyle kendilerini açığa vuran ruhların ya da dolaysız yazılan bir yazının kendilerine özgü bir bilinçleri bulunduğunu doğrulamanız gerekir. Bu yüzden, önyargısız kişiler, sözkonusu belirtilerde sesini duyuran az ya da çok parça kişiliğe bakarak, ispiritizma deneylerinde çağrılan ruhların ölmüş bir teyze ya da halanın, bir büyükbabanın ya da bir başka kişinin ruhları olduğunu benimsemeye eğilim gösterirler. Ama medyum bir akıl ya da ruh hastasıysa, gerçekten çağrılmış ruhlar karşısında bulunduğumuzu benimsemeye kuşkusuz pek yanaşmaz, böylesi durumlarda ilgili belirtileri sayrısal (patolojik) diye niteleriz.

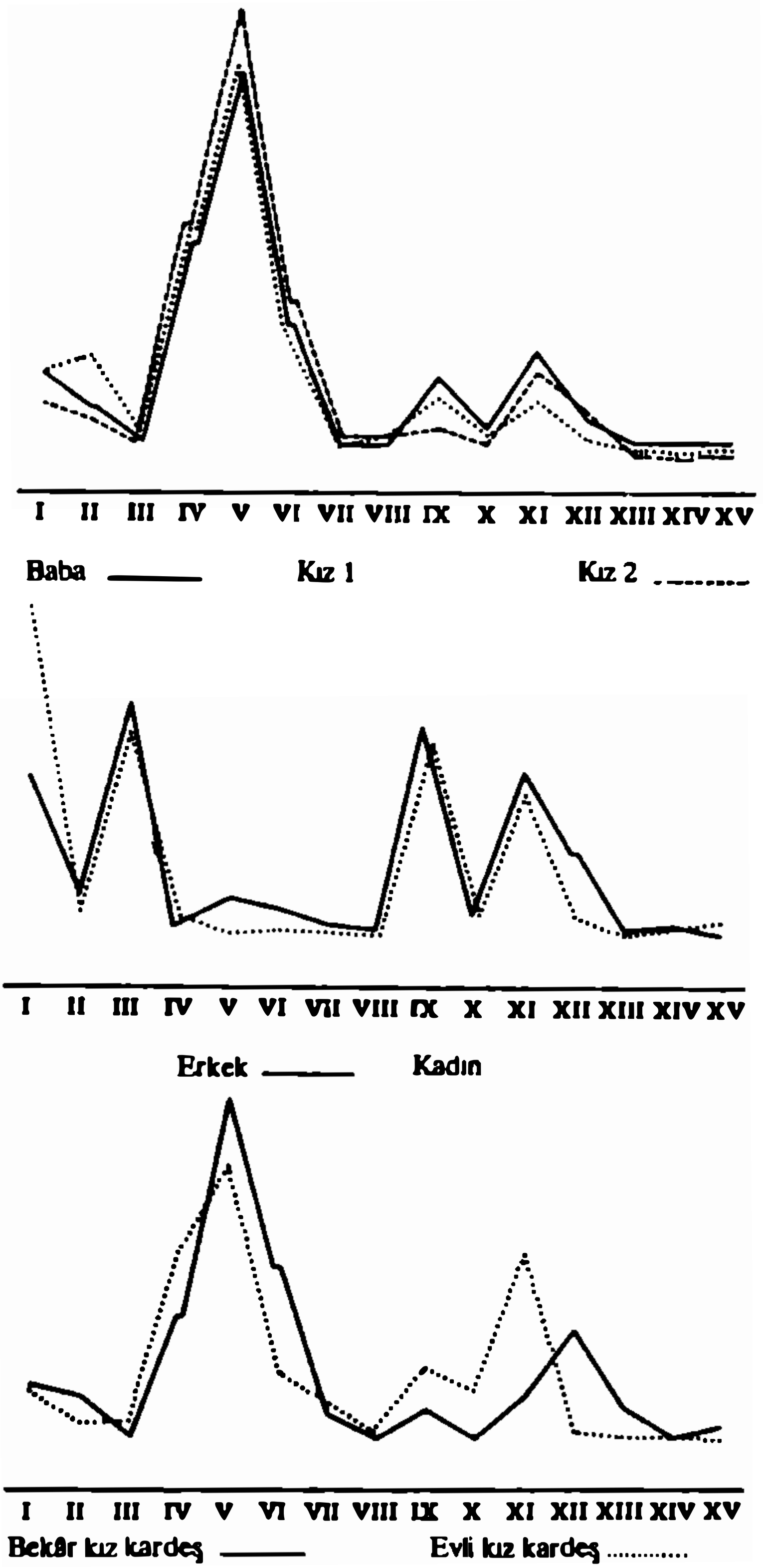
Komplekslerin içerdiği o kendine özgü bilinç üzerine bu denli önemle eğilmemin nedeni, komplekslerin düş çözümlemesinde büyük rol oynamalarıdır. Merkezinde bilinçdışı'ndan oluşan karanlık noktanın yer aldığı değişik ruhsal çemberleri içeren 4. şemayı anımsayacaksınız. Merkeze doğru yaklaşıldıkça, **Janet**[66]'nin **abaissement du niveau mental** diye nitelediği durumu daha bir yoğun biçimde yaşarsınız: Bilincin bağımsızlığı azalır giderek, bilinçdışı içeriklerin çekim gücü alanına girilir. Bilincin bağımsızlığı gerilim ve enerjisini yitirir ve bu enerji bilinçdışı içeriklerin etkinliklerinin artışında yeniden karşımıza çıkar. Bir akıl ve ruh hastası titizlikle incelendi mi, bu süreci pek belirgin biçimde gözlemleyebiliriz. Bilinçsiz içeriklerin büyüleyici gücü yavaş yavaş artar. Bilincin denetimi güçsüzleşir; sonunda hasta tümüyle bilinçdışına kayar, düpedüz bilinçdışının egemenliği altına girer. Kendi ben'inden değil de, karanlık bir bölgeden kaynaklanan yeni bir bağımsız etkinliğin kurbanı olur.

Eksik bıraktığınız bir şey kalmaması için, çağrışım deneyinin şimdiye dek ele aldıklarımızdan apayrı bir yönüne değinmek istiyorum. Zaman azlığı dolayısıyla bu konudaki araştırmalardan ayrıntılı biçimde söz edemeyip, size yalnız çok geniş çaptaki aile taramalarının sonuçlarını içeren şemaları (Şema 8, 9, 10, 11) sunabileceğim için lütfen bağışlayınız beni. Sözkonusu şemalar,

çağrışımlardaki **kalite ögesini** belirtmektedir. Örneğin şema 8'deki XI ile belirtilen küçük tepe, özel bir çağrışım sınıfı ya da kategorisini göstermektedir. Sınıflandırmada uyulan ilkeler mantıksal ve dilsel nitelik taşımaktadır. Bu konuya burada eğilemeyecek, ancak çağrışımları onbeş bölümde topladığımı açıklamakla yetineceğim. Deneylerimizi çok sayıda aile üzerinde uyguladık. Kimi nedenlerden ötürü hepsi de kendini beğenmiş ailelerdi bunların. Saptadığımıza göre, çağrışım ve tepkime tipi, aile üyelerinin bazısında şaşılacak ölçüde bir koşutluk (paralellik) gösteriyordu. Örneğin, baba ve annede ya da iki erkek kardeşte veya anne ve çocukta nerdeyse özdeş tepkime tipleriyle karşılaştık.

Şema 8 Bir Aile İçinde Çağrışım Deneyi

Şema 9 - 11 : Değişik Aileler Üzerinde Uygulanan Çağrışım Deneyi

Bu şema pek mutsuz bir evliliğe ilişkindir. Baba içkici bir adam, anne pek acayip bir kadındı. Kızın ise tıpatıp annenin ti-

pine uyduğunu şemadan görüyorsunuz. Anne ve kızdaki çağrışımların yüzde otuzu özdeş sözcüklerden oluşuyor. Bu bir partisipasyon'u (katılma) ve düşünsel bulaşkanlığı gösteren pek açık bir durumdur. Üzerinde kafa yorulursa, kimi sonuçlara ulaştırabilir bizi. Anne kırkbeş yaşındadır ve içkici bir adamla evlidir. Bu yüzden aile yaşamları fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Kızda da tıpkı annesinin tepkimelerine rastlanmaktadır. Sanki kırkbeşindeymiş de içkici bir adamla evliymiş gibi yaşayan kızın, günün birinde evden ayrıldığında başına neler geleceğini tasarlayabilirsiniz. Partisipasyon, korkunç bir gençlik dönemini geride bırakan kızın ilerde içkili bir adamla evlenmesine yol açacaktır. Tutalım ki, evlendiği adamı bir rastlantı sonucu içkici çıkmadı, kız, böyle bir durumda kocasını içkici bir adam yapacak, bunun da nedeni kendi ailesinin bir üyesiyle, yani annesiyle sözkonusu tuhaf özdeşleme olacaktır.

Şema 9'da da yine pek açık bir vaka sergilenmekte. Dul bir baba ve onun da iki kızı vardır; kızlar babalarıyla tam bir özdeşleşme içinde yaşarlar. Bu da yine doğaya kuşkusuz alabildiğine aykırı bir durumdur, çünkü deneylerde ya baba bir kız gibi ya da iki kız babaları gibi tepkime göstermekte, hatta konuşma biçiminde bile bu özdeşlik kendini açığa vurmaktadır. Ruhsal düzen yabancı bir öğe tarafından zehirlenmektedir, çünkü bir genç kız aynı zamanda kendi babası olamaz.

Bir karı kocanın durumunun verildiği Şema 10, benim daha çok karamsar anlatılarıma iyimser bir hava getirmektedir. Şemada karı koca arasında tam bir uyum göze çarpıyor; ama böyle bir uyuma cennete yaraşır diye bakmak gibi bir yanılgıya düşmeyiniz sakın! Çünkü şemadaki karı koca belli bir süre sonra, aralarındaki bu gereğinden çok uyum yüzünden birbirleriyle kavgaya tutuşacak, partisipasyon temeline dayanan pek güzel diyebileceğimiz bir aile uyumu, çok geçmeden bireysel özgürlüklerini ele geçirmek ve birbirlerinden bağımsız duruma gelmek için karı kocanın sert girişimlerde bulunmalarına yol açacaktır. Karı koca birbirlerini sinirlendirecek konular bulup, bu konular üze-

rinde söyleşecek, bunu da salt kendilerini birbirlerince yanlış anlaşılmış hissetmek gibi bir amaçla yapacaktır. Normal evlilik psikolojisini incelerseniz, evlilik yaşamında karı kocanın karşılaştığı en büyük güçlüklerin, yok yere birbirini hırslandıracak bu tür söyleşi konularını ustaca bulmaktan kaynaklandığını anlarsınız.

Şema II de, ilginçlikten yoksul değildir. Burada tepkimeleri verilen iki kadın, bir arada yaşayan iki kızkardeştir. Biri bekâr, biri evlidir. Tepkimelerde oluşturdukları ortak tepe, V'de bulunuyor. Şema 10'daki kadın, şema II'deki kızkardeşlerin biridir. Belki başlangıçta her ikisi de aynı tipten olmasına karşın, sözkonusu kızkardeş başka tipteki bir adamla evlenmiştir. Şema 10'daki karı kocanın oluşturduğu ortak tepe III'de bulunuyor. Arada bir özdeşleşme ve partisipasyonun varlığı, örneğin yazımbilim (grafoloji) gibi başka yöntemlerle de doğrulanmaktadır. Özellikle kimi genç kadınların el yazıları, çokluk kocalarının el yazılarına benzerlik gösterir. Bugün de hâlâ böyle midir? bilmem. Ama ben, insan doğasının genellikle değişmediği kanısındayım. Ne var ki, bazen buna karşıt bir duruma da rastlar, kendilerine güçsüzlük yakıştırılan kadınların da bazen güçlülükte kocalarından geri kalmadığını görürüz.

Sayın Baylar ve Bayanlar! Şimdi aradaki sınırı geçecek, düşler alanına gireceğiz. Doğrusu sizlere düş çözümlemesine ilişkin ayrıntılı açıklamalarda bulunamayacağım. Bu konuda izleyeceğim en iyi yol, bir düş karşısında nasıl davrandığımı size göstermek olacaktır sanırım. Böyle bir çözümlemede hangi düşüncelerden yola koyulduğumu nasıl olsa göreceğiniz için, pek geniş kuramsal açıklamalara girişmemin gereği yok. Hani çalışmalarımda enikonu yararlandığım kuşkusuzdur düşlerden; çünkü psikoterapide düşler bize nesnel bilgiler sağlayan kaynaktır. Bir vaka karşısında bulunan hekim, bir an önce bu vakaya ilişkin bir fikir edinmeden pek duramaz. Ama bir vaka üzerinde ne kadar çok şey bilirse, o kadar çok şey bilmez görünme yürekliliğinde bulunup, hastanın kendisine bir şans tanıması yerinde bir

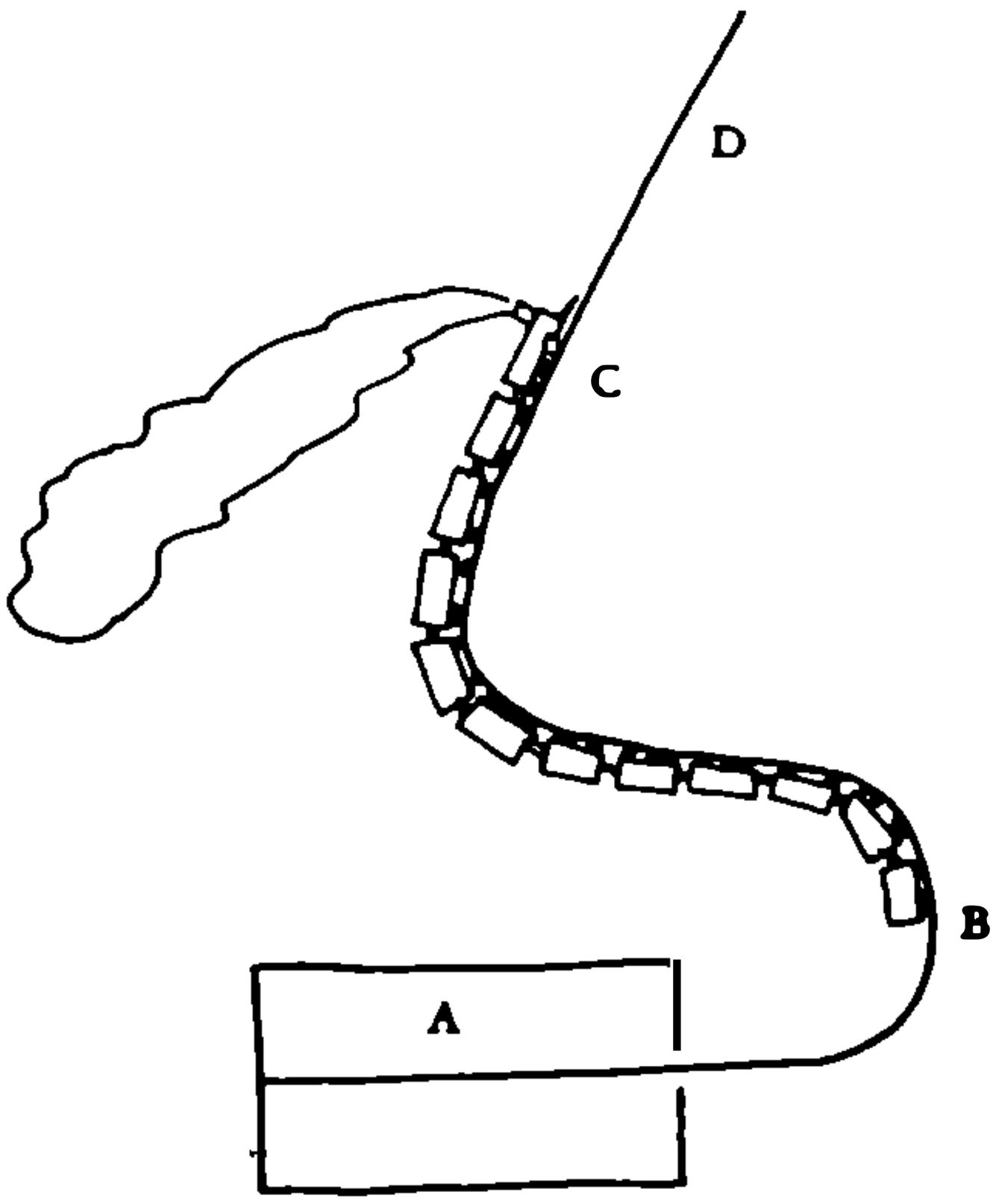
davranıştır. Ben kendim, bir hastayı tedavi ederken bir şey bilmemek, bir şey görmemek için çaba harcarım hep. Hasta karşısında aptalmış gibi davranmak ya da aptal rolünü oynayıp kendisine içindekileri açığa vurma fırsatını tanımak tedavide tutulacak daha sağlıklı bir yoldur. Ama elbet bu demek değildir ki, hekim kendisini düpedüz saklayıp gizleyecek, hastadan kaçıracaktır.

Şimdi sizlere kırk yaşında bir adamdan söz açacağım. Adam evlidir, daha önce hastalığa yakalanmamıştır hiç. Anormal bir yanı yok gibidir, büyük bir resmi okulun müdürlüğünü yapmaktadır, çok zekidir. İnsan yaşamının gerçekleriyle ilişkisi bulunmayıp, soyut düşüncelerin dünyasında eğleşen modası geçmiş bir psikoloji, WUNDT psikolojisini okumuştur. Birkaç zamandan beri ağır nevrotik belirtiler adamın rahatını kaçırmaktadır. Tuhaf bir başdönmesi vakit vakit üzerine çullanmakta, çarpıntı, bulantı, acayip halsizlik krizleri ve bir çeşit bitkinlik gelip tabloya eklenmektedir. Bu belirtiler topluluğu (sendrom), İsviçre'de pek bilinen bir hastalığı anlatır. Bu da dağ hastalığıdır; çok yükseklere alışık olmayanların dağa tırmanırken kolay yakalandığı bir rahatsızlıktır bu. Dolayısıyla, sordum kendisine: "Bir dağ hastalığı değil mi bu sizinkisi?" O da şöyle yanıtladı: "Evet, dağ hastalığında görülen durumun tıpatıp aynısı." Düş görüp görmediğini sordum; bu yakında üç düş gördüğünü söyledi.

Bir düşü tek başına yorumlamak istemem pek, çünkü tek bir düş keyfi yorumlara konu yapılabilir, tek düş üzerinde akla gelmedik kuramsal düşünceler yürütülebilir. Ama belki yirmi ya da yüz kadar düşü birbiriyle karşılaştırmak, ilginç gözlemlere götürür insanı; bilinçdışında her gece gerçekleşip duran olay belirlenip, gündüz ve gece varlığını koruyan bilinçsiz ruhdaki süreklilik saptanabilir. Kimbilir, belki de hepimiz her an düş görüp dururuz; gündüz bunu farketmiyorsak, nedeni bilincimizin pek açık oluşudur. Ama gecelcyin, **abaissement du niveau mental** durumunda düş, bilinç duvarında bir gedik açıp kendini

açığa vurur.
İlk düşünde hastam İsviçre'nin küçük bir köyünde bulunur. Pek heybetli kara bir kişi suretindedir. Uzun bir palto giymiştir, koltuğunda bir dizi kalın kitap taşır. Derken gençlerden bir grupla karşılaşır, tanır kendilerini, eskiden hepsiyle bir sınıfta okumuştur. Arkadaşları ona bakıp şöyle derler: "Bu pek uğramazdı bizim buralara."
Bu düşü anlamak için, hastamın çok iyi bir eğitim gördüğünü ve sosyal konumunun çok iyi olduğunu bilmek gerekir. Doğrusu sıfırdan başlayıp, kendi kendini yetiştirmiştir hastam. Pek yoksul bir köylü ailenin çocuğudur, uğraşa didine toplum içinde şimdiki konumunu ele geçirmiştir. Çok hırslıdır, daha da yükselmek umudunu taşır içinde. Bir günde deniz düzeyinden 2000 metre yükseğe tırmanıp, tırmandığı dağın dört bin metre yükseklikteki doruğunu karşısında bulan biri gibidir. Öyle bir yerdedir ki, bulunduğu yerden daha yukarlara tırmanma olanağı vardır; bu yüzden, şimdiki yerine gelinceye dek 2000 metre çıktığını unutur, hiç vakit geçirmeden daha yukarıdaki tepelere tırmanmaya davranır. Ancak, kendisi ne kadar bilincinde değilse de, şimdiye dek harcadığı çaba sonucu pek yorgun düşmüştür; dolayısıyla, daha ileriye gidecek durumda değildir. İşte bunu anlayamaması, kendisinde dağcı hastalığı belirtilerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gördüğü düş, gerçek psikolojik durumu yansıtır kendisine. Koltuğunda kalın kitaplar, sırtında uzun kara bir paltoyla doğup büyüdüğü kente gelen görkemli bir kişi durumunun, onun pek köye uğramadığını söyleyen delikanlılarla oluşturduğu karşıtlık, çıkıp geldiği yeri pek düşünmediğini anlatır. Düşündüğü tek şey, ilerdeki kariyeridir, sürekli olarak bir profesörlük koltuğu ele geçirmeyi ummaktadır. Dolayısıyla, kendisini eski çevresinde bulur düşünde. Oysa doğrusu, işe başladığı noktayı göz önünde tutup şimdiye kadar ne çok yol aldığını ve insan çabasında doğal birtakım sınırların varlığını bilmesidir.
İkinci düşün başlangıcı, bilincin tıpkı bizim hastadaki gibi bir durum aldığında görülecek düşlere tipik bir örnektir: Önemli bir

konferansa gitmesi gerektiğini bilir hastam, çantasını hazırlar. Derken vaktin epey ilerlediğini farkeder; trenin az sonra kalkacağını düşünerek, hepimizin bildiği bir telaşa kaptırır kendini, konferansa zamanında yetişemeyeceğinden korkar. Giysisine hemen bir çeki düzen vermeye çalışır; gelgelelim şapkası ortalarda yoktur, paltosunu koyduğu yerde bulamaz. Sağa sola seğirtip aranır, sesi evin dört bir yanında yankılanıp durur: "Giysilerim nerde?" Sonunda aradıklarının hepsini bulup üzerine geçirir. Evden fırlar dışarı, ama fırlamasıyla geri dönmesi bir olur: Hay Allah, çantasını unutmuştur. Bir koşu çantayı evden alıp çıkar dışarı. Saatine bakar; hayli geç kalmıştır. İstasyona doğru seğirtmeye başlar, ama cıvık cıvıktır yol, sanki bir bataklıkta yürüyormuş gibi hisseder kendini, ayaklarını nerdeyse kımıldatacak gücü bulamaz. Soluk soluğa istasyona varır, tanı da o anda

Şema 12

tren kalkmış, gardan çıkmaktadır. Birden gözü hatlara ilişir: Kendisi A hattında, trenin sonu B hattında, lokomotifse C hat-

tındadır. Bakışlarıyla treni izler; pek yavaş bir tempoyla ilerleyen tren o anda bir virajı almaktadır. Hastam düşünür: "Bari makinist akıllılık edip, D noktasına ulaştığı zaman tam yol gideyim demese; trenin virajı henüz geride bırakmamış arkadaki uzun bölümü raydan çıkar çünkü." O anda D noktasına varır makinist, istim koyvérir, lokomotif asılır vagonlara, tren büyük bir hızla ilerlemeye başlar. Düşünde yaklaşan kazayı önceden görür hastamız; gerçekten tren raydan çıkar ve hastamız kâbuslardaki o tipik korkuyla uykusundan uyanır. Geç kalma korkusunun yaşandığı, insanı belli bir yere gitmekten alıkoyan yüzlerce engelle karşılaşıldığı düşlerin tümü, tıpkı gerçek bir durumu yansıtır: yani bir şey vardır sanki, insanı sinirlendirmekte, onu içinden sağa sola koşturmaktadır. Varılmak istenen belli bir hedef bulunmaktadır da, buna karşı duran bilinçsiz bir direnişle karşılaşarak hırslanır düşü gören. İnsanı en çok çileden çıkaran şey, bilinçli olarak pek güçlü bir isteği gerçekleştirmek istemesi, ama göze görünmeyen bir şeytanın bunu sürekli önlemesidir. Bu şeytan, insanın kendisinden başkası değildir kuşkusuz. Şeytana karşı çıkılmakta, bu da sinirli bir hava içinde, sinirli bir telaşa kapılarak yapılmaktadır. Yani hastamızın gösterdiği acele ve telaş, bir "karşı istem'e" toslanmaktadır. Hastamız o zamana kadar yaşadığı ortamdan sıyrılmayı hem dilemekte, hem dilememektedir; yoluna çıkan tüm engeller, karşılaştığı tüm güçlükler de kendi öz varlığından kaynaklanır. Treni yöneten makinist onun kendisidir ve şöyle düşünür: "İşte zorlukları geride bıraktık, yol artık serbest uzanıyor önümüzde, hızlı bir tempoyla ilerleyebiliriz." Dönemecin ötesindeki dümdüz uzanan serbest yol, hastamın ilk düşünde görüp tırmanabileceğine inandığı 4000 bin metre yükseklikteki tepenin yerini tutar.

Elbet, kim olsa bizim hastamız gibi karşısına çıkan böyle bir fırsattan elden geldiğince yararlanmaya bakacaktır. Dolayısıyla, hastamızın usu da öyle der kendisine: "Ne diye ilerlemeye çalışmayasın? Bundan iyi fırsat dünyada hiç geçer mi insanın eline." Hastamız, içindeki bir gücün böyle bir amaca karşı çıkabilece-

ğini düşünmez, böyle bir şeyi kafası almaz. Ama gördüğü düş kendisini uyarır, arka vagonlar henüz dönemeci geride bırakmamışken, treni tam yol sürmeye başlayan makinist gibi budalaca davranmamasını anımsatır ona. Bu da işte bizim hep unuttuğumuz bir gerçektir: Bilincimize yalnızca bir yüzey gözüyle bakılabileceğini ve ruhsal varlığımızın ancak bir öncüsü sayılacağını unuturuz hep. Gerçekten başımız varlığımızın iki ucundan ber tekidir; ama bilincimizin gerisinde duraksamalardan, güçsüzlüklerden, komplekslerden, önyargılardan ve kalıtsal yatkınlıklardan uzun bir tarihsel kuyruk bulunur. Oysa biz, hesaplarımızı yaparken hiç de böyle bir kuyruğun varlığını dikkate almayız. Ağır basan eksiklerimize karşın dimdik yürüyebileceğimizi sanırız; bu da, gerimizde taşıdığımız kuyruğu düşünmediğimiz için, amacımıza varalım diye ilerlerken sık sık raydan çıkarak sağa sola savrulmamıza yol açar.

Hani hep işaret etmiş, psikolojimizde, ailemizin, halkımızın, Avrupa'nın ve Avrupa dışındaki tüm dünyanın tarihinden oluşan bir Saurier[67] kuyruğunun yer aldığını söylemişimdir. Nerede bulunursak bulunalım, insanlığımızdan asla sıyrılamayız. Salt-insan olmanın tüm yükünü her gittiğimiz yere bizimle birlikte taşımamız gerektiğini asla unutmamamız gerekmektedir. Yalnız başımız bulunsaydı, yalnız başı ve kanatları bulunan meleklere benzer, ancak yeryüzünde devinebilecek beden denen bir ayak bağı olmadığından dilediğimizi yapabilirdik kuşkusuz. Hani yalnız hastam değil, kendi kendimiz için de üzerinde durmamız gereken önemli bir nokta varsa, şemadaki trenin bir yılan gibi kıvrılıp bükülerek hareket etmesidir. Nedeni bu, az sonra göreceğiz.

Şimdi anlatacağım düş, hastamın gördüğü üç düşten en önemlisidir ve daha önce size bu düşe ilişkin bazı açıklamalarda bulunmak isterim. Düşte acayip bir hayvanla karşılaşırız; yarı kertenkele, yarı yengeci andıran bir yaratıktır bu. Ancak, ayrıntılara girmeden düşte saklı yatan anlamı nasıl bir yol izleyerek ele geçirebileceğimiz konusunda birkaç söz söylemem yerinde ola-

caktır. Düşleri çözümleme yöntemi bakımından pek çok görüşün ve yanlış anlamanın bulunduğunun sizler de farkındasınız. Özgür çağrışım denince, bundan ne anlamak gerektiğini bilirsiniz örneğin. Benim deneyimlerime göre, özgür çağrışım, düş çözümlemesinde pek kuşkuyla karşılanması gereken bir yöntemdir. Özgür çağrışımda bulunmak, insanın kapılarını her türden ve her nicelikte çağrışımlara açması demektir ki, bu da bizi komplekslere götürür. Ama size şunu söyleyeyim ki, düş çözümlemesinde hastalarımın kompleksleri beni hiç ilgilendirmez. Benim öğrenmek istediğim şey, komplekslerin neler olduğu değil, **düşlerin** kompleksler konusunda bize sağlayacağı bilgilerdir. Öğrenmek istediğim şey, bir insanın bilinçdışının, o insanın kompleksleri karşısındaki davranışıdır; öğrenmek istediğim şey, insanın nereye doğru gittiğidir. Düş çözümlemesinden bulup çıkarmaya çalıştığım işte **budur** benim. Özgür çağrışım yöntemine başvurmak istedikten sonra, düşlere ne diye gerek duyayım. "Falan ya da filan yere giden yol" gibi bir yazıyla donatacağım tabelayı karşılarına asar, hastalarına bu tabela üzerinde düşünmelerini ve özgür çağrışımda bulunmalarını söylerdim, olur biterdi. Bunu yaparlarken, ister istemez bir yerde kendi komplekslerine toslayacakları kuşkusuzdur. Hatta Macaristan ya da Rusya'daki bir trende oturup yabancı dilde yazılmış yabancı tabelalara baksalar bile, yine de içlerindeki tüm kompleksleri bu tabelalardan kaynaklanan özgür çağrışımlarla açığa vuracaklardır. Bunun için kendilerini sıkmayıp serbest bırakmaları yeterlidir; böyle yapmaları onların pek doğal bir akışa kapılıp, komplekslerinden içeri sürüklenmelerine elverecektir.

Ben, özgür çağrışım yöntemine başvurmuyorum düşleri çözümlemede, çünkü insanın ruhundaki kompleksleri öğrenmek gibi bir amaç gütmüyorum. Benim öğrenmek istediğim, düşün ne olduğudur. Bu yüzden, sanki anlayamadığım bir metin, örneğin Latin, Yunan ya da Sanskrit dilinde yazılmış bir metinmiş de, içindeki kimi sözcükleri tanımıyormuşum ya da metin bir bütünlükten uzak parça pürçük nitelik taşıyormuş gibi bakarım bir

düşe, böyle bir açıdan ona yaklaşım sağlamaya çalışırım. Dolayısıyla, sözü geçen metinlerden birini okurken her filologun uygulayacağı alışılmış yönteme başvururum. Düşün bir şeyleri saklayıp gizlediği kanısında değilim; ancak biz konuştuğu dili anlamayız, o kadar. Sözgelimi, önünüze çıkaracağım Latince ya da Yunanca bir metni aranızdan kimse anlamayabilir. Nedeni, metnin birşeyleri perdelemesi ya da saklayıp gizlemesi değil; sizin Yunanca ya da Latince bilmeyişinizdir. Bunun gibi, bir hastayı ruhsal karmaşa durumunda görüyorsak, kendisinde ille bir ruhsal karmaşa (konfüzyon) var anlamına gelmez bu; bazen hekimin hastadaki malzemeyi düpedüz anlamadığını ortaya kor. Düşlerin birşeyleri saklayıp gizleme amacı güttüğü varsayımı, salt insanlaştırıcı (antromorf) bir tutumdan kaynaklanmaktadır. Hiçbir filolog Sanskrit ya da Çivi yazısıyla yazılmış çetin bir yazıtın kendi içerisinde birşey saklayıp gizlediğini düşünmez. Talmud'da çok bilgece söylenmiş bir söz vardır ki, düşün kendiliğinden bir yorumla kavuşmasını sağlar: Düş, **bütün**'ün kendisidir; içinde birşey gizlediğini sanmak, onu düpedüz anlamamaktır.

Bu bakımdan, bir düş karşısında söylenecek ilk söz: "Ben bundan tek kelime anlamadım" dır. Böyle bir yetersizlik duygusuna kapılmam, her vakit kıvanç salmıştır içime; çünkü o zaman bilirim ki, düşü anlamaya çalışırken kendimi enikonu zorlamam gerekecektir. Kısacası, bir düşü çözümlemede şöyle bir yol izlemekteyim: Filologların kendi çalışmalarında başvurdukları ve özgür çağrışıma çok uzak düşen bir yöntem uyguluyor, ayrıca amplifikasyon[68] denen mantıksal bir ilkeye göre davranıyorum. Bütün uğraşıp didinmem, bir takım paralellikler arayıp bulmak üzerinde toplanıyor. Tutalım ki pek seyrek karşılaşılan bir sözcüğün geçtiği bir metin var önümde. Hemen benzeri metinler arayıp bulmaya çalışıyorum, bazen ilgili sözcüğü benzer ilişkiler örgüsü içinde bünyesinde barındıran metinler oluyor bunlar. Sonra ele geçirdiğim metinleri inceleyip, bu incelemelerin bana kazandırdığı bilgileri ilk metin üzerine uygulamaya koyuluyo-

rum. Sözkonusu çalışmalar, eldeki metni okunabilir bir bütünlük'e kavuşturabiliyorsa, kendi kendine şöyle diyebiliyor insan: "İşte şimdi bu metni okuyabilirim." Böyle bir yolun izlenmesidir ki, hiyeroglif ve çivi yazılarının okunmasını sağlamıştır. Ve yine böyle bir yol izleyerek düş metinlerini de okuyabileceğimiz kanısındayım.

Peki, düş bağlamını (kontekst) nasıl belirliyorum? Düpedüz çağrışım deneyindeki ilkeye uyuyorum bunun için. Diyelim adamın biri basit bir köy evini görüyor düşünde. Basit bir köy evinin bu adama ne anlatmak istediğini bilebilir miyim? Bilemem elbet, nerden bileceğim. Basit bir köy evinin adam için taşıdığı anlam konusunda genel olarak bir şey diyebilir miyim? Diyemem elbet. Onun için de, adama soruyorum: "Siz nasıl görüyorsunuz durumu?" Daha başka bir söyleyişle: **basit köy evi** deyiminin içerisine yerleştirildiği bağlam (kontekst) nedir? Belki şaşırtıcı bir açıklamada bulunacaktır adam. Örneğin, biri diyebilir ki "su" Onun "su" ile neyi anlatmayı amaçladığını bilir miyim? Bilmem kesinlikle. Bu ve buna benzer uyaran bir sözcükle bir başka kimse karşısına çıksam, belki **yeşil** ile karşılık verecektir. Bir diğer kimse apayrı bir şey söyleyecek, H_2O diyecektir. Yine bir başkası **cıva** ya da **intihar** sözcükleriyle tepkime gösterecektir. Yani her durumda su sözcüğü ya da imgesinin ne gibi bir bağlam içerisine yerleştirildiğini bilip öğrene-ceğim. İşte size amplifikasyon'un anlamı. Düş çözümlemesinde bağlamı ele geçirme yöntemini gerektiği gibi belirleyip, herkesce bilinen mantıksal bir ilkeye göre davranmaktayız. Burada düş sorununu ortaya atıp, bizim bu sorun üzerinde durmamıza yol açan **Freud**'un düş yorumu alanındaki yararlıklarından söz açmam gerekirdi kuşkusuz. Biliyorsunuz, **Freud**'a göre düş, içteki gizli bir isteğin çarpıtılmış bir dışavurumudur. Sözkonusu istek, kişinin bilinçli tutumuyla bağdaşmadığından sansürden geçirilmekte, yani çarpıtılmakta, bu yoldan bilincin gözünden kaçırılmakta, ama bir yolunu bulduğu zaman kendini açığa vurma ve yaşamını sürdürme gücünü elinde tutmaktadır. Bu görüşten yola

koyulan **Freud**, şu mantıksal sonuca varır: Düşleri yorumlarken yapmamız gereken şey, tüm çarpıtmaları ortadan kaldırmaktır: Düş gören doğal bir tutumu takınacak, içindeki çarpıtıcı eğilimlere sırt çevirecek, kendini özgür çağrışımların akışına bırakacaktır; bu yolun izlenmesi de bizi insanın doğal durumuna götürecek, yani onun kompleksleriyle karşı karşıya getirecektir. Freud'un görüşü benimkisine taban tabana karşıt nitelik taşıyor. **Freud** kompleksler ardında koşuyor, benimse böyle bir amaç güttüğümü yok. Kendisiyle ayrıldığımız bütün nokta da bu. Ben, **bilinçdışı**'nın kompleksler karşısında nasıl bir tutum takındığını öğrenmek istiyorum; çünkü bu, insanların içindeki komplekslerden daha çok ilgilendiriyor beni. Bizim hepimizde de birtakım kompleksler yaşıyor; alabildiğine bayağı ve her türlü ilginçlikten yoksun bir şey bu. Yeter ki aramayınız, dört bir yanda saptayacağınız yasaksevi kompleksi bile korkunç ölçüde bayağı, dolayısıyla ilginçlikten yoksundur. İşin ilginç yanı, insanların bu kompleksler karşısında neler yaptıklarıdır. Pratik bakımdan önemli olan budur bence. Düşleri yorumlarken özgür çağrışım yönteminden yararlanan Freud, benimkisinden büsbütün değişik bir ilkeye göre davranır ve bu ilke de mantıkta **reductio in primam figuram** diye nitelenip, işi başlangıçtaki temel ögeye indirmeyi amaçlar. **Reductio in primam figuram** tasımdır (syllogism), yani tümden kalkıp bir dizi çapraşık sonuca varma yöntemidir. Bu yönteme göre, bütünüyle mantıksal bir temel önermeden yola çıkılır, çapraşık bir sürü sav ve varsayımların yolu izlenerek ilk önermenin mantıksallığında adım adım bir değişme sağlanır, sonunda geçe geçe mantığa düpedüz aykırı bir çarpıklık geçer ele, o kadar. Bu düpedüz çarpıklık, Freud'a göre düşün belirleyici özelliğidir. Freud'un kanısınca temeldeki ögeye kılık değiştirterek onu örtüp gizleyen zekice bir çarpıtmadır düş; dolayısıyla: "Şunu ya da bunu yapmayı diliyorum ya da bilincimle uyuşmayan şöyle ya da böyle bir istek duyuyorum içimde" gibi düşe kaynaklık eden mantıksal ögeye ulaşmak için düş örgüsünün sökülmesi gerekir. Örneğin; "Man-

tıksız olmayan hiçbir yaratık özgür değildir" yani "Özgür bir istemi (iradesi) bulunmaz" gibi tümüyle mantıksal bir savla başlanır işe. Mantıkta başvurulan bir örnektir bu. Bayağı mantıksal bir önermedir. Ama hemen ardından ilk yanılgı yapışır yakamıza: "Dolayısıyla, hiçbir özgür yaratık mantıksız değildir." Böyle bir sonucun doğruluğu ise benimsenemez, çünkü bir yanılgı ürünü çıkmıştır ortaya. Derken sürdürülür işlem: "Tüm insanlar özgürdür, hepsinin özgür bir istemi vardır." Ve nihayet muzaffer bir edayla şu yargıya varılır: "Dolayısıyla, hiçbir insan mantıksız değildir." Bu ise, baştan aşağı saçma bir sonuçtur.

Tutalım ki, gerçekten böyle saçma bir önermedir düş. Hani böyle bir varsayım da bayağı inandırıcı görünür, çünkü düşler gerçekten saçmaymış izlenimini uyandırır üzerimizde, yoksa ne demek istediklerini kolayca anlardık. Ama genel olarak anlaşılmaz düşler, baştan sona açık seçik düşlerle çok seyrek karşılaşırız. Genellikle düşler düpedüz saçma gözükür, bu yüzden de pek önemsenmez. Düşü büyük bir olay sayan ilkeller bile, normal düşlerin bir anlamı taşımadığına inanırlar. Ama normal düşlerin yanında bir de büyük düşler vardır ki, kanılarınca sihirbaz hekimler ya da kabile başkanları görür bunları; sıradan kimselerin düşleri olmaz. Yani bu konuda ilkeller, tıpkı Avrupalılar gibi düşünür. Şimdi örneğin böyle saçma bir düş karşısında kaldınız da: "Düşteki saçmalık, başlangıçtaki mantıksal bir ögeden kaynaklanan bir çarpıklıktır ya da yanıltıcı bir görünümdür" dediniz ve arkadan tutup **reductio in primam figuram** yöntemine başvurarak düşü çözümlemeden geçirdiniz ve sonunda kaynaktaki özü ulaştınız. İşte Freud'un düş çözümlemesindeki yöntemi. Görülüyor ki, bu yöntem düpedüz mantıksaldır. Yeter ki, düşlerin çözümleme öncesinde bize anlattıkları gerçekten saçmadır gibi bir varsayımdan yola çıkılsın.

Bir şey için saçmadır savını ileri sürüyorsa, o şeyi saçma bulup anlamamasının belki de tek nedeni Tanrı olamayışıdır kişinin; çünkü us alanı çok sınırlı insan yanılgıya düşebilir. Örneğin, bana hastalarımdan birinin anlattıkları için, belki "Düpedüz ipe sa-

pa gelmez şeyler" gibi bir düşünceye kapılabilirim. Ama bilimsel bir tutum takınmak istersem, şöyle derim: "Hastamı anlayamıyorum bir türlü". Oysa asla bilimsel denemeyecek bir davranışa kalkarsam, şöyle bir saptamada bulunabilirim: "Hastam kaçık, bense normalim" Bu arada şunu da söyleyeyim ki, sonuncu kategoriye giren saptamalar ruh durumları dengesiz insanları çokluk akıl ve ruh hekimi olmaya sürükler. İnsan denen yaratığın özellikleri göz önünde tutuldu mu, bunun da anlaşılmayacak yanı yoktur; çünkü kendi kendilerine tam bir güven duyamayanların: "Aldırma, başkalarının durumu benimkinden sanki çok mu iyi?" diyebilmeleri, onlara alabildiğine bir doyum sağlar.

Ancak, sorun ortadan kalkmaz! Düşlerin saçmalığını kesinlikle ileri sürebilir miyiz örneğin? Düşlerin nesneleri çarpıttığından emin miyiz? Hiçbir beklentimize uymayan bir nesneyle karşılaştık mı, bunun bir çarpıtmadan başka şey sayılamayacağını tam bir gönül rahatlığıyla benimseyebilir miyiz? Doğa şaşmaz asla. **Doğru** ve **Yanlış** insanlara özgü kategorilerdir. Doğada olup biten olaylar neyse odur yalnız, ondan öte bir şey değildir, ne saçmadır, ne de mantıksız. Bir Tanrı değil, ussal yetenekleri sınırlı bir insan olduğum için düşleri anlamadığımı varsaymak bana yaraşır bir davranıştır. Böyle bir varsayım ve saptamayla da, düş'ün bir çarpıtmaca niteliği taşıdığı yolundaki önyargıyı benimsemiyorum, çarpıklığın kendi ıısumda aranması gerektiğini ve bu çarpıklığın düşlere doğru dürüst bakabilmemi engellediğini, benim de bu yüzden onları anlamadığımı ileri sürüyorum.

Sözün kısası, düşleri çözümlerken çetin metinlerle karşılaşan filologların uyguladığı yönteme başvurmakta, düşlere tıpkı onların izlediği yoldan yaklaşımı sağlamaya çalışmaktayım. Kuşkusuz daha çetin ve daha çapraşık bir yol bu. Ancak, size şu güvenceyi verebilirim ki, benim yöntemle düşler üzerine eğilmek çok daha ilginç bulguların ele geçirilmesini sağlayarak bizi genel-insanî sorunlarla yüz yüze getirmekte, oysa Freud'unki gibi

korkunç sıkıntı veren yöntemle böylesi verilere pek ulaşılamamaktadır. Sıkıntıdan da nefret eden biriyimdir doğrusu. Ancak düşler gibi böylesine gizemsel nesnelerle uğraşırken özellikle yapmamız gereken şey, kuramlara ve kuramsal düşüncelere sırt çevirmektir. Geride bıraktığımız binlerce yıl içerisinde zengin bir bilgi ve deneyim dağarcığını elinde bulunduran üstün zekâlı çok kimsenin, düşlere ilişkin bambaşka görüşler ileri sürdüğünü unutmamalıyız. Pek kısa zaman önce bir düşün hiçbir önem taşımadığı kuramını geliştiren bizler olmuşuzdur. Oysa diğer uygarlıklarda, bu konuda apayrı düşünceler yaşamaktadır.

Şimdi size, izin verirseniz, hastamın büyük düşünü anlatacağını: "Taşrada bulunuyorum, basit bir köy evindeyim; bir köylü anasına benzeyen yaşlıca bir kadın var yanımda, ona ilerde yapmayı düşündüğüm büyük bir geziden söz açıyorum: İsviçre'den kalkıp yaya olarak Leipzig'e gideceğim, böyle bir şey tasarlıyorum kafamda. Anlattıklarım kadını düpedüz duygulandırıyor, buna pek seviniyorum. O anda pencereden dışarı kayan gözlerim, bir çayıra ilişiyor; köylüler ellerinde tırmık, otları bir araya yığıyorlar. Sahne birden değişiyor. Arka planda yengeç mi desem, kertenkele mi desem, koskocaman bir hayvan beliriyor. Hayvan ilkin sol, sonra sağ yönde ilerliyor, ben de tıpkı ağzı açık bir makasın iki ucu arasında kalıyorum. Ansızın elimde küçük bir sopa beliriyor, sopayı yavaşçacık başına değdirip öldürüyorum canavarı. Sonra uzun süre tepesinde dikiliyor, onu seyrediyorum."

Böyle bir düşü çözümlemeden önce olayları bir sıralamadan geçiririm hep. Çünkü düşün bir geçmişi olduğu gibi, bir de geleceği olacaktır. Süreklilik gösteren ruhsal dokunun bir parçasıdır düş. Nasıl doğa olaylarının akışında bir boşluğun varlığını benimsememiz için neden yoksa, ruhsal olayların da süreklilikten yoksunluğunu benimsememiz için neden yoktur. Doğa süreklilik demektir; bu yüzden, ruhumuzun da süreklilik niteliği taşıması pek akla yakındır. Sizlere açıkladığını düş, bir an için kendini açığa vuran ruhsal sürekliliğin çakıp sönüşüdür. Sürekliliği

içerdiği için de daha önceki düşlerle bağlantısı vardır. Bundan önce ele aldığımız düşte trenin o yılankâvi tuhaf devinimini görmüştük. Hani bu karşılaştırma bir varsayımdır ancak; düş çözümlemesi konusundaki incelememi sürdürürken, bu tür ilişkilere değinmem gerekecektir.

Tren düşünden sonra, hastam, yine ilk çocukluk yıllarının geçtiği çevrede buluyor kendini. Üzerinde anne izlenimi bırakan bir köylü kadın vardır yanında. Sizin de görebileceğiniz gibi, hastanın kendi annesiyle ufak çapta bir ilişkiyi içerir kadın. Bir profesör gibi üzerine uzun bir cüppe geçirmiş hastam, bu görkemli haliyle ilk düşünde köydeki oğlanları etkilemişti. Son düşünde ise, hem kendi görkemi, hem kafasında yaşattığı yaya Leipzig'e gitmek gibi iddialı bir tasarının büyüklüğüyle köylü kadını etkiler. İlgili tasarı, Leipzig'te bir profesörlük kürsüsü ele geçirme umudunu simgelemektedir. Yengeç-kertenkele arası canavar, hastanın kişisel deneyimi dışında kalmakta ve besbelli bilinçdışı tarafından yaratılmış bulunmaktadır. Pek bir çaba harcamaksızın ilk bakışta bu kadarını çıkarabiliriz düşlerden.

Şimdi gelelim gerçek bağlam'a (kontekst). Hastama şu soruyu yönelttim: "Basit köylü evine ilişkin ne gibi çağrışımlar uyanıyor kafanızda?" Verdiği yanıt beni öylesine şaşırttı ki, anlatamam. "Basel yöresindei St. Jacob cüzzamlılar yurdu" dedi. Eskiden cüzzamlıların yerleştirildiği bu bina günümüzde de hâlâ durur yerinde. 1444 yılında Burgund Dükü'ne karşı İsviçrelilerin verdiği savaş dolayısıyla da tanınmış bir çevredir yurdun bulunduğu yer. İsviçre'ye sarkmayı deneyen Burgund Dükü'nün askerlerini, İsviçre ordusunun öncü gücü burada geri püskürtmüştür. Üçbin kişilik İsviçre öncü gücü, St. Jacob cüzzamlılar yurdu dolayında 30.000 kişilik Burgund Dükü'nün ordusuna karşı savaşmış, 1300 İsviçreli askerin tümü bu savaşta can vermiş, karşılığında düşmanın ülkenin daha içerlerine sızması önlemişti. 1300 askerin yiğitçe çarpışarak ölmesi, İsviçre tarihinde büyük bir rol oynar; hiçbir İsviçreli yoktur ki, kendini ulusal bir coşkuya kaptırmadan bu savaştan söz açabilsin.

Düş gören birinin onu yorumlayacak kişiye sunduğu böyle bir çağrışımı, düşün ilişkiler örgüsündeki yerine yerleştirmek gerekir. Ele aldığınız düşte böyle bir davranış şu sonuca götürür bizi: Düşü gören bir cüzzamlılar yurdunda bulunmaktadır. Cüzzamlılar yurdu için Almanca'da "Siechenhaus" sözcüğü kullanılır, bu bileşik sözcüğün parçalarından biri olan **Siechen** (eriyip gitmek) cüzzamlı hastaları belirtir. Buradan anlaşılıyor ki, düşü gören adeta tiksinti veren bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış hissetmektedir kendini; toplumdan dışarı atılmış, bir cüzzamlılar yurdunda yaşamaktadır. Son durum, 1300 kişinin ölüp gittiği o unutsuz savaşla da belirtilir. Hani sözkonusu felakete buyruklara uyulmaması yol açmıştır; çünkü öncü güce, Burgund askerlerine saldırmayıp İsviçre ordusunun ardcı gücü yetişene dek beklenmesi için kesin talimat verilmiştir. Ne var ki, öncü güç düşmanı görür görmez kendini tutamamış, ileri fırlayıp saldırıya geçmiş, bunun doğal sonucu olarak da hepsi kılıçtan geçirilmiştir. Tren düşünde sondaki kocaman kuyrukla aradaki benzerlikten ayrı olarak, bu düşte de yine ileri fırlama motifiyle karşılaşmaktayız. Ve aynı eylem yine tren düşündeki gibi bir felaketle sonuçlanmaktadır. Bu, bende tatsız bir duygu uyandırmış, şöyle düşünmüştüm: "Adamın nedir meramı? Kendini kollarına atmak istediği tehlike nasıl bir şeydir?" Tehlike, yalnız annesiyle bir arada bulunmak ve annesiyle bir yasaksevi ilişkisini gerçekleştirmekten ya da benzeri bir şey olmaktan uzaktır. Hani tren makinistinin de sersemce davrandığını anımsayacaksınız; bütünü dikkate almayan makinist beklememekte, ileriye atılmaktadır. Bu da, düşü görenin kendi kuyruğunun sonunu hesaba katmaksızın fırlayıp ileriye atılması gibi bir anlamı içeriyor; nasıl ki Burgundlara karşı savaşta öncü güç İsviçre ordusunun tümüymüş gibi davranmış, beklemesi gerektiğini unutmuş, unutuşun cezasını da hayatıyla ödemişti. İşte hastamdaki bu tutumdur ki, dağ hastalığındakine benzer belirtilerin kendisinde görülmesine yol açmıştır. Aşırı yükseğe çıkmıştır hastam, oysa yüksekleree çıkmaya hazırlıklı değildir, yükseğe tırmanırken nereden yola koyulduğunu unutmuştur.

Belki PAUL BOURGET[69]'nin **L'Etape** adındaki romanını bilirsiniz. Romanda şöyle bir sorun ele alınır: Bir adam vardır, basit bir aileden gelmektedir; içinden çıktığı ailenin basitliği düşüncesi bir türlü bırakmaz yakasını, dolayısıyla toplum içindeki yükselme olanakları dar sınırlardan öteye geçmez. Hastanın gördüğü düş de kendisine bu gerçeği anımsatmaktadır. Düşteki ev ve yaşlı köylü kadın onu alarak gerilere, çocukluğundan içerlere götürüp bırakır. Sanki kadın anneyi simgeler düşte. Ama varsayımlara başvururken pek dikkatli davranmak gerekir. Kadının kimliği konusundaki soruma hastam: "Ev sahibim" yanıtını vermiştir. Hastama oturduğu yeri kiralayan kadın yaşlı bir duldur; okumamış bilgisiz biridir; eski kafalıdır; hastamdan daha basit bir çevrede yaşar kuşkusuz. Hastam pek yükseklerde eğleşir, görünmeyen ben'inin hemen arkasından gelen bölümünün, içinde taşıdığı ailesi olduğunu unutur. Hayli entellektüel biridir; dolayısıyla, duygusal işlevi yetersizdir. Bu işlev hiç gelişmemiş olup, ev sahibinin duygusal işlevi aşamasındadır. Hastam, Leipzig'e yapacağı devcileyin yürüyüş tasarısıyla görünürde ev sahibini etkilemeyi amaçlar, ama gerçekte etkilemeye çalıştığı kendisidir.

Leipzig gezisine ilişkin ne söyler hastam? "Oh", der, "bu benim tutkum, ilerleyecek, bir profesörlük koltuğuna oturacağım." İşte ileriye fırlama motifi sizde, budalaca çaba, dağ hastalığı size. Hastamın gözü, çok yükseğe tırmanmak dışında bir şey görmüyor. Savaştan öncesine ilişkin bir düştür bu; savaştan önce Leipzig'te bir profesörlük koltuğu ele geçirmek harika bir şeydi doğrusu. Hastamın duygusal işlevi enikonu geriye itilmiş durum-dadır. Bu yüzden hastam değerli ve değersizi doğru dürüst belirleyemez, gereğinden çok pasif bir insandır. Köylü kadından kalır yeri yoktur, duygusal işlevi henüz annesininkine denktir. Birçok yetenekli ve zeki insan vardır ki, duygusal işlevleri gelişmemiştir; dolayısıyla, duyguları her vakit annelerinin duygularına uygunluk gösterir; hâlâ annelerinin içinde yaşarlar, anneleriyle özdeştirler. Bu yüzden de duyguları annenisi

nitelik taşır, bebeklere bayılırlar; evlerinin içini olağanüstü bir incelikle döşer, oturdukları evde her şeyin yerli yerinde bulunmasına dikkat ederler. Ama bazen kırkını geçtiler mi, böylesi kimselerde erkeksi duygular açığa vurur kendini, işte o zaman iş çatallaşır.

Bir erkeğin duyguları adeta bir kadının duygularına benzer ve düşlerde de bu biçimde, yani dişi yaratık kılığında açığa vurur kendini. Ben bu düşsel figüre, erkeğin kolektif bilinçdışıyla bağlantısını sağlayan yetersiz işlevin kişileşmesi olduğunu göz önünde tutarak **anima**[70] diyorum. Bütün olarak kolektif bilinçdışı erkeğe kadın biçiminde görünür, kadının ise erkek biçiminde çıkar karşısına; bu son durumlarda da sözkonusu figür için **animuis**[71] deyimini kullanıyorum. Anima sözcüğünü seçmemin nedeni, adı geçen psikolojik olay için bunun öteden beri kullanılagelmesidir. Kolektif bilinçdışı'nın kişiselleşmesi olan **anima** ile ikide bir karşılaşırız düşlerde. Düşlerde rastladığımız anima figürüne ilişkin uzun boylu istatistikler hazırladım, böylece figürler deneysel bir öze kavuştu.

Hastama, düşünde tasarısından köylü kadının etkilendiğini söylemekle ne anlatmak istediğini sorduğum zaman şöyle dedi: "Bu benim böbürlenme huyumla ilgili bir şey. Kendimden aşağı birinin önünde büyüklenmeye, ona kim olduğumu göstermeye bayılırım. Bilgisiz kimselerle konuştum mu, kendimi öne çıkarmaya can atarım. Ama ne yazık ki, düşük değerli bir çevrede yaşamam gerekiyor." Bir kimse yaşadığı çevrenin düşükdeğerliliğinden üzüntü duyar, ruhunda çevresinde yaşayanlardan çok yüksekte bulunduğu gibi bir duygu beslerse, bunun nedeni, **kendi içindeki** düşükdeğerli çevreyi dışa yansıtması, dolayısıyla kendi içinde takılacağı nesneleri kendi dışında görerek onlara takılmasıdır. "Düşük değerli çevremden nefret ediyorum", diyecek yerde, "Kendi içimdeki düşük değerli çevreden nefret ediyorum" demesi daha uygun kaçardı hani. Kısacası, gerçek değerlerden yoksundur hastam, duygusu düşükdeğerlidir, sorunu da işte budur.

Derken, hastamın gözü düşünde dışarı kayar pencereden, otları bir araya toplayan köylüleri seçer. Bu görüntü de kuşkusuz daha önce yaptığı bir şeyi yansıtır. Benzeri görüntü ve durumları anımsatır ona: Yazdır mevsimi, sabah erkenden kalkıp otları biçmek, sonra bunları akşamı bir araya devşirmek epey güçtür. Ancak bu iş, köylülerin her gün yaptıkları dürüst ve basit bir çalışmadır. Ne var ki, hastam, övünüp böbürlenmelerin değil, dürüst ve basit çalışmanın kendisini amacına ulaştırabileceğini unutur. Sözlerime şunu da ekleyeyimi ki, hastam, oturduğu evde ot devşiren köylüleri anlatan bir resmin bulunduğunu anımsayarak: "Anladım, düşümdeki görüntünün kaynağı o resim!" demişti. Bununla şöyle söylemek istemişti sanki: "Gördüğüm düş duvarda asılı bir resimden başka şey değil, hiçbir önemi yok, üzerinde durmam gereksiz." Derken düş'te sahne değişir. Ne zaman böyle bir sahne değişimiyle karşılaşırsak, bilinçsiz bir düşüncenin doruğuna ulaştığını, dolayısıyla eldeki sahnenin daha çok geliştirilmesine olanak bulunmadığını kafamızdan geçirebiliriz.

Düşün geri kalan bölümünde ortalık kararır, yengeç-kertenkele ortaya çıkar, anlaşılan pek kocaman bir yaratıktır. Hastama sordum: "Neden yengeç diyorsunuz? Böyle bir düşünceye nerden vardınız kuzum?" Hastam şöyle yanıtladı: "Kıçın kıçın giden efsanevî bir canavar bu. Yengeç fikri nerden aklıma geldi, bilmiyorum; belki dinlediğim bir masal ya da benzeri bir şey yol açtı buna." Hastamın buraya kadar anlattıkları, gerçek yaşamda karşılaşılan sahneler, gerçekten varolan sahnelerdi. Ancak, yengeç kişisel bir yaşantı değil, bir arşetiptir (ilkörnek). Bir arşetiple yüz yüze gelen düş yorumlayıcısı düşünmeye başlar. Oysa **kişisel** bilinçdışı üzerinde çalışırken, çok düşünülmemesi ve hastanın çağrışımlarına bir eklemede bulunulmaması gerekir. Bir insanın kişiliğine bir eklemede bulunulabilir mi? İnsanın bir kişiliği vardır çünkü. Karşınızdaki de kişiliği bulunan biriyse, onun da kendine özgü bir yaşamı, kendine özgü bir iç yaşamı vardır. Ama kişiliksiz (kolektif) olması, yani kendisinden başka

bir ben'i de olması bakımından, tıpkı bendeki ruhsal-ussal yapı aynen kendisinde de vardır. İşte bu çakışma düzleminde bir ruh çözümleyicisi (psikanalist) gibi başlayabilirim düşünmeye, onun hesabına çağrışımlarda bulunabilirim. Hatta ona düşünde gördüğü nesneyi içine oturtabileceği zorunlu çerçeveyi sağlayabilirim. Hastam, yengeç-kentenkele'nin nereden kaynaklandığı ve ne gibi bir anlam taşıdığı konusunda bir şey bilmemektedir. Ama ben biliyorum ve bildiklerimi buyur deyip kendisine sunabilirim. Hastama, bütün düşlerinde kahramanlık motifinin yer aldığını açıkladım. Ayrıca, kendisiyle ilgili olarak kafasında yaşattığı bir kahramanlığın son düşünde su yüzüne çıktığı görülmektedir. Sırtında uzun paltosu, kafasında büyük tasarısı, önemli bir adam kimliğiyle bir kahramanı simgelemektedir hastam. St. Jacob olayında şerefi için canını vermiş bir kahramandır, kim olduğunu dünyaya kanıtlayacaktır; hiç kuşkusuz, canavarı alteden kahramanın kendisidir. Kahramanlık motifi, ayrıcasız, düşlerin tümünde ejderha motifiyle bir arada karşımıza çıkar; canavar ve canavarla savaşıp onu alteden kahraman, efsanenin iki ayrı figürüdür.

Ejderha son düşte yengeç-kertenkele kılığında açığa vurur kendini. Elbet, hastamın ruhsal durumunun dışavurumu olan ejderhayla anlatılmak isteneni açıklamaktan uzaktır bu kadarı. Dolayısıyla, aşağıdaki çağrışımlar canavara ilişkindir. Canavar ilkin sola, sonra sağa yöneldiğinde, hastamda şöyle bir izlenim uyanır: Sanki bir açı içinde bulunmaktadır da, bu açı bir makasın kolları gibi kapanıp onu arasında sıkıştıracaktır. Böyle bir şey de ölümüne yol açabilir hani. **Freud**'u okumuş hastam, bunu yasaksevisel bir istek diye yorumlar; canavar anneyi, makasın kollarının oluşturduğu açı da annenin bacaklarını simgelemektedir; kendisi de ya yeni doğan ya da annesinin vücudundan içeri gerisin geri dönmek üzere bulunan bir çocuktur.

İşin tuhaf yanı, mitolojide ejderhanın anneyi simgelemesidir. Ve dünyanın her yerinde karşılaşılan bu motifteki ejderha, **ana canavar** diye nitelenir. Doğurduğu çocuğu yeniden yutup gövdesine indirmekte, onu yeniden soğurup kendi içerisine almak-

tadır. "Korkunç ana" da denen bu yaratık, ağzını sonuna kadar açmış, Batı Denizi'nde beklemekte, yanına bir insan yaklaşmaya görsün, açık ağzı insanı çekip içine alarak kapanmakta ve o kişinin işi görülmektedir. Bu canavar figür, **Sarco-phage-anne**, yani et yiyen annedir. Bir başka anlamda **matuta**'dır, ölülerin anası olarak karşımıza çıkar, yani ölüm tanrıçasını simgeler.

Ancak bu koşutluklar da, hastamın düşünde neden özellikle yengeç görüntüsünün seçildiğini açıklamaktan uzaktır. Ben o kanıdayım ki, - ve bunu söylerken belli nedenler bulunuyor elimde -, ruhsal durumların yılan, kertenkele, yengeç ya da mastodon v.b. hayvan görüntüleriyle düşlerde anlatılması, organik kökenli birtakım olayları da açığa vurur. Örneğin, yılan pek sık cerebro-spinal[72] sistemi, bu sistem kapsamına giren alt düzeydeki beyin merkezlerini, ama en çok omurilik soğanını (medulla oblongate) ve omurgayı anlatır. Vücudunda yalnız sempatik sinir sistemi bulunan yengeç ise, başlıca karındaki sempatik ve parasempatik siniri görüntüler; yani işi karın ya da batınladır. Bizim anlayacağımız dile çevirirsek, düşte şöyle denmektedir: "Böyle giderseniz, cerebro-spinal sistemle sempatik sinir sisteminiz ardınızı bırakmayacak, açılmış bekleyen bir ağız gibi sizi yiyip yutacaktır." Hani gerçekte olup biten de bundan başkası değildir. Hastamdaki nevroz belirtileri, bilincinin tutumuna karşı cerebro-spinal ve sempatik sinir sistemlerinin başkaldırısını açığa vurmaktadır.

Yengeç-kertenkele, birbirinin can düşmanı kahramanla ejderhadan oluşan arşetipik tasarımı anlatmaktadır. Ama bu arşetipik motif kimi mitlerde ilginç bir çeşitleme gösterir, kahraman ve ejderha ilişkisi yalnız düşmanca nitelik taşımaz, kahramanın ejderhayı oluşturduğu konusunda kimi belirtiler seçilir. İskandinav mitolojisinde, yılan gözlerinden tanınır kahraman, yılan gözleri vardır, çünkü bir yılandır. Öbür birçok mitlerde ve efsanelerde de aynı tasarımın yaşadığı görülür. Atina'nın kurucusu Kekrops yukarısıyla insan, aşağısıyla bir yılandır. Kahramanların ruhları, kendileri öldükten sonra çokluk yılan kılığına girer.

Bizim hastanın düşündeki o devcileyin yengeç-kertenkele, ilkin sola doğru devinir. Hastama ilkin sola doğru devinimin kendince ne anlam taşıdığını sordum. Hastam şöyle yanıtladı: "Yengeç yolu bilmiyor sanırım. Sol bir yöndür, sol **sinister**'dir". Sinister gerçekten sol ve olumsuz anlamlarına gelmektedir. Ama sağ da canavar içim olumlu bir yön değildir, çünkü sağa doğru devinmeye başlar başlamaz, kahraman elindeki sopayla başına dokunmuş, bu da hayvanın ölümüne yol açmıştır. Şimdi hastanın, canavarın devinimleriyle oluşturduğu açı içindeki durumuna, kendisinin ilk çırpıda yasaksevi diye nitelediği duruma gelelim. Hastam bu durum üzerinde şunları anlattı: "Gerçekten bir ejderhayla savaşa tutuşan bir kahraman gibi kendimi iki yandan kuşatılmış hissediyorum." Bu da kanıtlıyor ki, hastam, gördüğü düşün bir kahramanlık motifini içerdiğinin bilincindedir.

Ama hastam, mitolojideki kahramanlar gibi davranmayarak ejderhayı bir silahla değil, sihirli bir sopayla alteder. Bu konuda yaptığı açıklama şöyledir: "Canavarın üzerindeki etkisine bakılırsa, elimdeki sopanın sihirli bir sopa olması gerekiyor." Sihirli bir yoldan yengeçin hesabını gördüğü kuşkusuz hastamın. Yani sopanın kendisinin de mitolojik bir simgeyi oluşturduğu anlaşılmaktadır. Sopa çokluk cinselliğe ilişkin özellikleri içerir ve cinsel büyü, tehlike karşısında başvurulan koruyucu bir önlemdir. Messina depremindeki[73] o olağanüstü yıkımın, doğada bazı içgüdüsel tepkilere yol açtığını anımsayacaksınız. Sopa bir araçtır, düşte ise araçlar gerçekte ne iseler onu anlatırlar; yani istemini gerçeğe dönüştürmek için insanın başvurduğu nesnelerdir bunlar. Örneğin, bıçak benim kesme istemimi simgeler. Bir mızrağı kullanmam, kolumu daha ileri uzatabilmemi sağlar. Bir tüfekle etki alanımı genişletebilir, büyük bir uzaklığa dek yayabilirim. Göz konusunda da bir teleskoptan yararlanarak, aynı sonuca ulaşabilirim. Bir araç, benim istemimi, benim zekâmı, benim yetenek ve becerilerimi anlatan bir mekanizmadır. Bizim düşte ise düşü gören hastamın aracı bir sihirli değnektir; canavarı, yani kendi vücudunda barındırdığı alt düzeydeki sinir sis-

temini hokus pokus uzaklaştırmak için yararlandığı mucizemsi bir nesnedir. Elindeki sopayla, sinir sistemi gibi saçma bir şeyin alabildiğine kısa sürede, kendini hiç zora koşmaksızın hakkından gelebilir hastam.

Somut bir dille bunun anlamı nedir? Bunun anlamı, hastamın kendisi için bir tehlikenin varolmadığını düşünmesidir düpedüz. Zaten hep bu yola başvurulur ve doğrudan doğruya belli bir nesnenin varolmadığı düşünülür, nesne de bunu düşünen kimse için kalkar ortadan. Yalnız kafadan oluşan insanlar böyle davranır, zekâlarını nesneleri düşünsel yoldan yoketmede kullanırlar, birtakım neden ve kanıtlar bularak kimi nesneleri yoksamaya giderler. "Saçma bir şey bu", derler örneğin, "saçmalığından ötürü böyle birşey olamaz, dolayısıyla böyle bir şey yoktur", derler. Hastam da tıpkı böyle yapar. Benzeri bir usavurumla canavarın varlığını yoksar. "Yengeç-kertenkele gibi bir yaratık yoktur", diye düşünür. "Bana karşı çıkacak bir istem yoktur, hepsini kaldırıp atacağım başımdan, düşüncelerimde yokedeceğim hepsini", diye geçirir usundan. Yengeç-kertenkele için, kendisiyle yasaksevi ilişkisinde bulunmak istediğim annemdir, diye geçireceğim aklımdan; böylelikle iş çözümlenecek, çünkü böyle bir yasaksevi eylemini gerçekleştirmek istediğime hiç kuşku yok." Kendisine sordum: "Canavarı öldürdünüz. Peki, sonra neden onu uzun süre seyrettiniz?" Hastam şöyle yanıtladı: "Canavarın öyle kolay üstesinden gelmek olağanüstü bir şeydi çünkü." "Doğru", dedim ben, "olağanüstülüğü kuşkusuz." Bunun üzerine, kendisine görüşümü açıkladım, "Bakınız", dedim. "Bir düş karşısında tutulacak en iyi yol, iki milyon yaşındaki bir adama ya da anaların anasına varıp: "Benim için ne düşünüyorsunuz?" diye soran hiçbir şey bilmez bir çocuk ya da bir delikanlı gibi tasarlamaktır kendinizi. Anaların anası size şöyle diyecektir. "Öyle bir plan tasarlamışsınız ki, çok yukarlarda gözünüz. Bu da çok budalaca bir şey; çünkü size karşı çıkan içgüdülcriniz tasarınızı önlemeye çalışmakta, öte yandan sınırlı yetenekleriniz yolunuza durmakta. Siz, önünüze dikilen engeli

düşüncelerinizin büyü ve sihriyle ortadan kaldırmak istiyorsunuz. Zekânızın oyunlarından yararlanıp, hokus pokus engeli yokedeceğinizi sanıyorsunuz. Ama bana inanınız ki, ilerde bu engel başınıza iş açacak." Sonra şöyle sürdürdüm konuşmamı: "Gördüğünüz düş bir uyarmayı içeriyor sizin için. Hani tıpkı bir lokomotif makinisti ya da ardçıların desteğini beklemeden düşmanın üzerine atılmak çılgınlığında bulunan İsviçre ordusunun öncü askerleri gibi davranıyorsunuz. Böyle giderse, bir felaketle karşılaşacağınız kuşkusuzdur."

Hastam, durumu böyle değerlendirmekle nesneleri gereğinden çok ciddiye aldığım kanısındaydı. Düşlerin uzlaşmaz isteklerden kaynaklandığına ve kendisinin bilinçsiz bir yasaksevi isteğini ruhunda barındırdığına, düşün temelinde de ilgili isteğin saklı yattığına çok daha akla yakın bir gözle bakıyordu. Gördüğü düşle yasaksevi isteğine bilinçlilik kazandırdığı, ondan kurtulduğu ve şimdi Leipzig'e gidebileceği kanısındaydı. Ben de bunun üzerine: "Eh, iyi yolculuklar", dileğinde bulundum. Hastam bir daha bana uğramadı, ilerde de uğraşıp durdu kafasındaki tasarıyla. Yaklaşık üç ay geçti aradan, işini gücünü yitirdi, acınacak durumlara düştü. Hapı yutmuştu artık. O yengeçkertenkelenin oluşturduğu ölümcül tehlikenin kaldırıp kucağına atmıştı kendini, düşteki uyarmayı anlamaya yanaşmamıştı. Ama sizleri kötümserliğe sürüklemek de istemem. Çünkü öyle insanlar da vardır ki, düşlerini gerçekten anlar, kendilerine göre birtakım sonuçlar çıkarır bunlardan, sorunlarının daha iyi bir çözüme ulaşmasını sağlarlar.

Tartışma

Dr. CHARLES BRUNTON

Burada bulunmayan bir kimsenin düşleri üzerinde konuşmak ne kadar yakışık alır bir davranıştır bilmem. Ancak beş buçuk ya-

şında küçük bir kızını var, bu yakında iki düş gördü ve her defasında uyanıp kalktı uykusundan. Ağustos ortasına rastlayan ilk düşünü şöyle anlattı bize: "Bir tekerlek yoldan aşağı yuvarlanıp geldi ve beni yaktı." Bu konuda daha çok bir bilgi edinemedik kendisinden. Ertesi gün gördüğü düşün resmini yapmasını söyledim, ama kızını bir daha düşün sözünü etmeye yanaşmayınca üstelemedim. İkinci düşü bundan yaklaşık bir hafta önce gördü; bu kez bir böceğin kıskacıyla kendisini ısırdığını anlattı, hepsi o kadar. Bilmem, sizin bu konuda söyleyeceğiniz bir şey olabilir mi? Yalnız şunu da ekleyeyim ki, kızım, bir böcekle yengeci birbirinden ayırmasını bilir. Hayvanları da pek sever.

C. G. JUNG:

Bilip tanımadığınız bir kimsenin düşleri üzerinde konuşmanın pek kolay ve yakışık alır bir şey olmadığını göz önünde tutmanızı rica ederim. Ancak, düşteki simgelerden çıkarabildiğini kadarıyla, bir yorumu da sizden esirgemek istemem. Böcek, kanımca, sempatik sinir sistemiyle ilgilidir. Dolayısıyla, düşten kalkarak, şöyle bir sonuca varabiliriz: Çocuğun ruhunda sempatik sinir sistemini ilgilendirip barsak bozukluklarına ve karın ağrılarına yol açabilecek bazı sürçler gerçekleşmektedir. Burada söylenebilecek en ihtiyatlı söz, belli bir enerji birikiminin sempatik sinir sisteminde varlığını sürdürdüğü ve bunun da ufak çaptaki bozukluklara yol açtığıdır. Ateşten çember simgesi de bunu doğruluyor. Düşteki çember güneş diskine benzemektedir; Tantra felsefesinde ise bu disk, yeri karında bulunan ve **manipura chakra** denilen nesneyi görüntüler. Bazen sara (epilepsi) öncesi belirtileri arasında, içte bir çember dönüyormuş hissine rastlarız. Bu da yine sempatik sinir sistemiyle ilgili bir dışavurumdur. Dönen çember imgesi, Ixion'un çarmıha gerildiği tekerleği anımsatır. Küçük kızın düşü arşetipik nitelik taşımakta, kimi vakit çocukların gördüğü acayip arşetipik düşlerden birini oluşturmaktadır.

Küçüklerde karşılaşılan bu tür arşetipik düşlerin nedeni, onların kendi varlıklarının sezgisine varmaları, kendilerinde bir bilincin uyanmaya başlaması, öte yandan çıkıp geldikleri dünyaya, yani o derin bilinçsizlik durumuna kısa bir süre daha sıkı sıkıya bağlı kalmalarıdır. Dolayısıyla, çocuklardan pek çoğunun ortak bilinçdışı kapsamına giren içcrikleri algıladığı görülür ve bu olay, bazı doğu dinlerinde, öncelerde yaşanmış bir varoluşu anımsama diye yorumlanır. Örneğin, Tibet felsefesinde **Bardo-varlık**'tan, yani ruhun ölümle yeniden doğuş arasındaki bir durumundan bahsedilir. Daha önce yaşanmış bir varlık tasarımı, erken çocukluk dönemindeki ruhsal durumun dışyansıtımından başka şey değildir. Küçük çocuklarda mitolojik içeriklerin algılanması sürer henüz. Bu algılamalar gereğinden uzun zaman bilinçte kaldı mı uyum yeteneği tümüyle yitirilir, kişi o ilk vizyonlardan ayrılmamak ya da gerisin geri onlara dönmek özleminden bir türlü yakasını kurtaramaz. Ozan ve gizemcilerin (mistiklerin) bu tür yaşantılarına ilişkin olarak elimizde pek güzel örnekler bulunmaktadır.

Genellikle dört ve altı yaşları arasındaki dönemde unutmaların örtüsü bu tür algılamalar üzcrine çekilir. Ancak olağanüstü duyarlıkta öyle çocuklara rastladım ki, mitolojik içerikleri şaşılacak bir güçle algılıyordu; yaşamlarını arşetipik düşlerle geçirmiş ve gerçekteki yaşama bir türlü uyumı göstereme-mişlerdi. Bundan kısa süre önce on yaşında bir kızla karşılaştım, arşetipik nitelikte birkaç düş görmüştü, bayağı ilginçti düşler. Babası da bu nedenle beni aramıştı. Aklımdan geçenleri kendisine söyleyemedim, çünkü düşler çok kötü bir öntanı'yı (prognoz) içeriyordu. Kız bir yıl sonra bulaşıcı bir hastalığa yakalanıp öldü. Zaten asla tamamen doğduğu söylemezdi.

Dr. LEONHARD F. BROWNE:

İzin verirseniz, bugün size, sunduğunuz düşlerin yorumuyla il-

gili bir iki şey soracağını. Diyelim ki hasta sizin yorumunuzu benimsemedi. Böylesi durumlarda baş gösterecek güçlüğü bir başka yoldan yenme olanağı var mıdır?

C. G. JUNG:

Bir misyoner ya da bir İsa olmak gibi bir amaç gütseydim, kurnazca bir taktik uygulardım. Hastaya şöyle derdim örneğin: "Ona ne şüphe efendim, bayağı bir anne kompleksi bu!" Böylesi konuşmalarla birkaç ay gibi bir süre onu oyalar, belki sonunda kendisini istediğim noktaya getirirdim. Ama deneyimlerimden biliyorum ki, böyle bir davranıştan hayır çıkmaz. Aldatılanların yararına da olsa, insanları aldatmak doğru değildir. Birtakım manevralar çevirip, kimseyi yanlış kanılarından kurtarmak istemem. Hastanın bir yıkım içine sürüklenmesi, belki yalan dolanla kurtarılmasından daha iyidir. İnsanları girişimlerinden hiç alıkoymak istemem. Biri bana dese ki: "Şöyle oldu mu, yaşamam, canıma kıyarım", kendisine vereceğim yanıt şudur: "Böyle bir şey tasarlıyorsanız, benim bir ekleyeceğim yok buna."

Dr. BROWNE:

Sözünü ettiğiniz dağ hastalığındaki belirtilerin düzelip düzelmediği konusunda bir bilginiz var mı?

C. G. JUNG:

Yaşamı alt üst olunca, nevroz diye de bir şeyi kalmadı hastamın. 2000 metre gibi bir yükseğin adamı değildi, yeri daha aşağılardaydı. Nevrozu silindi ortadan, yerini bir yetersizlik belirti-

si aldı. Bir ara, suça yönelik çocukların eğitimini üstlenen Amerika'daki büyük bir yurdun yöneticisiyle konuşmuştum; bu konuşma pek ilginç şeyler öğretti bana. Yurttaki çocuklar iki kategoride toplanıyordu. Çoğunluğu kapsamına alan kategoridekiler, yurda girişlerinde kendilerini ötekilerden hayli iyi hissediyor, zamanla çok iyi bir gelişim gösteriyor, başlangıçtaki kötü huylarını bırakarak öne geçiyorlardı. Azınlıkta kalıp öbür kategoriye giren çocuklarsa, kibar ve normal davranmaya çalıştılar mı, isterik bir durum alıyorlardı. Sonradan değiştirilemeyecek doğuştan suçlu çocuklardı bunlar; kötü davranışta bulundular mı kendilerini normal hissediyorlardı. Hani bizler de kusursuz davranmaya görelim, kendimizi hiç de öyle büsbütün rahat hissetmeyiz. Biraz yanlış davranmak bize daha bir rahatlık sağlar. Bunun da nedeni, mükemmellik denen şeyden yoksunluğumuzdur. Hintliler bir tapınak yaptırdı mı, bir köşesini bitirmeden bırakır; bir şeyi tümüyle iyi yapmak, ancak Tanrı'ya vergidir çünkü, insanın böyle bir şeye asla gücü yetmez. İnsanın yetkinlikten (mükemmellik) uzak bulunduğunu bilmesi çok daha iyidir, çok daha rahatlık sağlar kendisine. Çocuklarda da durum böyledir, bizim hastanızda da durum başka türlü değildi. Yalan dolanlarla insanları yazgılarının sürükleyeceği yollardan çekip almak ve onların kendi aşamalarının üstüne çıkmasına yardım etmek, sağlıklı bir davranış sayılamaz. Ama içinde bir uyum yeteneğini barındıran kişilere, tüm olanakları kullanıp yardım elini uzatmak gerekir. Kişinin uyum sağlayamaması gerçekten yazgısal nitelik taşıyorsa, ne yapıp yapıp onu bir uyum girişiminde bulunmaktan alıkoymalıdır, çünkü böylesi daha hayırlıdır kendisi için. İnsanların tümü gerçek yaşama uyum sağlayabilse, dünyanın hali nice olurdu? Alabildiğine sıkıcı bir durum çıkardı ortaya. Yeryüzünde yanlış davranan insanların da bulunması gerekir; normal insanlar, şamar oğlanı gibi kullanır bunları, sırtlarından kendilerine çıkar sağlarlar. Polisiye romanlara ve gazetelere ne çok şey borçlu olduğumuzu düşünün bir kez; çünkü bu tür yayınlar, bizim: "Allaha şükür, cinayeti işleyen ben değilim,

ben baştan aşağı suçsuz bir kişiyim" sözlerini kendi kendimize söylememize olanak verir. Cinayeti başkalarının bizler hesabına işlemesi rahatlatır içimizi. Kurtarıcı İsa'nın da iki kötü kişi arasında çarmıha gerilişinin içerdiği derin anlam buradan kaynaklanmaktadır. Bu kötü kişiler de kendilerine göre insanlığın kurtarıcısı idiler, suç tekeliği[74] yapan kişilerdi.

SORU:

Pek geriye dönmek sayılmazsa, ruhsal işlevler konusunda bir şey söylemek istiyorum. Dün akşam bir soruyu yanıtlarken dediniz ki, dört işlevden birini ötekilere üstün tutmamızı gerektirecek bir ipucu yok ortada. Ve yine dediniz ki, dünya konusunda eksiksiz ve sağlıklı bir bilgi edinebilmemiz, gerçekte dört işlevden dördünün de aynı oranda gelişmesine bağlıdır. Acaba bununla dört işlevin herkeste birbirine denk ölçüde geliştirilebileceğini ya da eğitimle böyle bir işin üstesinden gelinebileceğini mi anlatmak istediniz?

C. G. JUNG:

Dört ruhsal işlevin dördünü de birbirine denk ölçüde geliştirebilme gücünün insanda bulunduğuna inanmıyorum. Bu, bizim tanrılaşmamız anlamına gelir ki, böyle bir durum kuşkusuz asla gerçekleşecek şey değildir. Kristal kürede her zaman bir çatlak bulunacaktır. Yetkinlik aşamasına hiçbir vakit erişemeyeceğiz. Kaldı ki, dört işlevi denk ölçüde geliştirebilmemiz, bunları gereğinden çok bilinçli kullanılan işlevlere dönüştürmekten başka anlam taşımaz. Böylelikle işlevlerin en güçsüzü olan yetersiz işlevden yararlanarak bilinçdışıyla sağladığımız alabildiğine değerli ilişkiden kendimizi yoksun bırakırız. Yani ancak güçsüzlüğümüz ve yetersizliğimizin aracılığıyladır ki, bilinçdışımızla,

içgüdülerimizin bu aşağı düzeydeki dünyasıyla ve insan soydaşlarınızla bir bağlantı içerisinde yaşarız. Erdemlerimiz bağımsızlık yolunda güçlendirir bizi. Bu durumda kimseye gereksinimi duymayız, bu alanda krallardan kalır yanımız yoktur. Ama yetersizliğimizin açısından gerek insanlıkla, gerek içgüdülerimizin dünyasıyla bağlantı içinde yaşarız. Hepsi de mükemmel işlevleri elimizde bulundurmamız bir yarar sağlamaz bize, çünkü o zaman kendimizi çevremizden tümüyle soyutlarız. Böyle bir mükemmellik çılgınlığı doğrusu uzaktır benden. Benim ilkem şudur: "Tanrı aşkına mükemmellik deyip durmayınız; eldeki tüm olanaklardan yararlanıp, sözcük ne gibi bir somut anlam taşırsa taşısın, bir bütünlüğe ulaşmaya bakınız."

Soru:

Bütünlükle ne anlatmak istediğinizi sorabilir miyim? Bu konuda biraz daha fazla bilgi verebilir misiniz?

C. G. JUNG:

Sizin de ussal çabalarınız için geride çözümlenmemiş bir sorun bırakmak gerekir sanırım. Evlerinize dönerken örneğin bütünlüğün ne anlama geldiği üzerinde düşünmeniz, kuşkusuz pek eğlendirici bir şey olacaktır. İnsanları bir şey bulgulama zevkinden yoksun bırakmak doğru değildir. Bütünlüğe erişmek pek büyük bir sorun; üzerinde konuşmak haz verir kişiye; ama bütünlüğe gerçekten kavuşmak, önemli olan budur.

Soru:

Gizemciliğin (mistisizm) sizin görüşünüzdeki yeri nedir?

C. G. JUNG:

Hangi görüşümde?

Yanıt:

Ruhbilim ve ruh konusundaki?

C. G. JUNG:

İlkin gizemcilikten ne anlıyorsunuz, bunu açıklamanız gerekiyor kuşkusuz. Sizin kafanızda gizemsel olaylar yaşamış kişiler var. Gizemciler, ortak bilinçdışındaki olayları pek canlı biçimde yaşayan kimselerdir. Gizemsel yaşantılar, arşetiplere ilişkin yaşantılardır.

Soru:

Arşetipik biçimlerle gizemsel biçimler arasında bir ayrılık var mıdır?

C. G. JUNG:

Ben her ikisi arasında bir ayrım yapmam. Gizemsel yaşantının dışavurumlarını gözden geçirirseniz, çok ilginç özelliklerle karşılaşırsınız. Örneğin, hepiniz de bilirsiniz ki, bizim Hıristiyan cennetimiz erkeksi karakter taşır, dişi ögelerin bu cennetteki varlığı bir hoşgörüden kaynaklanır ancak, Tanrı'nın annesinde

tanrısallık özelliği yoktur. Meryem azizlerin azizesidir ancak, Tanrı'nın tahtı önünde bizler için yarlığama diler, ama Tanrısal bütünlüğün bir parçası değildir, baba, oğul ve kutsal ruh üçlüsü (teslis) içinde yer almaz.

Ama, kimi Hıristiyan gizemcileri, başka türlü gizemsel olaylar da yaşamıştır. Örneğin, bizim İsviçre'den NIKLAUS Von DER FLÜE[75] adında bir gizemci çıkmıştır. Gizemsel yaşantılarının birinde bir Tanrı ve bir Tanrıça karşısında bulur kendini. Öte yandan, on üçüncü yüzyılda GUILLAUME DE DIGUILEVILLE[76] adında bir gizemci görürüz; **Pelerinage de lâme de Jesus Christ** yapıtını kaleme almıştır. O da DANTE gibi bir vizyon yaşamış, vizyonda en yukardaki gök katını "ciel d'or"[77] olarak görmüş ve buradaki bir taht üzerinde oturmuş; güneşten bin kez daha aydınlık taht ve **le Roi**[78], yani Tanrı'nın kendisiymiş; yanıbaşında ise kahverengimsi bir kristal küre varmış, burada da belki yeryüzüne simgeleyen **la Reine**[79] oturuyormuş. Bu vizyonun üçlü birlik (teslis) ile bir ilişkisi yoktur, dişisel öğeyi içeren arşetipik nitelikte gizemsel bir yaşantıdır. Üçlü birlik, salt erkeksel nitelikte bir arşetipe dayanan dogmatik bir görüntüdür. Kilisenin ilk döneminde kutsal ruh'a gnostik bir yoruma başvurularak dişisellik özelliğinin yakıştırılması kâfirlikle bir tutulmuştur.

Üçlü birlik gibi dogmatik görüntüler, soyut tasarımlara dönüşmüş arşetiplerdi. Ama kilise içinde bir sürü gizemsel yaşantı vardır ki, arşetipik nitelikleri hâlâ bütün somutluğuyla ortadadır. Dolayısıyla, bunlar bazen dönekliği ya da kâfirliğe ilişkin öğeleri içerir. Örneğin, ermiş FRANZ VON ASSISI[80]'yi anımsayalım. Kilisenin ermişleri arasında yer almasını, ancak Papa Bonifaz VIII[81]'in o büyük diplomasisine borçludur. VON ASSISI'nin hayvanlarla ilişkini düşünmek, onun ermişler arasında yer alabilmesi için ne büyük bir güçlüğün yenilmesi gerektiğini anlamamıza yetecektir. Tüm doğa gibi, hayvanlar da kilise tarafından tabu sayılmıştır. Ama öte yandan kuzu ve güvercin, Hıristiyanlığın ilk döneminde ise balık gibi kilisenin kendilerine kutsallık yakıştırdığı ve dinsel bakımdan üstün tuttuğu hayvanların da bulunduğunu görmekteyiz.

Soru:

İsteri ve şizofrenideki bölünme (disossasyon) konusunda ne düşündüğünüzü açıklar mısınız?

C. G. JUNG:

İsteride bölünmüş (dissosye) kişilikler arasında belli bir ilişki henüz sürdürür varlığını; dolayısıyla, hasta bir kişilik bütünlüğüne sahipmiş izlenimini uyandırır. Bir isteriliyle hekim arasında duygu ya da söz aracılığıyla bağlantı kurulabilme olanağı vardır, hasta kişilik bütünlüğü olan biri gibi duygusal dışavurumlarda bulunabilir. İsteride belli anı parçaları arasında yüzeysel bir bölünmeye rastlarız ancak, temel kişilik'i ise her vakit karşımızda buluruz. Oysa şizofrenide durum başkadır. Nereye el atsak parçalarla (fragman) karşılaşır, hiçbir yerde bir bütünlük saptayamayız. Bu yüzdendir ki, iyi tanıdığımız bir dostumuzun ya da bir yakınımızın şizofreniye yakalanıp tam bir bölünmeye uğramış kişilik yapısıyla karşımıza çıkması, üzerimizde korkunç bir şok etkisi yapar. Böyle bir bölünmede kişiliğin çok sayıda parçaları bulunur önümüzde; sanki bir cam tuzla buz olmuş, geride kırık dökük parçalar kalmıştır. Sürekliliği içeren bir kişilik sözkonusu değildir artık. Bir isterilide şöyle düşünebiliriz: Ah şu karanlığı, şu uyurgezerliğe benzer durumu bir ortadan kaldırabilsek, kişiliğin bütünlüğünü yeniden sağlayabilirdik. Şizofrenide ise kişilik iyiden iyiye bölünmüş, parçaları toplayıp bir araya getirme olanağı kalmamıştır.

Soru:

İsteri ve şizofreni arasındaki bu ayrımı, ruhbilimsel bakımdan biraz daha açık sözcüklerle dile getiremez misiniz acaba?

Nomalin pek uzağında sayılmayacak kimi vakalar vardır; bütünden kopan ve yitip giden parçaları ele geçirip yerlerine yerleştirebilecek gücü kendinizde görüyorsanız, parça kişilikleri birleştirip bir bütün kişiliğe dönüştürebilirsiniz. Size bir hastamdan söz açayım. Bir kadındı kendisi, şizofreniye özgü tipik krizler geçirmiş, iki kez nöroloji kliniğine yatmıştı. Bana geldiğinde eskisinden iyiydi durumu, ama hâlâ sanrıları (halisünasyon) sürüyordu. Baktım, bir yolunu bulup kişiliğinden kopmuş parçaları ele geçirerek birleştirme olanağı var. Kendisiyle oturup klinikteki yaşantılarını ayrıntılara varıncaya dek ele aldık, kulağına gelen seslerle duyusal yanılsamaları üzerinde konuştuk; ayrıntılardan her birini açıkladım kendisine, ayrıntılarla bilinci arasında bağlantılar kurmasını sağladım; hastalığı sürerken, rüyasında kendini açığa vuran o bilinçsiz içeriklerin neyi anlattıklarını gözleri önüne serdim. Zeki bir kadındı, kitaplar verdim okudu, özellikle ruhbilimi alanında geniş çapta bilgi edindi, sonunda kişiliğinin parçalarını kendisi bir araya toparlayacak yeteneğe kavuştu. Parçaların kopma yerleri henüz kaybolmadan duruyordu kuşkusuz. İlerde yeni bir kişilik bölünmesine uğradıkça, bunu yansıtan bir resim yapmasını salık verdim; böylelikle tüm varlığının bir tablosunu ele geçireceğini, bunun da durumunu nesnel yoldan gözleri önüne sereceğini açıkladım. Sözümü tuttu, bir sürü resim yaparak getirdi bana; yaptığı resimler, kişiliğinde bir bölünme tehlikesi sezdikçe yardımcı oldu kendisine. İşte böyle bir yol izleyerek yaklaşık oniki yıl hastamı şizofreni nöbetleri geçirmekten kurtardım. Nöbetlerin içeriklerini nesnelleştirerek onlara karşı kendini savunma becerisini kazandı hastam. Bana anlattığına göre, ne zaman böyle bir resim yapsa, kitaplarına el atarak şizofreninin temel karakteristik özelliklerinden birine ilişkin bir bölümü yeniden okuyor, yaptığı tabloyla tüm insanlık, insanların bildikleri ve ortak bilinçdışı arasında ilişki kurmaya çalışıyor, her defasında kendini yine düzelmiş

hissediyordu. Söylediğine göre, her defasında yine topluma uyum sağlama gücünü ele geçiriyor, ortak bilinçdışının insafına terkedilmiş görmüyordu kendini.

Sizin de düşüneceğiniz üzere, her vaka benim anlattığım gibi ele avuca gelir türden değildir. Genellikle şizofreniyi iyileştiremeyeceğimi burada belirtmek isterim. Koşullar çok umut verici ise, bölünmeye uğramış kişiliğin parçalarını birleştirebilirim bazen. Ama can ve gönülden yaptığım bir şey değildir bu, çünkü alabildiğine çetin bir iştir.

DÖRDÜNCÜ KONFERANS

Başkan, Dr. EMANUEL MILLER:

Hani Profesör Jung'un zamanını almak gibi bir amacım yok; yalnız, başkanlık görevini bu akşam üstlenmekten duyduğum kıvancı dile getireceğim önünüzde. Ancak, bu davranışım büyük bir sakıncayı içermiyor değil: Ne yazık ki, Profesör Jung'un şimdiye kadar yaptığı konuşmaları dinleyemedim, kendisinin sizleri bilinçdışının hangi derinliklerine çekip götürdüğünü bilemeyeceğim. Ama öyle sanıyorum ki, bu akşam da sizlere, düşleri çözümlemede uyguladığı yöntemden yine söz açacak.

C. G. JUNG:

Son ele aldığımız düş gibi bir derinliği içeren düşlerin yorumu, düşü görenin kendi kişisel alanına sınırlı kaldığı süre doyurucu-

luktan uzak bulunur. Üzerinde durduğumuz son düş, arşetipik (ilkörneksel) bir görüntüyü içermektedir; bu da, düşü görenin psikolojik durumunun, bilinçdışındaki salt kişisel katmanın ötelerine uzandığını ortaya koyuyor. Düşü görenin sorunu kişiselliğini yitirmekte, tüm insanlığın sorunlarından birine dönüşmektedir. Düşteki ejderha simgesi böyle bir kanıya götürüyor bizi, kahraman mit'ini kendisiyle birlikte çekip getiriyor. Ayrıca, düşe sahne olan yerin uyandırdığı St. Jacob savaşının çağrışımı da yine tüm insanlığı ilgilendirmektedir.

Bu vakada genelden kaynaklanan bir bakış açısına başvurarak sağaltıma (tedavi) gitmek büyük önem taşır. Çağımızdaki tedavi biliminin böyle bir yöntemin farkında olduğu söylenemez artık; ama eski çağ tıbbı, kişideki hastalığı kişisellikten uzak üst bir düzeye çıkarmanın; hastalık üzerinde iyileştirici bir etkiyi içerdiğini bilmekteydi. Örneğin, eski Mısır'da birini yılan soktu mu, çağrılan sihirbaz hekim, tapınaktaki kitaplıktan **Re**[82] ile Re'nin annesi **Isis'e**[83] ilişkin yazma efsaneyi alıp gelerek herkesin önünde okurdu. Efsaneye göre Isis, zehirli bir kurt, yani bir yılan yaratarak kumların içine gizlenmiş ve yılan, görmeden üzerine basan Tanrı Re'yi soknuştu. Tanrı Re müthiş acılar içinde kıvranmaya başlamış, öldü ölecek duruma gelmişti. Bunun üzerine, Tanrıça Isis'i çağırmış, büyü ve sihire başvurup Re'nin vücudundan yılanın zehirini uzaklaştırmasını istemişlerdi[84] Böyle bir sağaltımda çıkış noktasını oluşturan düşünce, herkesin önünde okunan efsanenin hastayı alabildiğine etkilemesi, dolayısıyla bir iyileşmeye yol açmasıydı. Hani bizler için akıl alır bir yanı yoktur bunun. Bizler, örneğin kendisine bir Grimm masalını okumanın tifolu ya da zatürreli bir hastayı sağlığına kavuşturacağına ihtimal vermeyiz. Ancak, bunun nedeni, mantık temeline dayanan çağdaş bir ruhbilimden yola koyulmamızdır. Yukarıda sözü edilen iyileştirici etkiye akıl erdirebilmemiz için, bizimkinden apayrı bir nitelik taşıyan eski Mısır ruhbilimini göz önünde tutmamız gerekmektedir. Hem sonra, biz kendimizde de kimi davranışların mucizeler yarattığına tanık olmuyor

nıuyuz? Bir din adamının ağzından çıkacak avutucu sözlerin ya da hasta üzerinde uygulanacak ruhsal bir etkilemenin hastalığı iyileştirdiğini, en azından iyileşmesine katkıda bulunduğunu görmüyor muyuz bazen. Ancak, bu tür iyileşmelerin, başkalarından ilkel bir düzeyde yaşamını sürdürüp, ruh yapıları daha ilkörneksel (arkaik) nitelikteki kişilerde gerçekleştiği kuşkusuzdur.

Doğu'da pratikte başvurulan sağaltım yönteminin büyük bir bölümü, salt kişisel hastalığın genel geçerli düzeye çıkarılması temeline dayanmaktadır. Eski Yunan hekimleri de bu yöntemle çalışmaktaydı. Elbet, ortak (kolektif) figür ya da onun uygulanmasıyla hastadaki özel ruh durumunun birbirine uygunluk göstermesi zorunludur. Mitler ya da efsaneler, hastalıkta bir araya gelen arşetipik ögelerden oluşur ve ruhsal etkileme güçlerini hastanın özel durumuyla genel-insan arasındaki bağlantıdan alır. Örneğin, yılan sokması arşetipik bir durumdur ve çeşitli anlatılarda bir motif kimliğiyle karşımıza çıkması bu yüzdendir. Hastalığın temelinde saklı yatan arşetipik (ilkörneksel) durum gerektiği gibi dile getirilebildi mi, hasta iyileşir. Sözkonusu durumun uygun biçimde dışavurumu sağlanamadı mı, hasta bir başına bırakılmış, hastalığındaki soyutlanmışlığın eline terkedilmiş olur; yapayalnız kalan hastanın dünyayla tüm ilişkisi kopar. Ama hastalığına yalnızca **kendi** hastalığı gözüyle bakılamayacağı, bunu tüm insanlığın, hatta bir Tanrı'nın hastalığı saymak gerektiği kafasına sokuldu mu, hasta kendini insanlardan ve Tanrılardan oluşan bir topluluk içinde bulur, bu da iyileştirici bir etkinin doğmasını sağlar. Din adamlarınca uygulanan çağdaş ruhsal sağaltımda da (psikoterapi) aynı yol izlenmektedir: Bir ağrı ya da hastalık İsa'nın çektiği acılarla karşılaştırılmakta, bunu düşünmek hasta üzerinde şifa verici bir etki yapmaktadır. Böyle bir yol izlenerek birey acınacak yalnızlığından çekilip alınmakta, kendini Tanrı'nın acı çekmesi ve ölmesi gibi sonunda tüm insanlığa yararının dokunmasını sağlayan yazgıyla donatılmış bir kahraman gibi görmektedir. Eskiden bir Mısırlıya

güneş Tanrısı Re'nin başına gelmiş bir olayın şimdi kendi başına geldiği açıklandı mı, Mısırlı hasta düpedüz Firavunun, Tanrılarının bu oğlu ve temsilcisinin aşamasına yükselir, bayağı bir insanken bir Tanrı'ya dönüşürdü. Bu olay öylesine büyük bir enerjinin doğmasını sağlar ki, hastanın sözü edilen yöntemle ağrılarından kurtulmasının anlaşılmayacak yanı kalmaz. Belli ruh durumlarında insanların dayanma gücü çok üstün düzeye ulaşır. İlkeller, belli koşullar altında kor gibi yanan közler üzerinden yürüyüp geçer. Fena halde kavrulur ayakları, ama acı, sızı duymazlar. Bunun gibi büyük bir etki gücünü içeren bir simge, insandaki bilinçdışı güçleri öylesine işler duruma geçirebilir ki, sinir sistemi bile etkilenir durumdan ve organizma yeniden normal çalışmasını sürdürür.

Hastalanan kimseyi normal denilen kişilerden giderek soyutlayan ruhsal bir hastalık sözkonusu olduğunda da, ruhsal çatışmanın salt kişisel yetersizlik sonucu doğmadığını, bunun herkesi ilgilendiren bir hastalık anlamı da taşıdığını ve yaşanılan zamanın tümü üzerine yüklenmiş bir sorun sayılması gerektiğini hastanın kafasına sokmak, sağaltım yönünden alabildiğine önemlidir. Bu genel bakış açısı tek kişiyi kendi kabuğundan çekip alır, onunla insanlık arasında bağlantı kurar. Hani bunun için nevrotik bir rahatsızlığın bile varlığı gerekmez; düpedüz normal koşullarda da aynı durumla karşılaşılır. Örneğin, zengin bir çevrede yaşayıp herhangi bir nedenle servetini tümüyle yitiren bir kişi kuşkusuz bunu bir yüzkarası bilir, buna korkunç bir durum gözüyle bakar. Sanır ki, parasını pulunu yitirme sersemliğini işlemiş bir tek kendisi bulunmaktadır. Ama başkalarının da kimi vakit paralarını pullarını elden çıkarabileceğini anladı mı, o zaman büsbütün değişik bir görünüm kazanır durum; serveti elden giden kişi, başına geleni rızayla karşılayabilir. Bir insanın içerisine düştüğü kötü duruma başkaları da düşebiliyor mu, yalnız bu gerçek bile insanın biraz rahatlamasına elverir. Çölde yolunu şaşıran ya da tek başına bir buzul üzerinde dikilip kalan ya da kritik bir durumda bir grup insana kılavuzluk etmesi gereken

kimse korkunç durumda görür kendini. Ama asker olarak bir birliğe yollanmışsa, selam ve şakalaşmalarla, birlikteki öbür askerler arasına katılacak, onların ne gibi bir tehlike içinde bulunduğunu farketmeyecektir. Tehlike aynıdır, ama insan bir toplu-luk içindeyken tehlikeyi bir başka türlü algılar.

Ne zaman düşlerinde ilkörneksel (arşetipik) figürlerle karşılaşsam, hastaya, düş çözümlemesinin özellikle ileriki evrelerinde, başına gelenlerin yalnız onun başına gelmediği ve yalnız kişisel bir karakter taşımadığı, kendi ruh dünyasının genel-insanî noktaya bir yaklaşma gösterdiğini açıklarım. Böyle bir bakış açısı pek önemlidir; çünkü bir nevrozlu, toplumdan müthiş soyutlanmış hisseder kendini ve nevrozundan utanç duyar. Ama sorununun yalnız kişisel değil, aynı zamanda genel nitelik taşıdığını bilirse, pek çok şey değişir durumda. Eğer tedaviyi yarıda kesmeseydi, son düşündeki motifin genel-insanî motife uygunluk gösterdiğine dikkatini çekecektim hastamın; çünkü çağrışımlarının yardımıyla düşünde bir kahraman-ejderha çatışmasının varlığını anlamış bulunuyordu.

Kahramanın ejderhayla savaşı insana özgü tipik bir durumun simgesidir ve mitolojilerde pek sık rastladığımız bir motiftir. Sözkonusu motifin en gerilerde kalmış yazınsal dışavurumlarından biri, Babil'in yaradılış efsanesidir. Bu efsanede para tanrısı Marduk, ejderha Tiamat'ı[85] savaşıp yener. Marduk bahar tanrısı, Tiamat ise ana ejderha, ilk karmaşadır (ilk kaos). Marduk, öldürüp iki parçaya ayırdığı Tiamat'ın bir parçasından göğü, bir parçasından yeri yaratır.

Bizim ele aldığımız durumun daha göze çarpan bir paralelini yine Babil'lilerin o büyük Gılgamış efsanesinde[86] buluruz. Gılgamış, gerçekten bir arriveste par excellence[87]'tir; daha önce sözünü ettiğimiz düşü gören hastamız gibi kafasında açgözlü planlar taşır, büyük bir kral ve kahramandır kendisi. Bütün insanlar, zorlu surlarla çevrili bir kentin yapımında köleler gibi çalışır onun için. Bu da, kadınların kocaları tarafından kendilerini ihmal edilmiş görmelerine yol açar. Kadınlar, Tanrılar katında du-

rumdan yakınır, anan zaman tanımayan zalını Gılgamış'tan kendilerini kurtarmalarını isterler. Tanrılar, bir şeylerin yapılması gerektiği konusunda görüş birliğine varırlar; psikoloji diliyle söylenmek istersek, bunun da anlamı şudur: Gılgamış o ana kadar yalnız bilincini kullanmıştır, kanatlı başı vücudundan ayrı sürdürmüştür yaşamını. Şimdi ise sıra vücuduna gelmiştir, onun söyleyecek sözü vardır. Gılgamış'ın vücudu, durumla bir nevrozla, yani pek karşıt bir faktörü ortaya koymakla tepki gösterir. Şiir diliyle yazılmış efsanede şöyle tanımlanır nevroz: Tanrılar, Gılgamış gibi bir insanı yaratmaya karar verir ve **Enkidu**'yu yaratırlar. Ama Enkidu kimi bakımdan Gılgamış'a benzemez: Başındaki saçlar uzundur, mağara insanını andıran bir görünümü vardır, kırda bayırda yırtıcı hayvanlarla yaşar, gazellerin su içtiği pınarlardan su içer. Buraya kadar normal olan Gılgamış, Tanrıların kendisini yaratmakta güttükleri amacı dile getiren bir düş görür: Gökten bir yıldız iner, tam da Gılgamış'ın sırtına gelip oturur, hani yaman bir savaşçıyı andırmaktadır yıldız. Gılgamış onunla boğuşur, ama bir türlü elinden yakasını kurtaramaz. Sonunda, Tanrıların yolladığı bu savaşçıyı yener ve getirip annesinin ayaklarının önüne bırakır; annesi de Enkidu'yu Gılgamış'a denk bir aşamaya yüceltir. Bilge bir kadındır anne; Gılgamış'ın düşünü yorumlar ve onun tehlikeye göğüs germeye hazır beklediğini söyler. Hani gerçekte Enkidu'nun Gılgamış'ı yenerek tahtından devirmesi planlanmıştır; ama Gılgamış pek zekice davranıp Enkidu'yu arkadaş edinir kendine. Yani bilinçdışının tepkisini hile ve istem gücüyle etkisiz kılar, gerçekte birbirlerinin dostu olduklarına ve bir arada çalışabileceklerine inandırır düşmanını. Bu durumda işler iyice karışır, kötüye gider.

Daha başta Enkidu bir gece uykusunda bir kâbus görür, yeraltındaki ölüler ülkesinin bir vizyonunu (öngörüsünü) içermektedir kâbus; ama yine de Gılgamış büyük bir serüvene hazırlanır. Bütün kahramanlar gibi, Gılgamış'la Enkidu omuz omza savaşmak üzere yola çıkarlar; amaçları, Zedemberg'teki tapınağa Tanrıların bekçi diye koyduğu korkunç canavar Chumbaba'yı

yenmektir. Chumbaba'nın kükreyişi bir fırtınayı andırır; kim onun bulunduğu ormana yaklaşırsa, eli ayağı titremeye başlar. Enkidu, yürekli ve pek güçlü bir kahramandır; ama atıldıkları serüven sinirli yapar kendisini, gördüğü kötü düşler bir çökkünlüğe sürekler. Kimi tarih ve gün konusunda batıl inançlara kapılan içmizdeki yetersiz insanla alay edip eğlensek de, yine onun batıl inançların tedirginliğinden kendini kurtaramayışı gibi, Enkidu da düşlere büyük önem verir. Boş inançlara pek bağlıdır, orman yolunda hayra yorulamayacak düşler görmüş, ruhunda kalkıştıkları işin iyi sonlanmayacağını bildiren sezgiler uyanmıştır. Ama Enkidu'nun düşlerini iyiye yorar Gılgamış, dolayısıyla bilinçdışının tepkisi bir kez daha oyuna getirilir. Gılgamış'la Enkidu ortak girişimlerinde başarıya ulaşır, Chumbaba'nın başını kesip muzaffer bir edayla çıktıkları kente dönerler. Bunun üzerine Tanrılar karar verir, kendileri işe el atacaklardır. Tanrıça İştar, Gılgamış'ı ortadan kaldırmak için yanıp tutuşmaktadır. Bilinçdışının en son ilkesini, o başı sonu olmayan kadınsallığı simgeler İştar. Kadınsal becerisine başvurarak Gılgamış'a birtakım sözverilerde bulunur: Gılgamış sevgilisi olmaya peki desin, onu bir Tanrı aşamasına yüceltecek, kimsenin erişemeyeceği bir güç ve varlıkla donatacaktır. Ama İştar'ın dediklerinin hiçbirine inanmaz Gılgamış; küstah sözlerle onu geri çevirir, şimdiye kadar sevgililerine gösterdiği bütün vefasızlığı ve zalimliği onun yüzüne vurur. Gazaba gelen İştar Tanrılara varıp, devcileyin bir boğa yaratmalarını sağlar. Boğa gökten yeryüzüne iner ve ülkenin altını üstüne getirir. Çetin bir savaş başlar, Tanrıların yolladığı boğanın zehirli soluğunu üzerinde hisseden herkes telef olur savaşta. Ama, Enkidu'nun yardımıyla Gılgamış bu boğayı da öldürür ve kazanılan zafer hep beraber kutlanır.

Öfke ve üzüntüsünden gözü bir şey görmeyen İştar, gökten inip kentin surları üzerinde dikilir. İştar'ın karşısına çıkan Enkidu, onu fena halde kışkırtır, lanetler savurur kendisine. Gılgamış'la birlikte öldürdükleri boğanın kellesini yüzüne fırlatır. İş böylelikle doruğuna ulaşır ve derken olayın akışında kesin bir dönüş

başgösterir. İyiye yorulamayacak başka düşler görür Enkidu, ağır bir hastalığa yakalanır ve sonunda ölür.
Bu da, bilincin tümüyle bilinçdışından ayrıldığı gibi bir anlamı içerir; bilinçdışı kendini geriye çekmiş, Gılgamış ise acı ve ıstıraplara boğulmuş, tek başına kalakalmıştır. Dostunu yitimenin üzüntüsünü bir türlü yenemez. Ama onu en çok kahreden ölüm korkusudur. Dostunun öldüğünü görmüş, kendisinin de ölümlü olduğu gerçeğiyle yüz yüze gelmiştir. Şimdi içinde uyanan bir başka istekle sağa sola koşturup durur, bu da ölümsüzlük isteğidir. Bütün tehlikeleri göze alarak yiğitçe yola düşer ve ölüleri dirilten şifalı otu bulur; çünkü atalarından yaşlı bir adamı tanımaktadır, ölümsüzlükle donatılmıştır adam ve batı yönünde çok, çok uzak bir yerde yaşamaktadır. Böylece, yeraltı ilkesi Nekyia'ya başlar yolculuk ve nasıl güneş gökyüzü dağının kapısından geçip Batı'ya doğru yol alırsa, Gılgamış da batı yönünde sürdürür yolculuğunu. Alabildiğine büyük güçlüklerle karşılaşıp bunları yener. Tanrılar boşuna çaba harcadığını söylerlerse de, girişimine de karşı çıkmazlar Gılgamış'ın. Sonunda Gılgamış hedefine varır, diller döküp kandırır yaşlı atasını, kendisinden ölümsüzlük otunu nerede bulabileceğini öğrenir. Denizin dibine inerek o yüce otu, yani **pharmakon athanasias**[88]'ı ele geçirir ve alıp eve getirir. Yolculuktan bitkin düşmüştür, ama yine de sevincinden yerinde duramaz. Nasıl dursun ki, artık o mucizevî ilaç elindedir, bundan böyle ölümden korkması için neden kalmamıştır. Gelgelelim, günün birinde havuzda yıkanıp serinlerken, ölümsüzlük otunun kokusunu almış bir yılan, otu kaptığı gibi götürür. Gılgamış, kenti eskisinden sağlam duvarlarla çevirmek için planlar kurar, tasarılar yapar, ama bir türlü rahat değildir içi. Ölümden sonra insanın nelerle karşılaşacağını bilmek ister. Enkidu'nun ruhunu çağırmayı başarır; yerdeki bir delikten çıkıp gelir Enkidu'nun ruhu, Gılgamış'a hiç de iç açıcı denemeyecek bilgiler verir. Ve burada efsane son bulur. En son zaferi kazanan bir hayvan, yani yılan olmuştur.
Elimizde Eski Çağ'dan günümüze aktarılıp, benzeri motifleri

içeren pek çok düş vardır. Eski meslektaşlarımızın, yani İ. Ö. ilk yüzyıllarda yaşamış düş yorumcularının, bu düşleri yorumlarken nasıl bir yol izlediğini sizlere göstermek isterim. FLAVIUS JOSEPHUS'UN [89], Kudüs'ün yakılıp yıkılmasının da sözkonusu edildiği **Yahudi Savaşı Tarihi**'nde bu konuya ilişkin gerekli bilgileri bulmaktayız.

Bir vakit Kudüs'te Archelaos adında Romalı bir vali bulunuyordu. Pek acımasız biriydi ve o dönemdeki hemen bütün valiler gibi mevkiinden yararlanıp servetini artırmaya, malını mülkünü çoğaltmaya bakıyor, ne bulursa ona sahip çıkıyordu. Günlerden bir gün halk kendi içinden bir heyet seçip, valiyi şikâyet için İmparator Augustus'a yolladı. Tarih, Archelaos'un valiliğinin onuncu yılını gösteriyordu. Bu sırada vali bir düş gördü, aç öküzler tarafından yenen dokuz olgun buğday başağı gördü düşünde. Düşten tasalanarak saray "psikanalizcisini" çağırttı. Ancak saray psikanalizcisi ya düşün anlamını çıkaramadı ya da gerçeği söylemekten korktu, bir yolunu bulup yakasını sıyırdı bu işten. Derken Archelaos başka "psikanalizcilere" başvurdu, ama onlar da düşü nasıl yorumlayacaklarını bilemediklerini açıkladılar.

Aynı dönemde **Essener**[90] ya da **Therapeutai** denen kişilerin kurduğu bir tarikat vardı; özgür düşünen kişilerdi bunlar, Lut Gölü'ne yakın bir yerde yaşıyorlardı. Vaftizci Yohanna ile Simon Magnus da bu tarikata mensuptu belki. Darda kalan vali, son çare olarak, adı geçen tarikatın üyelerinden Simon isminde-ki birine haber iletip sarayına çağırttı. Simon, şunları söyledi valiye: "Dokuz buğday başağı, vali olarak geride bıraktığınız dokuz egemenlik yılını anlatıyor, öküzler de artık bu egemenliğin sona ereceğini bildiriyor. Dokuz yıllık süre doldu, yazgınızda büyük bir değişiklik başgösterecek. Aç öküzler yıkılıp gideceğinizi simgelemekte" Hani Archelaos'un valilik yaptığı gibi ülkelerde onunkisine benzeyen pek çok düş görüleceğini kolaycacık düşünebiliriz. Ekin tarlalarının, sağda solda kendilerine yiyecek arayan hayvanlara karşı titizlikle korunması gerekiyor-

du o zamanlar. Otlaklar çok değildi; öküzlerin gece muhafaza edildikleri yerlerden çıkıp tarlalara dalmasının, henüz toplanmamış ekinlerden bir bölününü ayaklar altında ezip bir bölümünü yemesinin ve yöre halkının bir yıl karınlarını doyurmasına yetecek kadar buğdayın yok olup gitmesinin bir yıkından kalır yeri yoktu. Şimdi de düşün nasıl gerçekleştiğine bakalım. Aradan birkaç yıl geçer, durumu yerinde incelemek için Roma'dan bir elçi yollanır; elçi Archelaos'u işinden uzaklaştırır; tüm servetini elinden alıp kendisini Galilien'e sürgün eder. Archelaos evlidir. Derken eşi Glaphyra da bir düş görür. Kocasının başına gelenler, Glaphyra'yı etkilemiştir kuşkusuz. Kadın, ilk kocasını görür düşünde; Archelaos üçüncü kocasıdır. İlk kocası, hiç de nazik denemeyecek biçimde elinden alınmış, yani öldürülmüştür ve büyük bir olasılıkla bunu yapan Archelaos'tur. Hani o zamanlar hunharca olayların yaşandığı bir dönemdir. Alexandros adındaki ilk kocası düşünde karşısına çıkar kadının, davranışından ötürü onu suçlar ve kendisini alıp evine götüreceğini söyler. Bu düşe dokunmamış, onu yorumlamadan bırakmıştır Simon; dolayısıyla, yorumunu şimdi biz yapabiliriz. Alexandros'un ölmüş olması, yani kadının ölmüş kocasını düşünde görmesi anlamlıdır. O dönemde, kocasının ruhunun, kadına düşünde göründüğü biçiminde yorumlanacak bir durumdur bu. Yani ilk kocası kadını kendi evine götüreceğini söylüyorsa, bu o zaman için demekti ki, adam kadını Hades'e[91] alıp götürmek istiyor. Gerçekten de kadın, düşten birkaç gün sonra canına kıyar.

Düş yorumcusu Simon, Archelaos'un düşünü doğrusu akıllıca yorumlamıştır. Gerçi o zamanki düşler bizimkilerin çoğundan pek daha yalınkattır; ama Simon, Archelaos'un düşünü bizim gibi anlamıştır tıpkı. Benim deneyimlerime göre, düşler, düşü görenin kendisi gibi yalınkat ya da karmaşık nitelik taşır. Ne var ki, düş, düşü görenin bilincinin her vakit ilerisinde bulunur. Örneğin, ben kendi düşlerimi sizin herhangi birinizden daha iyi anlamam; çünkü benim erişebileceğim yerden hep biraz daha ötededir bu düşler; düş yorumundan bütünüyle habersiz biri gi-

bi kendilerine akıl erdirebilmek için çabalar dururum her vakit. İnsanın düş yorumu konusunda bildikleri, yorumlanacak düşler kendi düşleriyse asla bir işe yaramaz.

Bizim hastamızın daha önce çözüme kavuşturduğumuz düşüyle ilginç bir paralelliği, Tevrat'ta Danyal kitabının[92] dördüncü bölümünde yer alıp, o herkesçe bilinen anlatıda buluruz. Tümüyle Mezopotamya ve Mısır'ı ele geçiren Kral Nabukadnezar, pek büyük bir kimse olduğu kuruntusuna kaptırır kendini; hani o zamanlar bilindiği kadarıyla bütün dünyayı avucunda tutmaktadır. Derken şan ve şerefin doruğuna ulaşmış sonradan görmeler için o tipik düşü görür. Devcileyin bir ağaçla karşılaşır düşünde; boyu ta gökyüzüne dek uzanmakta, gölgesi bir baştan bir başa dünyayı kaplamaktadır. Ne var ki, ansızın gökyüzünün bekçilerinden biri, kutsal bir adam ağacın kesilip dallarının budaklanmasını, yapraklarından ayıklanıp ortada yalnız kökünün kalmasını buyurur; Nabukadnezar ise hayvanlar arasında yaşayacak, taşıdığı insan kalbi çıkarılıp, yerine bir hayvanın kalbi konacaktır.

Saraya çağrılan ne kadar astrolog, bilge ve düş yorumcusu varsa, Nabukadnezar'ın düşünü yorumlayamaz, bir tek Danyal çıkarır düşün anlamını. Daha kitabının ikinci bölümünde atak bir düş yorumcusu olduğunu ortaya koy. Nabukadnezar'ın eskiden gördüğü, ama sonradan unuttuğu bir düşü bile gün ışığına çıkarır. Açgözlü davranışlarından ve adaletsiz işlerinden ötürü pişmanlık getirmeye çağırır kralı, yoksa gördüğü düşün gerçekleşeceğini belirtir. Ama kral yine her zamanki gibi sürdürür yaşamını, güç ve kudretinden dolayı büyüklenip böbürlenir. Günün birinde gökten bir ses işitir, kendisini lanetler ses, daha önce düşte bildirilenleri yinelер. Ve zaman gelir, hepsi çıkar bildirilenlerin: İnsanlar arasından alınarak hayvanların arasına bırakılan Nabukadnezar, giderek bir hayvana dönüşür, sığırlar gibi ot yer, vücudu çiğle ıslanır geceleyin açıkta, saçları uzadıkça uzar, kartal kanatları kadar olur; tırnakları büyüyüp kuşların pençelerine dönüşür. Gerisin geri ilkel bir insan durumunu alır, bir kez kötüye kullandığı için tümüyle yoksun bırakılır usundan. Hatta ilkellerden daha da ilkel bir yaşamı sürer, büsbütün uzaklaşır in-

sanlığından; sonunda Chumbaba, yani bir canavar olup çıkar. Düş bütünüyle, aşırı yükseğe tırmanmak isteyen bir insanın soysuzlaşarak geçirdiği bir gerilemeyi (regresyon) simgelemektedir.

Nabukadnezar'ın durumunda da, tıpkı bizim hastanın durumundaki gibi kendi sınırlarını aşan, ama plan ve başarıları bilinçdışının çalışmasıyla boşa çıkarılan başarılı adam tipinin öteden beri sürüp gelen sorunu dile getirilir. Bilinçdışının karşıt tutumu ilkin düşlerde açığa vurur kendini. Bu karşı çıkışa kulak asmayan kişi, onu dış gerçekler dünyasında yazgısal bir durum gibi yaşamak zorunda kalır. Bu tarihsel düşlerin de, öbür düşler gibi **denge sağlayıcı işlevi vardır**: Kişiye, bilinçsiz durumla uyum içinde bulunmadığını, bir yerde doğal yolundan saptığını anımsatır; ama siz isterseniz, bir hastalık belirtisi diyebilirsiniz buna. Bir yerde kişi, açgözlülüğünün ve gülünç tasarılarının kurbanı olur; görmezden gelir, umursamaz önündeki uçurumu ve uçurumu giderek büyür, sonunda kendisini çekip içine alır.

Düş bağlamının (kontekst) ayrıntıları üzerinde pek titizlikle durmadan hiçbir düşü yorumlamaya yanaşmamak gerektiğini burada vurgulamak isterim. Sakın kuramlardan kalkarak bir düş üzerine eğileyim demeyiniz! Her vakit düşü görene sorular yöneltip düşteki görüntülerin **kendisi için** ne anlam taşıdığını sorup öğrenmeye çalışınız. Düşler, düşü görenin belli bir sorunuyla ilgilidir hep; ancak, düşü gören, kendi bilincinden yola koyulduğu için, gördüğü düş üzerinde yanlış yargılara varır. Biz nasıl gereğinden çok ya da gereğinden az yemek yer ya da kötü bir davranışta bulunuruz da, bedenimiz buna tepki gösterirse, düşler de takındığımız bilinçli tutumlara karşı bilinçdışının açığa vurduğu tepkilerdir. **Düşler kendi kendini düzenleyen ruhsal sistemimizin doğal tepkisini oluşturur.** Düşlerin yapı ve işlevi konusunda kuramsal bakımdan söyleyebileceklerime en yakın düşen bir tanımlamadır bu. Ben, bütün bir gün boyu gözlem konusu yapılacak insanlar gibi düşlerin de pek çeşitlilik gösterdiği ve önceden kestirilemeyecek bir nitelik taşıdığı kanı-

sındayım. Bir kimseye belli bir zamanda rastlar, sonra bir başka zamanda yine karşısına çıkarsanız, onun birbirinden alabildiğine değişik tepkilerde bulunduğunu saptarsınız. Düşlerde de durum tıpkı böyledir. Günlük yaşamımızdaki gibi düşlerde de çok yönlü varlığımız belli eder kendini, bilinçli kişiliğimizin bir sürü yönüyle ilgili nasıl pek bir kuram geliştirip ortaya koyamazsak, genel bir düş kuramını da saptayıp ortaya koyamayız. Durum başka türlü olsaydı, insana ilişkin nerdeyse tanrısal bir bilgimiz bulunurdu, ki böyle bir şey şu anda sözkonusu değildir. Hatta tersine, insan konusundaki bilgimiz alabildiğine kıttır; bu yüzden tanıyıp bilmediğimiz her şeyi bilinçdışı diye niteleriz hep.

Ancak, bu akşamki konuşmamda kendi kendime karşı çıkacak, tüm ilkelerime yan çizeceğimi; bir tek düşü, yani başkaları içinden seçilmemiş bir düşü alıp yorumlayacağım önünüzde. Üstelik düşü gören tanımadığım biridir, yani elimde düşe ilişkin çağrışımlar yoktur. Buna göre, yorumum keyfî nitelik taşıyacak. Ne var ki, böyle davranmaya beni iten haklı bir neden bulunuyor: Bir düşün *kişisel* ögelerden kurulduğu kesinse, yorumu için düşü görenin çağrışımları gereklidir. Ama düş, ana çizgileriyle *mitolojik* yapı gösteriyorsa, ki her iki düşü birbirinden ayıran bu özellik hemen çarpar gözümüze, o zaman evrensel bir dil konuşuyor demektir; siz ya da ben, birtakım paralelliklere başvurarak, düş bağlamını başkaları gibi saptayıp ele geçirebiliriz; yeter ki gerekli bilgiyle donatılmış olalım. Örneğin düş, kahraman-ejderha çatışması çevresinde dönüyorsa, herkes bu konuda bir şey söyleyebilir; içimizden her biri masallar dinlemiş, efsaneler okumuştur, kahramanlar ve ejderhalar konusunda hepimizin bildiği bir şey vardır. Düşlerin kolektif (ortak) düzleminden bakıldı mı, pratikte bir ayrım seçilmez insanlar arasında; böyle bir ayrım, kendini ancak kişisel düzlemde açığa vurur.

Size anlatacağım düşün içeriği, daha çok mitolojik karakter taşıyor. Burada şu soruyu kendi kendimize yöneltmemiz gerekmektedir: Acaba hangi koşullarda mitolojik düşler görür insan? Biz-

de mitolojik düşlere seyrek rastlanır, bilincimiz kendi temelindeki ilk örneksel (arşetipik) katmanlardan önemli ölçüde ayrılmıştır çünkü. Bu yüzden, mitolojik düşleri hayli yadırgayarak karşılaşırız. Ruhun başlangıç durumuna bizden daha yakın psikolojik yapıdaki insanlarda ise böyle değildir. İlkeller mitolojik düşlere çok önemli gözle bakar, onları "büyük düşler" diye niteleyerek öbür düşlerden ayırırlar. Mitolojik düşleri önemli sayar, bunları genel bir anlamın taşıyıcısı diye benimserler. Dolayısıyla, ilkel bir toplumda büyük düş gören, gördüğü düşü toplumla anlatmakla yükümlüdür. Düş anlatılır ve üzerinde uzun boylu konuşulur. Bu tür düşler, bir zamanlar Roma Senatosu'nda senatörlere anlatılırdı. İ. Ö. İlk Minisk yüzyılda bir senatörün kızı tarafından görülen düşü buna örnek gösterebiliriz. Kız düşünde kendini Tanrıça Minerva karşısında bulmuş, Tanrıça ona Romalıların tapınağını boşlayıp bakımsız bıraktığından yakınmıştı. Kız, gördüğü düşü senato önünde anlatmaya yükümlü hissetmiş kendini, senato da tapınağın onarılıp yeniden canlandırılması için bir miktar paranın harcanmasını onaylamıştı. Benzer bir durum da Sophokles'in başından geçmiştir. Tanrı Herakles'in tapınağından değerli bir altın kap çalınmış, Herakles düşünde Sophokles'e görünüp, ona hırsızın adını vermişti. Aynı düşü üç kez art arda gören Sophokles de, durumu Areopag'a[93] bildirmek zorunluğunu duymuştu. Herakles'in düşte Sophokles'e adını verdiği hırsız yakalanmış, sorgulama sonunda suçunu itiraf ederek çaldığı çanağı getirip vermişti. Hani mitolojik ve kolektif düşler öyledir ki, düşleri görenleri, gördükleri düşü bir içgüdü zorlamasıyla başkalarına anlatmaya iterler. Bu da çok yerinde bir içgüdüdür; çünkü böylesi düşler tek kişinin malı değildir, daha çok tüm insanlar için ortak bir anlamı dile getirir. Genelde kendi içlerinde, özelde belli durumlardaki kişiler için gerçek bir nitelik taşırlar. Dolayısıyla, Eskiçağ'da ve Ortaçağ'da düşlere çok önem verilmiş, düşlerin tüm insanlar için ortak bir anlamı açığa vurduğu, daha sözkonusu çağlarda sezilmiştir.

Şimdi sizlere sözünü ettiğim düşü anlatacağım. Yıllar önce bir meslektaşım düşü yazılı olarak yolladı bana ve düşü görene ilişkin bazı açıklamalarda bulundu. Bir klinikte sinir hekimiydi kendisi. Hasta ise kültürlü bir gençti, 22 yaşında bir Fransızdı, çok zekiydi, güzelbilim alanında pek yeteneklıydi. İspanya'ya yaptığı geziden bir ruh çökünlüğüyle (depresyon) dönmüş, depresyonuna manik-depressif rahatsızlığın depressif biçimi tanısı konmuştu. Hastanın depresyonu pek ileri düzeyde değilse de, yine de bir kliniğe yatırılmasını gerektirecek güçteydi. Altı ay klinikte yatırılıp taburcu edilmiş, birkaç ay sonra da canına kıymıştı. İntihar ettiğinde bir depresyon durumu yoktu hastada, depresyondan çıkmıştı; serinkanlı düşünüp taşınarak böyle bir eyleme kalkıştığı belliydi. Düşü incelediğimizde, hastanın canına kıymasına yol açan nedeni göreceğiz. Depresyonun başlangıcında görülen düş şöyledir:

"Toledo'nun büyük katedralinin altında içi su dolu bir samık varmış, samıcın da kentin çevresini dolanan Tajo ırmağıyla yer altından bir bağlantısı bulunuyormuş. Samık karanlık ve küçük bir yermiş, içindeki suda bir yılan yüzüyormuş. Yılanın bir gözleri varmış ki, mücevher gibi ışıl ışıl ediyormuş, yani başında altın bir hançer duruyormuş. Toledo kentinin anahtarıymış hançer; ona kim sahip olursa, kentin egemenliğini ele geçirebilirmiş. Düşü gören bilir ki, yılan o anda yanında bulunan B. C. adındaki genç bir arkadaşının dostudur. B. C., çıplak ayağını yılanın ağzına sokar. Yılan dostça yalar ayağı. B. C. de yılanla böyle oynayıp durmaktan zevklenir. Yılandan korkmaz hiç, çünkü içinde bir kötülük yoktur. Düşte B. C. yaklaşık yedi yaşında görünür; gerçekte düşü görenin çocukluk arkadaşıdır ve o gün bugün yılanın unutulduğu söylenir düşte. Kimisenin sonradan onun yuvalandığı samıca inmeyi göze alamadığı belirtilir."

Bu bölüm bir çeşit giriştir, bundan sonra başlar asıl olay: "Düşü gören, yılanla kendini tek başına bulur. Ciddî ciddî, anıa korkup çekinmeden konuşur onunla. Bütün İspanya'nın kendisinin olduğunu söyler yılan, bunu da B. C.'nin dostluğuna borçludur,

düşü görenden B. C.'yi kendisine geri vermesini ister. Düşü gören buna yanaşmaz, kendisinin karanlık sarnıca ineceğine ve yılanın dostu olacağına söz verir. Ama sonra düşüncesini değiştirir; sözünü tutmayarak, Mr. S. adındaki bir başka arkadaşını, dostu olmak için yılana yollamaya karar verir. İspanya Mağribileri soyundandır arkadaş; ancak, sarnıca inebilmesi için ulusunun o ilk zamandaki yürekliliğini yeniden elde etmesi gerekmektedir. Düşü gören, Tajo ırmağının karşı yakasındaki silah fabrikasına gitmesini ve kırmızı kabzalı kılıcı alıp gelmesini öğütler arkadaşına. Sözde eski Phoker'lerden kalma çok eski bir kılıçtır bu. S. kılıcı ele geçirir ve sarnıca iner. Düşü gören, kılıçla sol elinin ayasını delmesini söyler arkadaşına. S. söyleneni yapar, ama dehşet saçan yılan önünde soğukkanlılığını koruyamaz. Acı ve korku çullanır üzerine, bir çığlık atar, hançeri almaya fırsat bulamadan paldır küldür yine çıkar sarnıçtan. Dolayısıyla, Toledo'yu ele geçiremez, düşü görenin de bu konuda bir şey yapmak elinden gelmez, hançeri çaresiz bir süs eşyası olarak sarnıçta bırakır."

Düş de böylece biter. Kuşkusuz düş Fransızca yazılmış olarak yollanmıştı bana. Şimdi bağlama (kontekst) gelelim. Düşteki arkadaşlar konusunda bazı ipuçları var elimizde. B. C. düşü görenin ilk gençlik döneminden arkadaşıdır, ondan biraz daha büyüktür; ne kadar harika ve çarpıcı şey varsa, düşü gören bir dış yansıtımla bu arkadaşına maletmiş, onu bir çeşit kahraman yapmıştır. Ama sonra gözden yitirmiş onu, belki de arkadaşı ölmüştür. S., daha yakın zamandan bir dostudur düşü görenin, İspanya Mağribileri soyundan geldiği söylenir. Ben kendisini tanımıyorsam da, ailesini biliyorum. Fransa'nın güneyinde yaşayan çok eski ve saygın bir ailenin çocuğudur ve adının düpedüz mağribî bir ad olduğu söylenebilir. Düşü görenin, S.'nin ailesi konusunda bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce söylediğim gibi, düşü gören kısa süre önce İspanya'da bulunmuş, bu arada kuşkusuz Toledo'yu da dolaşmıştı. Düşü İspanya dönüşünde görmüş ve sonra da kliniğe yatmak

zorunda kalmıştı. Hiç de iyi değildi durumu, adeta umutsuz denebilirdi. Gördüğü düşü meklektaşım olan hekime anlatmıştı ister istemez. Meslektaşım da nasıl yorumlayacağını bilemediği, ama pek önemli gördüğü düşü bana yollama gereğini duymuştu. Düş elime geçtiğinde, anlamını çıkaramadığını söylemeliyim. Hani şunu belirteyim ki, o zamanlar bu çeşit düşler üzerinde daha çok bilgim bulunsa da, hastayla kendim ilgilenseydim, belki genç adama yardım elini uzatabilir, canına kıymasının önüne geçebilirdim.

O dönemde benzeri çok vaka gördüm. Şimdi burada size anlattığım gibi bir düşü gerçekten anlamak, çokluk çetin bir darboğazın aşılmasını sağlar. Sanat tarihi okumuş böylesine duyarlı, böylesine ince, alışılmamış ölçüde zeki ve sanatçı yeteneğiyle donatılmış bir kimsenin düşü karşısında alabildiğine dikkatli davranmak gerekir. Bayağı işlemler bir sonuç vermez, enikonu ciddi bir tutumla eldeki malzeme üzerine yürümekten başka çıkar yol yoktur.

Düşü görenin gerek gezide, gerek düşte Toledo kentini belli bir nedenle seçtiğini varsayarsak, sanırım yanılgıya düşmeyiz. Düşün, düşü görenin karşısına çıkardığı malzeme, aynı ruhsal yatkınlıklarla, aynı eğitim, aynı ince ve estetik duygular ve bunların gerektirdiği bilgilerle Toledo'yu dolaşan herkesin karşısına çıkaracağı malzemedir kuşkusuz. Toledo, olağanüstü çarpıcılıkta bir kenttir. Dünyadaki en görkemli Gotik katedrallerinden biri buradadır. Çok eski bir geleneği bağrında yaşatan ve eskiden Romalıların Toletum dedikleri bir yerdir. Yüzyıllar boyu İspanya Kardinali Başpiskopos Hazretleri burada oturmuştur, altıncı yüzyıldan sekizinci yüzyıla dek batı Gotlar burasını başkent olarak kullanmıştır. Sekizinci yüzyılla on birinci yüzyıl arasında kent Mağrip Krallığının bir eyaletine dönüşmüş, onbirinci yüzyıldan onsekizinci yüzyıla dek Kastilya Krallığına başkentlik yapmıştır. Alabildiğine etkileyici ve güzel Toledo katedrali, gerçek anlatımını kilisede bulan Ortaçağ Hıristiyanlığının büyüklük ve gücünü, görkem ve gizini simgeler kuşkusuz. Dolayı-

sıyla, katedral o ruhanî krallığın somut dışavurumudur; çünkü Ortaçağ'da dünya, imparator ve Tanrı tarafından yönetilirdi. Bu bakımdan, katedral, Ortaçağ'ın Hıristiyan felsefesini ve dünya görüşünü dile getirir. Düşte katedralin altında bir samıcın yer aldığı belirtilmektedir, oysa gerçekte bir Hıristiyan kilisesinde samıcın işi yoktur. Peki, o çağdan kalma bir katedralin altında ne bulunur? Her vakit alt kilise ya da Krypta denilen bir yer. Chartres'deki büyük alt kiliseyi bilirsiniz sanırım; burası bir krypta'nın gizsel niteliği konusunda bize iyi bir fikir verir. Chartres'deki Kyrpta, önceleri bir havuzu içeren kutsal bir yerdi; bir bakireye, bakire Meryem Ana'ya değil de, Keltlerin bir tanrıçasına tapılırdı burada. Ortaçağ'daki her Hıristiyan kilisesinin altı, eskiden dinsel ayinlerin yapıldığı bir yeri içerir. Bugün bizim kilise sakramentleri diye nitelediğimiz şey, ilk Hıristiyanlar için Mysterium'du. Provenzial dilde, Krypta **le musset** diye geçer; yani bir giz (sır) anlamına gelir. **Mysteria**'dan çıkmış olabilir sözcük ve gizli bir yeri belirleyebilir. Bir Provenzial lehçesinin konuşulduğu Aosta'daki katedral altında bir **musset** vardır.

Belki de Mithras dininden alınmıştır Krypta. Mithras dininde asıl ayin yarı toprağa gömülmüş kubbeli bir yerde yapılır, bu arada cemaatin kendisi üstteki ana tapınakta kalırdı. Üst tapınağın zeminine delikler açılmıştı; cemaat, rahiple seçilmişlerin alt tapınakta ilâhiler söyleyerek dinsel törenleri yerine getirdiğini görüp işitebilirdi, ancak alt kiliseye inerek ayine katılmaları yasaktı; ancak giz ortaklarının yararlanabileceği bir ayrıcalıktı bu. Hıristiyan kiliselerinde vaftiz yeriyle ana kilisenin birbirinden ayrılmasının da aynı gelenekten kaynaklandığını görmekteyiz; çünkü vaftiz ve komünyon doğrudan doğruya kendilerinden söz açılamayacak gizleri oluşturur, bunlar üzerinde konuşulacağı zaman, gizleri açığa vurmamak için bir çeşit allegorik benzetmelere başvurulurdu.

Mysterium (giz), ayrıca Christie (İsa) adıyla bağlantılıydı; dolayısıyla, Christie adı da ağza alınmaz, İsa balık anlamına gelen

Ichtys'le anlatılırdı. Hıristiyanlığın çok eski dönemlerinde yapılmış resimlerin tıpkı basımlarını görmüşsünüzdür sanırım; Christus (İsa), balık olarak yansıtılır bunlarda. Hermas'ın çobanı diye bilinip, kilisenin yaklaşık beşinci yüzyıla dek önem verdiği Hıristiyan yazınında önemli bir yer tutan, İ. Ö. aşağı yukarı 140 yılında kaleme alınmış eski bir Hıristiyan belgesinde Christi adının geçmemesi, yine kutsal adla bağlantılı bu gizden ötürüdür sanırım. Vizyonları içeren sözkonusu kitabın yazarı Hermas, ileri sürüldüğüne göre, Roma piskoposunun kardeşi Pius'tur. Mânâ aleminde Hermas'a görünen ruhanî mürşit ise Poimen, yani çoban diye adlandırılmakta, bunun için Christus adı kullanılmamaktadır.

Demek oluyor ki, krypya ya da gizsel yer tasarımı, bizi Hıristiyanlık dünya görüşünün temelinde yatan, Chartres katedralinin altındaki puta tapanların havuzu ya da içinde bir yılanın yaşadığı antik bir sarnıç gibi Hıristiyanlıktan daha eski bir nesneye çekip götürmektedir. Yılanlı havuz, düşü görenin İspanya gezisinde karşılaştığı gerçekten varolan bir şey değildir kuşkusuz. Bu düşsel görüntü, kişisel yaşantı alanı dışında kalmaktadır; dolayısıyla, buna ilişkin koşutlukları (paralellik) kazıbilimsel ve mitolojik bilgilere dayanarak saptayabilmekteyiz. Karşılaştırmalı araştırmaların ışığında incelenen simgesel bir görüntünün nasıl bir ilişkiler örgüsü ya da dokusu içinde yer alacağını anlayabilmeniz için, size şimdi böyle bir koşutluktan söz açacağım.

Her kilisede bir vaftiz kurnası bulunduğunu biliyorsunuz. Bu kurnaların aslı *Piscina* denen havuzlardır. Havuzlarda dine kabul edilenler yıkanılıp simgesel bir boğma işleminden geçirilirdi. Vaftiz havuzunda mecazî bir ölümle ölenler, banyonun arkasından bir değişim geçirerek, **Quasi modo geniti**[94] gibi yaşama yeniden doğarlardı. Buna göre, **Krypta**'ya ya da vaftiz havuzuna hem dehşet ve ölümü, hem yaşama yeniden dönüşü anlatan bir simge gözüyle bakabiliriz, ehil kimselerin dinsel gizlere ortak edildiği bir yer olarak görebiliriz burasını.

Bir çukur içinde yılan, eski çağda sık karşılaşılan bir imajdır. Klasik-antik çağda, öbür çağlardaki gibi, yılanın yalnız korku

ve tehlike değil, şifayı da simgelediğini göz önünde tutmak gerekiyor. Hekimlerin tanrısı Asklepios'un yılanla ilişkisi de buradan kaynaklanmaktadır. Bugün de kullanılan Asklepios amblemini hepiniz bilirsiniz. Asklepios tapınakları olan Asklepieia'larda, yani eski kliniklerde üstü taşla örtülü bir çukur bulunur, içinde kutsal gözle bakılan yılan yaşardı. Kutsal tapınağı ziyarete gelen hastalar, hekimlerin ücretini taştaki bir yarıktan aşağı atarlardı. Yani yılan şifa yurtlarının kasadarı, yaşadığı kovuğa atılan bağışların toplayıcısıydı. **Diokletion** dönemindeki büyük kolera salgınında, ünlü yılan, Epidauros'tan Roma'ya getirilerek salgın zehirine karşı panzehir gibi kullanılmak istenmiş, yani bizzat tanrı Asklepios'un yerine geçirilmiştir.

Yılan yalnız şifa (sağaltım) tanrısı sayılmamış, ayrıca kendisine bilgelik ve geleceği okuma gibi yetenekler de yakıştırılmıştır. Delphi'deki **Kastalien** pınarında ilk zamanlar bir piton yılanının yaşadığına inanılırdı. Yılanla savaşa tutuşan Apollo savaşı kazanmış, o gün bugün Delphi geleceğin öğrenilmesinde başvurulan kutsal bir yere dönüşüp, Apollo bu tapınağın tanrısı yapılmıştır. Ancak, Apollo, daha sonraki bir zamanda gücünün yarısını Doğu'dan Delphi'ye gelen Dionysos'a bırakır. Ölenlerin ruhlarının yaşadığı yeraltı ülkesinde, Aristophanes'in "kurbağalar" oyununda okuyabileceğimiz gibi, su ve yılan hiç eksik olmamıştır. Efsanelerde yılanın yerini çokluk bir ejderhanın aldığı görülür: Latince **draco** sözcüğü, düpedüz yılan anlamına gelir. Bizim düşle pek inandırıcı bir koşutluğu (paralelliği) ise, Aziz Sylvester'le ilgili olarak beşinci yüzyılda doğmuş bir Hıristiyan efsanesinde buluruz. Efsaneye göre, korkunç bir ejderha Roma'da bakire kızların kurban edildiği Tarpeian kayalığının altındaki bir mağarada yaşar. Bir başka efsanede ise gerçek değil, yapma bir ejderhadır bu; bunun doğruluğunu kanıtlamak için mağaraya inen bir keşişin, ejderhanın yapma olup ağzında bir kılıç taşıdığını, çakmak çakmak ışıldayan mücevher gözleri bulunduğunu gördüğü anlatılır.

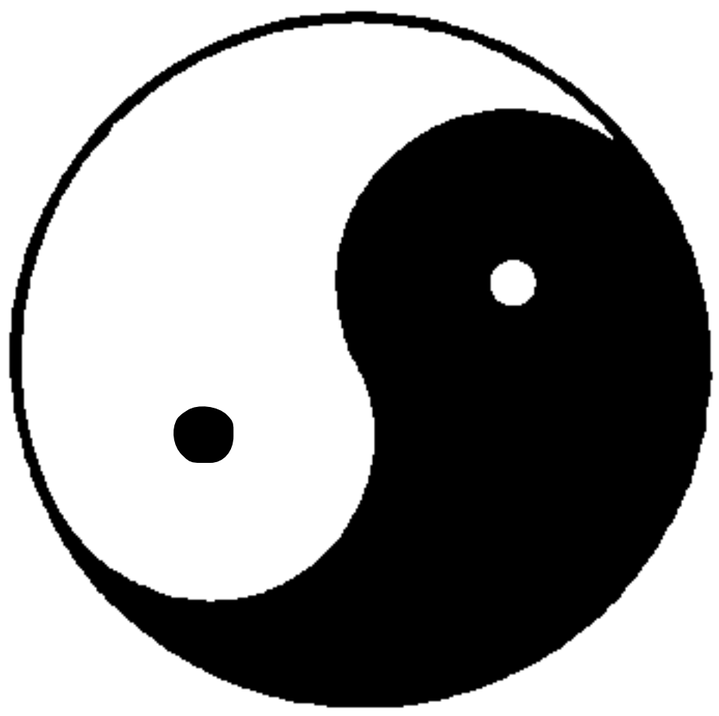
Kastilya'daki mağarada olduğu gibi, mağaraların pek çoğunda

havuzlar vardır. Hıristiyanlığın ilk döneminde, kilisenin, pek çok ögesini alıp kendisine malettiği Mithras kültünde bu havuzlar pek önemli rol oynar. **Porphyri**, pers dininin kurucusu Zaratuster'in, Mithras'a bir sürü havuzu içeren bir mağarayı kutsayıp bağışladığını anlatır. Daha önce Almanya'ya gidip, Frankfurt'taki Saalburg'u gezenleriniz, Mithras mağarasının yanıbaşındaki havuzu görmüşlerdir. Mithras kültü havuzsuz düşünülemez asla. Provence'de de pek nefis bir Mithras mağarası ve mağarada büyük bir **piscina** vardır. Billur gibi şahane bir suyu içeren havuzun arka planındaki bir kayaya Mithras Tauroktonos'un (boğayı öldüren Mithras) resmi oyulmuştur. Bu kutsal ziyaret yerleri, ilk Hıristiyanlar için bir baş belası olmuştur her zaman. İlk Hıristiyanlar bu doğal kutsal yerlere sürekli nefretle bakmışlar, çünkü doğayla bir türlü dostluk kuramamışlardır. Roma'daki San Clemente kilisesinin on ayak altında da bir Mithras mağarası ortaya çıkarılmıştır. Henüz sağlam durumunu korumaktadır mağara, ama içi hep suyla doludur. Suyun boşaltılması asla işe yaramamakta, boşalan yer yeniden suyla dolmaktadır. Mağaradan bir türlü su eksilmemekte, çünkü yakındaki gizli bir kaynaktan boyuna içeri su sızmakta ve kaynak bir türlü ele geçirilememektedir. Antik Çağ'da, örneğin Orfe kültünde yeraltı ülkesiyle suyun bir arada yer aldığı daha başka dinsel görüşlere rastlamaktayız. Buraya kadar yaptığım açıklamalar, su dolu bir mağarada yaşayan yılanın Antik Çağ'da çok iyi bilinen ve büyük rol oynayan bir simge rolü oynağı konusunda sizlere bir fikir vermiştir sanırım. Sizlere sunduğum örneklerin tümünü Antik Çağ'dan seçtiğimi farketmişsinizdir. Daha başka uygarlıklara başvurup, buralardan da kimi koşutluklar seçerek sunabilirdim sizlere, ancak bu bir şeyi değiştirmezdi. Yerin altında, mağara içindeki su bir simgedir, bilinçdışını anlatır. Yeraltında çokluk bir hazine saklı yatar ve bir yılan ya da bir ejderha korur bu hazineyi. Bizim düşte ise hazine, içinde bir hançer bulunan altın çanaktır. Hazineyi ele geçirebilmek için, ejderhayla savaşıp onu altetmek gerekir. Çok gizsel (esrarengiz) nitelik taşıyan hazine,

ne tuhafsa hep bir yılanın eşliğinde çıkar karşımıza; yılanın o dikkate değer doğası, hazinenin niteliğini belirler; sanki yılan ve hazine tek ve aynı nesnedir. Çokluk altından bir yılan bekler hazinenin başında. Altın ise herkesin aradığı nesnedir; dolayısıyla, sanki yılanın kendisi büyük hazineymiş, sonsuz gücün kaynağıymış gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Yunan mitolojisi kapsamına giren ilk efsanelerde, mağarada yaşayan bir kahramandır yılan. Atina'nın kurucusu Kekrops böyle bir mağarada kalır; belden yukarısıyla yarı erkek, yarı kadındır, yani bir erdişidir (hermafrodit); belden aşağısı ise bir yılandır; yani kesinlikle bir canavardır Kekrops. Aynı şey, Atina'nın bir başka efsanevî Kralı Erechtheus için de söylenmektedir. Hani hançerli altın çanağın anlaşılabilmesi için sizlere gerekli ön bilgiler diye sunuyorum bunları. Wagner'in **Parsival**'ini gördünüzse, altın çanağın orada **Gral**'la[95], hançerinse mızrakla karşılandığını, her ikisinin bir bütün oluşturduğunu bilirsiniz. Biri erkeklik, ötekisi dişilik ilkesini simgeleyen bu iki nesne bir arada karşıtlıkların birleşimini anlatır. Mağara ya da yeraltı, bilinçdışının henüz hiçbir ayrıma yer vermeyen bir katmanıdır. İlkelerin başvurduğu ilk ayrım olan erkeklik ve dişilik bile henüz yer almaz burada. İlkeller, nesneler arasında erkek ve dişi ilkesine göre bir ayrım yaparlar. Hani zaman zaman bizim de başvurduğumuz bir ayrımdır bu; örneğin kimi anahtarların dilinde bir delik vardır, kimi anahtarlar ise yekparedir. Bir delik içerip içermemesine göre, anahtarlar arasında erkek ve dişi diye bir ayrıma gideriz. İtalya'daki evlerin kiremit çatılarını bilirsiniz. Dışbükey kiremitler, alta yerleştirilen içbükey kiremitlerin üzerine konur; üstteki kiremitler rahip, alttakiler rahibe diye nitelendirilir. Hani müstehcen bir İtalyan nüktesinin yakıştırdığı şeyler değil, bir ayrım işleminden doğmuş isimlerdir bunlar.

Bilinçdışı erkek ve dişi ögeleri yan yana getiriyorsa, nesneleri birbirinden ayıramaz duruma düşer ve bundan böyle onları erkek ya da dişi diye nitelendiremeyiz. Kekrops gibi tıpkı; Kekrops da alabildiğine mitolojik uzaklıklardan çıkıp gelmiştir, er-

kek mi yoksa kadın mı, insan mı yoksa yılan mı olduğu söylenecek gibi değildir. Bunun gibi, bizim düşteki sanıcın belirleyici özelliğini de, karşıtlıkların tam bir uzlaşmasının oluşturduğunu görürüz. Bu da nesnelerin ilk baştaki durumudur. Beri yandan bu durumu, yani öteden beri aykırı kutuplar kimliğinde birbirinin karşısında yer almış ögelerin birleştirilmesi, varılmaya en çok layık bir amaçtır. Böyle bir amaca varıldı mı, her şey bir ayrıma yer vermeyen uyum içinde sürdürür varlığını ya da zamanla bozulan baştaki uyum yeniden sağlanır. Eski Çin felsefesinde karşılaştığımız bir görüştür bu da. Çin felsefesinde ideal durum, **Tao** diye nitelenir. **Tao**, gökle yerin katıksız bir uyum içinde birleşmesidir. Şema 13, simgesel yoldan Tao'yu anlatır. Bir yandan kara bir noktayı içeren ak, öbür yanda ak bir

Şema 13

noktayı içeren kara bulunmaktadır. Beyaz taraf sıcak, kuru, ateşli ilkeyi, yani Güney'i, siyah taraf ise soğuk, nemli ve karanlık ilkeyi, yani Kuzey'i belirtir. Tao, henüz hiçbir eylemin yer almadığı dünyanın ilk durumudur; beri yandan, alabildiğine bilge bir tutumla varılması amaçlanan bir durumdur bu. Biri erkek, öbürü dişi karşıt iki ilkenin birleştiği arşetipik bir simgedir. Bir ara, ilkel biçimiyle pek güzel bir örnek yaşadım bu konuda; henüz tüm canlılığıyla anımsıyorum. Savaşta bir dağ topçu birliğinde askerliğimi yaparken, ağır bir topu mevziye sokmak için

derin bir çukur açmak gerekiyordu. Toprak pek dayatıyor, ağır taş kitlelerini kırıp çıkaran erler habire veriştiriyor, sövüp sayıyorlardı. Ben bir kayanın arkasına sinmiş oturuyor, pipomu tüttürerek onları dinliyordum. Bir ara içlerinden biri şöyle dedi: "Allah kahretsin! Eskiden deniz sakinlerinin yaşadığı, baba ve ananın hâlâ bir arada uyuduğu bu çiçek gibi tarihi ovaya tutmuş çukur kazıyoruz!" Bu sözlerde, pek saf bir dille aynı tasarım dile getirilir. Bir zenci mitinde ilk erkekle ilk kadının Kalebase'de birlikte yattığı anlatılır; ilk erkek ve ilk kadın tümüyle bilinçsizdi başta; derken birbirlerinden koparılıp alındılar, aralarında bir nesnenin bulunduğunu ve bu nesnenin oğulları olduğunu gördüler ve bilinçsiz durumlarını yitirdiler. Aralarına bir insan girmişti, o gün bu gün ayrı yaşamaya başladılar ve birbirlerini bildiler. Saltık (mutlak) bir bilinçsizliğin başlangıçtaki durumu, hiçbir olayın yer almadığı salt bir devinimsizlik diye anlatılmaktadır.

Düşünde adı geçen simgelerle karşılaşan kişi, hazinelerin en büyüğü diye gösterilen o salt bilinçsizlik katmanına ulaşır. Wagner'in **Parsival**'indeki ana motif, mızrağın Gral'a geri getirilmesi, çünkü her ikisinin geçmiş ve gelecekte bir bütünün parçalarını oluşturmasıdır. Her iki nesnenin birleşmesi, eksiksiz gerçekleşmenin simgesidir; böyle bir birleşme, dünyanın yaradılışından önceki ve sonraki sonsuz zamandır, bir uyku durumudur. Belki insanın gerçekte arayıp durduğu şeydir bu; bunun için insan, ejderhanın yaşadığı mağaraya inmeyi göze alır, çünkü bilinç ve bilinçdışının eksiksiz bir **bütün** oluşturduğu durumu burada bulacağını umar. Nerde ve ne zaman bilinç ve bilinçdışı birbirinden pek ayrı düşmüşse, bilincin, bir vakit birlik ve beraberlik içinde yaşanılan derin katmanlara inerek yeniden eski birleşimi sağlamaya uğraştığı görülür. Bunun gibi, Tantra-Yoğa ya da Kundalini-Yoğa'da, Shiva'nın Shakti'yle başsız ve sonsuz bir birlik içinde yaşadığı durumun sağlanmasına çaba harcanır. Hiçbir vakit açılıp genişlemeyen bir nokta gibi tasarlanır Shiva ve bu nokta çembersi bir yılan biçimindeki dişi ilke

Shakti tarafından kuşatılır. Size bu görüşle ilgili daha pek çok örnek verebilirdim. Elimizdeki Ortaçağ'a ilişkin gizli bilgilerde büyük rol oynar bu görüş. Örneğin, bu çağdan kalmış alşimistik metinlerde güneş ile ay'ın, yani erkek ile dişisel ilkelerin birleşimini anlatan resimler bulunmaktadır. Antik Çağ'daki gizli dinsel törelerle (mysterien) Hıristiyanlık döneminden kalmış bilgi ve açıklamalarda da benzeri simgelerin izlerine rastlamaktayız. Piskopos Asterios'un Eleusis hakkındaki bir anlatısında belirtiğine göre, rahip Eleusis her yıl düzenli olarak **katabasis**'e, yani mağaraya iner. Apollonun rahibiyle yerin anası Demeter'in rahibesi, toprağa bereket kazandırmak için **nierosgamos**'ta buluşur, yani kutsal izdivacı gerçekleştirirler. Ancak, Hıristiyanlığın ortaya attığı bu sav kanıtlanmamıştır. Eleusis gizlerine aşina olanlar asla sır vermez, bu katı kurala aykırı davrananlar ölümle cezalandırılırdı. Dolayısıyla, Eleusis'in pratikte uygulanan dinsel töreleri bizce bilinmemektedir. Bildiğimiz tek şey, Demeter gizli ayinleri kutlanırken, toprağın verimliliğini olumlu yönde etkileyeceğine inanıldığı için kimi müstehcen sahnelere de yer verildiğidir. Atina'daki soylu hanımlar Demeter rahibesinin başkanlığında bir araya toplanır, ilkin bir güzel yer içer, sonra da **aischrologia** törenini kutlar, yani birbirlerine açık seçik fıkralar anlatırlardı. Toprağın bir ilerki dönemde taşıyacağı bereketlilik bakımından önemli sayıldığı için, dinsel bir görev sayılırdı bu. Benzeri bir dinsel ayin de Mısır'daki **Bubastis** kentinde İsis'e tapınmaların egemen olduğu dönemde kutlanmaktaydı. Yukarı Nil bölgesindeki köylüler akın akın aşağı iner, kayıklardaki kadınlar Nil'in karşı yakasındaki kadınlara kendilerini peşkeş çekerlerdi, bu da yine bir olasılıkla toprağın verimliliğini artırmak için yapılırdı. Heredot'ta buna ilişkin tümcelere rastlamaktayız. Almanya'nın güneyinde ondokuzuncu yüzyıl içlerine kadar uzanan bir âdet vardı; köylüler, belli bir gün gelince, tarlalara giderken eşlerini de yanlarında götürür ve onlarla hendeklerden birinde çiftleşirlerdi. Buna da **sympathetik maji** denirdi.

Çanak, dışardan kapsamına bir şey alan ya da kendisinde bir

şey içeren bir kaptır, dolayısıyla dişidir. Bu dişi nesne, anima'nın, nefes'in ve yaşamın sıvısını kendisinde barındıran vücudu simgelemekte, oyucu, delip içerlere giren hançerse eril nitelik taşımaktaydı. Hançer keser, ayırır, parçaları alt parçalara böler; dolayısıyla, erkek logos ilkesinin bir simgesidir.

Bizim düşte, hançer, Toledo'nun anahtarı kimliğinde çıkar karşımıza. Anahtar görüntüsü, mağaralarda kutlanan gizli ayinlerle çokluk bağlantılıdır. Mithras kültünde acayip bir kralla karşılaşılır: Anahtar kralı Aion. Böyle bir kralın varlığı şimdiye kadar bir türlü açıklanamamıştır. Ama benim için bunun anlaşılmayacak yanı yoktur. Heykellerde aslan başıyla donatılmış kanatlı bir adam kılığında canlandırılır Aion, vücuduna dolanan bir yılan ta başının üzerine kadar yükselir. Britisch Museum'da ziyaret edilebilecek bu kral, Sonsuz Zaman'ın ve Uzun Süre'nin simgesidir. Mithras hiyerarşisinde en başta yer alan tanrıdır. Bergson'un[96] duree creatrice'i gibi tüm nesnelerin yaratıcı ve yokedicisidir, bir güneş tanrısıdır. Aslan, güneşin yazları eğleştiği hayvan burcunu anlatır; yılan ise, kışı ya da yılın yağışlı ıslak dönemini belirtir. Buradan görüldüğü gibi, vücuduna bir yılan dolanmış aslan başlı Tanrı Aion da karşıt nesnelerin, ışıkla karanlığın, erkeklik ve dişiliğin, yaratma ve yoketmenin bir araya gelmesini, bir birlik ve bütünlük oluşturmasını anlatır. Kollarını kavuşturmuş, her elinde bir anahtarla canlandırılan Tanrı Aion, elinde anahtarlar taşıyan Ermiş Petrus'un manevî babasıdır. Aion'un elindeki anahtarlar, geçmiş ve gelecek'in anahtarlarını simgeler.

Gizli dinsel ayinlerin yer aldığı eski kültlerin hepsinde ruhlara yol gösteren tanrıçalar bulunur ve tanrıçalardan bazısı elinde yeraltı ülkesinin kapısını açacak anahtarlar taşır; çünkü yeraltı ülkesinin kapılarını bekleyen tanrıçalardır bunlar, gereken kişilerden başkasının karanlık ülkeye inmemesine göz kulak olur, inebileccklerine izin verilenlerin ise önlerine düşer, gizli ayinlerin yapıldığı yere götürürler. Örneğin Hekate, sözü geçen tanrıçalardan biridir.

Bizim düşteki anahtar Toledo'nun anahtarı olduğundan, Toledo'nun ve genellikle kentin simgesel anlamı üzerinde durmamız gerekiyor. Eskiden İspanya'ya başkentlik yapmış Toledo'nun pek güçlü kalesi vardı, feodal bir kente örnek gösterilecek bir yerdi burası, bir sığıntı merkeziydi, kolay kolay ele geçirilemeyecek siperlere, tabyalara sahipti. Kent, kendi içinde bir bütündür; geçmiş yüzyıllardan kaynaklanan, gelecek yüzyıllarda da varlığını sürdürecek olan yokedilmez bir gücü elinde bulundurur. Dolayısıyla, insandaki bütünlüğü, insandaki o yokedilemez bütünlüğe ilişkin içsel (derunî) bilgiyi simgelemektedir.

Kentin, benlik ve ruhsal bütünlüğü simgelediği öteden beri bilinir heskesçe. Örneğin İsa'nın Oxyrhynchus özdeyişlerinde şu sözlere rastlarız: "Yüce bir dağın tepesinde kurulup etrafı surlarla çevrilen bir kent ne ele geçirilebilir, ne de gizlenebilir." İşte bunun içindir ki, kendi kendinizi tanımaya uğraşın; sonunda her şeye gücüyeten Tanrının evlatları olduğunuzu görecek, Tanrı'nın kentinde yaşadığınızı, bu kentin sizden başkası olmadığını anlayacaksınız. **Codex Brucianus**'ta Kıptice kaleme alınmış bir yazı vardır: bu yazıda Monogenes'in, kendisi de Anthropus, yani insan olan Tanrı'nın biricik oğlu olduğu düşüncesi dile getirilir. Dört kapılı bir kent diye nitelenir bu oğul. Dört kapılı kent insanın yokedilmez bütünlüğüdür, bilincin ve bilinenin yekpare varlığıdır.

Dolayısıyla, derinlikler, bilinçdışının bu en uç katmanları, bizim düşte aynı zamanda bireysel bütünlüğün, başka bir deyişle iyileşmenin anahtarını içermektedir. **Heiligmachen**[97] ya da **heilen**[98] sözcüklerinde (İng: Whole+holy, healing) "bütün" ya da "bütünlük" anlamı saklıdır. Derinlere iniş, şifaya götürür. Bütünsel varlığa, acı çeken insanlığın sürekli arayıp korkunç bir canavarın bekçiliğini yaptığı gizli hazineye götüren yoldur bu iniş. Hazine, başlangıçtaki bilinçsizliğin egemenliğini sürdürdüğü yerde gizlenmiştir; aynı zamanda iyileşmelerin ve esenliğe kavuşmaların gerçekleştiği yerdir burası; çünkü bütünlüğün mücevherini içerir. Kaos ejderhasının yaşadığı mağaradır bu yer,

sal bulgular karşısında nasıl bir tutum takındığımı belirtmeyi düşünmüştüm. Açıklamalarımı dinledinizse, bu tür sorunlar üzerinde bizzat bir düşünceye varabilir ve sorulara yanıtlar ararken, nereye kadar Freud'un, nereye kadar Adler'in, nereye kadar benim ya da bir başkasının izinden gideceğinizi kendiniz saptayabilirsiniz. Ama madem bilmek istiyorsunuz, Freud'la ilişkim konusunda kimi şeyler söyleyebilirim size. Mesleğe başladığımda salt Freud'un görüşlerine göre davrandım. Hatta bu konuda Freud'un en iyi öğrencisi sayılacak kadar ileri gittim. Freud'la pek güzel anlaşıyorduk. Ama günün birinde, kimi nesnelerin simgesel nitelik taşıdığı düşüncesi takıldı kafama. Oysa **Freud** böyle bir düşünceyi benimsemeye yanaşmıyor, yöntemini kuramla, kuramını yöntemle özdeşleştiriyordu. Gelgelelim, böyle bir şey olanaksızdır; yöntem bilimle bir tutulamaz. Bu durum karşısında **Yıllık**'ı yayınlayamayacağımı kendisine bildirip yazı kurulundan çekildim.

Ancak, Freud'un sözkonusu alanlardaki yararlıklarının tümüyle farkındayım ve bunları asla küçültmek gibi bir amacım yoktur. **Freud**'un görüşlerinin pek çok kişi tarafından benimsendiğini biliyorum ve öyle sanıyorum ki, sözkonusu kişiler tıpkı Freud'un tanımladığı gibi bir psikolojiye sahip bulunuyor. Freud'dan büsbütün ayrı görüşleri savunan **Adler**'in de yine büyük bir yandaş topluluğu var ve ben yine o kanıdayım ki, pek çok kişinin ruh yapısı Adler psikolojisine uymaktadır. Bana gelince, benim de, Freud'unki kadar kalabalık değilse bile, yine bir yandaş topluluğum var ve belki benim yandaşlarım da benim ruhbilim anlayışıma uyan kişilerdir. Ben, ruhbilime katkımı öznel bir çaba saymaktayım. Ruhsal olguları şöyle ya da böyle değerlendiriyorsam, bu kendi ruhbilim anlayışımın, kendi **önyargım**'ın bir sonucudur. Nesnelere öznel bir açıdan baktığımı saklamıyorum. Ama **Freud** ve **Adler**'den aynı şeyi yapıp savundukları düşüncelerin kendi öznel bakış açılarından kaynaklandığını açığa vurmalarını beklerim. Hepimizde de kişisel önyargıların bulunduğunu itiraf ettik mi, gerçekte nesnel bir ruh-

bilimin kurulmasına yardımcı oluruz. Nesneleri içgüdülerimin beni zorladığından bir başka türlü görmem, nevrozlu biri yapıp çıkar beni. İlkellerin diliyle, benim kendi yılanım bana karşı cephe alır. **Freud**'un söylediği kimi şeyleri, benim yılanım doğru sayıp benimseyememiştir. Dolayısıyla, ben de kendi yılanımın benim için çizdiği yolda yürümekteyim, çünkü bana iyi gelmektedir böylesi. Ama kendilerini Freud yöntemine uygun bir ruhçözümsel (psikanalitik) sağaltımdan geçirdiğim, bu arada Freud'un pek haklı olarak değindiği tüm ayrıntıları ele alıp üzerinde durduğum hasta vardır. Ancak, kendilerinde bir güç kompleksine rastladığım kimi hastalar karşısında da Adler'ci bir tutumla davranıyorum. Bir uyum yeteneğini elinde bulunduran ve hayatta başarı kazanan kişiler, daha çok Freud'un tanımına uygun bir ruh yapısı gösterir; çünkü bu gibileri, içlerinde uyanan istekleri gerçekleştirmenin yollarını ararlar. Oysa hayatta başarısız kişiler, içlerindeki istekler üzerinde düşünecek zamanı bulamaz. Böylelerinin dilediği tek şey vardır: amaca varmak. Bu bakımdan, ruh yapıları, Adlerce diye tanımlanan ruh yapısına uyar; çünkü sürekli ikinci sırada kalmış kimsenin benliğinde zamanla bir güç kompleksinin oluşacağı kesindir.

Bana gelince, hayatta yeterince başarı elde ettiğim ve hemen her bakımdan bir uyum yeteneğine sahip olduğum için, kendimde güç kompleksi diye bir kompleksin varlığını duymuyorum. İsterse bütün dünya benim görüşlerimi benimsemesin, hiç umurumda değildir. İsviçre'de kendimi çok rahat hissediyor, yaşamanın tadını çıkarmaya bakıyorum. Kitaplarım kimseyi sevindirmese de, bana kıvanç veriyor. Vaktimi kitaplığımda geçirmekten daha güzel bir şey bilmiyorum. Kitaplarda bir şeyler bulgulayıp ele geçirmekten daha şahane bir şey yok. İsteklerimi gerçekleştirmede pek güçlükle karşılaşmadığımdan, Freud'un tanımına uyan bir ruh yapısına sahip olduğunu söyle-yemem. Çocukluğumu taşrada geçti, nesneleri pek doğal bir gözle gördüm hep, **Freud**'un sözünü ettiği doğal ve doğal olmayan nesneler beni hiç ilgilendirmedi. Yasaksevi kompleksi üzerinde ko-

nuşmak, ölesiye sıkar beni. Beri yandan, kendimi nasıl nevrozlu duruma sokacağımı çok iyi bilirim: İçinde kendinin bulunmadığı bir şey söylemem ya da bir şeye inanmamı elverir buna. Görüp saptadığım bir şeyi söylersem ya da bir başkası benimle aynı düşünceyi paylaştığını açıklarsa, bu beni sevindirir; ama kimse düşüncemi paylaşmadı mı, aldırmam. Ne Adler'in, ne de Freud'un görüşlerine katılırım. Benim sevebileceğim bir görüş varsa, o da yalnız Jung'un görüşüdür; çünkü dün-yada tek kişi çıkıp görüşünü benimsemese de, ben yine nesnelcri gördüğüm gibi görürüm. Bu konuşmalarda dilediğim tek şey, önünüze ilginç kimi düşünceler çıkarabilmek ve nesnelere nasıl bir yaklaşım sağlamaya çalıştığımı sizlere açıklamaktır.

Bir zanaatkârı çalışırken izlemek, her vakit ilginç gelmiştir bana. Zanaatın çekici yanı zanaatkârın becerisinde saklı yatar. Ruhsal sağaltım (psikoterapi) da bir zanaattır. Bana gelen hastaları sağaltırken, kendime özgü, ortalığı pek velveleye vermeyen, hayli gösterişsiz bir yöntemle işe koyulurum. Hiçbir vakit yüzde yüz haklıyım demem. Ruhbilimsel konularda kimse yüzde yüz haklı sayılamaz. Ruhbilimde, ruhu gözlemleyip üzerinde yargılar vermede başvurulan **araç**'ın, yine **ruh**'un kendisi olduğunu asla unutmamak gerekir. Siz, hiç kendi kendini çekiçleyen bir çekiç duydunuz mu? Ruhbilimde gözlemleyici, gözlemlenen kişidir. Ruh yalnız nesne değil, aynı zamanda bizim bilim kolunun **öznesidir**. Ruhbilimde erişebileceğimiz en yüksek aşama, herkesin elindeki kartları masanın üzerine koyması ve: "Ben nesnelere şu ya da bu yoldan yaklaşım sağlamaya çalışıyorum, nesnelere şu ya da bu açıdan bakıyorum", diye itirafta bulunmasıdır. İşte o zaman, değişik görüşleri birbiriyle karşılaştırma olanağı doğacaktır.

Ben, her vakit kendi görüşlerime ilişkin yazılarımı **Freud**'un ve **Adler**'inkilerle karşılaştırma yoluna gittim. Okuyuculara üç ayrı görüş açısını anlatan toplu bir bakış sunmak amacıyla, öğrencilerim tarafından üç ayrı kitap yazıldı şimdiye kadar. Ama ne Freud, ne Adler benzeri bir davranışta bulunmadı. Bu bizim İs-

viçre'li nizacınızla ilgili olsa gerek. Bizler, özgürlükçü (liberal) kişileriz; nesneleri yan yana, bir arada görmeye çalışırız. Benim açımdan, hiç kuşkusuz Freud'un tanımladığı ruhsal yapıya uyan binlerce kişinin varlığını saptamak kadar güzel bir şey yok. İnsanlardan kimisi isteklerini gerçekleştirmek için koşuşup durur, kimi güç (iktidar) tutkusunu gidermeye çalışır, kimi de dünyayı nasılsa öyle görmek, nesnelere dokunmayıp onları rahat bırakmak eğilimini gösterir. Bizim değiştirmeyi dilediğimiz hiçbir şey yoktur. Dünya bu durumuyla uygun ve yerindedir. Birbirinden pek farklı ruhbilimler bulunmaktadır. Amerika'da bir üniversite var ki, her yıl ruhbilimsel yazıları içeren bir kitap yayınlamakta, 1935'in, 1936'nın v.b. ruhbilimi diye bunları piyasaya çıkarmaktadır. Ruhbilim alanında tam bir kargaşa sürdürüyor egemenliğini. Dolayısıyla, ruhbilimi kuramlarını aşırı ölçüde ciddiye almayınız. Ruhbilim dinsel bir inanç değil, bir bakış açısıdır; bu konuya insancıl bir tutumla yaklaşabilirsek, birbirimizi anlayabiliriz. Bazı kimselerin cinsel, bazılarının daha başka sorunları bulunduğunu biliyorum. Benim sorunlarımdan başlıcaları cinsel nitelikte değil. Öyle sanıyorum ki, nesnelere nasıl baktığımı konusunda sizlere aşağı yukarı bir bilgi verebildim. Benim sorunum, tarih geçmişinin büyük canavarıyla, yüzyılların o büyük yılanıyla, insan usu denen yükle, Hıristiyanlığın doğurduğu sorunla savaşmaktır. Hiçbir şey bilmesem, her şey benim için daha kolay ve basit olurdu. Gelgelelim, çok şey biliyorum; atalarımdan bana aktarılmış pek çok şey, kendi eğitimimin bana kazandırdığı pek çok şey bulunuyor. Öyle kimseler vardır ki, bu gibi sorunlar rahatsız etmez kendilerini, Hıristiyanlığın omuzlarınıza yüklediği tarihsel yükten ötürü tasaya kapılmazlar. Ama kimi insanlar da vardır, hal ile geçmiş ve gelecek arasındaki savaş üzerinde kafa yorarlar, alabildiğine insancıl bir sorun görürler bunu. Kimileri vardır, tarih yapar, kimileri de yaşadıkları kente yakın bir yerde başlarını sokacak bir kulübecik. Kendisinde bir güç (iktidar) kompleksi bulunuyordu demekle **Musolini** sorunu çözümlenmiş sayılmaz. Politikayla uğraşan bir

adamdır Musolini, bu da onun için bir ölüm kalım sorunudur. Dünya öylesine büyüktür ki, her şeyi açıklayacak bir tek kuram ileri sürülemez.

Freud için bilinçdışı, özellikle baskılanmış nesneleri içerisine alan bir kaptır. Oysa benim için bilinçdışı, kocaman tarihsel bir depodur. Elbet, ben de bir çocukluk dönemi yaşamadım değil; ama bu dönem, çocukluğumdan bu yana yaşadığım ve beni çocukluğumdan daha çok ilgilendirmiş devcileyin zaman dilimleriyle karşılaştırıldı mı, kısa bir süredir. Benim gibi düşünen çok insan vardır, bu bakımdan doğrusu iyimserim. Hani benim gibi kimsenin bulunmadığını düşündüğüm bir dönemi yaşamış, benim gibi düşünmenin paranoyalılardaki bir büyüklük sanrısı (hezeyanı) olduğundan korkmuştum. Derken pek çok kimsenin benim görüşümü paylaştığını anladım; belki benim yeryüzünde sayıları az insanlardan birini canlandırdığımı, bu insanlardaki ruhsal temel özelliklerin benim tanımlamalarımla az ya da çok başarılı biçimde dile getirildiğini düşünmek bana bir doyum sağladı. Sözkonusu kişiler ruhsal bir çözümlemeden geçirildi mi, Freud'un ya da Adler'in görüşlerini değil, benim görüşlerimi paylaştıkları saptanacaktır. Hani saf biri olduğum yolunda eleştiriler yöneltilmiştir tarafıma. Diyelim bir hasta üzerinde kesin bir yargıya varamadım; ona okuması için Freud'un ve Adler'in kitaplarını verip, ikisi arasında bir seçme yapmasını söyler, böylece doğru yolu bulacağımızı umarım. Bana öyle gelir ki, sanki hastayla yanlış bir yoldayız. Belli bir aşamaya ulaşmış, felsefeye eğilimli, hayatta az çok başarılı olan ve aşın nevrozlu sayılamayacak kişiler genellikle benim görüşü benimser. Ancak, sizlere sunduğum bu açıklamalardan, elimdeki kartları her vakit masa üzerine koyduğumu ve size söylediklerimin hepsini hastalarıma anlattığımı gibi bir sonuç çıkarırsanız, yanılgıya düşersiniz. Bir kez zamanın kıtlığından ötürü, hastalarımla yorumla ilişkin bütün bu ayrıntılar üzerinde söyleşilere koyulmam olanaksız. Ama hastalarımdan bazıları da var ki, fazla bilgi edinmek bir zorunluluktur bunlar için; böyleleri, görüş ufukları-

nın genişlemesini sağlayacak bir yolu kendilerine gösterdiniz mi, size şükran duyarlar.

Bilindışı'nın belli bir bölümünü "Es" diye niteleyen Freud'la nasıl ortak bir zemin üzerinde bulunabilirim, bilmem. Neden böyle acayip bir isme başvurur Freud? Es bilinçdışını anlatır, bu da bizim bilmediğimiz, tanımadığımız bir şeydir. Es'e Es adını vermek niçin? Mizaçlardaki ayrılık, değişik görüşlere kaynaklık eder kuşkusuz. Örneğin ben, cinsellikle ilgili vakalara pek aşırı bir ilgi göstermenin üstesinden bir türlü gelememişimdir. Elbet, vardır bu gibi cinsel bozukluklar; nevrotik bir yaşamı sürdüren insanlar vardır; onları karşınıza alıp cinsel konularda uzun uzun söyleşilerde bulunmanız gerekir, ki artık yeter desin, bıkkınlık getirip bu sıkıcı nesneler üzerinde durmaktan vazgeçsinler. Kendi mizacımı düşününce, böylesi konularda elden geldiği kadar çabuk bir sonuca varacağımı umabilirim kuşkusuz. Nevrotik nesnelerdir hani; aklı başında normal kimse, hiçbir vakit uzun süre bu konuda çenesini yormaz. Cinsel nesnelere insanın saplanması doğaldır. Bu bakımdan pek çekingen davrandığı görülür ilkellerin; cinsel konulara bir sözcükle değinirler, o da "hişt!" anlamına gelen bir sözcüktür. Cinsel nesneleri tabu sayarlar; bizim için de durum başka türlü değildir, yeter ki doğallıktan ayrılmayalım. Ancak, tabulaştırılan nesne ve insan vücudundaki kimi yerler, akla gelmedik dışyansıtımları içinde toplayan bir kap rolünü oynayagelmiştir. Dolayısıyla, gerçek sorun, cinselliğin kendisinde saklı yatmaz. Kimi insanlar vardır, cinsel konularda durup dururken güçlük çıkarırlar kendilerine, oysa gerçek sorunlarının kaynağı bambaşka bir yerdedir. Günlerden bir gün, saplantı nevrozuna yakalanmış genç bir adam geldi bana. İçinde bulunduğu durumun Freud yöntemine göre eksiksiz çözümlemesini kapsayan yüz kırk sayfalık bir yazı getirdi; ruh sağaltımında göz önünde tutulan tüm kurallara uygun olarak hazırlanmış bir yazıydı. **Yıllık**'ta yayınlanabilirdi kuşkusuz. Adam bana dedi ki: "Acaba bu yazını okumak zahmetinde bulunur

da, bütün gerekleriyle psikanalizden geçirilmeme karşın, neden bir türlü iyileşemediğimi bana açıklar mısınız?" Ben kendisine şu yanıtı verdim: "Aklım almadı doğrusu söylediğinizi. Ruhsal çözümlemenin (psikanalizin) kurallarına göre iyileşmiş olmanız gerekirdi. Oysa siz iyileşmediğinizi söylüyorsunuz, size inanıyorum kuşkusuz." Genç adam yinelcdi sorusunu. "Peki ama, bendeki nevrozun yapısına ilişkin eksiksiz bir bilgi edindiğime göre, neden iyileşemedim?" Ben şöyle yanıtladım: "Yazınıza hiç diyecek yok. Herşey harikulâde anlatılmış. Ancak, belki pek sersemce görünecek bir soruya değinmiyor, doğup büyüdüğünüz yerden, soyunuz sopunuzdan hiç bahsetmiyorsunuz. Dediğinize göre, geçen kışı Rivyera'da, yazı da St. Moritz'de geçirmişsiniz. Size bir soru: Anne ve babanızın seçiminde pek titiz davranma olanağı bulabildiniz mi?" "Elbette hayır!" "Anladığım kadar, işiniz çok iyi ve epey de para kazanıyorsunuz?" "Hayır, para falan kazandığım yok."

"O zaman amcanızdan ya da dayınızdan büyük bir servete kondunuz?"

"Böyle bir şey de sözkonusu değil."

"Peki ama, parayı nerden buluyorsunuz?"

Bu sorumu şöyle yanıtladı hastam: "Bir dostumla anlaştık bu konuda. Paraya ihtiyacım oldukça kendisinden alıyorum."

"Ne harika adammış doğrusu", dedim.

"Erkek değil, bir bayan", diye yanıtladı hastam.

Bayan dostu kendisinden çok büyüktü hastamın, 36 yaşındaydı; ilkokulun birinde öğretmenlik yapıyor, karşılığında az bir maaş alıyor, hiç evlenmemiş kart bir kız yaşamını sürdürüyordu; yirmi sekiz yaşındaki delikanlı hastama gönlünü kaptırmıştı. Sevgilisinin kışı Rivyera'da, yazı St. Moritz'te geçirebilmesi için yememiş, içmemiş, para biriktirmişti.

"Bu durumda da kalkmış, neden hasta olduğunuzu soruyorsunuz?" dedim. Genç adam karşılık verdi: "Siz işi ahlâk yönünden alıyorsunuz; bilimsellikten yoksun bu konuşmanız."

"Ama cebinizdeki para, sömürüp durduğunuz kadının parası", dedim. "Hayır", diye yanıtladı hastam, "bunu uzun boylu konuşup anlaştık kendisiyle. Hem canım, parayı kimden aldığını bu-

rada tartışmanın ne gerçği var."
"Para sizin olmadığı için kendinize suçlamalar yöneltiyor, ama yine de aynı parayla yaşıyorsunuz: ahlâkla bağdaşacak bir davranış değil doğrusu. Saplantı nevrozunuzun nedeni de işte bu. Nevroz, telafi edici bir ürün, ahlâka aykırı davranışınıza yönelik bir ceza niteliği taşıyor."
Bilimsellikten alabildiğine uzak bir görüş kuşkusuz; ama hastam nevroza yakalanmayı haketmiştir; ilerde de tutumunu değiştirmez, bir domuz gibi davranırsa, ömrünün sonuna kadar nevrozdan yakasını kurtaramayacaktır.

Dr. T. A. ROS:

Acaba ruhsal çözümlemede (psikanaliz) açığa çıkmadı mı durum?

C. G. JUNG:

Dünyayı ben yarattım gibi bir hava içinde çekip gitti hastam. İçinden kuşkusuz şöyle geçiriyordu: "Şu Jung denilen herif ahlâk deyip duruyor, bilim adamına yaraşır yanı yok. Başka bir hekim onun gibi ucuz konuları araştırmaz, benimki gibi böyle ilginç bir vaka karşısında bayağı etkilenir, ona göre davranırdı."
Hastam, yaşamın tadını çıkarmak için, basit bir kadının biriktirdiği paraları alıp cebine atmakla ağır bir suç işlemektedir. Doğrusunu isterseniz, tutukevine yaraşır böyleleri. Zaten saplantı nevrozunun kendisi de ona tutukevini aratmıyordur.

Dr. P. W. L. CAMPS:

Ben yalnızca basit bir pratisyen hekimim, ruh sağaltımından (psikoterapi) anlamam, benim dışında bir şeydir. İlk konuşma-

nızı yaptığınız akşam, bu salonda bulunmaya hakkım yok gibi bir duygu uyanmıştı içimde; ama ikinci akşam kalkıp yine geldim. Üçüncü akşam, burada olmak bana kıvanç verdi. Bugün, yani dördüncü akşam ise, kendimi mitolojik bir hava esen bir labirentteymişim gibi görüyorum.

İzin verirseniz, dün akşamki konuşmanızla ilgili bir şey soracağım. Dün, mükemmelliğin hiç istenmeye değer bir şey sayılamayacağı, bütünlüğe ise (Vollständigkeit) varlığın sonu ve amacı diye bakılması gerektiği düşüncesiyle son verildi söyleşiye. Dün gece iyi uyuduğumu söyleyebilirim; ama yine de kendimi ahlâksal bir şok altında hissediyorum. Belki düşünsel bakımdan da pek yetenekli değilimdir; düşünsel bir şok geçirmişim gibi bir duygu var içimde. Profesör Jung, kendisinin bir gerekirci (determinist) ya da fatalist olduğunu açıkladı. Ruhçözümsel sağaltım (psikanaliz) için muayenehanesine gelen bir gencin, düş kırıklığına uğrayıp bir daha kendisine başvurmayarak helâk olup gitmesini pek yerinde buluyor. Hani ben öyle sanıyordum ki, siz ruhsal sağaltıcılar insanları hastalıklardan kurtarmaya çalışırsınız; yaşam bir ödev yükler omuzlarınıza ve bu ödev, ister mitolojik nitelik taşısın, ister insan doğasının incelenmesine yönelik bulunsun, yalnız kendi merakınızı gidermek diye tanımlanamaz. Sizler, insan doğasının temeline inmek ve elden geliyorsa bu doğaya daha bir çeki düzen vermek, onu daha sağlıklı biçime sokmakla yükümlüsünüz.

Büyük bir ilgiyle Profesör Jung'un o yalın İngilizce söyleyişlerini dinledim, tadına varmaya çalıştım bunların. Kullandığı yeni terimler biraz aklımı karıştırdı. Duyum, duygu, sezgi ve X ile gösterilecek bir başka yetimiz üzerindeki sözleri, benim gibi bu konudaki bilgi düzeyi ortanın üzerine çıkmayan bir kişi için hayli aydınlatıcı nitelik taşıyor. Ancak, kendisinden işitmediğimiz bir şey kaldı: Çocuklardaki bilinç, belki daha uygun bir deyimle bilinçdışı nasıl oluşuyor? Sanırım, çocuklar konusunda yeterince bilgi sunmadılar bize. Şimdi kendisine sormak istiyorum: Çocuklardaki bilinçdışı hangi koşullarda ve ne zaman bilince dönüşür?

Öğrenmek istediğim bir şey daha var: Acaba bütün bu şemalar, sınırlamalar, **ben**'ler, **o**'lar ve burada önümüze çıkarılan buna benzer tüm nesneler bizi biraz yanıltmadı mı? Acaba nesneler bir basamak dizisi gibi tasarlanıp, bu şemalar daha bir derli toplu duruma sokulamaz mıydı?

Profesör Jung yüzlerimizin, gözlerimizin ve kulaklarımızın kalıtsal nitelik taşıdığına dikkatimizi çekti. Hani yüzleri o denli değişik, ruh yapıları o denli değişik insan var ki! Bu kalıtsal özelliklere sayıya gelmeyecek bin bir çeşitlemenin gelip katıldığı, bu çeşitlemelerin bir ağ, âdeta bir kalbur oluşturduğu ve kalburun bireysel izlenimleri alıp erken çocukluğun bilinçsiz yıllarında bir elemeden geçirdiği, sonra da bunları bilince ilettiği gibi bir görüşü benimsemek daha yerinde olmaz mıydı? Bu gibi düşünceler, kendisi gibi belli başlı ruhbilimcilerden birinin, hatta kanımca ruhbilimcilerden en büyüğünün bu akşam zihninden geçmiş midir acaba?

C. G. JUNG:

Ahlâkla bağdaşmayacak gibi davrandığıma ilişkin bu ağır suçlamayı duyduktan sonra, dün akşam alaya kaçan sözlerimden dolayı bir açıklamada bulunmaya kendimi yükümlü görüyorum. Hani öyle pek de kötü bir insan değilimdir. Elbet, elimden geleni yaparım hastalarım için. Ancak, ruhsal tedavide çok önemli bir nokta var ki, o da hekimin ne pahasına olursa olsun hastanın iyileşmesi için çaba harcamayı bir ilke diye benimseyemeyeceğidir. Hasta karşısında olağanüstü bir dikkatle davranıp, kendi istem ve kanılarımızı ona zorla benimsetmekten kaçınmak zorundayız. Belli ölçüde özgür davranma olanağını her zaman kendilerine tanımanız gerekir. Doğanın ölmesine karar verdiği bir hastayı nasıl hekimler iyileştiremiyorsa, insanlar da yazgılarının elinden koparılıp alınamaz. Bir insanı, ilerdeki gelişimi için üstlenmesi gereken kötü bir durumdan kurtarmak doğru

mudur, değil midir gibi bir soru, bazen gerçekten insanın kafasında uyanmıyor değil. Kimileri vardır, korkunç denecek ölçüde serserice işlere kalkışmaktan alıkoyamazsınız kendilerini; çünkü bu, düpedüz onların yaradılışları gereğidir. Böylesi saçmalıklara yeltenmelerini engellemeniz hiçbir yarar sağlamaz. Biz, ruhsal alanda bir gelişimi amaçlıyorsak, bunu ancak kendimizi olduğumuz gibi kabullenmek ve bize emanet edilen yaşamı ciddiye alarak yaşamakla sağlayabiliriz. Günahlar işlememiz, yanılgılara düşmemiz, sakat adımlar atmamız zorunludur; çünkü gelişim sürecini kamçılayan değerine paha biçilmez uyaranlardır bunlar. Benden iç dünyasını değiştirebilecek bir söz işitip, işittiği sözü hiç umursamaksızın çekip giden kimsenin arkasından seslenerek, kendisini geri çevirmeye çalışmak hiç aklımın ucundan geçmez doğrusu! Böyle bir şeyin Hıristiyanlıkla bağdaşmadığını ileri sürebilirsiniz, vız gelir bana. Ben doğadan yanayım. Eski Çinlilerin Bilgelikler Kitabı'nda şöyle yazar: "Üstat bir ara dedi ki, insanların ardından koşmazmış, çünkü bir işe yaramazmış bu. Dinlemeleri gerekenler söyleneni anlar, anlamaları gerekmeyenler dinlemezmiş."

Hani öyle sanıyordum ki, buraya beni dinlemeye gelenler ruh hekimlerinden (psikoterapist) oluşuyor. Tıbbın öbür dallarıyla uğraşanların da salonda bulunduğunu bilseydim, söyleyeceklerimi daha nazik bir dille söylerdim. Ama sanırım, ruh hekimleri beni anlayacaklardır. FREUD, her ne pahasına olursa olsun bir hastayı iyileştirmenin yerinde bir davranış sayılamayacağını belirtir. Benim yüzüme karşı bu görüşünü pek çok kez yinelemiştir ve bunda da haklıdır.

Ruhbilimsel gerçekler iki yüzlüdür; ağzımdan çıkan her söz öylesine evrilip çevrilebilir, öyle bir biçime sokulabilir ki, en kötü sonuçlara, en korkunç yıkımlara ve kesinlikle saçma davranışlara yol açabilecek güce kavuşur. Bugüne kadar ileri sürdüğüm görüşlerden hiçbiri üzerinde diretmem. İsterseniz savlarımı buyurup benimseyebilirsiniz; ama böyle yapmazsanız, darılıp gücenmem size. Belki bu yüzden beni kınayabilirsiniz; ama ben,

her insanın içinde yaşamsal bir istemin (irade) etkin bulunduğuna ve bu istemin, kendisine uygun geleni seçerken o insana yardımcı olacağına güvenirim. Bir kimseyi tedaviden geçirirken, görüşlerimi ve kişiliğimle üzerine çullanmamak için elden gelen çabayı harcarım; çünkü sonradan o kimse tüm yaşamı boyu yalnız kalacak, kendine özgü kavgasını sürdürecektir. Dolayısıyla, sözkonusu kavga için elinde bulunan belki pek yetersiz araç ve gereçlerle, belki işin başında hiç de doğru saptayamadığı amaca güvenini yitirmemesi gerekir. Kalkıp kendisine: "Bak bu iyi değil, daha iyi yapmalısın!" dersem, cesaretini kırarım. Belki elinde pek iyi denemeyecek bir sapan vardır da, bu sapanla tarlasını sürmesi gerekmektedir; benim sapanımı daha iyidir belki, ama bu ne işine yarar. Benim sapan onda değil, bendedir; sonra bu sapanı ödünç de alamayacaktır benden. Yani elindeki belki pek kırık dökük araç ve gereçlerden yararlanıp, atalarından kalıtımla aldığı yeteneklere başvurarak işini görmeye bakacaktır. Elbet, yardımda bulunurum kendisine. Örneğin şöyle derim: "Düşüncenize diyecek yok, ama sanırım kimi yerlerini düzeltmek gerekecek." Baktım ki, söylediklerime kulak asmıyor, durmamı üzerinde; çünkü onu yolundan çevirmeyi düşünmem.

Dr. MAEION MACKENZIE:

Arkasından seslenip genç adamı geri çağırmayışınız, onun süklüm püklüm çekip gidişine ses çıkarmayışınız gibi örneğin?

C. G. JUNG:

Evet, öyle tıpkı. Bir kimseye: "Gitmezseniz iyi edersiniz", dedim mi gider ve bir daha da hiç geri gelmez. Kendisine: "Nasıl doğru buluyorsanız öyle yapın" demeliyim ki, bana güven duyabilsin.
Çocuk sorununa gelince, son on yıllar bu konuda o kadar çok

şey söylendi ki, böylesi toplantılarda bazen başımı kaşıyıp kendi kendime soruyorum: "Bütün bu salondakiler ebe mi, yoksa çocuk bakıcısı mı?" Dünya ilk planda anne babalarla, büyükanne ve büyükbabalardan oluşmuyor mu? Sorunlar erişkinlerde. Zavallı çocukları bir yana bırakırsak iyi ederiz. Çocuklardaki nevrozları yaratan, anne va babalar değil midir?

Bilincin gelişim sürecine ilişkin araştırmalar bir ilginçlik taşıyor kuşkusuz. Çocuklarda bilinçliliğin başlangıç tarihi kaypak nitelik taşır; çocuğun ne zaman bilinçlilik kazandığı, ne zaman bilinçlilikten uzak yaşadığı kesinlikle söylenemez. Ancak, bambaşka bir konudur bu; yaşam evrelerinin psikolojisi kapsamına girer. İlk çocukluk yıllarının bir psikolojisi vardır, bu psikoloji de anne ve babanın psikolojisinden oluşur kuşkusuz. İki, üç yaşından erinliğe dek süren dönemin ayrı, erinliğin ayrı, delikanlılığın ayrı bir ruh yapısı, 35 yaşlarındaki erişkinlerin ayrı, ömrün ikinci yarısında bulunanların ayrı, yaşlıların ayrı bir ruh yapısı vardır. Başlı başına bir bilimdir bu ve hepsini buradan sizlere sunamam kuşkusuz. Bir tek düşü bile açıklamak hayli güçtür. Bilim geniştir. Sizin benden istediğiniz, ışık kuramı üzerinde konuşan bir fizikçiden mekanik fiziğine ilişkin tüm sorunları açıklamasını beklemek gibi bir şey, yani düpedüz gerçekleşemeyecek bir şeydir. Psikoloji, çocuk bakımından hiç anlamayan anne adayı kızlara verilecek bir kurs değildir. Ciddi bir bilim olup, öğrenilmesi insanda bir yığın ön hazırlığın varlığına bakar. Diyeceğim, lütfen gereğinden çok şey beklemeyiniz benden. Görüyorsunuz, düş konusunu incelemek ve size kimi açıklamalarda bulunabilmek için elimden geleni yapıyorum; ancak, beklentilerinizin tümünü de cevap veremeyeceğim kuşkusuzdur.

Şimdi biraz da mükemmellik sorununa değinelim: Mükemmelliğe kavuşmak için çaba harcamak, yüce bir ülküdür. Ama yine de söylüyorum: "Hiçbir vakit ulaşılamayacak bir nesnenin ardında koşmaktansa, üstesinden gelinebilecek bir şeyi yapmak daha iyidir." Hiç kimsenin **mükemmel** olduğu söylenemez. Şu

özdeyişi anımsayınız lütfen: "Tek iyi varlık Tanrı'dır." Kimse mükemmelliğe kavuşamaz; bir hayalden başka şey değildir bu. Yapabileceğimiz bir şey varsa, kendi kendimizi gerçekleştirmek ve elden geldiğince eksiklerimizi gidermek için çaba harcamaktır; bu kadarı da sanırım yeterince yorucu bir iştir.

Dr. ERCIN B. STRAUSS:

Bazı arşetipik (ilkörneksel) simgeleri fizyolojik olaylarla eş tutmanızın nedenlerini yayınlamayı düşünmüyor musunuz?

C. G. JUNG:

Sorunuzu yöneltirken aklınızdan geçen vakayı bana Dr. Davie sunmuştu, ama sonra onu benden habersiz kendisi yayınladı. Bu konuda henüz pek bir kesinliğe ulaşamadığımdan, şimdilik daha çok şey söyleyemeyeceğim. Bedensel hastalıklarla ruhsal simgeler arasında başvurulacak bir ayırıcı tanı, karşımıza pek çetin sorunlar çıkarmaktadır. Şu anda bu konu üzerine daha çok eğilmek istemiyorum.

Dr. SRAUSS:

Ama siz, kendi tanınıza düş içeriklerini temel aldınız?

C. G. JUNG:

Evet, çünkü bedensel rahatsızlıklar ruhsal işlevleri etkiliyordu; ağır bir ruhsal çökkünlük (depresyon) ve sanırım sempatik sinir sisteminde küçümsenmeyecek bir bozukluk karşısında bulunuyordum.

Dr. H. CRICHTON - MILLER:

Yarın son seminer için bir araya geleceğiz. Beni ilgilendiren, ama henüz burada değinmediğimiz bir konu kaldı: Şu nazik aktarım sorunu. Profesör Jung, yarın bize, aktarımı ve aktarımın tedavisine ilişkin görüşlerini açıklarlar mı acaba? Hani bunu yaparken başka ekollerin görüşlerine değinmeleri ille de gerekli değil.

BEŞİNCİ KONFERANS

Başkan, Rr. J. R. REES:

Sayın Baylar ve Bayanlar! Başkanın giriş sözlerinin her konuşmada biraz daha kısaldığını anlamışsınızdır sanırım. Dün, Profesör Jung, belli bir konuyu bir bütünlük ve tutarlılık içinde irdelerken orta yerde ara verdi sözlerine. Öyle umuyorum ki, şimdi hepimizin dileği, dün kaldığı yerden konuşmasını sürdürmesidir.

C. G. JUNG:

Baylar ve Bayanlar! Sizin de anımsayacağınız gibi, bir düş kapsamına giren malzemeyi önünüze sermekle başlamıştım işe. Gerçi konuyu yarılamış bulunuyoruz; ama açıklanması gereken daha bir sürü şey var. Ancak, dünkü konuşmanın sonunda Dr. CRICHTON-MILLER, biraz da aktarım sorununa değinmemi

rica etmişti; bu da benim pratik açıdan önemli bulduğunu bir noktaya dikkatimi çekti. Dün size anlattığım gibi bir düşü titiz bir çözümlemeden geçirip bu yolda enikonu çaba harcamaya göreyim, meslektaşlarım çokluk ne diye bu kadar bilgi malzemesini bir araya topladığımı sorarlar. Şöyle bir düşünceyi geçirirler kafalarından: "Evet, düşü bir çözüme kavuşturmak için harcadığı çaba ve bu yoldaki iyi niyetinden kuşku duyulamaz. Gelgelelim, bütün bu koşutluklara (paralelliklere) başvurmasındaki pratik amaç nedir?" Bu tür kuşkuların beslenmesine karşı hiçbir diyeceğim yok. Ama tam ben bu soruna ilişkin önemli bir açıklamada bulunmaya hazırlanırken, Dr. CRICHTON-MILLER kalktı, her pratisyen hekimin yöneltebileceği bir soruyu bana yöneltti. Pratisyen hekimlerin işi pratik sorunlarladır, kuramsal sorunlar pek ilgilendirmez onları; bu yüzden, kuramsal açıklamaları dinlerken hep biraz sabırsızlanırlar. Yarı eğlendirici, yarı üzücü, hatta kimi vakit trajik aktarımı (transferens) sorunu pek kurcalar kafalarını. Hani biraz daha sabretseydiniz, konuştuklarımdan, aktarımı sorununu çözümlemede yararlanacağını anlardınız. Ama bir kez soru tarafıma yöneltildi; isterseniz şimdi, dileğinize uyarak, aktarımın ruhsal yapısından ve sağaltımından (tedavi) söz açayım, ne dersiniz? Karar sizin. R. CRICHTON-MILLER'in buradaki çoğunluk adına benden böyle bir ricada bulunduğunu varsayarsam, bilmem yanılır mıyım?

ÜYELER:

Hayır!

C. G. JUNG:

Öyle sanıyorum ki, haklısınız; çünkü aktarımdan söz açmamı, ele aldığım düşü çözümlerken güttüğümü amaca gerisin geri

dönmemi sağlayacak. Korkarım, bu konu konuşmakla bitirilecek gibi değil. Bilmem ama, belki sizi ilgilendiren günlük sorunlar ve günlük yaşamda karşılaştığınız güçlükler üzerinde söyleşmemizi sürdürsek, acaba daha iyi olmaz mı?

Aktarım sorunu kafamı pek kurcalamasaydı, simgeler üzerinde böylesine ısrarla durmak, koşutlukları bu denli titiz incelemek zorunda görmezdim kendimi. Dolayısıyla, dün size tanımlamaya çalıştığım çalışma yöntemine götürecek bir yol, aktarım üzerinde konuşmamla açığa vuracak kendini. Konuşmalarımın ne yazık ki, bir bütünlük taşımayacağını daha başta söylemiştim. Ne denli az ve öz dile getirmeye çalışırsam çalışayım, söyleyeceklerimi beş akşamlık bir konferansta size eksiksiz sunmam olanaksız.

Aktarım üzerinde konuşacaksak, ne üzerinde söyleşeceğimizi gerçekten bilmemiz için önce bu deyimi tanımlamamız gerekiyor. İlk kez Freud'un başvurduğu aktarım deyimi, biliyorsunuz zamanla nerdeyse yitirdi bilimselliğini, hatta halk dilinde yerleşti, kullanılmaya başlandı. Genellikle bu sözcükten anlaşılan şey, bir kimseye çaresizlik içinde aşırı bağlanım, bir kimseyle arada kurulan bir çeşit yapışkan ilişkidir. Aktarım'ın sözcük anlamı, bir nesneyi bir yerden alıp bir başka yere taşımaktır. Sözcük mecazî anlamda da kullanılmakta, bir neshenin olduğundan bir başka biçime sokulmasını dile getirmektedir. Bu yüzden, Alman dilinde çeviri (Übersetzung) sözcüğüyle eş anlamlıdır.

Ruhsal bir olay olarak aktarımı, genel nitelikte dışyansıtımın (projeksiyon) özel bir biçimidir. Her iki kavramı bir araya getirip, aktarıma dışyansıtımın özel bir durumu gözüyle bakılacağını bilmek önemlidir; hiç değilse ben, aktarımı böyle anlamaktayım. Herkes deyimi dilediği gibi kullanmakta özgürdür kuşkusuz. Dışyansıtım, her türden öznel içeriklerin belli nesneler üzerine aktarılmasını sağlayan genel ve ruhsal bir mekanizmadır. Örneğin: "Bu salonun rengi sarıdır" dersem, bu yalnız bizim kendi içimizdedir. Biliyorsunuz, öznel yaşantılarımızdan biridir renk. Bunun gibi, işittiğim ses tonu da yoktur, kafamın içindedir

ses tonu, benim dışa yansıttığım ruhsal bir fenomendir.
Özel anlamda aktarım, kimi istisnaları da içermekle beraber, bir insanla fizik nesneler arasında değil, iki insan arasında geçen bir olaydır. Daha genel bir mekanizma sayılacak dışyansıtım ise, gördüğümüz gibi, fizik nesneleri de kapsamına alır. Öznel içeriklerin nesne üzerine aktarılmasını ve nesnelere ilişkin özellikler gibi görünmesini sağlayan dışyansıtım mekanizması, asla istemsel (iradî) karakter taşımaz ve dışyansıtımın özel biçimi olan aktarımda da yine aynı durum sözkonusudur. Bilinçli ve amaçlı bir dışyansıtımı düşünülemez; çünkü o zaman öznel içeriklerini dışa yansıttığını bilir özne, dolayısıyla onları belli objelere maledemez, çünkü kendi benliğinin kapsamında yer aldıklarını bir kez kavramıştır. Dışyansıtımda insanın kendi dışındaki bir nesnede sanki kendisiyle yüz yüze geliyormuş izleniminc kapıldığı görüşü bir hayaldir; dışyansıtıma başvuran kişi, nesnede gözlemlediği şeyin özel bir kökenden kaynaklandığına değil, bunun kendi dışında nesnel varlığına inanır. Dolayısıyla, nesnel özellik taşır görünen durumların gerçekte öznel içerikler olduğu saptanır saptanmaz, dışyansıtımdan el çekilir. İnsan, sözkonusu içerikleri kendi psikolojisinin içerikleri bilip, bunları dışarda bir nesneye maletmekten vazgeçer.
Bazen kişi, dışyansıtımlarının düpedüz bilincindedir; ancak, tüm boyutlarıyla tanımayabilir bunları. Ve kişi tarafından tanınmayan dışyansıtımlar bilinçsiz kalır ve dıştaki bir nesnenin içeriklerimiş görünümünü korur. Ruhsal çözümlemenin (psikanaliz) pratiğinde sık karşılaşılan bir durumdur, bu. Örneğin şöyle denir hastaya: "Ha, durun bakalım burada biraz! Siz, babanızın imagosunu o adama ya da bana yansıtıyorsunuz" ve sanılır ki, böyle söylemek hasta için düpedüz doyurucu bir açıklamadır, dışyansıtımı silip atmaya haydi haydi yeterlidir. Yukarıdaki sözler belki hekim için doyurucudur ama, hasta için hayır. Çünkü dışyansıtımında bundan öte bir durum sözkonusuysa, hasta onu ilerde de sürdürecektir. Bunun önüne geçmek kendi istemine bağlı değildir; dışyansıtımlar düpedüz kendi kendilerini üre-

tir, otomatik yoldan ve kendiliklerinden gerçekleşip dururlar. Bir de bakarsınız karşınızdadırlar, nasıl doğduklarını bilemezsiniz, düpedüz çıkıverirler önünüze. Dışyansıtımda genellikle gözlemlenen bu kural, aktarım için de geçerliğini korur. Aktarım da, ansızın kendini açığa vuran bir nesnedir. Nerede karşılaşılırsa, **apriori**[101] vardır orada. Her zaman bilinçsiz nitelik gösterir, bilinç tarafından farkedilir farkedilmez silinip gider.

Daha önce söylediğim gibi, dar anlamda aktarım iki kişi arasında geçer; genellikle duygusal ve zorlayıcı nitelik taşır. Duyguların özne üzerinde her vakit baskın bir etkisi vardır, çünkü ben'in amaçlarını yıkıp geçen istem dışı olaylardır bunlar. Öte yandan, istemdışı olay, özneden nesneye yansıtılarak özneyle nesne arasında çözülmez bir bağ oluşur ve bu bağ özne üzerinde zorlayıcı bir etki yapar.

Duygular idelerden ya da düşüncelerden soyutlanamaz, çünkü kimi fizik olaylarla özdeşlik gösterir, bedenin derinliklerine kök salarlar. Bu yüzden, yansıtılan içeriklerdeki duygusal öğeler, özneyle nesne arasında her zaman bir bağlantı, bir çeşit dinamik ilişki sağlar ve bu ilişki aktarım adını alır. Hani sizin de çok iyi bileceğiniz gibi, böyle bir duygusal bağlantı ya da köprü ya da böylesi lastik bir bant olumlu ya da olumsuz karakter taşıyabilir.

Duygusal özlerin dışyansıtımı her zaman şaşılacak bir etkiyi içerir. Sempatik sinir sisteminin derinliklerinden kaynaklandığı için, duygular bulaşkan nitelik taşır. Zaten "sympathikus" sözcüğünde de böyle bir anlam saklıdır. Her duygusal olay, başkalarında da benzeri olayların doğmasına yol açar. Kendini bir coşkunluğa kaptırmış bir kalabalık ortasında kaldınız mı, coşkunluğun size de sıçradığını hissedersiniz. Tutalım bir ülkedesiniz de dilini anlamıyorsunuz buradakilerin; derken birisi çıkıp bir nükte yapıyor, güldürüyor herkesi. Bu durumda düpedüz budalaca davranıp siz de katılırsınız gülmeye; çünkü gülmeden yapamazsınız. Diyelim politik nedenlerden kaynaklanan bir coşkunun eline kendini teslim etmiş bir kalabalık ortasındasınız; is-

terseniz ötekilerin politik görüş ve düşüncelerini hiç paylaşmayınız, siz de otomatikman aynı coşkuya kapılıp gidersiniz. Duygu denilen şey, işte böyle telkinsel bir etkiyi içerir. Fransız ruhbilimcileri bu **contagion mentale**[102] konusuna eğilmiş, sorun üzerinde pek güzel kitaplar yazmışlardır; örneğin LE BON'un **Kitle Psikolojisi** bunlardan biridir. Hastadaki emosyonlar, ruhsal tedavi uygulanırken, hastanın duygusal içeriklerinden büsbütün bağımsız da olsa, yine hekim üzerinde etkisini gösterir. Hekimin bu etkiden kendisini kurtarabileceğini sanmak büyük bir yanılgıdır. Ne var ki, hastadan kaynaklanan duygusal etkilemenin varabilir bilincine. Bu gerçeği görmedi mi, sağaltım işleminin düpedüz dışında kalır ve konuşacağı sözlerin konuyla ilgisi bulunmaz. Hatta hekim hastanın duygularını alıp, bunları yansıtmakla yükümlüdür diyebiliriz. Hastayı bir divana yatırıp, onun gerisinde bir koltuğa kurulmaya benim yanaşmayışımın nedeni de işte budur. Hastalarımı karşıma oturturum hep, doğal bir insanın bir başkasıyla konuştuğu gibi onlarla konuşurum. Kendimi bütünüyle sergiler, hastamın söylediklerine çekinmeden tepki gösteririm.

İyi anımsıyorum, 58'inde Amerikalı bir hastam vardı ve kendisi de bir hekimdi. Zürih'e geldiğinde çok ilerlemiş bir ruhsal karmaşa içinde bulunuyordu. Hatta ruh durumu başlangıçta öyle bir curcuna gösteriyordu ki, yarı kaçık bir gözle bakmadan duramamıştım kendisine. Derken daha önce bir ruhsal çözümlemeden geçirildiğini anladım. Ruh karmaşası içinde yaptığı saçmalıkları anlattı bana; hani ruhsal çözümlemeyi (psikalaniz) üstlenen hekim, onu divana yatırıp kendisi geride bir yerde oturan, ağzından arada bilgece bir söz çıkan, ruhunda hiçbir duygu kıpırdanışına yer vermeyen efsanevî bir varlık değil de bir insan olsaydı, hastanın bu saçmalıkları asla yapmayacağı açıktı. Anna başvurduğu hekim kendisini sisler, bulutlar içinde bırakmış, büsbütün yolunu yitirmesine, birtakım sersemce eylemlere kalkışmasına yol açmıştı: Oysa bir insan gibi davransaydı, kadını bu sersemce eylemlerden kolaylıkla alıkoyabilirdi. Hastamdan

bunları işitir işitmez, kuşkusuz duygusal bir tepkiye kaptırdım kendimi, onu ruhsal çözümlemeden geçiren hekime verişti rdim ve bz. davranışlarda bulundum. Derken hastam sandalyesinden fırlayıp suçlayan bir tonla: "Ama heyecanlandınız siz", dedi. Ben de: "Elbette, heyecanlandım", diye yanıtladım. Kadın hastam: "Ama heyecanlanmamanız gerekirdi", dedi. Ben: "O nedenmiş?" diye sordum. "Heyecanlanmak pekâlâ hakkım." Kadın itirazda bulundu: "Ama siz bir ruh doktorusunuz." Ben de dedim ki: "Doğru, bir ruh doktoruyum ve heyecanlara kaptırıyorum kendimi. Yoksa beni bir idiyot ya da kataton[103] mu sandınız?" "Ama ruh doktorları heyecanlanmaz." Ben buna şöyle karşılık verdim: "Anlaşılıyor ki, sizin daha önce başvurduğunuz ruh doktoru heyecanlanmayan biriymiş, söylememe izin verirseniz bir budalaymış düpedüz." Ansızın hastamda her şey bir açıklığa kavuştu, aydınlandı, bundan böyle bayağı değişti davranışı. "Tanrı'ya şükürler olsun", dedi. "Durumumu görebiliyorum şimdi. Biliyorum ki, karşımda herkes gibi heyecanlanan biri var." Anlaşılan gösterdiğim duygusal tepki, hastama yönünü belirlemesinde yardım etmişti. Düşünsel değil, duygusal bir tipti ve böyle bir yön belirlemesine ihtiyaç duymaktaydı. Kadını ruh çözümlemesinden geçiren hekim ise, salt usuyla düşünüp varolan ve duygusal yaşamla hiçbir ilişkisi bulunmayan biriydi. Oysa kadın aşırı duygusaldı, sanguinik[104] yaradılıştaydı, kendini yitik ve öksüz hissetmemek için bir başka insanın duygusallığını ve duygusal davranışını gereksiniyordu. Duygusal tipteki bir hastayı tedavi ödeviyle karşı karşıya kalıp da, o kişiyle sürdürülecek düşünsel bir konuşma, duygusal tiplerden bir kalabalık karşısında tek düşünsel tip olarak konuşmaya benzer. İnsan düpedüz yitik hisseder kendini, sanki kuzey kutbunda bir yerde bulunduğu sanısına kapılır; çünkü kendisini anlayan yoktur, açıkladığı düşüncelere karşı kimse tepki göstermemektedir. Hani alabildiğine cana yakın kişilerdir karşısındakiler, ama söyledikleri onların üzerinde hiçbir etki uyandırmaz, bu da kişinin kendi kendisine pek aptal bir gözle bakması sonucunu doğurur.

İnsanlara her vakit ana işlevleri açısından yanıtlar vermeniz gerekiyor, yoksa kendileriyle bir bağlantı kuramazsınız. Bu yüzden, gösterecekleri tepkilerin benim tedavi yönteminde yeri olduğunu kanıtlayabilmek için, hastalarımı bu tepkileri yüzümden okuyabilecekleri, anlattıklarına kulak verdiğimi farkedebilecekleri gibi karşıma oturturum. Onların gerisinde bir yere kuruldum mu esneyebilir, uyuyabilir, kendi kafamdaki düşüncelerle oyalanabilir, dilediğimi yapabilirim; benim ne durumda bulunduğumdan hastalarının hiç haberi olmaz, dolayısıyla bensevisel (otoerotik) ve soyutlanmış bir durumda kalırlar, ki bu da sıradan bir insan için hiç de iyi değildir. Kendini Himalaya dağlarında bir keşiş yaşamına hazırlıyorsa, o zaman iş değişir kuşkusuz.

Bir hastanın duygularındaki bulaşkanlık ölçüsü, her vakit hafif bir düzeydedir; ama hastanın hekim üzerine yansıttığı içerikler, hekimin kendi bilinçsiz içerikleriyle özdeş durumu gösteriyorsa, bulaşkanlık ölçüsü yüksek bir düzeye çıkabilir. O zaman gerek hasta, gerek hekim bilinçdışının aynı karanlık çukuruna yuvarlanır ve bir partisipasyon durumuna sürüklenir. Bu da FREUD'un karşı aktarımı diye nitelediği olaydır.

Karşı aktarımı, karşılıklı dışyansıtımlardan oluşup, ortak bilinçdışı tarafından sürdürülür. Partisipasyon, daha önce söylenildiği gibi, ilkel bir ruh yapısının, yani özneyle nesne arasında bilinçli bir ayrıma yer vermeyen ruhsal bir düzlemin belirleyici özelliğidir. Karşılıklı bilinçsizlik durumu gerek hekim, gerek hasta için son derece bozguna uğratıcıdır; böyle bir durumda sağ sol bilinmekten çıkar ve ruhsal çözümleme işi tam bir fiyaskoyla sonuçlanır.

Hani ruhsal çözümleyiciler de hepten kusursuz kişiler değildir; kimi vakit şu ya da bu bakımdan bilinçsiz durumda bulunurlar. Dolayısıyla, daha uzun zaman önce, ruhsal çözümleyicilerin bir kez kendilerinin ruhsal çözümlemeden geçmesi, bir erkek ya da bir kadın günah çıkarıcıya başvurup günahlarını çıkartmaları gerektiği savını ileri sürmüştüm. Hatta papa bile, o şaşmazlığına karşın, zaman zaman günah çıkarmak, bunu da bir monsin-

yör ya da bir kardinala değil, basit bir rahibe başvurarak yaptırmakla yükümlüdür. Ruhsal çözümleyici kendi bilinçdışıyla bağlantı içinde değilse, hastanın, ruhsal çözümleyicinin bilinçdışından içeri kaymaması için bir güvence bulunmaz ortada. Hepiniz de kuşkusuz öyle hastalar bilirsiniz ki, ruhsal çözümleyicinin ruhundaki güçsüz bir noktayı, o yara alabilecek nazik yeri ele geçirmek konusunda şeytanî bir becerileri vardır. Bu noktayı bir yol ele geçirmeye görsünler, kendi bilinçdışılarının yansıtımlarını hemen oraya yöneltirler. Buna kadınların belirleyici bir özelliği diye bakılır hep. Ama erkekler de başka türlü davranıyor değildir; ruhsal çözümleyici, hasta tarafından kendisine yöneltilecek yansıtımların dosdoğru kendini savunamayacağı o hassas yere ulaşacağından hiç kuşku duymamalıdır. Ruhsal çözümleyicinin de bilinci dışında kalan ve tıpkı hastadaki gibi aynı dışyansıtımlara kaynaklık edecek yerdir burası. Bir kez hasta hekimdeki bu nazik yeri saptadı mı, bir partisipasyon durumu, daha yerinde bir söyleyişle karşılıklı bilinçsizliğin yol açtığı kişisel'bir enfeksiyon gelişip ortaya çıkar.

Aktarım konusunda çok değişik görüşler vardır kuşkusuz; bizler hâlâ FREUD'un aktarım görüşünün biraz etkisi altında bulunur, aktarımın daha çok cinsel nitelik taşıdığını benimseriz. Ama benim kendi deneyimlerime göre, gerçeğe uymamaktadır bu; aktarımda, salt cinsel içerikler ve çocukluk yaşantıları dışa yansıtılmamaktadır. Doğrusu ben her türlü içeriğin dışyansıtım konusu yapılabileceği, cinsel aktarıma ise aktarım çeşitlerinden yalnız biri gözüyle bakılabileceğini saptamış bulunuyorum. İnsanın bilinçdışında cinsel nitelik taşımayan pek çok içerik yaşar, hepsi de cinsel içerikler gibi güçlü bir duygu yüküyle donatılmıştır ve hepsinin de cinsellik gibi dışa yansıtılma olanağı vardır; bilinçdışındaki etkin duruma geçirilmiş tüm içerikler gibi, hepsinde de dışyansıtımlara konu olmak eğilimi yaşar. Hatta örnek (pattern) oluşturan bilinçsiz bir içerik ilkin dışyansıtımda açığa vurur kendini. Etkin duruma geçirilmiş arşetiplerle (ilkörnek) dışyansıtımda karşılaşılabilir; gerek insanlarda, gerek dışkoşullar

ve durumlarda, kısaca her şeyde bunlara rastlar, hayvanlar ve cansız nesnelerin de aktarımlara obje yapıldığını görürüz.
Uzun denemeyecek bir zaman önce olağanüstü zeki bir adamı tedaviden geçiriyordum; başvurduğu bir dışyansıtımı alıp açıkladım kendisine: Adam, bilinçdışında yaşayan kadın idealini gerçekteki bir kadına yansıtmıştı ve gördüğü düşler bu gerçekteki kadının, adamın bilinçdışındaki kadın idealine nasıl tümüyle uzak düştüğünü ortaya koyuyordu. Adam, açıklamalarımın doğruluğunu benimseyerek şöyle söyledi: "Iki yıl önce bunu bileydim, 40.000 frangı boşuna harcamazdım." -"Nasıl yani?"- "Nasıl mı? Biri bana eski bir Mısır heykeli gösterdi, benim de hemen o anda gönlüm kaydı heykele. Heykel bir Mısır kedisini canlandırıyordu ve eşsiz güzellikte bir şeydi." Hastam, hemen 40.000 frangı toslayıp heykeli almış, getirip evinin salonundaki şöminenin üzerine yerleştirmişti. Gelgelelim heykel, huzur falan bırakmamıştı hastamda. Bürosu evin alt katında bulunuyordu, hemen her saat başı işini bırakıp fırlıyor, yukarı çıkıp kediyi seyrediyor, seyre doyunca yine işinin başına dönüyordu. Ancak, bir süre sonra dayanamayarak kalkıyor, yeniden yukarı seğirtiyordu. Zamanla bu tedirginlik öylesine tatsız bir durum almıştı ki, kediyi yukardan getirip çalışma masasının üzerine, hemen gözünün önüne yerleştirmişti. Ama bakmış, bu kez de hiç çalışamıyor, heykelin etkisinden kurtulmak için, çaresiz onu tutup dolaba kapamıştı. Ancak, ayartıcı bir his onu boyuna dolabı açıp kediyi görmeye zorlamış, ayartıya kapılmayayım diye sürekli savaşıp durmuştu. Ben, kedi heykeliyle **kadınsallık** simgesini genel olarak dışa yansıttığını hastama açıklamış, hastamın da aklı buna yatmış, dolayısıyla heykeldeki tüm çekicilik ve çarpıcılık bir anda silinip gitmişti.
Bu anlattığım olayda fizik bir nesne dışyansıtım konusu yapılmakta ve dışyansıtım kediyi canlı bir yaratığa dönüştürmektedir. Nasıl ki bazı insanlar ruhsal çözümleyicilere koşup durmaktan bir türlü kendilerini alamazsa, benim hastam da sürekli olarak bu canlı yaratığı görmekten yakasını kurtaramamıştı.

Bildiğimiz gibi ruhsal çözümleyicilere çokluk suçlamalar yöneltilip yılan gibi gözleri bulunduğu, insanı manyetizma ya ipnotizma ettikleri, hastaları bir türlü salıvermek istemeyerek onları boyuna kendilerini aramak zorunda bıraktıkları söylenir. Ve gerçekten hastaların yakasını bir türlü bıraktırmayan çok ciddi nitelikli karşı aktarımlara ruhsal çözümleyicilerde rastlanır kuşkusuz. Ne var ki, bu tür suçlamalar, perseküsyon hazeyanlarına[105] kadar varabilen pek tatsız bir dışyansıtım biçiminin dışavurumudur. Aktarımdaki yoğunluk, aktarım içeriklerinin özne için taşıdığı öneme bağlıdır. Olağanüstü yoğunluktaki bir aktarımda, bir kez saptanıp bilinçli duruma getirilen aktarım içeriklerinin, hasta için, aktarımın kendisi kadar önem taşıyacağından kuşku duyulmamalıdır. Belli bir aktarımın yıkımıyla, aktarım ilişkisi ortadan kalkmaz, yoğunluğu ya da enerjisi bir başka yerde, örneğin bir başka ilişkide ya da önemli bir ruhsal durumda açığa vurur kendini. Yani aktarımdaki yoğunluk, tüm gerçekliğiyle hastanın kendisine ait olan yoğun bir duygudur. Aktarımın yıkılışından sonra, dışa yansıtılan duygu gerisin geri özneye döner ve hasta daha önce aktarım yoluyla düpedüz savurgan davranıp elden çıkardığı bir hazineye yeniden kavuşur.

Şimdi biraz da aktarımın nedenlerinden (etiyoloji) söz açalım. Aktarımı, bir uyarının sonucu değil de kendiliğinden oluşan bir tepki niteliği taşıyabilir düpedüz, "ilk bakışta sevmek" biçiminde kendini açığa vurabilir. Ancak, aktarıma sevisel bir dışavurum gözüyle bakılarak yanılgıya düşülmemelidir, çünkü sevgiyle hiçbir alıp vereceği yoktur. Aktarımda sevgi kötüye kullanılır yalnız. Aktarım sevgiymiş izlenimini uyandırabilir ve deneyimsiz ruhsal çözümleyiciler buna sevgi gözüyle bakmak yanılgısına düşerler. Öte yandan, hastalar da aynı hatayı işler ve kendilerini tedavi eden hekime gönüllerini kaptırdıklarını söyler. Gerçekte böyle bir durum asla sözkonusu değildir.

Bir gün bir bayan geldi bana, yaklaşık üç hafta önce evlerindeki bir toplantıda görmüştüm. O vakit kendisiyle hiç konuşmamış, pek iyi tanıdığını söyleyemeyeceğim kocasıyla birkaç laf et-

miştik. Sonradan bu bayan bir mektupla bana başvurup bir randevu istedi, ben de bir tarih bildirdim. Bildirilen tarihte çıkageldi, muayenehanemin kapısında: "İçeri girmeyeceğim", dedi. Ben de: "Zaten sizi içeri girmeye zorlayan yok", dedim. "Dilerseniz, yine geldiğiniz gibi gidebilirsiniz. İçeri girmek istemediğinize göre, burada bulunmanız benim için bir anlam taşımıyor"- "Ama buraya gelmek zorundaydım", dedi kadın. "Siz beni zorladınız gelmeye?" -"Ne bakımdan, anlayamadım?" diye yanıtladım. Beri yandan, bu kadın kaçırmış, diye söylendim kendi kendime. Ama hiç de kaçırmış falan değildi, yalnız bir aktarım ilişkisi onu çekip bana getirmişti. Evlerindeki toplantıdan sonra kadın bir dışyansıtıma başvurmuş ve dışyansıtım o denli bir duygusal yoğunluk taşımıştı ki, buna karşı duramamış, içindeki "lastik band" sihirsel bir yoldan kadını çekip bana sürüklemişti. Kadını ruhsal çözümlemeden geçirmiş, dışardan bir uyarılma olmaksızın gerçekleşen aktarımdaki içerikleri belirlemiştim.

Ama genellikle aktarım, ruhsal çözümleme de (psikanaliz) gelişip ortaya çıkar. Çokluk hekimle hasta arasında bir bağlantının kurulması ve bir duygusal uyumun sağlanmasındaki güçlük sonucu açığa vurur kendini. Fransız ruh hekimlerinin uyutma ve telkinden yararlanarak uyguladıkları tedavi süresince karşılaşıp, "le rapport" adını verdikleri bir olaydır bu. İyi bir rapport demek, hekimle hastanın birbiriyle iyi anlaşabilmesi, aralarında gerçek bir diyaloğun kurulması ve belli ölçüde karşılıklı bir güvenin doğmasıdır. Telkinle tedavide, uyutma ve telkinin, düpedüz hekimle hasta arasında böyle bir rapport'un gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı bulunduğu açıktır. Ruhçözümsel (psikanalitik) tedavide ise durum başkadır. Ruhsal çözümleyiciyle (psikanalist) hasta arasında bir rapport'un sağlanması, kişilik yapılarındaki ayrılıklardan ötürü güçlük doğuruyorsa, hastanın bilinçdışı bu bağlantı eksikliğini kompenzasyona başvurarak ortadan kaldırmaya çalışır. Hekimle arada ortak bir zeminin yokluğundan ve bir ilişki kurma imkânı bulunmadığından, hastada

ateşli bir duygu ya da cinsel bir düşlem (fantazi) hemen hareke-
te geçerek, aradaki boşluğu kapatmaya çalışır.
Bu da ister aşağılık kompleksinden, ister büyüklük sanrısından, ister daha başka nedenlerden ötürü genellikle başkalarından uzak kalmakta direten ruhsal yalnızlık içindeki insanlarda çokluk karşılaştığımız bir durumdur. Hekimle aralarında bir bağlantının sağlanamadığını görüp, büsbütün yıkılıp gidecekleri korkusuna kapılan böyle kişiler, kendilerini ruhsal çözümlemeden geçiren hekime duygusal bir bağlanımı gerçekleştirmek için çaba harcarlar. Başkaları gibi hekimin de belki kendilerini anlamayacağı yolunda umutsuz bir korku çullanır üzerlerine; dolayısıyla, ortadaki koşulları ya da hekimin davranışını ya da kendi diretişlerini bir çeşit cinsel atraksiyonla olumlu yönde etkileyip değiştirmeye uğraşırlar.
Bütün bu giderim (kompenzasyon) mekanizmasının ters bir doğrultuda işleyebileceğini, bunların ruhsal çözümleyicinin kendisinde de gözlemlenebileceğini düşünebiliriz. Diyelim ki bir ruh çözümleyicisi, kendisini öyle pek ilgilendirmeyen bir kadını ruhsal sağaltımdan geçirmektedir de, içinde ansızın kadınla ilgili cinsel bir düşlemin uyandığını sezdi. Hani bu tür düşlemlere kapılmalarını dilemem onların. Anıa bir kez de kapıldılar mı, durumun elden geldiğince bilincine varmaları gerekir; çünkü sözkonusu düşlemler, hastayla aralarında doğru dürüst bir insanî ilişkinin kurulamadığını, rapport'un bir yerde aksadığını gösteren önemli belirtilerdir. Hani ruh çözümleyicisinin bilinçdışı, kurulamadan kalmış doğal insanî ilişkinin yerine ona zorla bir düşlemi benimsetmekte ve bu yoldan hastayla arasındaki uzaklığı kapatmasını istemektedir. Sözkonusu düşlemler görsel nitelik taşıyabilir ya da bir duygu, örneğin cinsel bir duygu kılığında açığa vurabilir kendini. İstisnasız hepsi de ruhsal çözümleyicinin hasta karşısındaki davranışının yanlışlığını kanıtlar, ya hastayı çok önemsediğini ya da pek önemsemeyip kendisinden gereken dikkati esirgediğini ortaya kor. Hasta karşısındaki davranışta, bazen bir düş düzeltici etken rolünü oyna-

yabilir. Yani düşünde bir hastasını gören hekim her vakit uyanık bulunmalı, acaba düş hasta karşısındaki davranışının yanlışlığını mı kendisine anlatmak istiyor, bunu saptamaya çalışmalıdır. Hekimlerin bu bakımdan gösterecekleri dürüstlük, hastada alabildiğine bir şükran duygusu uyandırır; bu özelliği taşımayan savsaklayıcı davranışlar ise pek sert tepkilere yol açar.

Bir ara böyle bir durumu bütün açıklığıyla yaşadım. Aşağı yukarı yirmi, yirmi dört yaşındaki bir kızı ruhsal tedaviden geçiriyordum. Yaşadığı çocukluk hayatı pek ilginçti kızın. Avrupalı seçkin bir ailenin evladı olarak Cava'da dünyaya gözlerini açmış, yerli bir dadının bakım ve gözetiminde büyümüştü. Sömürgelerde doğan çocuklarda sık görüldüğü üzere, egzotik çevre, Cava gibi bir yerde barbarca denebilecek yabancı uygarlık kızın iliklerine işlemiş, tüm duygusal ve içgüdüsel yaşamı bu acayip atmosferin etkisi altında kalmıştı. Doğuda beyaz adamların, sonradan pek bir vicdan azabı duymaksızın yarattıkları bir atmosferdi bu. Yerlilerin içinde yaşadıkları ruhsal bir atmosfer, yoğun bir korku atmosferiydi; beyaz adamın acımasızlığı, kimsenin gözünün yaşına bakmayışı, kendini nasıl açığa vuracağı kestirilemeyen devcileyin güçlerinin oluşturduğu korku atmosferiydi. Öyle bir atmosfer ki, Doğu'da hayata gözlerini açmış çocukları bulaşıcı bir hastalık gibi yakalar, sürüngen bir hayvan gibi içlerine girip yerleşir onların, beyazların amansızlığını dile getiren bilinçdışı düşlerle onları doldurur, ruh durumlarını acayip bir karmaşa içine sürükler, cinselliklerinin çokluk düpedüz sapa yollar izlemesine yol açar. Bu gibi kimseler anlaşılmaz kâbuslarla kıvranır, paniğe kapılırlar sık sık, sevgiler, evlilikler ve benzeri durumlarda normal bir uyum sağlama yeteneğini gösteremezler.

Tedaviden geçirdiğim kızın durumu da böyleydi tıpkı. Kız bir daha düzelmeyecek gibi çığrından çıkmış, alabildiğine tehlikeli cinsel olaylara bulaşmış, kendisine çok kötü bir ün sağlamıştı. Bayağı davranış biçimlerini benimsemiş, göze çarpacak gibi boyanıp pudralanmaya, dikkati çekecek gibi takıp takıştırmaya

ve kanına, daha yerinde bir deyişle iliklerine işlemiş o ilkel kadını bu yoldan memnun ederek kendisiyle uzlaşmasını ve yaşam sürecinde kendisinden yardımını esirgememesini sağlamaya çalışmıştı. İçgüdülere yaslanmayan bir hayatı sürdüremediği, kuşkusuz sürdürmek de istemediği için, kendisini hayli aşağılardaki bir gelişim düzeyine çekip alan pek çok davranışa kalkışmadan yapamamıştı. Örneğin, kolaylıkla kötü bir beğeni edinmiş, içindeki ilkel bilinçdışına yaranmak, sırası gelip bir erkeğin ilgisini çekebilmek ve onun kendisinin yanıbaşında yer almasını sağlamak için üzerine korkunç renkte giysiler geçirmeye başlamıştı. Ama seçtiği erkekler de enikonu düşük düzeydeki insanlardan ileri geçememişti kuşkusuz. Bu yüzden, alabildiğine ürkütücü bir yığın olay yaşamış, ismi Babil'in büyük fahişesi'ne çıkmıştı. Bütün bunlar, normal olarak dürüstlüğüne söz kondurulamayacak bir kız için hayli mutsuzluk vericiydi. Bana başvurduğunda, gerçekten komik bir durumdaydı kız. Muayenehanemde bir saat daha kalması, öbür bayan hastaların açısından pek arzu edilecek şey değildi. Kendisine şöyle söyledim: "Bakın! Bu durumda benim buraya gelmeniz gerçekten olanaksız. Sonra sizi gören, der ki.." Pek kaba ve sert sözler çıkmıştı ağzımdan; kız söylediklerime pek üzülmüş, ama ister istemez bunları sineye çekmişti.

Derken şöyle bir düş gördüm: Yolda gidiyordum; yüksek bir dağın eteğindeydi yol; yukarıda bir şato, şatoda da yüksek bir kule vardı ve adı Donjon'du. Bu yüksek kulenin tepesinde bir oda bulunuyordu; direklerden oluşan, dört bir yanı açık güzel bir salondu burası; şahane bir de tahtaboşu içeriyor ve tahtaboşta zarif bir kadın oturuyordu. Bir ara başımı kaldırıp baktım; kadını görebilmek için başımı o kadar kaldırdım ki, boynumda bir ağrı duydum. Sonradan da sürüp gitti ağrı. Bir de ne göreyim, tahtaboşta oturan kadın benim kız hastam değil mi! Bunun üzerine uyandım ve şöyle düşündüm: "Hay Allah! Ne diye bilinçdışım, kızı o kadar yükseğe çıkartıp oturtur?" Bunu zihnimden geçirir geçirmez, şu düşünce uyandı kafamda: "Öyle ya, kıza yu-

kardan baktım, ondan." Anlayacağınız, kıza gerçekten kötü davranmıştım. Düş, davranışımın yanlışlığını ortaya koyuyor, iyi bir hekim sayılamayacağımı görüntülüyordu. Dolayısıyla, ertesi gün şöyle dedim kıza: "Sizi düşümde gördüm, sizi seçebilmek için başımı o kadar yukarı kaldırmam gerekti ki, boynum ağrıdı. Daha önce yaptığım bir hatayı düzeltme amacını güdüyordu düş. Bu hata da, size daha önce yukarıdan bakmış olmam." Bu sözlerimin mucizeler yarattığını söyleyebilirim hani. Bundan böyle aktarım konusunda bir güçlük çıkmadı, çünkü hastama artık içtenlikle davranabiliyordum, gereken düzeyde karşısına çıkma olanağını elde etmiştim.

Hekimin hasta karşısındaki davranışını eleştiren böyle bir dizi düş daha anlatabilirim sizlere. Hasta karşısına onunkinden ne aşağı, ne yukarıda bulunan, onunkine eş bir düzeyde çıkıldı mı, kendisine doğru dürüst davranılıp durum gerektiği gibi değerlendirildi mi, aktarım pek güçlük doğurmaz hekim için. Gerçi bütünüyle aktarımdan kurtulunamaz, ama hekimle hasta arasında bir türlü sağlanamamış gerçek diyalogları (rapport) telafi amacı gütmekten başka işe yaramayan o kötü aktarımı biçimleriyle de yüz yüze gelme tehlikesi ortadan kalkar. Düpedüz bensevisel (otoerotik) karakter gösteren, yani bir bensevinin soyutlanmışlığına kapanıp, üzerlerine kalın bir zırh geçiren ya da çevrelerine kalın surlar ören ve surlar önünde hendekler açan hastalarda aktarım yoluyla başvurulan giderimlerin (kompenzasyon) bir başka nedeni daha vardır. Böylesi hastalar başka insanlarla ilişki içinde yaşamaya kahredici bir gereksinim duyar, içlerine çekildikleri kale dışından gelecek bir insanı kuşkusuz hep özler durur, ama özlemlerini gerçekleştirmek için hiçbir eyleme başvurmazlar. Bunun için parmaklarını bile oynatmaz, dışardan hiçkimsenin yanlarına sokulmasına izin vermezler. Sözkonusu tutum da korkunç bir aktarıma yol açar. Böylesi aktarımlara hiç dokunmamak gerekir, çünkü hastalar buna kalkışacak kimselere şiddetle karşı kor. Aktarımlarına her nasılsa el sürmeye kalktınız mı, bunu bir çeşit saldırı görür, bu da onları

eskisinden de büyük bir güçle kendilerini savunmaya iter. Dolayısıyla, en iyisi, böylelerini kendi yağlarıyla kavrulmaya bırakmaktır; ta ki artık dayanamaz duruma düşsün ve kendi gönülleriyle kalelerinden çıkıp gelsinler. Kendilerine yeterince anlayış v.b. göstermediğinizden bağırarak yakınacaklardır kuşkusuz. Bu durumda yapılacak şey, sabrınızı yitirmemek ve şöyle söylemektir: "Eh ne yapalım, siz kendi dünyanıza kapanmışsınız, dışarı çıkmak için bir şey yaptığınız yok. Siz bir şey yapmadığınız süre, benim de sizin için bir şey yapmak elimden gelmez kuşkusuz!"

Böyle bir durumda aktarım nerdeyse alevlenme noktasına kadar çıkabilir. Çünkü ancak güçlü bir yangın, bulunduğu kaleden dışarı atmak zorunda bırakabilir insanı. Böyle bir aktarımın büyük bir patlamayla kendini açığa vuracağı kuşkusuzdur. Böyle bir patlama karşısında hekimin serinkanlılığını yitirmemesi gerekir; hastanın söyleyeceklerini o saat ciddiye alması, kendisine karşı büyük bir şükran duygusu uyandırır hastada. Şu an bir bayan meslektaşımı anımsadım; aklıma gelen olayı size anlatmamın sakıncası yok, çünkü kendisi yaşamıyor artık. Bu Amerikalı meslektaşım çok çapraşık koşullar altında bana geldi. Başlangıçta pek yükseklerde dolaştı. Biliyorsunuz, Amerika'da kadın üniversiteleri ya da kolejleri diye nitelenen tuhaf kurumlar vardır, biz kendi terminolojimizde buna animus yuvaları deriz; buralardan her yıl insana ürküntü veren pek çok kişi diploma alır. Bu bayan da işte böyle acayip biriydi. İşinden pek iyi anlıyordu, ama yine de tatsız bir aktarım ilişkisi içerisine sürüklenmişti. Bir ruh çözümleyicisiydi (psikalanist) ve evli bir adamı ruhsal tedaviden geçiriyordu, ancak adamı kendisine delicesine tutulmuştu. Elbet sevgi değil, bir aktarımdı bu. Adam, dışyansıtıma başvurarak, kadının kendisiyle evlenmeye dünden razı olduğunu, ama bunu açığa vurmadığını düşünüyor, dolayısıyla onu çiçeklere, çikolatalara ve zamanın sevilen daha başka armağanlarına boğuyordu. Hatta sonunda tabancayla tehdit etmeye başlamıştı kadını. Kadın da çaresiz muayenehanesini bırakıp yola

düşmüş ve bana gelmişti. Çok geçmeden, meslektaşımın, bir kadının duygularından düpedüz habersiz yaşadığını anlamıştım. Hekim olarak diyecek yoktu kendisine, ama bir erkeğin dünyasına ilişkin konularda hepten cahildi. Hatta bir erkek vücudunun anatomisi bakımından Tanrının kayrılmış kullarında görülen bir bilgisizlik içindeydi; çünkü okuduğu üniversitede anatomi dersleri yalnız kadınların kadavraları üzerinde verilmişti. Artık nasıl bir meslektaş karşısında bulunduğumu, varın siz tasarlayınız.

İşin kadının anlattığı gibi sonuçlanacağını daha başta anlamış, adamın ökseye yakalanmasının nedenini de hemen kestirmiştim. Meslektaşım, kadın olarak varlığının hiç mi hiç farkında değildi; kendisinde altın kanatlarla bir erkeğin başı bulunuyordu, bir kadın vücudundan ise asla söz açılamazdı. Bunu sezen hastası da pek tabii ilgili boşluğu doldurmak zorunda görmüş kendini, karşısında bir erkek bulunup bir gereksinim içinde kıvrandığını, kendisinin ise bir kadın olduğunu ve erkeğin gereksinimine yanıt vermesi gerektiğini meslektaşıma kanıtlamak istemişti. Adamın düştüğü tuzağı hazırlayan, meslektaşımın kadınsallıktan yoksunluğuydu. Adamı da kadın gibi bir bilinçsizlik içerisindeydi kuşkusuz, çünkü meslektaşımın kadın olarak varolmadığını hiç görmemişti. Yalnız bir başı ve altın kanatları bulunan bir kuştan kalır yeri yoktu meslektaşımın. Adamı için de bir erkektir denemezdi. Çokluk Amerikalılarda gözlemlediğiniz bir durumdur hani: Amerikalılar, kendileri üzerinde korkunç ölçüde bilinçsizlik içerisinde yaşarlar. Arada bir ansızın varlıklarının bilincine varır, o zaman da örneğin kendilerinden asla böyle şey beklenmeyecek terbiyeli küçük hanımefendilerin Çinli ya da Zenci erkeklerle başlarını alıp gitmesi gibi insanı şaşırtan eylemlere başvururlar. Bunun da nedeni, bizim belki biraz güç benimseyebileceğimiz o ilkel aşamanın Amerikalılar'da ruhun daha derinlerine kök salmış bir katman oluşturması, dolayısıyla kesin bir önem taşımasıdır. Afrikadaki "going black" ya da "going native" olayının tıpkısıyla burada da karşılaşmaktayız.

İşte böylece hekim meslektaşımla hastası fena bir aktarım ilişkisi içerisine sürüklenmişti; sözkonusu durum her ikisinin de aklını başından almış, sonunda kadın kurtuluşu kaçmakta bulmuştu. Meslektaşım üzerinde uygulayacağım tedavi kuşkusuz açık seçik ortadaydı: Kadınlığının bilincine varmasını sağlayacaktım. Ama bir kadın, duyguları tarafından kendisine iletilen gerçeği benimseyemediği süre kadınlığının bilincine varamaz. Dolayısıyla, meslektaşımın bilinçdışı benim üzerimde eşsiz bir aktarıma başvurmuştu; ancak, kadın sözkonusu aktarımı benimsemeye yanaşmamıştı, ben de onu böyle bir davranışa zorlamamıştım. Hani demin sözünü ettiğim katıksız soyutlanmaya bir örnekti meslektaşım. Başvurduğu aktarımı gözü önüne sermem, kendisini bir savunu durumuna itmekten başka işe yaramayacak, tedaviden güttüğüm amaca da asla ulaşılamayacaktı. Bu yüzden, aktarıma hiç dokunmayıp kendi haline bıraktım, kadının düşleri üzerinde serinkanlı çalışmaya koyuldum. Düşler, her zaman olduğu gibi, aktarımın ilerleyişi konusunda bana sürekli bilgi sunuyordu. Giderek doruğa yaklaştığımızı görüyordum. Kendi deneyimlerinizden bileceğiniz gibi, hoş denemeyecek pek duygusal bir patlama olacaktı bu, ilerde aşırı duygusallık taşan bir durumla yüz yüze gelmem kaçınılmazdı. Altı ay süren pek serinkanlı, zahmetli ve sistematik bir çalışmadan sonra, kendini daha çok tutamadı meslektaşım; birden, nerdeyse bağırarak, şöyle dedi: "Anlamıyor musunuz, seviyorum sizi!" Sonra yere yığıldı, diz üstü çöktü; ne yapacağını, ne edeceğini bilemez durumdaydı.

Böylesi durumlara katlanmaktan başka çıkar yol yoktur. Otuz dört yaş yaşayıp, ansızın insanca duygular besleyen bir yaratık olduğunun bilincine varmak gerçekten kolay değil. İri bir lokma gibi insanın boğazından kolay geçmeyi bilmez böyle bir şey ve çokluk sindirilme olanağı yoktur. Bir gün gelip bana "ilânı aşk" edeceğini kendisine altı ay öncesinden söyleseydim, böyle bir şeyi nasıl ağzıma aldığıma şaşar, donakalırdı. Daha önce sizlere

bahsettiğim bir bensevi soyutlanması içinde yaşıyordu çünkü; duygularının ateşi giderek· büyümüş, derken içinden yükselen alevler, kaçıp arkasına gizleneceği duvarları sarmış ve bütün bunlar tıpkı organik kökenli bir lav gibi kendini açığa vurmuştu. Bu olaydan sonra meslektaşımın durumunda bir düzelme başgöstermiş, hatta Amerika'daki hastasıyla arasındaki aktarım ilişkisi yoluna girmişti.

Bütün bu anlattıklarımı pek soğuk buluyorsunuzdur kuşkusuz. Gerçekte böyle bir durumla başa çıkabilmenin tek koşulu, bir üstünlük duygusuyla davranmamaktır. Kendini hastadan pek fazla ayırmamak için aktarım sürecini izlemeli, bilincin yelkenlerini suya indirerek ortadaki duruma özdeşleşmeden kaynaklanan bir yaklaşım sağlanmaya çalışmalıdır. Bu yapılmadı mı, hasta onurunu çiğnenmiş görecek, ilerde hekime karşı içinde en amansız öç alma duyguları besleyecektir. Dolayısıyla, hekimin belli bir duygu stokunu her vakit elinin altında bulundurması ve bu gibi durumlarda ilgili stoka başvurması çok uygun olur.

Gereken yerde gerekli girişimde bulunabilmek, elbet biraz deneyimi gerektirir, ve alışmaya bakar. Her zaman kolay üstesinden gelinemese de, bu hoş denemeyecek durumları yenebilmek, dolayısıyla hastanın tepkilerinin aşırı ölçüde kötüye gitmesini önlemek zorunlu bir davranıştır.

Size daha önce aktarımın bir başka nedeninden söz açmıştım: Bu da, hastayla hekimin karşılıklı bir bilinçsizlik içinde bulunmaları ve hastalığı birbirlerine bulaştıran etken rolünü oynamalarıdır. Size az önce anlattığım olay, buna bir örnektir. Karşılıklı bilinçsizlik sonucu, hastalığı hastayla ruhsal çözümleyicinin birbirine bulaştırmasına, ruhsal çözümleyicide de hastadaki gibi bir uyum bozukluğunun bulunması, bir başka söyleyişle ruhsal çözümleyicide bir nevrozun varolması durumunda karşılaşılır ancak. Ruhsal çözümleyici nevrozluysa, nevroz ister hafif, ister ağır olsun, benliğinin bir yerinde açık yara içeriyor demektir. Yani varlığının bir köşesinde denetim altında tutamadığı açık bir kapı bulunmaktadır ve hasta sözkonusu kapıdan girip hasta-

lığı ruhsal çözümleyiciye de bulaştırabilir. Bu yüzden, ruhsal çözümleyicinin kendi üzerinde elden geldiği kadar çok bilgiye sahip olması, ruhsal tedavide kesin önem taşıyan bir kuraldır.

Genç bir kızı anımsarım. Bana gelmeden iki ruhsal çözümleyiciye daha başvurmuş, benim tedavim altındayken de o iki ruhsal çözümleyicinin sağaltımında gördüğü düşü görmüştü. Yani her üç tedavinin başlamasından önce, şunlar kendisine malûm olmuştu düşünde: Sınıra kadar geliyor, sınırı geçmek istiyor, ama yanındaki eşyalar için bildirimde bulunacağı gümrük binasını bir türlü bulamıyordu. İlk düşte sınırı arayıp durmuş, hatta sınıra kadar bile varamamıştı. Gördüğü düş, kızda ruhsal çözümleyicisiyle gerektiği gibi bir ilişki kuramayacağı duygusunu uyandırmıştı; gelgelelim, kendisinde aşağılık kompleksi bulunduğundan, dolayısıyla özyargısına güvenemediğinden ruhsal çözümleyicisini değiştirmemiş, tedavi de kuşkusuz başarısız kalmıştı. İki ay gibi bir süre ilk ruhsal çözümleyicinin tedavisinden geçmiş, ama sonra ona uğramamıştı. Derken bir başka ruhsal çözümleyiciye başvurmuş, yine tedavi başlamadan bir düş görmüştü. Sınıra kadar geliyordu bu kez, zifiri karanlık bir geceydi; tek seçebildiği şey, kör kör yanan küçük bir lambaydı. Biri lambanın gümrük binasının ışığı olduğunu söylüyor, kız da binaya varmaya çalışıyordu. Bir tepeden aşağı iniyor, bir ovanın ortasından vurup geçiyordu. Ovanın iyice içerlerine dalıp karanlık bir ormanla karşılaşıyor, daha öteye ayak atmaktan korkuyordu. Ama yine de ilerliyor, o anda karanlıkta bir şeyin vücuduna yapıştığını hissediyor, yapışan şeyi üzerinden silkip atmaya çalışıyor, ama o çalıştıkça, belirsiz nesne daha bir sıkı vücuduna yapışıyordu. Ve ansızın bakıyordu ki, vücuduna yapışan şey kendi ruhsal çözümleyicisidir. Üç ay süren bir tedavi sürecinin sonunda, kızın düşte gördükleri gerçekleşmiş, ruhsal çözümleyici daha önce düşte belirtilen karşı aktarıma başvurmuştu.

Kız bir konferansta tanımış beni, benim tedavimden geçmeyi kafasına koymuştu. Bana geldiğinde, İsviçre sınırına kadar var-

dığını görmüştü düşünde. Gündüzdü; gümrük binasını bulabilmiş, sınırı geçip binaya girmişti. İsviçre gümrük memurlarından biri vardı içerde. Önde yürüyen bir kadına gümrük memuru geçiş izni vermiş, sıra kızın kendisine gelmişti. Topu topu küçük bir el çantası vardı kızın; hani öyle sanmıştı ki, gümrük memuru bu küçük el çantasıyla hiçbir şey denmeden sınırı geçmesine izin verecek. Ama öyle olmamış, memur gözlerini dikip sormuştu "Ne var çantada?". Kız da: "Bir şey yok", diye yanıtlayarak çantayı açmıştı. Gümrük memuru elini çantaya sokarak bir şey çıkarmış, çıkarılan şey büyüdükçe büyümüş, sonunda tam iki yatak kadar olmuştu. Kızın sorunu, evlenmeye karşı duyduğu direnişti, nişanlıydı henüz, ama belli birtakım nedenlerden ötürü evlenmek istemiyordu. Yataklar, evlendiği adamla içinde yatacağı yataklardı. Kızı tedaviden geçirip bu kompleksten kurtardım, baktım çok geçmeden evlendi.

Ruhsal tedavinin başında görülen düşler, çokluk pek yapıcı nitelik taşır. Bu yüzden, yeni bir hasta bana ilk kez başvurduğunda sorarım hep: "Buraya geleceğinizi çok önceden biliyor muydunuz? Daha önce bana bir yerde rastladınız mı? Bu yakında bir düş gördünüz mü? Diyelim dün gece?" Çünkü bu sorulara alacağım olumlu yanıtlar, hastanın bana karşı takınacağı tutum konusunda değeri ölçülemeyecek ipuçları sağlar. Hastanın bilinçdışıyla sıkı bir ilişkiyi kurabilir de bunu sürdürebilirsem, kimi güçlükleri yenip aşabilirim. Aktarım, her vakit engeller tedaviyi; asla ona bir yararı dokunmaz. Tedaviye aktarımdan yararlanılarak değil, onu yenilerek ulaşılır.

Aktarıma, özellikle aktarımın kötü biçimlerine yol açan bir başka neden, ruhsal çözümleyiciden gelecek kışkırtmadır (provakasyon). Üzülerek itiraf edeyim ki, ruhsal çözümleyicilerden kimisi bilinçli olarak bir aktarımın doğmasına çalışır; benim bir türlü anlayamadığım nedenlerden ötürü aktarımı ruhsal tedavinin yararlı, hatta zorunlu parçası sayar, bu yüzden hastada ille bir aktarım oluşsun isterler. Kuşkusuz, düpedüz yanlış bir kanıdır bu. Bazen, bir başka ruhsal çözümleyicinin tedavisinden geçmiş hastalar geldi bana; ama yaklaşık iki hafta sonra tüm

umutlarını yitirdiklerini gördüm. O zamana kadar herhangi bir pürüzle karşılaşılmamıştı; bu yüzden, ilerde de tedavinin başarılı bir akış izleyeceğine kesinlikle güveniyordum. Ancak bir an gelip hastalar artık dayanamayacaklarını açıklıyor ve bunu gözyaşları izliyordu. "Peki, niçin dayanamayacaksınız, söyler misiniz? Paranız mı elvermiyor? Yoksa başka bir neden mi var?" Hastalar ise şöyle yanıtlıyordu sorumu: "Hayır. Bir aktarım oluşmuyor da içimde." Ben de kendilerine şöyle söylüyordum: "Şükürler olsun ki, böyle bir aktarım oluşmuyor içinizde. Aktarım hastalıktır, aktarıma kapılmak normal değildir. Normal insanlarda hiçbir vakit aktarıma rastlanmaz." Bunun üzerine, sağaltım işlemi yeniden sessiz sedasız ve memnunluk verici biçimde ilerlemeye başlıyordu.

Dışyansıtımlar gibi aktarımlara da gerek duymayız tedavide. Ama bu, aktarım olayıyla karşılaşmaktan bizi kurtarmaz. İnsanlar her vakit dışyansıtımlara başvurur; kendi istedikleri dışyansıtımlar değildir bunlar. FREUD'un aktarıma ilişkin yazılarını okumuş ya da başvurdukları ruhsal çözümleyici aktarımsız iyileşemeyecekleri düşüncesini kafalarına sokmuştur bir kez. Oysa bu, düpedüz saçma bir düşüncedir. Aktarımın varlığı ya da yokluğuyla hiçbir alıp vereceği yoktur tedavinin. Dışyansıtımlar dikkate değer ruhsal bir durumdan kaynaklanır; nasıl bilinçli bir düzeye çıkarmakla dışyansıtımları ortadan kaldırabiliyorsak, doğacak bir aktarımın da aynı yoldan saf dışı edilebilmesi gerekir. Tedavide ne kadar az aktarımla karşılaşılırsa, o kadar iyidir. Gerekli bilgiler aktarımsız da alınabilir hastadan. Hastada aradığımız bilgileri gün ışığına çıkaran aktarımı değildir, elde edilmesi istenen bütün malzeme hastanın düşlerinde vardır. Düşler, istenilen her türlü bilgiyi sağlar bize. Doğması için çaba harcandı mı, büyük bir olasılıkla doğar aktarım, ama o zaman ruhsal çözümlemenin iyi bir sona ulaşacağı beklenemez. Çünkü bir hokkabaz gibi hasta önüne çıkaracağımız düzmece nesnelerin provokasyonuyla bir aktarımı sağlayabiliriz ancak. Bir aktarım ilişkisine kendini kaptırabilmesi için hastada birtakım beklentiler

uyandırmamız, tutmayacağımızı bile bile ona birtakım üstü kapalı sözverilerde bulunmamız gerekir. Sayısız kızla aynı zamanda bir sevi ilişkisi sürdürülemez, sürdürülemediği için de aldatmacalardan yardım umulur. Ruhsal çözümleyici, gereğinden çok güler yüzlü ve nazik olmamalıdır, yoksa kendisi kısılır kapana; öyle bir durum karşısında kalır ki, olanakları elvermez bu durumun üstesinden gelmeye ve sonunda önüne çıkarılacak hesabı ödemeye gücü yetmez; dolayısıyla, ilerde ödemek istemeyeceği bir borcun altına girmemelidir. Hastanın çıkarı bakımından böyle bir yol izlediğine inansa bile, ruhsal çözümleyici için çok yanlış bir yoldur aktarım, büyük bir yanılgı özelliğini asla yitirmez. En iyisi insanları rahat bırakmak, onlara dokunmamaktır. İşin önemli yanı, hastanın, kendisini ruhsal çözümlemeden geçiren hekimi sevip sevmemesi değildir. Dükkânlarına girip bir çift jartiyer aldınız mı, sizden sevecenlik bekleyen Alman değilizdir hiçbiriniz. Böyle bir tutum, aşırı duygusal nitelik taşır. Çünkü hastanın temel sorunu, kendi hayatını yaşamaktır, bu hayata karışmakla hastaya yardımı etmiş sayılmaz ruhsal çözümleyici. Böylece, size aktarıma yol açan nedenlerden birkaçını açıkladım. Pek genel bir söyleyişle, dışyansıtımın nedeni, bilinçdışının aktive edilmesidir; etkin duruma geçirilen bilinçdışı bir dışavurum olanağı arar kendine. Aktarımın yoğunluğu, dışa yansıtılmış içeriklerin önemiyle orantılıdır. Ateşli bir içerik, güçlü ve ateşli bir aktarımın doğmasını sağlar; böyle bir aktarım, hasta için önem taşıyan alabildiğine değerli bir nesneyi içerir. Ama bu nesne dışa yansıtıldığı süre, ruhsal çözümleyici, aktarımı sözkonusu değerli nesnenin somut dışavurumu görür. Bu sakıncalı duruma karşı koyamaz bazen, ama o değerli içeriği de hastaya geri vermeden bir başarıya ulaşamaz; hasta sözkonusu malzemeyi yeniden kendine maletmediği süre, ruhsal çözümleme bir sonuca varamaz. Dolayısıyla, hasta, bir kurtarıcı kompleksini dışa yansıtıp ruhsal çözümleyiciye özellikle güçlük çıkarır. Her mesleğin kendine özgü bir riski vardır; ruhsal çözümleme'nin riski de, arşetipik niteliktekiler başta olmak üze-

re aktarımsal dışyansıtımların bulaşıcı hastalığına yakalanma olasılığıdır. Hasta, ruhsal çözümleyiciye düşlerinin doruğu diye bakıp onu bildiğimiz bir hekim değil de manevî bir kahraman, bir çeşit kurtarıcı gibi görürse, hekim kuşkusuz şöyle geçirir içinden: "Ne saçma şey! Marazi bir durum! İsteri abartmasından başka şey değil!" Ama yine de gönlünü okşayabilir hastanın davranışı, hani bayağı da hoş bir şeydir. Hekim, bununla da kalmayarak, hastadaki aynı arşetip'i (ilkömek) kendi ruhuna aktarır. Bu da şu düşüncenin bir yılan gibi benliğinden içeri kaymasına yol açar: "Gerçekten kurtarıcı denen kimseler varsa, bunlardan biri de ben'im belki." Bir kez hekim bu düşüncenin öksesine yakalandı mı, gerçekten olağanüstü kişilerden biriyim kanısı uyanır içinde; bu inanç ilkin duraksayarak, derken açık seçik kendini açığa vurur. Sözkonusu düşüncenin albenisiyle büyülenir yavaş yavaş ve kendini yaşadığı ortamdan soyutlar. Aşırı ölçüde alıngan, çevresine karşı kuşkulu bir insana dönüşür, meslektaşlarınca çekilmez biri gözüyle bakılır. Pek yanaşmaz onlarla konuşup görüşmeye, çünkü ayağı yere basmaktan çıkmıştır. Hiç de hoşa gitmez bir kişi durumunu alır ya da kendini düpedüz çeker geriye, çevresinden kopar, gerçekten alabildiğine önemli biri olduğu kanısı yavaş yavaş iyice kökleşir içinde; manevî değeri büyük bir insandır, "belki Himalaya'larda yaşayan Mahatmas gibi biriyim" diye geçirir içinden, hatta belki o büyük kardeşlerden biri sayar kendini. Sonunda mesleğini başarıyla sürdürme yeteneğini kaybeder.

Elimizde bu söylediklerimi kanıtlayan alabildiğine talihsiz örnekler vardır. Mesleğimde çoklarını bilirim ki, böyle bir yol izlemiştir. Art arda gelen hastalar kurtarıcı komplekslerini, dinsel beklentilerini ve umutlarını dışyansıtımı yoluyla bu meslektaşlarına maletmiş, onları "gizli bilgiyle" donatmış, onlara kilisenin yitirdiği anahtarı belki ellerinde bulundurup, kendilerine kurtarıcı gerçeği açıklayabilecek kişiler diye bakmıştır. Hastalar, bu bakımdan pek ince ve gönül okşayıcı ayartılara başvurmuş, meslektaşlarını ise sözkonusu ayartılara kapılmaktan kendilerini

alamamıştır. Hastalarındaki arşetiplerle özdeşleşmiş, bir din çıkarıp ortaya koymuşlar, yeni din için de cemaat gerektiğinden tutup bir tarikat kurma yoluna sapmışlardır.

Aynı sorun, çeşitli okullardan gelen ruh hekimlerinin güzel güzel oturup birbirlerinin değişik görüşleri üzerinde söyleşiler ve tartışmalarda bulunmalarını hayli güçleştirmektedir. Ayrıca, küçük küçük gruplara ve her biri kendine özgü bir inançla değişik yollara ayrılmak, bizim meslekteki tipik eğilimin belirleyici özelliğidir. Bütün bu gruplar, gerçekte savundukları görüşün doğruluğundan kuşku duymakta, hep bir araya oturup aynı nesneleri yinelemekte, kendi görüş ve düşüncelerine güven getirene kadar bu yinelemeyi sürdürmektedir. Bağnazlık, her zaman baskılanıp bilinçaltına itilmiş bir kuşkunun dışavurumudur. Kilise tarihini inceledik mi, açıkça görürüz bunu. Ne vakit durumu sallantıya girmişse, kilise bağnaz bir havaya bürünmüş ya da kendi bünyesinde bağnaz tarikatlar doğmuş, böylelikle içten içe ayaklanan kuşkuların baskı altına alınmasına çalışılmıştır. Bir şeye gerçekten inanmış kimse tam bir rahatlık içinde bulunur, karşısındakilere hınç beslemeksizin kişisel görüş ve kanıları üzerinde söyleşi ve tartışmalara girebilir.

Kendilerine yöneltilen dışyansıtımların ruhsal bulaşıcı hastalığına yakalanmaları, dışyansıtımlarla zehirlenmeleri ruh hekimlerinin mesleklerinde saklı yatan tipik bir risktir. Böyle bir tehlikeyle karşılaşmamak için sürekli uyanık bulunmak zorundadır ruh hekimi. Ama dışyansıtımların zehiri yalnız ruhunu hasta yapmakla kalmayıp, sempatik sinir sisteminde de bozukluklara yol açabilir. Ben, ruh hekimlerindeki bu ruhsal hastalığa ilişkin hayli vakaya tanık oldum; kanımca, ruhsal çözümleyicinin kendinden uzak tutamadığı dışyansıtımların sürekli saldırısından kaynaklanan ve tıbbın şimdiye kadar bildiği hastalıklar içerisine yerleştirilemeyen pek çok vaka gördüm. Hastanın ruh durumu bulaşkan nitelik taşır, ruhsal çözümleyicinin sinir sisteminde adeta kendine özgü birtakım titreşimlere yol açar; dolayısıyla, sinir hekimleri gibi ruh hekimleri de kolaycacık acayip insanla-

ra dönüşürler. Kesinlikle aktarım sorununun kapsamına girdiğinden, bu gerçek asla gözden uzak tutulmamalıdır.
Şimdi de biraz aktarımın tedavisi üzerinde duralım. Bu alabildiğine çetin ve çapraşık bir konudur; korkarım şimdi değineceğim bazı noktalar, sizin de benim kadar iyi bildiğiniz şeylerdir; ancak ben, bunları sistematik açıdan ele alacağım.
Aktarımın da dışyansıtımlardan herhangi biri gibi çözümlenmesi ve tedavisi gerekiyor. Pratikte bunun anlamı şudur: Ruhsal çözümleyici, aktarımdaki kişisel ve kişisel olmayan içeriklerin **öznel** değerini saptayıp, hastanın bunların bilincine varmasını sağlayacaktır. Az önce söylediğim gibi, sözkonusu içerikler kişisellikten uzak bir nitelik de taşıyabilir, yani arşetipik (ilkörneksel) karakter gösterebilir. Kurtarıcı kompleksi için kişisel bir motiftir denemez kuşkusuz; dünyanın dört bir yanında karşılaştığımız bir beklenti, dünyanın dört bir yanında ve tarihin her döneminde karşımıza çıkan bir düşüncedir bu kompleks. Sihirsel (majik) kişiliğe ilişkin arşetipik bir tasarımdır.
Bir ruhsal çözümlemenin başındaki aktarımsal dışyansıtımlar, hastanın geride kalmış kişisel yaşantılarının yinelenmesidir kuşkusuz. Aktarımsal dışyansıtımların bu evresinde, hastanın eski ilişkilerini tek tek ele alıp üzerlerinde durmak gerekir. Örneğin, hasta daha önce çeşitli kaplıcalarda mı kalmıştır, bu gibi yerlerde çalışan hekimlerle arasında geçen olayları ruhsal çözümleyici üzerine yansıtacaktır. Dolayısıyla, ruhsal çözümleyicinin ilk yapacağı şey, bütün kaplıca ve şifa yurtlarında çalışıp ücretleri akla sığmayacak kadar kabarık olan ve rol yapma yeneteğiyle donatılmış bulunan meslektaşlarını bir bir ele alıp uygun işlemden geçirmektir, yoksa hasta kendisini de o kof meslektaşlarından biri sayar. Hastanın daha önce düşüp kalktığı ne kadar kişi varsa hepsi, hastanın hekimleri, avukatları, öğretmenleri, amca ve dayıları, yeğenleri, erkek kardeşleri ve babası tek tek ele alınıp, bunlarla olan ilişkiler çözümleme konusu yapılacaktır. Giderek hastanın çocukluk günlerine gelinip dayanıldı mı, iş bitti sanılır; ama bir de bakılır ki, baba gerisinde daha başkaları saklı

yatmaktadır. Örneğin, bir büyükbabanın dışa yansıtılması mümkündür ve hiç de rastlanmayacak bir şey değildir bu. Ben, büyükbabanın babasının değilse de bir büyükbabanın kendi üzerine yansıtılmak istenmesi gibi bir durumla karşılaşmışımdır. Bebeklik dönemine kadar ilerlendi de, adeta varoluşun öbür yakasıyla yüz yüze gelindi mi, bilincin tüm olanakları tüketilmiş demektir. Aktarımı, tüm çabalara karşın hâlâ yerinde duruyorsa, o zaman nedenini **kişisellikten uzak** içeriklerde aramak gerekir. Kişisellikten uzak dışyansıtımlar, örneğin kurtancı kompleksi ya da arkaik Tanrı tasarımı gibi içeriklerdeki kişisellikten uzak özelliklerden tanınır. Bu düşüncelerdeki arşetipik karakter, "majik", yani baskın bir etkinin kaynağını oluşturur. Mantıksal bilincimizle sözkonusu etkinin nasıl doğduğunu açıklayamayız. Örneğin Tanrı ruhtur, ruh ise bizler için bir madde ya da dinamik bir nesne değildir. Ne var ki, ilgili deyimlerin başlangıçtaki anlamları kurcalandı mı, kapsadıkları ilk yaşantıların içyüzü ele geçirilir, bunların bizdeki ilkel us ve ilkel ruh üzerindeki sayrısal (patolojik) etkilerinin anlaşılmayacak yanı kalmaz. Ruh, **spiritus** ya da **pneuma**, yani gerçekte hava, rüzgâr, nefes anlamına gelir; arşetipik karakterleri bakımından **spiritus** ya da **pneuma**, dinamik ve yarı maddesel etki kaynaklarıdır; tıpkı bir rüzgâr gibi devingen duruma sokabilirler kişiyi, bir soluk gibi içine üflenerek insanda bir şişip kabarmaya yol açabilirler.

Dışa yansıtılmış arşetipik figürler, hem olumlu, hem olumsuz bir karakter gösterebilir; büyücü, şeytan, cin v.b. gibi olumsuz nitelik taşıyabilir. En şaşılası düşlemleri (fantazya) bana yansıtan, benim şeytanla iş birliği yaptığıma ve kara büyüyle uğraştığıma inanan meslektaşlara rastlamışımdır. Ve daha önce şeytan diye bir yaratık bulunabileceği düşüncesini hiç kafalarından geçirmemiş kimselerin aktarımlarında da en inanılmayacak nesnelerle karşılaşılır. Anne ve babanın etkilerinden kaynaklanan figürlerin dışyansıtımlarını, normal usavurumun ve sağduyunun bilinen olanaklarından yararlanarak saf dışı bırakabilir, oysa kişisel nitelik taşımayan figürlerin baskısını yalnız us yardımıyla

yokedemeyiz. Zaten bunları yoketmek doğru değildir, çünkü insanlar için taşıdıkları önem alabildiğine büyüktür. Bunu sizlere açıklayabilmek için, yine insan usunun tarihçesine dönmem gerekiyor.

Arşetipik figürlerin dışyansıtıma konu yapılması yeni bir buluş değildir. Gerçekte sözkonusu figürlerin dışa yansıtılması zorunludur; yoksa bunlar bir taşkın oluşturup, bilincimizi sel altında bırakabilir. Sorun, şu ya da bu seremoninin dışyansıtımı için nasıl uygun bir hazne olarak belirlendiğidir. Kişisellikten uzak içeriklerin dışa yansıtımında insana yardım eden alabildiğine eski bir kurum bulunmaktadır. Hepinizin de çok iyi bildiğiniz bir kurumdur bu, belki hepiniz yaşadınız bu kurumdaki seremoniyi; ama ne yazık ki o zaman önemini kavrayamayacak kadar küçüktünüz. Bu seremoni dinsel gizlere (sırlara) ortak ediliştir, yani bizde vaftizdir karşılığı. Çocuğun başlangıçtaki biyolojik bağımlılığından kurtarılabilmesi için anne babasıyla arasındaki o büyüleyici ve eşsiz bağ gevşetilmek istendiği vakit, doğa, yani insandaki bilinçsiz doğa, sonsuz bilgeliğiyle bir çeşit gizlere ortak ediş eylemine başvurur. Pek ilkel budunlarda rastladığımız bir eylemdir bu; oğlan çocuklarının erkekliğin gizlerine ortak edilişi, budunun tinsel (manevî) ve toplumsal yaşamına kabulleri anlamını taşır. Bilincin gelişim sürecinde, gizlere ortak ediliş biçimi bir sürü değişiklik geçirmiş, sonunda biz Hıristiyanlardaki vaftiz eylemine dönüşmüştür. Vaftiz için iki kişi gereklidir: Vaftiz babası, vaftiz annesi. Biz İsviçre şivesinde Tanrı anlamına gelen "Gotti" ve "Gotte" ile karşılaşırız bunları. "Gotti" erkektir ve doğurucu anlamını içerir, "Gotte" ise dişidir. Tanrı (Gotto) sözcüğünün "iyi" (gut) ile hiç ilgisi yoktur, gerçekte doğurucu demektir. Vaftiz babası ve vaftiz annesi gibi manevî bir anne ve manevî bir baba önünde gerçekleştirilen vaftiz eylemi, iki kez doğmuşluk'a ilişkin dinsel gizi (mysteriumı) dile getirir. Bildiğiniz gibi Hindistan'daki yüksek kastların tüm üyelerinin "iki kez doğmak" gibi onurlandırıcı bir unvanları vardır. Firavun da iki kez doğmak gibi bir ayrıcalığa sahipti;

Mısır tapınaklarında ana cemaat yerinden ayrı bir de doğumevi vardı; burası gerekli dinsel seremoni için bir ya da iki odayı içerir, odalarda simgesel yoldan firavunun iki kez dünyaya gelişi canlandırıldı. Firavun normal bir anneyle babanın etinden ve kanından insan kılığında doğar, ama bir ikinci kez de Tanrı tarafından ana rahmine düşürülerek, Tanrıça tarafından karında taşınır ve dünyaya getirilir, yani insan ve Tanrının oğlu olarak gözlerini hayata açardı.

Hıristiyanlıktaki vaftiz töreni, çocuğun asıl anne ve babasından, anne baba imagolarının baskın etkisinden kopmasını simgeler. Bu amaçla, biyolojik anne ve babanın yerine manevî krallığın somut dışavurumu olan kilisenin aracılığıyla gerçekleştiğini gördüğümüz **intercessio divina**'yı anlatır. Evlenmelerde bile rol oynar Katolik kilisesi. Bir evlilikte hepsinden önemli olan, belli bir erkeğin belli bir kadınla birleştirilmesi ve karşı karşıya getirilmesidir; ne var ki, **intercessio sacerdotis**, eşlerin birbiriyle dolaysız ilişki kurmasını önler. Rahibin simgelediği kilise, zorunlu günah çıkarma işlemiyle erkek ve kadının arasında yer alır hep. Evlenme eylemine böylesine bir müdahale, kilisenin kendine özgü bir hilesinden kaynaklanıyor değildir; daha çok ondaki büyük bilgeliğin dışavurumudur. Öyle bir bilgelik ki, bizim yalnız erkek ve kadın olarak değil, **Christo**'da evli bulunduğumuz görüşünün egemen olduğu Hıristiyanlığın ilk zamanlarına kadar uzanır. Örneğin, bende bir vazo vardır; üzerinde Hıristiyanlığın ilk dönemindeki bir evlenme anlatılır; erkek ve kadın, bir balık içinde el ele tutuşmuştur; balık aralarındadır ve balık İsa'dır. Böylece çift, balık içinde birbirine bağlanmıştır. İsa ayırır ve bağlar onları; İsa aralarındadır ve insanı salt doğal güçlerden ayıran otoriteyi simgeler.

İlkeller, o bildiğimiz erginlik (buluğ) seremonisiyle doğa'dan ayrılış sürecini yaşarlar. Buluğ dönemi yaklaştığında, bütün evlerdeki oğlanlara ansızın bir çağrı yöneltilir. Geceleyin ruhların sesini, boğaların böğürmesini işitir hepsi. Böylesi zamanlarda anne ve baba evden dışarı ayak atamaz, ayak atanlar hemen öl-

dürülür. Evlerinden çağrılan oğlanlar, köyden alınarak ormanda bir yere kapatılır; burada birbirinden hayli değişik bir sürü acımasız ve hoyrat sınavdan geçirilir. Konuşmaktan alıkonulurlar bir süre, kendilerine öldükleri söylenir, ama derken yeniden doğdukları açıklanır. Eski kişiliklerinden sıyrılıp yeni bir kişilik kazandıklarına kanıt olarak yeni adlarla donatılır, anne ve babalarının çocukları sayılmaktan çıkarlar. Hatta bu erginlik seremonisi o denli ileriye vardırılır ki, annelerin eve dönen oğullarıyla konuşmalarına izin verilmez; çünkü oğulları kendi oğulları olmaktan çıkmıştır artık. Hatta **Hottentotten**'lerde oğlan annesiyle bir kezliğine yasaksevi ilişkisinde bulunmaya itilir, annesinin eskisi gibi annesi olmadığını, herhangi bir kadına dönüştüğünü kanıtlamak zorunda bırakılır.

İlkellerdeki sözkonusu seremoninin Hıristiyanlıktaki karşılığı sayılan vaftiz, anlamından çok şey yitirmiştir. Ama bu işlemin simgesel yönünü inceledik mi, bazı ipuçlarına dayanarak başlangıçta taşıdığı anlamın içyüzünü kavrayabiliriz. Vaftiz kurnası doğduğumuz evdir; gerçekte **piscina**'dır, küçük bir balık gibi insanın içinde yaşadığı bir havuzdur. Bu havuzda simgesel olarak ilkin boğulur, sonra yeniden yaşama kavuşturulur insan. Bildiğiniz gibi vaftiz kurnası, Hıristiyanlığın ilk döneminde bugünkünden çok daha genişti ve ilk hıristiyanlar bu kurnadaki su içerisine gerçekten boylu boyunca gömülürdü. Eski kiliselerin pek çoğunda vaftiz işleminin gerçekleştirildiği yer, manevî bir temel üzerine kurulmuş ayrı bir yapıydı. Katolik kilisesi tarafından Paskalya'dan bir önceki gün, vaftiz kurnasının kutsanması için Benedictio Fontis denen özel bir seremoni uygulanır. İçine bir şey katılmamış normal su şer güçlerinden arıtılır, yeniden diriltici ve temizleyip arıtıcı yaşam pınarının, o tanrısal kaynağın her türlü pislikten uzak sularına dönüştürülür. Bunun üzerine rahip, eliyle suyu haç biçiminde dörde ayırır, üç kez üfler üzerine, elindeki bengi (ebedî) ışığın simgesi olan paskalya mumunu kutsal bir dua mırıldanarak üç kez suya batırıp çıkarır, Kutsal Ruh'un gökten inip kurnanın içine girmesini sağlar. Kutsal Ruh

ve kilisenin sinesi olan vaftiz suyu arasındaki izdivacı sonunda insan, yeni bir çocukluğun o gerçek safiyetine açar gözlerini; kendisini kirleten günahlardan arıtılan doğası, Tanrı tasarımıyla birleşmiştir. Bundan böyle olağan güçlerin pisliğini üzerinde taşımaz; tinsel bir varlık olarak yeniden dünyaya gelmiştir.

İnsanı doğal durumundan çekip almayı amaçlayan daha başka kurumlar da vardır. Burada ayrıntılara giremeyeceğim; ancak ilkellerin ruh yapısı incelendi mi, önemli tüm yaşam olaylarının uzun boylu seremonilerle bağlantılı bulunduğu, sözkonusu seremonilerin insanı daha önceki varlık döneminden koparıp, ruhsal enerjisini bir sonraki döneme aktarmada kendisine yardım amacı güttüğü görülür. Bir kız mı evleniyor, anne ve baba imagosundan kopması ve baba imagosunu kocasının üzerine yansıtmaması istenir. Kızın babasından kopmasını sağlamak için, eskiden Babil'de özel bir seremoni uygulanırdı. Tapınak orospuluğu seremonisiydi bu; seremoni uyarınca namuslu ailelerin kızları, tapınağı ziyarete gelip belki sonradan bir daha o yöreye yolları düşmeyecek yabancı bir erkeğe kendilerini peşkeş çeker ve geceyi onunla geçirirdi. Ortaçağ'da bizim burada da benzeri bir seremoniye başvurulduğunu görmekteyiz; **jus primae noctis**, yani ilk gece hakkı denen bu töre uyarınca, evlenecek köle kızlar, zifaf gecelerini efendileri olan derebeyin koynunda geçirirdi. Tapınak orospuluğu seremonisi, evlenecek kızda, evlenmek istediği erkeğin imagosuyla çakışan etkin bir imagonun doğmasını sağlardı. Dolayısıyla, ilerde evlilik yaşamında birtakım düzensizlikler başgösterdi mi, - yani o zamanlar da bu tür düzensizliklerle karşılaşılmaktaydı -, kızda kendini açığa vuracak bir gerileme (regresyon) ta gidip baba imagosuna kadar uzanmıyor, tapınakta bir gece koynunda yattığı o yabancıya, bilinmedik ülkelerden gelmiş bu sevgiliye sınırlı kalıyordu. Yani kız gerileyerek çocuklukta soluğu almıyor, regresyon yolunu izlerken yaşına uygun bir başka insanla karşılaşıp duruyor, böylelikle infantil (çocuksal) bir gerilemeye karşı korunmuş oluyordu.

Bu seremoni, insan ruhunun pek güzel gözlemlenmesini sağlar. Kadınlarda, uzak ve bilinmez bir ülkede yaşayan bir sevgilinin, günün birinde denizleri aşıp gelecek ve kendileriyle bir kez buluştuktan sonra yine çekip gidecek bir erkeğin arşetipik imagosu yaşar hep. Hani WAGNER'in **Uçan Hollandalı** operasından ve IBSEN'in **Denizin Kadını** dramından bilirsiniz bu motifi. Her iki oyunun da başkişisi bir kadındır, uzaklardan denizleri aşarak gelecek tanımadığı sevgiliyi bekler ve o büyük aşk serüvenini yaşayacağı anı gözler. Wagner'in operasında, kadın önceden bir resme kaptırmıştır gönlünü, yabancı sevgiliyi daha gelmeden tanır. Denizin kadını ise eskiden bir kez görmüştür onu, boyuna deniz kıyısına inmeden yapamaz, orada sevgilisinin dönüşünü bekler. Demin sözünü ettiğimiz Babillilerin tapınak seremonisinde ise, evlenecek kızın, gerçek arşetipik imagolar niteliğini taşıyıp olağanüstü bir gücü ellerinde bulunduran anne ve baba imagolarından kopmasını sağlamak için, arşetipik sevgili imagosunu somut biçimde yaşadığı görülür. **Ben** ile **Bilinçdışı** arasındaki ilişkileri konu alan küçük bir kitapta, tedavi için bana başvuran bir kadının baba imagosunu nasıl dışa yansıttığını anlatmış ve baba aktarımının temelinde yatan arşetipik imagonun çözümlenmesiyle,. sorunun nasıl bir derinlik kazanıp açıklığa kavuşturulduğunu ortaya koymuştum.

Aktarım tedavisinin ilk evresinde, hasta, dünyayı hâlâ oyun çocukluğu, okul çocukluğu v.b. bakış açısından gördüğünü ve kişisel yaşantısında otorite rolünü oynamış bütün olumlu ve olumsuz kişileri dışa yansıttığını öğrenmekle kalmaz (çünkü işin yalnız nesnel yönüyle ilgilidir bu), erişkin bir kişi tutumunu benimseyebilmesinde kendisine güçlükler çıkarıyor görünen ilgili imagoların **öznel anlamını** da kavrar.

Sözkonusu imagoları hasta kendi psikolojisi içerisine alıp onlarla bütünleşmek zorundadır; bu imagoların ne bakımdan özbenin parçaları sayılacağını, örneğin aslında kendi öz değeri diye geliştirebileceği ve geliştirmesi gereken olumlu bir nesnenin nasıl kendi dışındaki bir **nesneye** maledildiğini anlamalıdır. Ve yine diyelim olumsuz birtakım özellikleri dışa yansıtır, dolayısıyla

kendi dışındaki bir nesneden nefret eder ve ona lanetler savurursa, bununla kendi düşük değerli yanını, adeta kendi gölgesini dışa yansıttığını, çünkü kendisine ilişkin olumlu bir tasarımdan daha çok hoşlanacağını görecek duruma gelmelidir. FREUD, bilindiği üzere, işin yalnız nesnel yönü üzerinde durur. Ama bir hastayı çocuksu bir sorumsuzluğun ya da kurbanı olduğu kör bir yazgıya pasif bir boyun eğişin elinde bırakarak, dışa yansıttığı nevrotik içeriklerin gerçekten çözümlenmesi sağlanamaz. Çünkü hastanın nevroza yakalanmasının nedeni, bir kişilik bütünlüğüne kavuşma gereksinimidir; bu da, iyi ve kötü yanları, gelişmiş ve düşük değerli işlevleriyle tüm varlığın olduğu gibi benimsenmesine, ayrıca bu karşıt yönlerin sorumluluğunu üstlenme gücünün ele geçirilebilmesine bağlıdır.

Tutalım ki, kişisel imagoların dışyansıtımları üzerinde gerektiği gibi çalışılıp, hepsi yeterince tedavi konusu yapıldı da, aktarım yine varlığını korudu, bir türlü silinip atılamadı. İşte bu noktada aktarım tedavisinin **ikinci evresine** geçilir. **Kişisel ve kişisellikten uzak içeriklerin birbirinden ayırt edildiği** evredir bu. Kişisel dışyansıtımlar, daha önce gördüğümüz gibi, çözümlenip yokedilir ve bu amaçla bilinçleştirme yöntemi uygulanır. Ama ruhun yapısal öğeleri arasında yer aldığından, kişisellikten uzak dışyansıtımların ortadan kaldırılmasına çalışılmaz.

Hani bunlar kişisel bir geçmişin kalıntıları değildir ki, üzerleri gelecekteki yaşantılarla örtülüp kapatılabilsin. Tersine, alabildiğine büyük bir önemi taşıyan ve belli bir amaca yönelik olup dengesel giderim (kompenzasyon) sağlayan işlevlerdir hepsi. İnsanın şaşırıp kalarak ne yapacağını bilemeyeceği durumlarda, değeri yadsınamayacak bir koruyucu mekanizma rolünü oynarlar. Ne vakit içten ya da dıştan kaynaklanan bir panik durumu başgösterse, arşetipler işe karışarak yardım elini uzatır, insanın, sanki öteden beri tanıdığı bir durum karşısında bulunuyormuş gibi bir tepki göstermesini sağlar. Arşetiplerin yardımıyla insan, kendisinden önce sözkonusu durumlarda başkaları nasıl tepki göstermişse, öyle tepki gösterir. Dolayısıyla, hayati önemi taşıyan bir mekanizmadır bu.

Kişisellikten uzak imagoların dışyansıtmalarını ruhsal çözümleyicinin kendi üzerinde çekip almasının zorunluğu açıktır; ama bu yoldan yalnız dışyansıtımın ortadan kalkması sağlanır; yansıtımın **içerikleri** ise istenildiği gibi yokedilmez ve yokedilmemesi gerekir. Bunun gibi, hastanın kendisi de, kişisel nitelikten yoksun içerikleri kendi psikolojisi içerisine alıp onlarla bütünleşemez. Zaten kişisel nitelik taşımadıkları için dışa yansıtılır bunlar. İnsan, sözkonusu içeriklerin kendi nesnel ruhu içerisinde yer almadığını sezer, kendi dışındaki bir yere aktarılmaları gerektiğini görür ve başkaca uygun bir obje ele geçirilemediğinden, dışardaki bir diğer kişiyi aktarıma konu yapar, kişisel denemeyecek içerikleri kapsamına alacak bir nesne görür onu. Dolayısıyla, kişisellikten uzak dışyansıtımlar üzerinde çalışılırken alabildiğine dikkatli ve sakıngın davranılmalıdır. Örneğin bir hastaya: "Bakın, görüyor musunuz, ruhunuzda yaşayan kurtarıcı imagosunu düpedüz bana yansıtıyorsunuz. Bir kurtarıcı beklemek ve bana böyle biri diye bakmak ne saçma şey!" gibi sözlerin söylenmesi büyük bir hatadır. Gerçekte hastadaki böyle bir beklentiyi ciddiye almak gerekir, çünkü hiç de saçma değildir bu beklenti. Dünyadaki bütün insanlar, yüreklerinde bir kurtarıcının geleceği umudunu beslerler; böyle bir umutla her yerde karşılaşabilirsiniz. Örneğin, İtalya'ya ya da Almanya'ya bir göz atınız. Gerçi bugün siz İngiltere'de, biz İsviçre'de bir kurtarıcıya gereksinim duymadan yaşayıp gitmekteyiz. Ama sanmayınız ki, durum bizim ülkede Avrupanın öbür ülkelerindekinden pek değişiktir. Bizlerde durum, İtalyanlar ya da Almanlardakinden ancak biraz farklıdır, o kadar; bu uluslar, belki bizden biraz daha az durup oturmuştur. Ne var ki, aynı olayların bizde de patlak vermesi pek de fazla şeye bakmamaktadır. Sözkonusu ülkelerde kurtarıcı kompleksi, kitle psikolojisiyle ilgili bir belirtidir. Ortak bilinçdışının arşetipik bir imagosudur; bizimki gibi böyle dirlik düzenliğini yitirmiş, sağını solunu bilemez duruma gelmiş bir çağda sözkonusu imagonun etkinlik kazanması kadar doğal şey yoktur. İnsanın içinde geçen her şeyi, bu tür kolektif olay-

larda sanki bir büyüteçle bakar gibi gözlemleyebiliriz; çünkü dengesel giderim (kompenzasyon) sağlayan ruhsal öğelerin etkinlik kazandığı panik anlarıdır bunlar. Karşımızda hiç de anormal diye nitelenecek bir durum yoktur. Belki olayın politik kılıkta kendini açığa vuruşu tuhaf görünür bize. Ne var ki, bilinçdışı ussal sayılamayacak bir etkendir; ussal bilincimiz kendisine şöyle yap, böyle yap gibi buyruklar yöneltemez. Yalnız başına bırakılırsa, pek yıkıcı bir rol oynayabilir bu bilinçdışı, örneğin kişiyi bir psikoza sürükleyebilir. Dolayısıyla, insanın ortak bilinçdışıyla ilişkisi belirlenerek birtakım normlar saptanmıştır; arşetipik imagoların kendilerini açığa vurduğu karakteristik bir biçim vardır.

Ortak bilinçdışı etkinliğini hiç durdurmayan bir işlevdir ve insanın bu işlevle bağlantıyı yitirmemesi gerekir; çünkü ruhsal ve ussal sağlığı, kişisellikten uzak imagoların çalışma ortaklığına bağlıdır. Bu yüzden, insanlar varoldukça dinler de varolagelmiştir.

Nedir dinler? Dinler, ruhsal tedavi sistemleridir. Peki bizler, biz ruh hekimleri ne yaparız? İnsan usu ya da insan ruhunda baş gösteren hastalıkları tedaviye çalışırız. Dinlerin de yaptığı bizimkinden farklı değildir. Dolayısıyla, Tanrı için bir tedavi edici diyebiliriz. Bir tedavi edici, bir hekimdir Tanrı; hastaları iyileştirir, ruhsal bozuklukları düzeltmeye çalışır. İşte bu da bizim ruhsal tedavi (psikoterapi) diye nitelediğimiz uğraştır. Dinleri psikoterapi sistemleri diye göstermem, bir söz oyunu sayılmasın. Hatta din için psikoterapi sistemlerinin en gelişmişidir dersek, pratikte büyük bir gerçeği dile getirmiş oluruz.. Pek geniş bir hasta çevrem vardır, hastalarımı arasında birden çok kıtaların insanları bulunur. Kendi yaşadığım yer ise, fırdolayı Katoliklerle sarılmıştır; öyleyken, son otuz yılda tedavi için bana gelenlerden yanılmıyorsam ancak altısı Katolikti ve kilise hizmetinde çalışıyordu. Hastalarımın büyük çoğunluğu Protestanlar ve Yahudilerdi. Bir ara hiç tanımadığım kişilere bir yazı yollayıp, kendilerine şu soruları yönelttim: "Ruhsal bir sorunla karşılaş-

sanız ne yapardınız? Hekime mi, rahibe mi, yoksa bir papaza mı giderdiniz?" Sayısı aklımda kalmadı ama, anımsadığıma göre Protestanlardan hemen yüzde yirmisi bir rahibe gidecekleri yanıtını vermişti. Yüzde sekseni rahibe gitmeye kesinlikle karşı çıkmış, bir hekime başvuracaklarını açıklamıştı. Bu görüşü paylaşanların başında rahip kişilerin akrabaları ve çocukları yer alıyordu. Kendilerine soru yönelttiklerim arasında bir de Çinli vardı, pek hoştu verdiği yanıt, şöyle diyordu: "Gençsem bir hekime, yaşlıysam bir bilge kişiye danışırım." Katoliklerden gelen yanıtların yüzde 58 ya da 60 kadarında ise hiç kuşkusuz rahibe gidileceği belirtiliyordu. Bu da gösteriyor ki, vaftiz ve vaftiz babasını içeren o katı sistemiyle kilise bir psikoterapi kurumudur. Şimdiye kadar öyle hastalarla karşılaştım ki, üzerlerinde uyguladığım ruhsal bir çözümlemeden sonra Katolik dinine geçtiler; içlerinden bazısı da şimdi Oxford Hareketi'nin üyesi bulunmaktadır. Allah mübarek etsin! Bana sorarsanız, eskiden bize aktarılagelmiş bu psikoterapi kurumlarından yararlanılması çok yerinde bir davranıştır. Gönül isterdi ki, ben de bir Ortaçağ insanı olaydım da, böyle bir inananlar topluluğu arasına karışaydım. Ama ne çare, bunun için insanın psikolojisinin biraz ortaçağsı nitelik taşıması gerekiyor; bense yeteri kadar Ortaçağ insanı değilim. Ama söylediklerimden görüyorsunuz ki, arşetipik imagoları ve bunların uygun bir biçimde dışa yansıtılmalarını ciddiye alıyor ve bunu da, ortak bilinçdışını insan ruhu için gerçekten önemsenmesi gereken etken saydığımdan yapıyorum. Yasaksevi eğilimleri ve daha başka çocukluklar gibi kişisel öğeler, salt üst yüzeyidir kolektif bilinçdışının; gerçek içerikleri ise, yaşadığımız çağın büyük ve ortak olaylarıdır. Tarih tek tek kişilerin ortak bilinçdışında hazırlanır. Arşetipler çok sayıda bireyde etkinlik kazandı da üst yüzeye çıktı mı, kendimizi örneğin bugünkü gibi bir tarihin ortasında buluruz. Belli bir anın gerektirdiği arşetipik imago bir dirilik kazanır ve herkesi katıp götürür önüne. Bugün yaşadığımız da işte böylesi bir durumdur. Ama ben önceden sezdim bu durumla yüz yüze geleceğimizi; daha

1918'de "sarışın canavarın" uykusunda kıpırdandığını, Almanya'da bir şeylerin patlak vereceğini yazdım. Ama ne demek istediğimi hiçbir ruhbilimci anlamadı; çünkü kişisel psikolojimizin ince bir zardan öte, ortak psikoloji okyanusu üzerindeki hafif bir kırışıklıktan öte bir şey sayılamayacağını düşünebilen kimse yoktu. Güçlü etken, yaşamımızı değiştirip dünya yüzeyinde değişikliklere yol açan ve tarih yapan etken ortak psikolojidir, bilincimizin yasalarından düpedüz değişik yasalara göre çalışır. Son sözü söyleyen büyük güçlerdir arşetipler, gerçek olayları kişisel usumuz ve pratik zekâmız değil, **onlar** yaratır. Büyük Dünya Savaşı'ndan önce bütün aydınlar şöyle diyordu: "Artık savaş falan çıkmaz; böyle bir savaşın çıkmasına göz yumamayacak kadar akıllandık artık. Ulusların ekonomileri ve parasal sorunları öylesine iç içe girdi ki, ilerde bir savaş sözkonusu olamaz." Peki sonra ne yapıldı? Savaşların en korkuncu pişirip kotarılarak ortaya sürüldü. Mantık üzerinde, barış planları v.b. üzerinde şimdi de aynı ipe sapa gelmez boşboğazlıklara kalkışıldığını görüyoruz. Çocuksu iyimserliklere sarılıp ondan bir türlü kopmak istemeyenler, kendi kendilerini bir şey görüp işitmez duruma sokuyor; oysa gerçeğe bir bakınız şöyle, bana hak vereceksiniz. İnsanın yazgısını belirleyen güç, arşetipik imagolardır kuşkusuz. Bizim beyinlerimizde düşünüp taşındıklarımız değil, insanın bilinçsiz psikolojisi son sözü söyler hep. Kim 1900'de Almanya'da bugün yaşadığımız olayların patlak vereceğini kestirebilirdi? Uygar ve aydın kişilerin oluşturduğu bütün bir ulusun, bir arşetipin çekici gücüne kapılıp arkasından sürükleneceğine hiç inanır mıydınız? Ama ilerde bu olaylarla karşılaşacağımızı sezdim ben ve bunda da anlaşılmadık bir taraf görmüyorum; çünkü bilinçdışında nasıl bir gücün saklı yattığından haberim vardır. Ancak, kollektif bilinçdışının yüzeyinde kalındı mı, düpedüz inanılmaz görünüyor olup bitenler. Hatta kendi dostlarımdan bazısı, bilinçdışındaki o çekici gücün önüne katılmış sürükleniyor. Almanya'ya gittiğim zaman kendim de üzerimde bu gücün baskısını duyuyorum; tüm olup bitenleri an-

lıyor, her şeyin olması gerektiği olup bittiğini biliyorum. Karşı durulacağa benzemiyor hani. İnsanın usuna değil,. duygularına yönelmiş bir bilinçdışı bu; beynin hiç sözü geçmemektedir, sempatik sinir sisteminden kıskıvrak yakalanmıştır insan. Kişileri içten saran bir güçtür bu, etkin duruma geçen bilinçdışıdır, tüm insanlarda ortaktır ve şu anda dirilip karşımıza çıkmıştır. Bir arşetip niteliği taşıdığı için de, kimi tarihsel yönleri vardır; dolayısıyla, tarihi bilmeden olanları anlamamızın yolu yoktur. Faşizm nasıl canlı İtalyan tarihiyse, bugün de bir Alman tarihi yaşanmaktadır. Bu tarih karşısında çocuklar gibi davranıp, zihnimizden mantıksal düşünceler geçirerek, olmaması gerekirdi diye bir şey söyleyemeyiz. Düpedüz çocukça bir şeydir bunu söylemek. Sözkonusu olan, gerçek tarihtir, insanın yaşadığı ve hep yaşayageldiği bir şeydir; bu da bizim küçük ah vahlarımızdan ve kişisel kanılarımızdan çok daha önemlidir. Pek aydın Almanlar bilirim; onlar da benim kendimi, ya da sizin kendinizi göreceğiniz kadar aklı başında kişilerdi. Ama bir dalgadır gelip geçti üzerlerinden, mantıklarını silip götürdü. Kendileriyle konuştunuz mu, başka türlü davranamayacak olduklarını ister istemez anlarsınız. Akıl almaz bir yazgı önüne kattı onları; ve bu yazgı için doğru ya da yanlıştır denemez. Ussal yargıyla alıp vereceği yoktur olup bitenin, düpedüz hepsi tarihtir. Hastalarımızdaki aktarınmlar da arşetipleri içerdi mi, bir mayını içeriyor demektir ve bu mayın ortak bilinçdışında patladığını gördüğümüz mayınlar gibi patlamaya hazırdır her an. Bu kişisellikten uzak imagolar, kendilerinde alabildiğine büyük bir dinamizmi barındırır. BERNARD SHAW, **İnsan ve İnsanüstü** yapıtında şöyle der: "Kendi bencil işlerinde iliklerine kadar korkak gördüğümüz bu insan denen yaratık, bir düşünce uğrunda kahramanlar gibi savaşır." Elbet Faşizm ve Nazizm düşünce diye nitelenemez; arşetiplerdir her ikisi de, dolayısıyla şöyle söyleyebiliriz: İnsanların eline bir arşetip verin, hepsi **bir tek** kişiymiş gibi ileri atılacaktır; karşısına dumanın olanağı yoktur.

İçerdikleri korkunç güçten ötürü, arşetipleri görmezlikten gele-

meyiz. Bu yüzden, aktarını tedavisinin **üçüncü evresinde** yapılabilecek tek şey, **hastanın ruhsal çözümleyiciyle kişisel ilişkisini**, kişisel olmayan etkenlerden ayırnaktır. Kendi sağlığı için ciddi ve içtenlikle çalışılan bir hastanın hekime karşı bir yakınlık duymasında, ayrıca hekimin iyileştirmek için onca emek verdiği hastasına duyacağı yakınlıkta anlaşılmayacak bir taraf yoktur. Hasta ister erkek, ister kadın olsun, farketmez. Pek doğal çabalara karşın, hastanın hekime bir takdir duygusu beslememesi, asla doğal görülemeyecek nevrotik bir davranıştır. Hastanın ruhsal çözümleyiciye karşı kişisel-insancıl bir tepki göstermesi normal olup, usa aykırı yanı yoktur. Dolayısıyla, hastanın böyle bir tepkiyi göstermesine ses çıkarılmamak gerekir, dışavurumuna izin verilmeyi hakeden bir tepkidir bu ve sözkonusu niteliğinden ötürü bir aktarım sayılamaz. Ama ruhsal çözümleyiciye karşı hastanın böyle insancıl ve açıkyürekli bir tutum takınabilmesi için, sözkonusu tutumun kişisellikten uzak bilinmedik güçler tarafından çarpıtılmaması zorunludur. Ne var ki, bu da, arşetipik imagoların önemini bütünüyle kavramak gerektiği gibi bir anlamı taşır. Siz ister Almanya'daki Nazizm dalgasının dinsel bir amaç güttüğü görüşünü paylaşın, ister paylaşmayın, farketmez. Çünkü Nazizmı gerçekten böyle bir amaç gütmüştür. Siz ister Duce'nin dinsel bir kişi olduğunu benimseyin, ister benimsemeyin, önemsizdir; çünkü gerçekten dinsel bir kişidir Duce. Bunun doğruluğunu hatta günümüzdeki gazetelerden okuyabilirsiniz. Gazetenin birinde bir Roma İmparator'u için söylenen şöyle bir dizeye rastlamıştım. "**Ecce deus, deus ille, Menelca**[106] " Faşizm, dinin Latin kılığında dışavurumudur ve dinsel karakteri, içerdiği alabildiğine çarpıcı ve büyüleyici gücün kökenini oluşturur.

Kişisellikten uzak değerleri benimsemesi sonucu, hasta, kilise safına ya da bir başka dine ya da buna benzer bir topluluğa katılabilir. Ancak, ortak bilinçdışına ilişkin kişisel yaşantısını belli bir din düzeni içine yerleştiremedi mi, o zaman iş çatallaşır. Bu durumda, kişisellikten uzak etkenleri kapsamına alacak bir kap

ortada yok demektir, hasta gerisin geri aktarım süreci içerisine yuvarlanır; arşetipik imagolar, ruhsal çözümleyiciyle hasta arasındaki insanî ilişkiyi mahvedip çıkar. İşte o zaman ruhsal çözümleyici, hastanın gözünde bir kurtarıcı'ya dönüşür. Ruhsal çözümleyicinin böyle bir rolü üstlenmesi gerekiyor, üstlenemiyorsa, vay haline! Ruhsal çözümleyici de nihayet bir insandır; dolayısıyla, kendisine ne bir kurtarıcı, ne hastanın bilinçdışında etkinlik kazanmış bir başka imago gözüyle bakabiliriz.

Ben, bu alabildiğine çetin ve önemli sorunun çözümlenmesinde geliştirdiğim özel bir teknikten yararlanarak, hastanın dışa yansıttığı kişisel nitelikten yoksun içerikleri, kendisine gerisin geri aktarabiliyorum. Enikonu çapraşık bir yöntem; dün akşam, ele aldığımız düşle ilgili olarak bu konuda kimi açıklamalarda bulunmak üzereydim size. Diyeceğim, bilinçdışı, bir Hıristiyan kilisesinin temelinde altın bir kap ve altın bir hançer içeren bir gizli hücre bulunduğunu söylüyorsa, yalan değildir. Bilinçdışı doğadır, doğaysa yalan söylemez. Altın **gerçektir**, hazine ve o büyük değer **gerçektir**.

Vakit elverse, size bu konuda daha çok şey söyleyebilir, hazineye ve onu ele geçirmek için başvurulacak araçlara ilişkin kimi bilgiler sunabilirdim. O zaman insanın kişisellikten uzak imagolarıyla ilişki içerisinde kalmasını sağlayan yöntemimin ne kadar yerinde olduğunu görürdünüz. Ancak, zaman durumu düşünülürse, bunlara ancak şöylece değinerek geçebilecek, daha geniş bilgi edinmek isteyenlere kitaplarımı okumalarını salık vereceğim.

Aktarımı tedavisinin **dördüncü aşaması'nı, kişisel olmayan imagoların nesnelleştirilmesi** diye nitelemekteyim. Bu da bireyselleşme (individuation) sürecinin pek önemli bir bölümüdür, bilinci nesneden çözüp alır ve mutluluğunun ya da yaşamının güvencesini başka kişiler, düşünceler ya da koşullar gibi kendi dışındaki etkenlerde aramaktan vazgeçirmeye çalışır kişiyi, her şeyin hazineyi elinde bulundurup bulundurmamasına bağlı olduğunu görmesini ve anlamasını amaçlar. Altın ele geçi-

rildi mi, yer çekiminin merkezi, dışardaki bir nesneden çıkarak insanın kendi içine yerleşir ve insan kendi dışındaki nesneye bağımlılıktan kurtulur. Doğu'da uygulanan pek çok yöntem, izlenen yollar, öte yandan kilisenin öğretileri, bilincin dış nesnelerden böyle bir çözülmüşlük durumunu gerçekleştirmeyi amaçlar. Çeşitli dinlerde hazine kutsal figürlere yansıtılır; ancak, çağımızın aydın kişisi için geride bırakılmış aşamalara dönmek sözkonusu olamaz. Günümüzde pek çok insan vardır ki, kişisellikten uzak değerlerini tarihsel simgelerle açığa vurabilecek durumdan çıkmıştır; bu yüzden, kişisellikten yoksun imagolarına bir biçim sağlama olanağını kendilerine verecek bireysel bir yöntem bulma zorunluğuyla karşı karşıyadır. Çünkü sözkonusu imagolar bir biçimi gereksinir, kendileri için karakteristik yaşamı sürdürmeden duramazlar. Kendilerine böyle bir olanak tanınmadı mı, insanı ruhunun temel işlevlerinden koparıp alır, onu nevrozlu yapar, bir yönelimden (oryantasyon) yoksun duruma sokar, iç çatışmalara sürüklerler. Ama insan kişisellikten uzak imagoları nesnelleştirip onlarla ilişkisini sürdü-rebildi mi, hayatî önemdeki işlevle bağlantı içerisinde kalır; öyle bir işlev ki, insanda bilinç denen nesnenin oluşmasından beri din tarafından kendisine sürekli sahip çıkılagelmiştir.

Sorunun ayrıntılarına giremeyeceğim burada. Hani yalnız zamanın yetersizliğinden değil. Bunun bir diğer nedeni, canlı ve ruhsal bir yaşantıyı kendisine uygun deyimlerle dile getirmeye, bilimsel kavramı dilinin elvermemesidir. Bizim çözülmüşlük durumu üzerinde söyleyebileceğimiz tek ussal şey, onu kişinin ruhu içinde (ben'i değil) bir çeşit merkez diye nitelemektir. **Ben Dışı Merkez**'dir bu da. **Ben Dışı Merkez**'le ne anlatmak istediğimi size gerçekten açıklayabilmek için, öyle sanıyorum, dinler tarihine ilişkin uzun bir konuşma yapmam gerekecek. Dolayısıyla, şimdi yalnız böyle bir sorunun varlığına dikkatinizi çekmekle yetineceğim. Ruhsal tedavi peşinde koşan bir hayli insan için pek önemli bir sorundur bu ve ruh hekimine, sorunun çözümünü sağlayacak bir yöntem bulma görevi düşmektedir.

Böyle bir yöntemi geliştirip kendisinden yararlanmakla, onye-

dinci yüzyıldaki meslektaşlarımızın kimyagerliğe saparak söndürdükleri bir meşaleyi yeniden tutuşturmuş olacağız. Biz ruh hekimleri, ruh konusunda egemen kimyasal ve maddî görüşlerden kendimizi koparabilirsek, ancak o zaman sözkonusu meşaleyi tutuşturabilir ve Batı'da onikinci yüzyılda başlayan bir gelişimi sürdürebiliriz; çünkü alşimi denen şey, ruhla uğraşan hekimlerin çabalarından doğup çıkmıştır.

Tartışma

SORU

Size çok yalın bir soru sorabilir miyim? Acaba nevrozun bir tanımını yapar mısınız?

C. G. JUNG:

Nevroz insan ruhundaki birtakım kamaşaların yol açtığı **kişilik bölünmesidir**. Bir insanın kompleksleri bulunması gerçekte normaldir. Ama kompleksler birbiriyle uyuşmaz nitelik kazandı mı, ilkin kişiliğin bilinçli bölümüne en karşıt parça kopup ayrılır kişilikten. Bölünme, organik yapıyı içerisine alacak kadar ileri bir aşamaya ulaştı mı, psikoza, yani psikoz sözcüğünün anlattığı şizofrenik duruma gelip dayanır. Bundan böyle kişiliğin her parçası kendi bağımsız yaşamını sürdürür, bunları bir araya getirecek kişilik diye bir şeyden ortada eser kalmaz.
Kişilikten bölünüp ayrılmış parçalar bilinçsiz nitelik taşıdıkları için, yalnız dolaylı yoldan, yani nevrotik belirtilerin aracılığıyla açığa vururlar kendilerini. Kişisel çatışma yerine bir nevroz doğar. Kişinin karakterindeki her uzlaşmazlık bir kişilik bölünmesine yol açabilir. Örneğin, düşünsel ve duygusal işlevler arasındaki aşırı bir bölünme bile bir nevrozdur. Kişinin belli bir konu

karşısında tutumı takınırken kendi içinde gerektiği gibi uzlaşma sağlayamaması, onu nevrotik duruma yaklaştırır. Kişideki ruhsal bölünme, nevroza ilişkin olarak size sunabileceğim en genel ve ihtiyatlı bir tanımdır. Kuşkusuz böyle bir bölünme, nevrozdaki semptomatoloji ve fenomelojiyi içemez, ama nevroz konusunda yapabileceğim en genel ve psikolojik bir tanımlamadır.

Dr. H. G. BAYNES:

Aktarımın ruhsal çözümlemede pratik önem taşımadığını belirttiniz. Acaba tanrıbilimsel (teolojik) bir önemi olduğunu söyleyebilir misiniz?

C. G. JUNG:

Ben aktarımın pratik bir önem taşımadığını bu kadar uzun konuşmamda belirtmiş değilim. Tanrıbilimsel bir önemi taşıdığını ise, arşetipik içeriklerinin çözümlenmesi ortaya koymaktadır. Aktarımın belli bir değeri içerdiği, ruhsal çözümleyiciyle hasta arasında gerçekleşmesi gerekip de gerçekleşmeyen ilişkiyi telafi edici bir mekanizma rolünü oynadığına ilişkin sözlerimden de anlaşılmaktadır; ancak, bunun için hiç değilse insanların birbiriyle **rapport** durumunda kalmasının normal sayılması gerekiyor. İçe dönük bir filozofun, daha çok, insanların birbiriyle gerçekte hiçbir ilişkisi bulunmadığını düşüneceğini tasarlayabilirim kuşkusuz. Örneğin SCHOPENHAUER, insan bencilliğinin alabildiğine büyüklüğünü, bu bencilliğin itisiyle insanın öz kardeşini öldürüp vücudunun yağıyla çizmelerini yağlayabileceğini söyler.

Dr. HENRY V. DICKS:

Anladığım kadarıncа, Sayın Profesör, siz bir nevrozun patlak vermesine, bir özsağaltım denemesi, düşük değerli işlevin üst bir aşamaya çıkarılmasıyla sağlanan bir kompanzasyon diye bakıyorsunuz?

C. G. JUNG:

Kuşkusuz öyle.

Dr. DICKS:

Demek, yanlış anlamadımsa, nevrotik bir hastalığın patlak vermesi, insanın gelişimi açısından olumlu bir durum sizce?

C. G. JUNG:

Evet. Bu konuya değinmenize sevindim doğrusu. Kanımca durum, gerçekten söylediğim gibi. Ben nevroz konusunda pek kötümser düşünüyor değilim. İnsan öyle vakalarla karşılaşıyor ki, şunları söylemeden edemiyor: "Tanrıya şükür, hastanın organizması bir nevrozu üstlenmeye rıza gösterdi." Nasıl organik hastalıklar biraz özsağaltım (kendi kendini tedavi) çabası ise, nevroz da gerçekten özsağaltım yolunda harcanan bir çabadır. Bundan böyle hastalıkları, yakın zamanlara kadar yapılageldiği gibi **ens per se**[107] gözüyle göremeyiz, yani insanın bütününden kopuk nesneler sayamayız. Çağdaş tıp, örneğin tıbbın iç hastalıkları bölümü, hastalığı biri hastalandırıcı, biri iyileştirici iki etkenin ortaklaşa geliştirdiği bir sonuç sayar. Nevrozda da durum başka türlü değildir. Nevroz, kendi kendini düzenleyen ruhsal siste-

min yitirilen dengeyi yeniden sağlamak üzere gösterdiği bir çabadır; tıpkı bir düşü andırır bu özelliğiyle, ancak düşten daha güçlü ve daha etkindir.

Dr. J. A. HADFIELD:

Aktif imgelem (imajinasyon) konusunda bize biraz bilgi sunar mısınız?

C. G. JUNG:

Ben de Toledo düşünün çözümlenmesinden sonra bu konudan söz açmak istiyordum; şimdi seve seve dönebilirim aynı konuya. Kuşkusuz bol bir deney malzemesini önünüze çıkaramayacağını, ama yöntem bakımından sanırım bir açıklamada bulunabilirim. Belki en iyisi, bir vakayı ele almak ve vaka üzerinde imgelem yöntemini hastaya belletmenin çetinliğini ortaya koymaktır:
Birinde genç bir sanatçının sağaltımını (tedavi) üstlenmiş, etkin imgelem yöntemiyle ne anlatmak istediğini sanatçının kavraması alabildiğine güçlük doğurmuştu. Elinden gelen çabayı göstermiş hastam, ama bir türlü işin üstesinden gelememişti. Başarısızlığının nedeni, nasıl düşüneceğini bilmeyişiydi. Müzisyenler, ressamlar, kısaca tüm sanatçılar çokluk düşünmesini hiç bilmez, çünkü beyinlerini asla bilinçli olarak işe koşamazlar. Benim hastanın beyni de hep kendi başına buyruk çalışmıştı; beynin kendine özgü sanatsal tasarımları vardı ve hastam bulunduğu ruh durumunda bunlardan yararlanamıyordu. Ben onun uğraşıp didinmesini her bakımdan kolaylaştırmaya çalışıyor, kendisi de sözkonusu yöntemi öğrenmek için akla gelmedik yolları deniyordu. Ne gibi çarelere başvurduğunu burada tek tek anlatamayacak, ama sonunda imgelem gücünden yararlanmayı nasıl becerdiğini açıklamakla yetineceğim.

Kent dışında oturduğundan, bana gelmesi için çokluk trene binmesi gerekiyordu hastamın. Tren ufak bir istasyondan kalkıyordu, bu istasyonun duvarına da bir afiş asılmıştı. Tren beklerken, hep bu afişi seyrediyordu hastam. Afişte, Bern eyaletinin yayla bölgesindeki Mürren kentinin reklamı yapılmaktaydı; yüze gülen renklerle donatılmıştı afiş; üzerinde çağlayanlar görülüyor, yeşil bir çayır, ortada bir tepe ve tepede yayılan inekler seçiliyordu. Diyeceğim hastam, istasyonda bir bankta oturup tren beklerken afişe bakıyor, benim etkin imgelemle anlatmak istediğimi nasıl bir türlü kavrayamadığını düşünüp duruyordu. Günlerden bir gün şöyle bir şey geçti zihninden: "Belki afiş üzerinde bir düş kurarak bu işi başarabilirim. Örneğin, benim de afiş üzerinde bulunduğumu, afiş üzerindeki arazinin gerçekliğini, inekler arasından tepeye tırmandığımı, tepenin öbür başından aşağılara baktığımı geçirebilirim hayalimden; o zaman belki tepenin ardında ne var, ne yok görebilirim."

Hastam bu amaçla yine kalkıp istasyona yollandı; kendisinin de afiş üzerinde bulunduğunu geçirdi kafasından. Afişte çayırı ve yolu gördü, inekler arasından tırmanıp çıktı tepeye, doruğa varıp aşağılara baktı; baktığı yerde yine çayırlar gördü, vadinin derinliklerine doğru yavaş yavaş uzanıp giden çayırlar. Ansızın bir çalılığa ve bir çite ilişti gözü. Aşağı inip çit üzerinden geçti, küçük bir patikaya çıktı; patika bir boğazın çevresini dolanıyordu. Yolda bir kayalığa rastladı, kayalığın önünden yürüyüp kapısı aralık duran küçük bir kiliseyle karşılaştı. Kiliseden içeri girmeye heveslendi, itip açtı aralık kapıyı; güzelim çiçeklerle bezenmiş mihrapta Meryem Ana'nın tahtadan bir heykeli bulunuyordu. Gözlerini yüzüne dikti Meryem Ana'nın. O anda sivri kulaklı bir şeyin mihraptan aşağı sıçrayıp arkada kaybolduğunu farketti ve zihninden şöyle geçirdi: "Anna canım, hepsi saçma bu yaptıklarımın." Bunun üzerine bir anda silinip gitti düş.

Hastam istasyondan ayrıldı ve şöyle düşündü kendi kendine: "Yine aktif imgelemin ne olduğunu anlayamadım." İçinden bunları geçirir geçirmez, ansızın bir düşünce çaktı kafasında. "Anna kimbilir, gerçekti belki; sivri kulaklı bir yaratığın yıldı-

rım gibi seğirterek Meryem Ana heykelinin ardında kaybolduğunu görmem hayalden öte bir şeydi." Sonra şöyle sürdürdü düşüncesini: "Bir daha deneyeceğim, bir testten geçirir gibi bir daha girişeceğim aynı işe."
Sonra hayalinde yeniden istasyona döndü, afişi seyretmeye başladı, yine hayalinde yukarı tırmandı tepeyi. Doruğa ulaştı, acaba tepenin öbür yakasında nelerle karşılaşacağım diye sordu kendi kendine. Anna yine daha önceki gibi bir çalılık, bir bahçe parmaklığı ve tatlı bir eğimle aşağı inen bir bayır gördü. "Buraya kadar iyi", diye geçirdi içinden. "Anlaşılan geçen seferkinden farklı bir şey yok." Yine eskisi gibi bir kayalığı dolaştı, eskisi gibi küçük bir kiliseyle yüz yüze geldi. "Ve işte kilise", dedi. "Hiç değilse bu kilise hayal değil. İşin sakat bir yanı yok." Kapıyı eskisi gibi aralık görüp pek sevindi. Bir an duraksayarak şöyle dedi kendi kendine: "Şimdi kapıyı itip bütünüyle açar, mihrap üzerinde Meryem Ana'yı görürsem, o sivri kulaklı yaratık yine sıçrayıp aşağı atlayacak, mihrabın gerisinde kaybolacak demektir. Böyle bir şeyle karşılaşmadım mı, o zaman anlarım ki, baştan aşağı saçma hepsi." Ve itip kapıyı açtı; gördü ki herşey bir önceki gibidir; ve sivri kulaklı yaratık yine önceki gibi mihraptan aşağı atlayıp gerilerde kayboldu. Artık olup bitenin gerçekliğine güven getirmişti hastanı. Anahtarı bulmuştu, bundan böyle imgelem gücünü ele geçireceğini biliyordu, ondan nasıl yararlanılabileceğini kavramıştı.
Ne yazık ki, hastanındaki düşlemlerin gelişimine ilişkin açıklamalarda bulunmama ya da öbür hastalarının bu yönteme nasıl kavuştuklarından söz açmama yetecek zaman yok. Her hasta, kendine göre bir yol bulup ele geçirir bu yöntemi. Şunu da belirteyim ki, etkin (aktif) imgelem, bir düşten ya da hypnagogik bir etkiden de kaynaklanabilir. Ben "imgelem" (imajinasyon) deyimiyle hayal (fantazi) deyimini birbirinden ayırmayı yeğliyorum, çünkü her ikisi birbirinden ayrı şeylerdir. Nitekim, eski hekimler de, **opus nostrum**'un, yani yaptığımız işin, **per veram imaginationem et non phantastica**, yani hayal yoluyla

değil de gerçek imgelemle yapılması zorunluğunu belirterek böyle bir ayrımı göz önünde tuttuklarını göstermişlerdir. Bir başka türlü söylersek, sözkonusu tanıma göre, hayal katıksız saçmadan, bir seraptan, uçucu bir izleninden öte bir şey değildir; imgelem ise amaca yönelik etkin bir yaratıdır. Bu, benim de hayal ve imgelem ayrımına tıpatıp uygun düşmektedir.

Bir hayal az ya da çok insanın kendi kafasından çıkan bir şeydir, kişisel nesnelerin ve bilinçli beklentilerin yüzeyinde kalmaktan ileri geçmez. Etkin imgelem ise, adından da anlaşılacağı üzere, imgelerin kendilerine özgü bir yaşamı içerdiklerini, hatta simgesel olayların kendilerine özgü bir mantık uyarınca gerçekleştiğini, ancak böyle bir gerçekleşmenin bilinçli usun araya girmediği durumlar için sözkonusu olduğunu dile getirir. Etkin imgelemde, dikkat belli bir nokta üzerine yoğunlaştırılarak işe başlanır. Kendi deneyimlerimden bir örnek vereyim size. Ufak bir oğlandım; evlenmemiş bir teyzem vardı, antika, ama şirin bir evde oturuyordu. Eskiden kalma güzelim renkli oyma tablolar süslerdi evi. Tablolardan birinde de anne tarafından dedem görülmekteydi. Bir çeşit piskopostu dedem; resimde evden çıkmış, küçük bir terasta dikiliyordu. İki yanı korkuluklu merdivenlerle terastan aşağı iniliyor, sonra bir patika izlenip ilerdeki katedrale varılıyordu. Dedemin tüm nişanları üzerindeydi ve terasta dikiliyordu. Evdekiler, her pazar gidip teyzemi dolaşmama izin vermişlerdi. Teyzemle gidince bir sandalyenin üzerinde diz çöküyor, gözlerimi dikip aralıksız resme bakıyor, sonunda dedemin merdivenlerden indiğini görüyordum. Ama her defasında şöyle söylüyordu teyzem: "Ama, yavrucuğum, bir yere gitmiyor deden, olduğu yerde duruyor." Ancak, ben, dedemi merdivenlerden inerken gördüğüme inanıyordum. Resmin hangi yoldan devingen durum aldığını görüyorsunuz. Dikkatin üzerinde yoğunlaştırılacağı içsel bir görüntü de, bunun gibi, birtakım ayrıntılarla zenginleşip gelişerek bir devingenlik kazanabilir. İnsan, gözlerine bir türlü inanmak istemez kuşkusuz; sanır ki olup bitenlerin hepsi kendi kafasından çıkmıştır,.hepsi kendi uydurmasıdır..Ama haksız bir kuşkudur bu, böyle bir kuşkuya kapıl-

mamak gerekir. Bilincinizle uydurduğunuz şeyler doğrusu pek azdır. Her vakit, sözcüğün tam anlamıyla, bilincimizden içeri "düşüp gelen" nesnelere bağımlılık içinde bulunuruz; dolayısıyla, Almanca'da sözkonusu nesneleri usagelimler diye niteleriz. Örneğin, bilinçdışım bana hiçbir düşünce sunmaya yanaşmıyor mu, konuşmamı sürdüremem, bir sonra atacağım adımı kestiremem çünkü. Hepinizin başından geçmiştir, çok ünlü bir adı ya da belli bir sözcüğü söylemek istemişsinizdir de, gerçek ad, gerek sözcük bir türlü usunuza gelmemiş, ama bir süre sonra anımsayıvermişsinizdir. Bizler, bilinçdışımızın o lütfedici çalışma ortaklığına düpedüz bağımlı yaşarız. Bilinçdışınız bu çalışma ortaklığına yanaşmadı mı, vay halimize! Dolayısıyla ben, öyle çok bilinçli nesne bulup ortaya çıkaramayacağınıza inanıyorum; bizler, amaç ve istemde (irade) saklı yatan gücün değerini gözümüzde fazla büyütürüz. Bu yüzden, bir iç görüntü üzerinde dikkatimizi yoğunlaştırır, süreçteki doğal akışı kesintiye uğratmamaya çalışırsak, bilinçdışımızın bir tarih oluşturacak kadar çok görüntü dizisini bizlere buyur edeceği kanısındayım. Ben, birçok hastamla uzun yıllar boyu denedim bu yöntemi; elimde böylesi çalışmalara ilişkin büyük bir kolleksiyon bulunuyor. Etkin imgelemin nasıl gerçekleştiğini görmek alabildiğine ilginçtir. Sözkonusu yöntemi karşıma çıkan tüm hastalar üzerinde her derde deva diye uyguluyor değilim kuşkusuz. Bu yönteme başvurabilmem için, onun hastaya uygun düşen bir yanı içmesi gerekir. Çok sayıda hasta vardır ki, bu yöntemi ille kendilerine benimseteceğim diye uğraşmak yanlıştır. Ama bir çözümlemenin son evrelerinde, düşlerin yerini, sık sık görüntülerde bir nesnelleştirme alır. Düşler önceden görüntülerde açığa vurur kendini ve bunun sonucu düşsel malzemenin yitip gittiği görülür. Bilincimizin ilişki içinde bulunduğu bilinçsiz alan daralır. Böylece bilinçsiz malzemenin tümü yaratıcı bir biçimde geçer ele; bu tür malzemenin de düşsel malzemeye göre küçümsenmeyecek üstünlükleri vardır. Olgunlaşma sürecini hızlandırır; çözümleme, hızlandırılmış bir olgunlaştırma sürecidir çünkü. Bu tanımı benim kendi buluşum sanmayınız; yaşlı profesör STANLEY HALL tarafından ortaya atılmıştır.

Aktif imgelemde malzeme, bilinç açıkken sağlandığı için, belirsiz bir dili içeren düşteki malzemeden daha derli topludur. Ayrıca, düşlerdekinden çok daha zengin içeriği vardır; örneğin duygusal değerler yer alır kapsamında ve sürecin akışı duygusal değerlendirmelere konu yapılabilir. Hastalar, pek sık, düşsel malzemenin bir an önce kendini açığa vurmak istediği gibi bir izlenime kapılır. Örneğin şöyle söylerler: "Bu düş öylesine etkiledi ki beni, elimden gelse seve seve resme geçirirdim havasını." Ya da hastaların içinde öyle bir duygu uyanır ki, sanki belli bir tasarım ussal değil, simgesel yoldan bir dışavurumu gerektirmektedir. Ya da öyle bir emosyona kendilerini kaptırmışlardır ki, ona şu ya da bu biçimi verebilseler, kavranılmayacak bir yanı kalmayacaktır, v.b. Dolayısıyla, sözkonusu düşünceleri çizip resimlerini yapmaya ya da somut yoldan görüntülemeye çalışırlar. Bu amaçla kadınlar gergef dokur kimi zaman. Hatta kadın hastalarımdan bir ikisi yaptıkları danslarda bilinçsiz figürler uygulardı. Elbet, yazıyla da dile getirilebilir bu figürler. Bu tür yığınla görüntü bulunuyor elimde. Hepsi alabildiğine zengin bir arşetipik materyalı içeriyor. Şu sırada birkaçının tarihteki paralellerini saptamak üzere çalışmalar yaparak, bunları eski yüzyıllarda, özellikle ortaçağdaki benzeri görüntülerle karşılaştırıyorum. Kimi simgesel öğeler ta Mısır'a gidip dayanıyor. Doğu'da ise en küçük ayrıntılara kadar bizim bilinçsiz materyale paralellik gösteren ilginç görüntülere rastlıyoruz. Bu karşılaştırmalı araştırmalar, bilinçdışının yapısına ilişkin son derece değerli bilgiler sağlıyor. Gereken paralellikleri hastaların kendilerine de açıklamak yerinde bir davranıştır; ancak, bilimsel bir incelemedeki gibi ayrıntılı değil, kendilerindeki arşetipik görüntüleri anlamaya yetecek ölçüde olmalıdır bu açıklama. Çünkü hasta, ilgili görüntülerin çevreyle bir ilişkisi bulunmayan tuhaf öznel yaşantılar değil, insan ruhundaki nesnel olgu ve olayların aralıksız yinelenen tipik dışavurumu sayılacağını gördüğü zaman, taşıdıkları gerçek anlamı benimseyip, onlarla bütünleşebilir. Öznellikten uzak görüntülerinin nesnelleştirilerek, bunlardaki düşünce ve tasarımların anlaşılmasıyladır ki, hasta kendisindeki arşetipik materyalın içerdiği bütün değerleri işlem konusu yapabilir, bu arşe-

tipik materyalı gerçekten görebilecek yeteneği elde eder, dolayısıyla bilinçdışının anlayamadığı bir yanı kalmaz. Kaldı ki, böyle bir çalışmanın hasta üzerinde çok önemli etkisi vardır; kendisinden bu bilinçdışına kattıkları, yine gerisin geri dönüp etkiler onu ve daha önce **ben dışı merkez**'in sözünü ederken anlatmaya çalıştığım tutum değişikliği kendini açığa vurur.

İlginç bir örnek vereyim: Bir hastayı tedavi ediyordum; akademik kariyer yapmış, büyük ölçüde tek yanlı aydın bir kişiydi hastam. Bilinçdışı ayaklanarak, etkin duruma geçmişti. Dolayısıyla, özbenini kendisine düşman saydığı kimselere yansıtıyor, fena halde yalnızlık duygusu içinde yaşıyor, çünkü herkesi kendisine cephe almış görüyordu. Dert ve üzüntüsünü unutmak üzere içkiye vermişti kendini. Ama içince müthiş alınganlaşıyor, sağı soluyla kavga ediyordu. Birkaç kez hiç de hoş denemeyecek durumlara düşmüş, hele bir defasında bulunduğu gazinodan kapı dışarı edilerek, iyice ıslatılmıştı. Sonra da benzeri daha bir sürü olay geçmişti başından. Derken burasına gelmiş, ne yapması gerektiğini öğrenmek için bana koşmuştu. Kendisini görür görmez açıkça yargımı vermiştim; baştan tırmağa arkaik materyalle dolu olduğunu görmüş, şöyle geçirmiştim içimden: "İşte şimdi ilginç bir denemeye girişmenin zamanı; bu arkaik materyalı tüm saflığıyla, yani dışardan, benim tarafımdan bir etkilenme olmaksızın ele geçirmeye bakacağım, ben kendimi hiç değinmeyeceğim materyale." Hastamı bir bayan meslektaşıma yolladım; meslektaşım acemiydi henüz, arşetipik materyal konusunda pek bilgisi yoktu, dolayısıyla onun bu işe burnunu sokup berbat etmeyeceğine güvenim tamdı. Hastam kendini öyle kötü durumda hissediyordu ki, karşı koymadan benimsedi önerimi, meslektaşımla çalışmaya koyuldu, meslektaşım ne söylediyse yaptı hepsini. Meslektaşım düşlerine dikkat etmesini söylemiş, hastam da gördüğü düşleri tam bir titizlikle tek tek not etmişti. Şu anda bu hastamın yaklaşık bin üç yüz düşü bulunuyor elimde ve düşler dizi dizi harikulâde arşetipik görüntüleri içeriyor. Kimse kendisine böyle bir şey yapmasını söylememişken, hastam düşsel görüntülerini resme geçirmeye koyulmuş, bir dizi resim yapmış, çünkü sözkonusu görüntülerin pek büyük

önem taşıdığını sezmişti. Onun düşler ve resiınler üzerindeki uğraşması, başka hastaların etkin imgelemle yaptıklarının bir eşiydi. Hatta kimseden yardım görmeksizin etkin imgelem yöntemini bulmuş, bir çemberdeki içeriklerin nasıl denge durumuna sokulacağı v.b. gibi düşlerde karşısına çıkan alabildiğine çapraşık sorunları çözümlemeye çalışmıştı. **Perpetum mobile**[108] sorumu üzerinde durmuş, ama öyle bir kaçık gibi değil, simgesel yoldan yapmıştı bunu. Ortaçağ felsefesinin önemli saydığı, ama bizim mantıksal usumuzun "Hepsi saçma bunların" dediği konular üzerine eğilmişti. Gerçekte usumuzun hepsini saçma bulması, ilgili sorunları anlayamadığımızı gösterir yalnız. Ama ortaçağdakiler anlamıştı; yani budala olan bizdik, onlar değil.

Yaklaşık dört yüz düş gördüğü bu ilk ruhsal çözümleme döneminde, benim denetimimde bulunmuyordu hastam. Başlangıçtaki konuşmamızdan bu yana, yani sekiz aydır kendisini görmemiştim. Bu sekiz ayın beş ayında, bayan meslektaşımın yanında ruhsal tedaviden geçmişti. Geri kalan üç ayda ise tüm tedavi işini kendi üstlenerek, bilinçdışı konusunda alabildiğine titiz gözlemlerini sürdürmüştü. Bu bakımdan yeteneğine diyecek yoktu doğrusu. Nihayet iki ay kadar da benimle çalıştı. Ama bu süre içinde kendisine simgelere ilişkin pek bir açıklamada bulunmam gerekmedi.

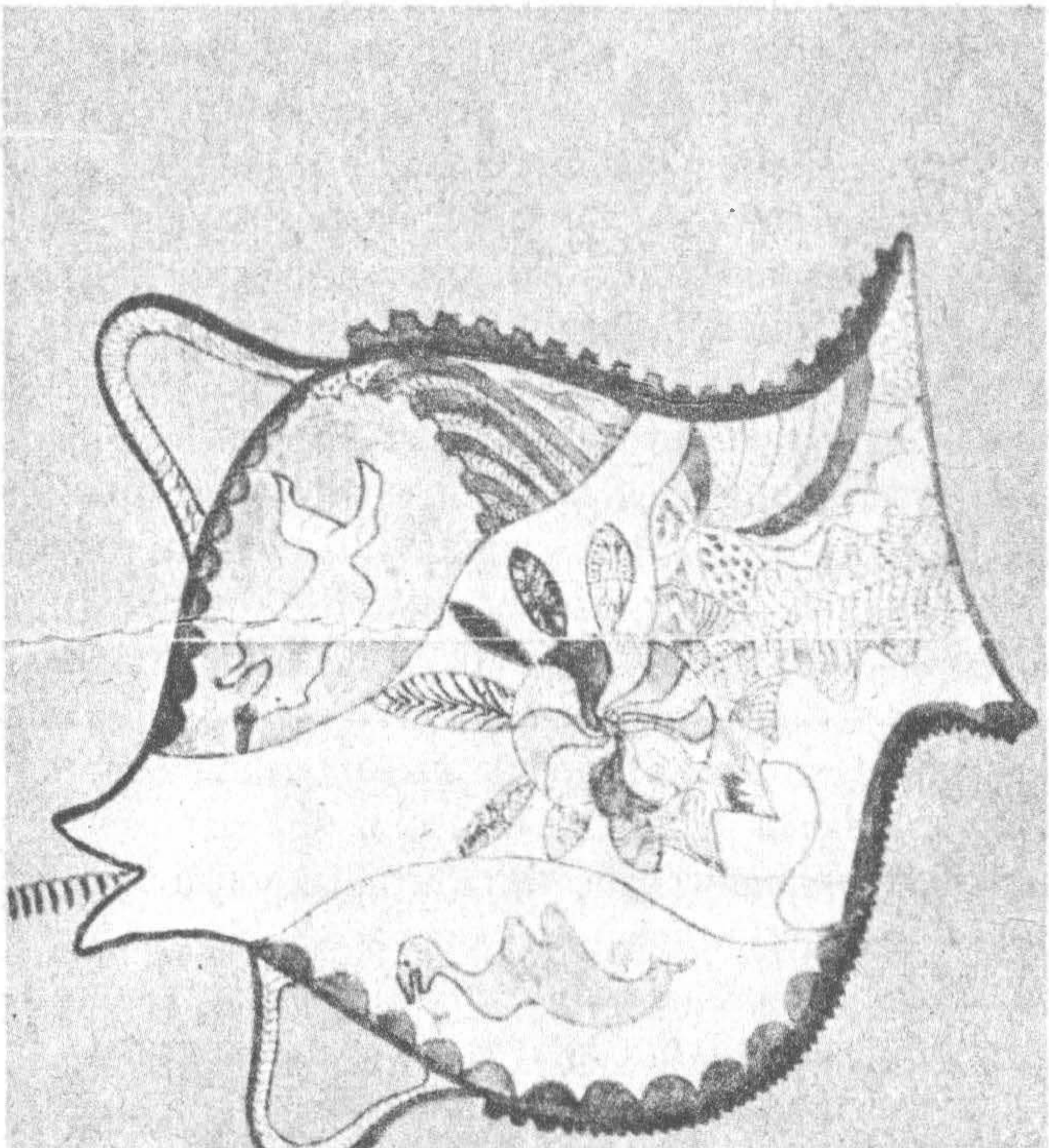
Bilinçdışına yönelik bu uğraş sonunda bayağı normal ve aklı başında bir insana dönüp çıkmıştı hastam. İçkiyi bırakmış, çevresine tam bir uyum sağlamış, her yönden normal davranmaya başlamıştı. Bunun da nedeni anlaşılmayacak gibi değildi: Evli olmayan hastam düpedüz tek yanlı bir aydın yaşamı sürmüş, bu arada kuşkusuz içinde kimi istek ve gereksinimler duymuştu. Ama gelin görün ki, kadından yana şansı açık biri değildi; çünkü kadın konusunda incelikten yoksundu duyguları. Bir kadınla karşılaşmaya görsün, daha ilk andan başlayarak saçmaca davranıyor, potlar kırıyordu. Kadınlar da kendisine katlanamıyorlardı kuşkusuz. Zamanla erkeklerin de hoş denemeyecek dikkatli bakışları üzerine çevrilen hastanı, giderek müthiş bir yalnızlığa itilmişti. Ama tedaviden sonra kendini cezbeden bir şey bulmuştu; ilgiyle üzerine eğileceği bir şey vardı ortada: Düşlerin

hayli önemli mesajlar taşıdığını çok geçmeden anlamış, bu da içindeki tüm sezgisel ve bilimsel ilginin uyanmasına yetmişti. Kendini sürüden ayrılmış yitik bir koyun gibi görmeyi bırakarak, şöyle düşünmeye başlamıştı: "Akşam işten sonra odama gideyim de, bakayım neler olacak. Yine düşler üzerinde çalışır, olağanüstü kimi bulgulamalara varırım." Ve dediği de çıkıyordu. Ussal bir yargılamayla denilecektir ki, hastam kendini düpedüz düşlemlere kaptırmıştır. Ama asla sözü edilemezdi böyle bir durumun. Hastam, bilinçdışı üzerinde gerçekten sıkı bir çalışmayı yürütüyor, düşsel görüntülerini bilimsel yoldan ele alıp incelemeden geçiriyordu. Üç ay yalnız başına çalışıp da bana geldiği zaman, durumunun adeta yine normale döndüğü söylenebilirdi. Ancak henüz bir özgüvenden yoksundu; bilinçdışından deşip çıkardığı malzemenin bir bölümünü anlayamamasından tedirginlik duymaktaydı. Bana kimi sorular yöneltti, ben de kendisine sözkonusu malzemedeki içeriklerin anlamları konusunda kimi ipuçları verdim, ama bunu yaparken pek dikkatli ve sakıngan davrandım; verdiğim ipuçları çalışmasını sürdürüp sona erdirmesini sağlayacak kadardı ancak.

Bu yıl sonunda hastamın ilk dört yüz düşünden bir seçme yapıp yayınlayacak, bir tek motifin, hastamın arşetipik görüntülerindeki ana motifin gelişim sürecini inceleyeceğim. Yayınlanacak kitabın ayrıca İngilizce bir çevirisi çıkacak; işte o zaman, benim kadar aktif imgelem yönteminin nasıl sonuç verdiğini görüp anlayacaksınız. Aktif imgelemle neler yapılabileceğini gerçekten kanıtlayan alabildiğine şaşırtıcı bir görüntüler dizisi karşınıza çıkacak kitapta. Ne var ki, sözünü ettiğim vakada somut görüntülerin nesnelleştirilmesi yöntemi tümüyle uygulanmamıştır; bunun da nedeni, simgelerden çoğunun doğrudan doğruya düşlerde kendini açığa vurmasıdır. Ama yine de nesnelleştirme yöntemi, etkin imgelemde gerçekleştirilmesi gereken atmosferin nasıl bir nitelik taşıyacağını belgelemektedir. Öyle hastalarla karşılaşmışımdır ki, her akşam oturup ilgili görüntüler üzerinde çalışmış, gözlem ve yaşantılarını resme geçirmiş, yontulara aktarmıştır. Onları büyüleyip kendine bağlamıştır uğraşları. Bu da arşetiplerin her vakit bilim üzerindeki büyüleyici etkisin-

den başkası değildir. Ama nesnelleştirilmeleri sonucu, bilincin arşetiplerin seline kapılma tehlikesi savuşturulmuş, arşetiplerin olumlu etkilerini açığa vurmaları sağlanmıştır. Bu etkiler, ussal kavramlarla nerdeyse tanımlanacak gibi değildir; bir çeşit "majik" nitelik taşır, yani görüntülerden kalkıp insana yönelen telkinsel etkilerdir hepsi, insanın bilincinde genişlemeler sağlayıp, onda değişikliklere yol açarlar. Duyduğuma göre, Dr. Bennet, bir hastanın kimi arşetipik görüntülerini getirmiş yanında, lütfedip bunları bize gösterirler mi acaba?

Görüntü (Resim 14), bir çanağı ya da bir vazoyu anlatıyor olacak, kuşkusuz pek acemice dile getirilmiş; yalnızca bir deneme; ortada bir kap ya da vazo değil de, bir kap ya da vazonun anımsatma yollu resme geçirilmesi var. Kap motifi arşetipik bir gö

Resim 14

rüntüdür, belli bir amacı içerir,elimizdeki resme dayanarak bunun ne tür bir amaç olduğunu kanıtlayabilirim size. Bir kap, kapsamında bir şey bulunduran bir gereçtir. Örneğin, birtakım sıvıları alır içerisine, onları dökülmekten korur. Bizim Almanca'daki kap sözcüğü kapsamaktan, yani içermekten, bir şeyi kendisinde tutmaktan gelir. Kendine hakimı olma (alnı. Fassung) ise, bir kabın kapsamına girmekten alır kaynağını, yani mecazî anlamda kendini toparlama, kendini tutma demektir. Dolayısıyla, resimdeki kap, kapsama eylemini anımsatmakta, bir şey devşirilmeye ve bir arada tutulmaya çalışılmakta, yani dağılıp gidecek bir nesneyi bir arada tutma gereğinin hissedildiği sezilmektedir. Yapılışından ve içerdiği kimi özelliklerden, resmi yapanın ruhunda birbiriyle uzlaşmaz öğeler taşıdığını açıkça görmekteyiz. Vakayı ben kendim hiç bilmiyorum; ama Dr. Bennet, vardığım sonuçların doğruluğunu onaylıyor. Birbiriyle uzlaşmaz öğelerin bütün resim üzerine dağıldığı seçilmektedir; resimde yığınla şey var ki, bir nedene dayanmamakta ve birbiriyle uyuşmamaktadır. Kaldı ki, resim alanını doğrayıp geçen şu acayip çizgilere bir bakınız! Çizgiler şizofrenik ruh durumu için belirleyici bir özellik taşımaktadır; ben, bunlara kopuk çizgiler adını veriyorum. Bir şizofren kalkıp kendi portresini yapmak istese, benliğindeki şizofrenik bölünmeyi kuşkusuz dile getirecek, dolayısıyla kopuk çizgiler bir aynanın yüzeyindeki kırık çizgiler gibi çokluk şizofrenin yaptığı resimdeki özel bir figürün ortasından vurup gidecektir. Ancak, bizim resimde, figürlerin orta yerinden geçip giden kırık çizgiler görülmemekte, çizgiler tüm resim alanı üzerinde sağa sola uzanmaktadır.

Anlaşılıyor ki hasta, ruhundaki uzlaşmaz öğeleri, resmini yaptığı kap içinde toplamaya çalışmaktadır. Sözkonusu öğeleri kendi **ben**'inde toplamak altından kalkamayacağı bir iş olur, çünkü ben'i belli bir anda kendi içindeki bölünmüş parçaların birden çoğuyla özdeşleşemezdi. Dolayısıyla, kap simgesiyle ben'indeki tüm içerikleri kapsayacak bir nesne bulmaya uğraştığını üstü kapalı anlatmaya çalışmakta, resmin ortasındaki top ya da

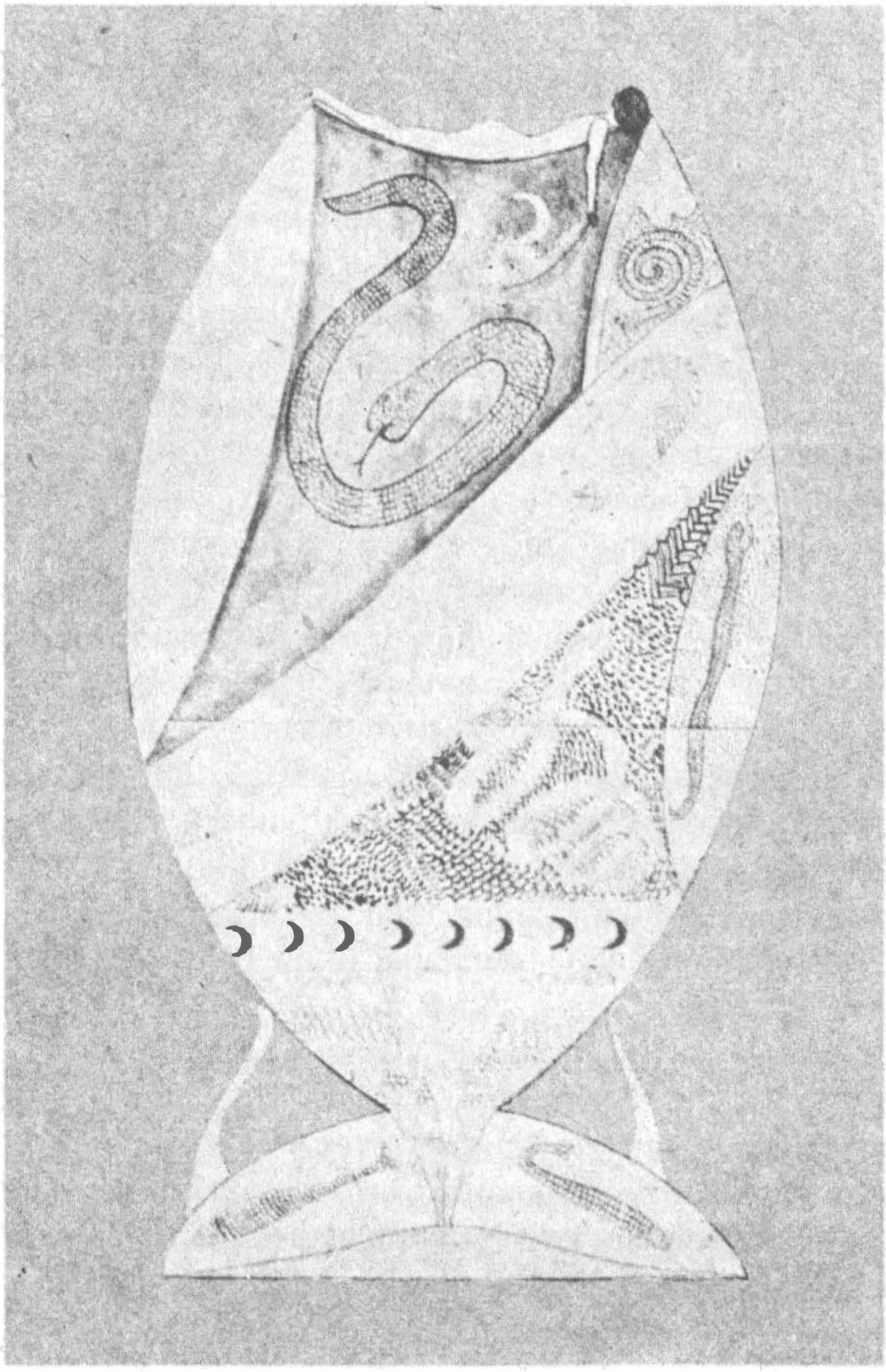
küreyle de **ben dışı bir merkez**'in varlığını ima yollu açığa vurmaktadır. Resim özsağaltım yolunda bir denemedir. Birbiriyle uzlaşmayan öğelerin tümünü gün ışığına çıkarmakta, ayrıca bunları bir kapta toplamaya çalışmaktadır. Kap, arşetipik bir tasarımdır. Her yerde rastlarız kendisine, bilinçsiz imgelerin ana motiflerinden birîdir; kaçması önlenmek ya da düşman güçlere karşı korunmak istenen bir nesnenin çevresinde çekilen "majik" çember tasarımıdır. Majik çember, bir belayı savuşturmada büyü olarak arkaik dönemlerden beri kullanılagelmiştir. Ve hâlâ folklorda bu yolda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, toprağı kazıp hazine arayan biri, kazı yerinin çevresinde bir çember çizerek, şeytanı sözkonusu bölgeye yaklaşmaktan alıkoymak ister.

Eskiden kurulacak bir kentin planı belirlenirken âdete uyularak çevresinde yaya ya da atla dolaşılır, bununla kentin iç bölünüşünü kötü güçlerden koruma amacı güdülürdü. Bugün bile kimi İsviçre köylerinde ekin zamanı köyün rahibi ya da muhtarı tarlaları dolaşıp, ekini başgösterebilecek bir felaketten esirgemek için dualar okur. Kiliselerin sihirli çemberler ya da kutsal bölgeler ortasında kurulduğunu biliyoruz. Buna en seçkin örneklerden biri Cava'daki **Borobudur** tapınağıdır. Helezon biçiminde bir **circunambulatio**'su vardır kilisenin. Burayı ziyarete gelenler Buda'nın değişik yaşamalarını anlatan figürler önünden yürüyüp geçer ve tapınağın doruğunda henüz göze görünmeyen, ama ilerde kendini açığa vuracak olan Buda'ya ulaşırlar. **Borobudur**'un temeli, kare içine çizilmiş bir çemberdir. Böyle bir yapıya Sanskrit dilinde **mandala** denir. Sözcük, çember, özellikle sihirli çember anlamını taşımaktadır. Doğu'da mandala'ya yalnız mabetlerin temel biçimi değil, kilisenin içini süsleyen resimler ya da kimi dinsel tören günlerini belirleyen çizimler olarak da rastlanır. Mandala'nın tam orta yerinde Tanrı ya da tanrısal gücün simgesi sayılan elmastan şimşek yer alır. Tapınağın en iç bölümündeki bu çemberin çevresinde dört kaplı kemerli sütunlardan bir yolla karşılaşılır. Buradan da bir bahçeye çıkılır;

bahçenin çevresini ise bir başka çember kuşatır. Mandal'a simgesinde saklı yatan anlam, orta noktayı koruma işini üstlenmiş kutsal bir yerden, bir **temenos**'tan başkası değildir. Ayrıca bu, bilinçsiz imgelerin nesnelleştirilmesinde rastladığımız en önemli simge-motiflerden biridir. Kişiliğin merkezini dışarı çekilip alınmaktan ya da dış etkilerden koruyacak bir nesnedir.

Dr. Bennet'in hastasının resmi böyle bir mandala çizme denemesidir. Bir orta noktayı içeren resimde hastanın bütün ruhsal öğeleri yer almaktadır. Vazo ise sihirli çember, çevresinde **circumambulatio**'[109]nun gerçekleşeceği **temenos**'tur. **Circumambulatio** hep saat yelkovanı doğrultusunda gerçekleşir, karşıt doğrultudaki devinime ise uygunsuz bir gözle bakılırdı. Sözü edilen resimdeki **circumambulatio**, hastanın kendi ruhu için bir merkez ve bir kap bulma yolunda giriştiği ilk çabadır. Ancak, bunda bir başarı da sağlanmış denemez. Resim bir dengeden yoksundur ve vazo bir devrilme durumu gösterir. Üstelik sola, yani bilinçdışına doğru yatmıştır. Bu da, bilinçdışının henüz aşırı bir gücü elinde bulundurduğunu ortaya koy. Hastanız kötü güçleri başından savmak için bir büyüsel eyleme başvurmak istiyorsa, işi bir başka türlü ele alması gerekirdi. Bundan sonraki resimde neler yapmıştır, görelim bakalım.

Bir sonraki resimde (Resim 15) bir simetri çabasıyla karşılaşmaktayız. Daha önce bir araya toplanamayan birbiriyle uzlaşmaz korkunç öğeler, bu resimde daha uygun ve daha az sayrısal (patolojik) biçimde bir araya toplanıp özümlenmiştir. Hastanın, bundan böyle bilinçdışında yaşayan canlı birimleri, çeşitli yılanlar biçiminde kutsal vazoda bir araya toplayabildiğine tanık olmaktayız. Vazo sağlam durmaktadır, devrilme durumundan çıkmıştır artık, biçiminde de bir düzgünlük seçilmektedir. Hastanın amaçladığı şeye kavuştuğu söylenemez henüz, ama en azından vazoya çizdiği hayvanları belli bir biçimle donatmanın

Resim 15

üstesinden gelmiştir. Yeraltı ülkesinin hayvanları, derin denizlerin balıkları, karanlıklar ülkesinin yılanlarıdır hepsi. Hastanın ruhunun derinlerde saklı yatan merkezlerini, yani sempatik sinir sistemini simgelerler. Alabildiğine dikkati çekici bir şey, hastanın yıldızları da kap içinde toplamak istemesidir. Yani evren ve hastanın tüm dünyası resimde bir arada görülmektedir. Kendiniz hiç farkına varmasak bile, iliklerimize işlemiş bilinçsiz astrolojinin ima yollu bir dışavurumudur bu. Resmin en üst bölümünde kişiselleşmiş bilinçdışı, yani çıplak anima figürü seçilmektedir ve figür seyirciye sırtını dönmüş durumdadır. Bu da tipik bir konumdur, imgelerin nesnelleştirilme işleminin başında **anima**'nın çokluk insana sırtını döndüğü görülür. Vazonun hemen altında büyüyen aya ilişkin sekiz ayrı çizim bulunmaktadır. Ay da yine bilinçdışını anlatan bir simgedir. Erkekler için bilinçdışı, ay-dünya'dır; yani belirleyici özelliği ay olan gece dünyasıdır. Luna ise bilinçdışının dişisel niteliğinden ötürü, dişisel karakter taşır. Resimde uyumu (armoniyi) bozan bir dizi kopuk çizgi daha bulunmaktadır. Ama ben öyle sanıyorum ki, araya başka aksaklıklar girmezse, hasta izlediği yapıcı yolda pek büyük bir olasılıkla ilerlemesini sürdürecektir. Bir an gelip kendini yine bütünüyle ele geçireceği umudu hiç de yersiz görünmemektedir; çünkü resimde anima'nın kendini açığa vuruşu, daha çok olumlu yönde yorumlanacak bir belirtidir. Anima da bir çeşit vazo ya da kaptır; çünkü başlangıçta, henüz çeşitli parçalara ayrılmadan önce tüm bilinçdışını içermiştir. Ayrıca, hastanın resimde motifleri sağa ve sola ayırmaya çalıştığı görülmekte, bu da bilinçli yönelimi (oryantasyon) yolunda ilk adımın atıldığını üstü kapalı anlatmaktadır. İlkinkindeki top ya da küre yoktur ikinci resimde, ama bu kötüye yorumlanacak bir belirti değildir. Kabın tümü şimdi bir merkeze dönüşmüştür ve bundan böyle devrilmeyerek zemin üzerinde sapasağlam durmaktadır. Bütün bunların, ruh dünyasını bir düzene kavuşturmak için hastanın gerçekten çaba harcadığını belgelediğini söyleyebiliriz. Doğrusu kendisi için pek önem taşıdıklarından, resimleri hasta-

ya geri vermek gerekir. Hekim, isterse kopyalarını alabilir bunların; hastalar yaptıkları resimlerden kopyalar çıkarıp hekimlere vermeyi severler. Ama resimlerin orijinalleri hastaların kendilerinde kalmalıdır, çünkü zaman zaman onları seyretmek hoşlarına gider. Resimlere bakarken, bilinçdışılarının bunlarda kendilerini açığa vurduğunu farkederler. Bilinçdışının nesnel dışavurumu ise etkiler onları, mucizeler yaratır. Resimden kalkan telkinsel güç hastanın psikolojik sistemini etkiler, hastanın resim içerisine yerleştirdiği içeriğin tıpkısını onun ruhunda devingen duruma geçirir. Putların yapılışı ve kutsal resimlerin, yani ikonaların büyü amacıyla kullanılışı da sözkonusu durumdan kaynaklanır. Bu resimler taşıdıkları büyüyü bizim ruh dünyamızdan içeri akıtır ve bu dünyaya bir çeki düzen verir; yeter ki, kendimizi onların yerine koyabilelim. Kendinizi bir ikona içerisine yerleştirebildiniz mi, ikona sizinle konuşmaya başlar. Örneğin, merkezinde bir Buda ya da bir Shiva bulunan bir Lama Mandala'sını alalım. Kendinizi ne denli bu mandalalar içerisine yerleştirebilirseniz, onların o denli size yaklaştığını ve sizinle konuştuğunu görür, üzerinizde majik bir etkinin varlığını duyarsınız. Bilinçdışını konu alan bu resimler, onları yapanın ruhsal durumunu açığa vurduğundan, bunlara dayanarak bir tanıya (teşhis) gidebiliriz. Böyle bir resimden yola koyularak, hastanın durumunu belirleyebilir, onun şizofren mi, yoksa nevrozlu mu olduğunu saptayabiliriz. Hatta bir öntanıya (prognose) varılmasını sağlayabilir sözkonusu resimler. Üzerlerinde biraz deneyim edinildi mi, ruhsal tedavi sürecinde hekim için alabildiğine büyük bir rol oynarlar. Kuşkusuz ihtiyatla davranmayı elden bırakmamak gerekir. Dogmatik tüm davranışların tedavide yeri yoktur, örneğin size başvuran bir hastaya: "Haydi, bir resim yapın da görelim bakalım!" diyemezsiniz. Bazıları sanır ki, Dr. Jung'un tedavi yöntemi, hastalarından resim yapmalarını istemekten oluşmaktadır; nasıl ki eskiden, bu tedavi yönteminin hastaları içedönük ve dışadönükler diye ayırmasından ve kendilerine sen şu tiptensin, böyle yaşayacaksın, sen de bu tiptensin, böyle ya-

şayacaksın dememden oluştuğunu sananlar çıkmıştır. Elbet tedavi değildir bu. Her hasta, hekim için yeni bir sorun oluşturur. Sağlığına kavuşup nevrozdan kurtulması, ruhundaki çatışmaların çözümüne götürecek yolu bulması için hastaya yardım elini uzatmak, hekimin kaçınılmaz bir görevidir.

B a ş k a n :

Baylar ve Bayanlar! Profesör Jung'a verdiğiniz değeri alkışlarınızla dile getirdiniz. Kendisini dinlemek onur ve kıvancını bize veren konuşma dizisinin sonuncusunu yaşadık bu akşam. Konuşmalarından ötürü duyduğumuz şükran duygusunu keşke tümüyle ve eksiksiz açığa vurabilsek! Hani öyle konuşmalar ki, bizler için pek uyarıcı ve sarsıcı nitelik taşıyor, bizler, özellikle aramızdaki ruh hekimleri için, gelecekte üzerinde düşünmemiz gereken pek çok şey bırakmış bulunuyor geride. Sanıyorum, Sayın Profesör, siz de böyle bir amacı göz önünde tutarak yaptınız konuşmalarınızı ve istediğiniz amaca da ulaştınız. Biz bu enstitüde çalışan kişiler olarak, sizin buraya gelip bu konuşmaları yapmanızdan alabildiğine kıvanç duyduk. Öyle sanıyorum ki, hepimizin de içinde, pek yakında yine İngiltere'ye uğrayacağınız, bizlere yeni konuşmalarınızı dinleme fırsatını vereceğiniz ve şimdi değindiğiniz önemli sorunlar üzerinde bizlere daha çok düşünme olanağını sağlayacağınız umudu yaşıyor.

DİPNOTLARI:

1 **Aktif imgelem (imajinasyon) :** İlk kez C. G. JUNG tarafından ruhsal sağaltımda (psikoterapi) uygulanmış bir yöntem. Sözkonusu yöntem uyarınca "bilinçsiz içerikler bilinç kapsamına" alınır, bunun için genel olarak kişinin ruhunda "kendini açığa vuran simgelerden" yararlanılır. Sağaltım sürecinde bilinçdışındaki içerikler yalnız algılanmakla kalmayıp, birtakım değiştirmelere konu yapılır ve kişi bunlarla bütünleşir. (Ç. N.)

2 **Entia per se :** Kendiliğinden (bizatihi) varolan. (Ç. N.)

3 **Similia similibus curantur :** Bir hastalığı aynı hastalıkla iyileştirmek. (Ç. N.)

4 **Antropologie in pragmatischer Hinsicht** (Pargmatik Açıdan İnsanbilim), I. Bölüm, 1. Kitap, paragraf 5.

5 **Bilinç eşiği :** Bilinç ve bilinçdışı'nı ayıran sınır. (Ç. N.)

6 **İnsanbiçimcilik (antromorfizm) :** İnsan özelliklerinin insan olmayan nesneler, hayvanlar ve varlığı kafada tasarımlanan öbür yaratıklar, örneğin tanrılar üzerine aktarımı. (Ç. N.)

7 **Yönelim (oryantasyon) :** Kişinin, kendi konumunu zaman, mekân, özyaşamsal düzen ve bireysel yaşantı gibi öğelerin yer aldığı bir ilişkiler örgüsü içinde belirleme yeteneği. Bu yetenek bazen güçsüzleşerek bir yönelim bozukluğu, bazen tümüyle ortadan kalkarak bir yönelim eksikliği doğabilir. (Ç. N.)

8 **Ektoderm :** Hayvan ve insan dölütünü (embriyo) kuşatan zar. Dölütsel gelişimin gastrula döneminde oluşur ve ilerde kendisinden epidermis (insan ve hayvansal yaratıklardaki dış deri), sinir sistemi, duyu organları, ayrıca bağırsağın baş ve son bölümleri gelişip ortaya çıkar. (Ç. N.)

9 **"Us'ta hiçbir şey yoktur ki, daha önce duyularda yaşanmamış olsun." Krş.:** LEIBNITZ **Neue Abhandlungen über den menschlichen Verstand** (İnsan Us'u üzerinde Yeni Araştırmalar), 2. kitap. 1. bölüm, 2. paragraf, LOCKE'ye cevap olarak.

10 **Pueblo (İspanyolca = Köy) :** Yerleşik Kızılderililerin hava etkisine bırakarak kuruttukları kiremitlerle yapılmış barınaklardan oluşan yerleşim merkezlerine verilen isim. Bu yerleşim merkezleri adeta bir kale gibi sağlam nitelik taşımakta, bulduklarını yağmalayan avcı kabilelere karşı çok iyi savunulmaktaydı. Sonradan, köy anlamına gelen İspanyolca sözcük, Birleşik Devletler'in güney-batısı'nda mısır ekimiyle uğraşan kızılderililer için kullanılmaya başlandı. (Ç. N.)

11 Augustinus, Aurelius (354 - 430) Hıristiyanlık dünyasının ileri gelen kilise babalarından. Monika adında Afrika'lı Hıristiyan bir annenin oğlu olan Aurelius, yalnız Ortaçağ şolastik akımın babası sayılmayıp, düşünsel bakımdan Luther ve reformatorları da geniş ölçüde etkilemiştir. Dünya tarihinin akışına Tanrı egemenliğiyle şeytan egemenliği arasında sürüp giden bir savaş diye baktığı *Dei civitate Dei* adlı yapıtıyla vaftize kadar olan özyaşamı üzerindeki gözlemlerini dile getirdiği *Confessiones* adındaki yapıtının Hıristiyanlık üzerinde büyük ölçüde etkisi olmuştur. (Ç. N.)

12 Bkz. Johannis Evang. (Yuhanna İncili) Trac. XXXIV, 2. Krş. C. G. JUNG, *Symbole der Wandlung* (Bütün Eserleri V).

13 Yoga, insanüstü bilgi ve doğaüstü güçlerin elde edilmesine yönelik olarak Hindistan'da geliştirilmiş konsentrasyon ve meditasyon kuram ve pratiği. Veda döneminden bu yana gerek Brahmanlarda, gerek Budistlerde ve gerekse Jainas'larda Yoga'nın çeşitli sistem ve yöntemleri oluşturulmuştur. Tantrizm, İsa'dan bir yüzyıl sonra Brahmanizm ve Budizm bünyesinde oluşan dinsel törelerle ilgili gizli bir bilim olup; tantras'lara ve sözkonusu bilimin taraftarlarınca bir vahiy gözüyle bakılan yapıtlara geçirilmiştir. Tanrıça olarak tasarlanan "güçlerin" dünya olaylarında

özel bir rolle donatıldığı Şaktizın'le Tantrizın arasında sıkı bağlantılar bulunmaktadır. (Ç. N.)

14 Olumsuz anımsama yanılsaması. Geçmişteki birçok yaşantı anımsanırsa da, anımsama içeriğinden yoksun bulunur. Sözkonusu yaşantılar yeniden düşünsel içerikler olarak bilinç alanında boy gösterdi mi, kişi kendine özgü bir düşünsel olay gibi bunları yaşar. Yani yeni bir şey yaşadığı kanısındadır, oysa gerçekte anımsamalardan başka bir şey yoktur ortada. (Ç. N.)

15 Doğrusu *Kowtow*; Çinlilerde alabildiğine derin bir alçalma ve bağlılığın simgesi: Karşıdaki kimse önünde eğilinerek alın üç kez yere değdirilip kaldırılır. (Ç. N.)

16 Birbirinden bağımsız olarak J. LANGE ve Danimarkalı fizyolog W. JAMES tarafından duyguların oluşumunu açıklamak üzere geliştirilmiş kuram, bu iki bilim adamının ortak adı altında anılmaktadır.

17 JUNG und PETERSON, Psychophysische Untersuchungen mit dem Galvanometer und Pneumographen bei normalen und geisteskranken Individuen. RICKSHER und JUNG, Further Investigations on the Galvanic Phenomenon and Respiration in Normal an Insane Individuals

18 İngiliz yazarı (1866 - 1946); utopik romanlarıyla tanınmıştır; romanlarından biri *The Time Machine* (Zaman Makinesi) adını taşımaktadır. (Ç. N.)

19 İç nedenlerden kaynaklanan *mania*, yani neşeli ruh durumu yine iç nedenlerden kaynaklanan depresyon durumuyla birleşerek manikdepressif hastalık tablosunu oluşturur. (Ç. N.)

20 Bir Japon efsanesine göre, olağanüstü büyüklükte *namazu* adındaki bir semender, Japonya'nın büyük bölümünü sırtında taşır. Kızdı mı başını ve kuyruğunu oynatır, depremlere yol açar. Japon sanatında sık sık işlenen bir efsanedir.

21 L. V. de BROGLIE, Licht und Materie (Işık ve Madde), Yeni fiziğin sonuçları, 1949.

22 Bkz. Dipnot 11.

23 C. G. Jung tarafından ortaya atılmış bir deyim. Jung kolektif (ortak) bir bilinçdışını benimseyerek, bu bilinçdışının kişisellikten uzak davranış

örnekleri ve strüktürlerine ilgili adı vermiştir. Jung'un arşetipler öğretisi, filozofik açıdan, Eflatun'un Aristo öncesi doğa felsefesine ve yaradılışın yapısal planları olarak zamanüstü ve ezeli ilk modeller öğretisine dayanır. Doğabilim bakımından, Jung, arşetipleri canlılardaki yaşamsal içgüdülere benzetir. *Çağımızın Ruhsal Sorunları* adlı kitabının bir yerinde arşetiplerle ilgili olarak şöyle söyler: "Arşetiplerin tümünü simgeleyen bilinçdışı, en koyu karanlıklar içinde saklı yatan ilk çağlardan bugüne dek insanların yaşadıkları yaşantıların bir çökeltisidir. Ancak ölü bir çökelti, terkedilmiş bir yıkıntı alanı değildir; göze gözükmeyen, dolayısıyla o kadar daha büyük bir etkileyici güçle bireysel yaşamı belirleyen canlı tepki ve alarm sistemleridir. Ama yalnız devcileyin bir tarihsel önyargı değildir kolektif bilinçdışı; bir içgüdü kaynağıdır, çünkü arşetipler içgüdülerin dışavurum biçimlerinden başka şeyler değildir."

Özyaşam Öyküsü'nde ise arşetiplerin doğrudan değilse bile dolaylı yoldan simgeler kılığında kendini açığa vurduğunu, bu bakımdan psikolojik bir önem taşıdıklarını belirtir; dünya edebiyatında yer alan mitolojik efsanelerle masallarda belli motiflerin boyuna yinelenip durmasının arşetip kavramının doğmasına yol açtığını belirterek şöyle der: "Aynı motifler fantazyalarda (düşlem), düşlerde, abuksamalarda (hezeyan) ve abuksama konusu düşüncelerde de karşınıza çıkmaktadır. Bu tipik imaj ve durumları, arşetipik tasarımlar diye nitelemekteyiz. Bunlar ne denli açık seçik bir özellik taşırsa, o denli canlı ve diri duyguların eşliğinde boy gösterirler." Jung'un kanısınca, bu tasarımlar ruhun kalıtımsal yapısı kapsamına giriyor gibi görünen ve gerçekte somutluktan uzak bulunan bilinçsiz bir önbiçiminden kaynaklanmakta, dolayısıyla dört bir yanda dıştan bir zorlama olmaksızın kendini açığa vurup durmaktadır. Yine bir başka yerde Jung, arşetiplerin Eflatun'un ideleriyle bir tutulabileceğini anlatır. (Ç. N.)

24 Ölüleri çağırma, ölülere adak sunma. Homer'in Odyssee adlı yapıtında Odysseus'un yeraltıülkesi Hades'i ziyaretinden sonraki 11. bölümün alt başlığı *Nekyia* adını taşımaktadır. (Ç. N.)

25 *Theben* kentinin ünlü bakıcısı (kâhin). Bir anlatıya göre, insanlara tanrılarını gizlerini açıkladığından, bir başka anlatıya göre *Athena*'yı banyo yaparken çıplak gördüğünden, bir üçüncü anlatıya göre de *Zevs*'le karısı *Hera* arasındaki kavgada *Hera*'yı haklı bulduğundan tanrılarca gözleri kör edilerek cezalandırılmış, daha sonra ise *Zevs* tarafından bağışlanarak kendisine bakıcılık yeteneği ve yedi insan ömrü uzunluğunda bir yaşam armağan edilmiştir. Yeraltıülkesi Hades'te de bakıcılığını sürdürmüştür. (Ç. N.)

26 Truva savaşlarının bitiminden sonra evine dönmek üzere yola çıkan Odysseus, birçok engelle karşılaşır. Bir ara Aia adasına gemisiyle gelip demirler. Burada, adaya ayak basan tüm yabancıları hayvan suretine dönüştüren Kirke adında güzel büyücü yaşamaktadır. Odysseus, adamların-

dan yarısını Eurylochos komutasında adaya çıkarır. Kirke gelenleri ağırlar ve sihirli bir içitle hepsini domuz kılığına sokar. Sihirli içitten içmemiş, dolayısıyla insan suretini korumuş Eurylochos dönüp, Odysseus'a olanları bildirir. Odysseus, Hermes'in armağan ettiği ve tüm sihirli içitlerden insanı koruyan Moly adındaki otu alarak yola düşer, Kirke'yi zorlayarak arkadaşlarını yine insan kılığına döndürmesini sağlar. Bu olaydan sonra Yunanlılar bir yıl kadar Aia adasında kalır, Odysseus'un Kirke'den Telegones adında bir oğlu olur. Kirke'nin öğüdüne uyan Odysseus, o sırada yeraltıülkesinde ölü bulunan bakıcı Teresias'a giderek ilerde başına gelecekleri sorup öğrenmek ister. Yeraltı ülkesine iner, Hades'in kapısında ölülerin ruhlarına adaklar sunar, ölü Teresias'ı davet eder, Teresias görünür ve Odysseus'a geleceğe ve annesi Antikleia'ya ilişkin bilgiler verir, İthaka yarımadasındaki ve kendi evindeki durum konusunda aydınlatır Odysseus'u. (Ç. N.)

27 H. HUBERT et M. MAUSS, Melanges d'histoire des religions S. XXIX.

28 Temel; öteden beri, baştan beri var olan. (Ç. N.)

29 Angola'da ve Güney Afrika'da kayalara oyulmuş güneş disklerine rastlanmışsa da, Rodezya güneş disklerine ilişkin elde bir belge bulunmamaktadır. Krş. WILLCOX The Rock of South Africa, şema 23, tablo: XII-XX. İlgili disklerin yapılış tarihi kesinlikle belirlenememektedir. "Düğmeli Gergedan" Transvaal'da ele geçirilmiş olup, Pretoria'daki bir müzede bulunmaktadır.

30 **Antisipasyon :** belli bir düşünsel ya da eylemsel amacın ya da bir olayın daha önce kafada tasarlanması ya da "beklenmesi". (Ç. N.)

31 Phlegyas'ın oğlu, Lapithen kralı. Kayınbabası Deloneus'u öldürür, ama daha sonra Zevs tarafından bağışlanır, hatta tanrılar sofrasında yer almasına izin verilir. Ama Ixion nankörlükle davranır, Hera'ya göz kor, Zevs bir bulutu Hera diye Ixion'un karşısına çıkararak onu aldatır, Ixion'un bulutla birleşmesinden Kentaur'lar doğar. Eşi Hera'ya göz koymasına ceza olarak, Ixion, Zevs tarafından yeraltıülkesi Tartaros'a atılır, burada sürekli dönüp duran ateşten bir disk (çember) üzerine gerilir. (Ç. N.)

32 Göğüs kemiği arkasında bulunan bir içsalgı bezi. (Ç. N.)

33 Aydınlıktan kaçanların, karanlık dostu kişilerin düşünüş tarzı. mistifikasyon. (Ç. N.)

34 Üzerine hiçbir yazı yazılmamış boş bir levha. (Ç. N.)

35 Güney Afrika'da ve Avustralya'da yaşayıp, avcılıkla uğraşan bodur, boyları 1.44'den pek yukarı çıkmayan, kadınların boyları daha da kısa olan avcılıkla geçinir bir kabilenin üyelerine *buşmanlar* adı verilmektedir. (Ç. N.)

36 A. DIETRICH, Eine Mithrasiliturgie, 1910

37 L. LEVY-BRUHL, Die geistige Welt der Primitiven, 1959.

38 *Gizemsel paydaşlık*, ar. sırrî iştirâk. İlkellerin yaşamında karşılaştığımız bir görüş ve düşünüş biçimi: İçyüzleri bakımından aralarında gizemsel bir paydaşlığın (sırrî iştirâk'in) varlığı kabul edilen nesneler temelde tek ve aynı varlığı oluşturur. Bir nesne, bir varlık ya da olay hem kendisi, hem de kendisinden bir başkası olabilir.

39 Katılma, ar. iştirâk. Toplumbilimde *Levy Brühl* tarafından ortaya atılan paydaşlık yasası.

40 (Bkz. TEREZN, *Heatuon Timorumenos*, I, 1.25: "*Homo sum, humani nil a me alienum puto*" (Ben bir insanım; insana ilişkin hiçbir şey bana yabancı değildir).

41 Ama onlar ırmağın karşı kıyısından. (Ç. N.)

42 C. G. JUNG, Zivilisation im Übergang (Geçiş Döneminde Uygarlık). Bütün Eserler X.)

43 Latin düşüncesindeki parlaklık ve aydınlık. (Ç. N.)

44 Sizinle tanıştığına memnun oldum. (Ç. N.)

45 Cermen duygu parlaklığı. (Ç. N.)

46 Krş. C. G. JUNG, Experimentelle Untersuchungen (Deneysel Araştırılar), Bütün Eserler, II.

47 Kişilik (Ç. N.). C. G. JUNG, Zwei Schriften über Analytische Psychologiel Analitik Psikoloji Üzerinde İki Yazı), Bütün Eserler, VII, 1964.

48 Belli bir söz, düşünce ve davranış üzerinde ısrarla diretme, bir konuyu bırakıp bir başka konuya kolay kolay geçememe. Örneğin, kendisinde perseverasyon görülen bir hastaya bir saat gösterilip ne olduğu sorulursa, saat cevabı alınacak, hasta bundan böyle kendisine gösterilecek örneğin kalem gibi, boyunbağı gibi tüm nesneleri hep saat diye nitelendirecektir. (Ç. N.)

49 Tedavüldeki para miktarında yapılacak bir azaltma. (Ç. N.)

50 Bir hastalığın ilerde izleyeceği seyir konusunda yapılacak ilk tahmin. (Ç. N.)

51 En yüksek şey. (Ç. N.)

52 Kastrasyon kompleksi; çocuklarda Ödipus kompleksine bağlı olarak kendini açığa vurur. Annelerine karşı aşırı cinsel bir eğilim gösterip, babalarına karşı düşmanca duygular besleyen, hatta bu duygularında babalarının ölmesini dileyecek kadar ileri varan oğlanlar, bu tutumlarından ötürü babalarının kendilerini iğdiş edeceği, yani erkeklik organından yoksun bırakacağı kompleksi ve korkusu içinde yaşarlar. Kızlar ise çokluk bu eylemin daha önce kendileri üzerinde uygulandığına, penislerinin kendilerinden koparılıp alındığına inanır. (Ç. N.)

53 Organizmanın birden çok yerinde görülen bir çeşit tümör. (Ç. N.)

54 Baba ve kız, ana ve oğul, kız ve erkek kardeşler ve sınırı toplumdan toplumа değişen yakın kan akrabaları arasında cinsel ilişki kurulması. (Ç. N.)

55 (Bkz. T. M. DAVIE, Comments upon a case of "Periventricular Epilepsy" British Medical Journal no. 3893 (17. Ağustos 1936), s. 293-297. Davie'nin bir hastasının anlattığı düş şöyledir: "Yanımda bulunan biri bir makinenin yağlanmasıyla ilgili sürekli bir şeyler anlatıp duruyordu. En iyi yağın da süt olduğunu belirtti. Ben, bu iş için ıslak çamurun daha elverişli olacağını düşündüm. Derken oradaki bir su birikintisinin suları çekildi, artakalan çamurda ölmüş iki hayvan belirdi. Biri minicik bir mastadon'du, ötekisinin ne olduğunu unuttum."

Davie'nin açıklaması: "Bu düşü Jung'a anlatıp onдan bir yorum istemeyi ilginç buldum. Jung, hiç duraksamadan, düşün organik bir rahatsızlığı açığa vurduğunu ve içerdiği çok sayıdaki psikolojik öğelere karşın ilk planda psikolojik nitelik taşımadığını ileri sürdü. Su birikintisindeki suyun çekilmesini ise, cerebro-spinal sıvının geriye itilmesi olarak yorumladı."

56 Çok eski çağlarda yaşamış, eldeki fosillere göre hortumlu, file benzeyen, alt çenelerinde uzun dişler bulunan hayvanlara verilen toplu isim. (Ç. N.)

57 Us düzeyi. (Ç. N.)

58 Ussal düşüş. (Ç. N.)

59 Aldatmaca. (Ç. N.)

60 Çin dil ve kültürünün araştırıcı ve öğreticisi. (Ç. N.)

61 **Das Geheimnis der Goldenen Blüte.** (Bir Çin Yaşam Kitabı, Almanca-ya çeviri: RİCHARD WILHELM)

62 Amerikalı psikiyatrist (1871 - 1938). (Ç. N.)

63 Tao (Çince: yol), taoizm'de tanrısal dünya yasasına verilen ad. Çinliler yeryüzü ve gökyüzünü en yüce doğa güçleri olarak görür ve bu güçlerin yasalarında, mevsimlerin dönüp gelişi, gece ve gündüzün, yaşam ve ölümün birbirini izleyişinde Tao'yu bulurlar. İnsan gökyüzüyle, evrenin düzeni Tao'yla uyum içinde yaşadı mı, huzura ve esenliğe kavuşur. (Ç. N.)

64 Bkz. I Ging, Das Buch der Wandlungen (Değişimler kitabı).

65 Çekirdek. (Ç. N.)

66 **Janet, Pierre (1859-1917) :** Fransız psikolog ve psikiyatristi, College de France'da hocalık yaptı; deneysel psikoloji ve nevrozlar öğretisi üzerindeki çalışmalarıyla tanındı.

67 İlk çağlarda yaşayıp soyu tükenmiş devcileyin sürüngen. (Ç. N.)

68 Bir ruhsal çözümleme (psikanaliz) aracı olarak çağrışımlar yoluyla düş içeriğinin genişletilmesi. Daha geniş anlamda, bilinçdışı içeriklerin bilinçli duruma getirilmesiyle kişilikte bir genişlemenin sağlanması. (Ç. N.)

69 BOURGET, Paul: Fransız yazarı (1852-1935); daha çok eleştirmenliğiyle tanındı, naturalizme cephe alarak edebiyata yeniden psikolojiyi soktu, şiirler, oyunlar, denemeler, gezi notları ve romanlar kaleme aldı. (Ç. N.)

70 C. G. Jung'a göre, erkeğin bilinçaltında kadının ruhsal imgesi. (Ç. N.)

71 C. G. Jung'a göre, kadının bilinçaltında erkeğin ruhsal imgesi. (Ç. N.)

72 Beyin ve belkemiğiyle ilgili. (Ç. N.)

73 1908'de olan ve kentin % 90'ı ile 60000 insanın ölümüne yol açan deprem.

74 Kendisi suçsuzken başkalarının işlediği suç ve günahlarının cezasını çeken kişi. (Ç. N.)

75 İsviçreli gizemci (1417-1487); 1467 yılında gizemciliğin etkisiyle evini ve çocuklarını terkederek, Ranfta münzevi bir hayat yaşamaya başlar; dinsel ve politik konularda o zamanın büyüklerince aranan, sık sık kendisine danışılıp aracılığına baş vurulanın bir ermiş; mucizeler gösteren biri olarak tanınır.

76 **Guillame de Clerc :** 13. yy.'da yaşamış Fransız ozanı; bir roman, hayvan öykülerini içeren bir kitap, ayrıca ruhani bir hava ve ahlakî bir karakter taşıyan uzun bir şiir yazdı, İncil'den çeviriler yaptı.

77 Altından gökyüzü. (Ç. N.)

78 Kral. (Ç. N.)

79 Kraliçe. (Ç. N.)

80 Franziskaner tarikatının kurucusu (doğ. 1181/82 - öl. 1226); varlıklı bir ailenin oğluyken bütün dünya malına sırt çevirdi; 1208'den başlayarak bir yandan dünyayı dolaştı, bir yandan vaazlar verdi. Dinsel bir doğa duygusuyla yazdığı *güneş şarkısı* (Carmon solis, bir başka adla Carmon creaturaram) dünya edebiyatının başyapıtlarından sayılır. Ölümünden iki yıl sonra ermişlik aşamasına yüceltildi. (1228).

81 Benedetto gaetani (1235-1303); 1294 ile 1303 yılları arasında papalık yaptı.

82 Eski Mısırlılarda güneş tanrısı; 5. hanedanlık döneminden başlayarak Firavun'lara Re'nin oğlu gözüyle bakılmaya başlanmıştır. (Ç. N.)

83 Eski Mısırlılarda gök tanrıçası, Osiris'in kızkardeşi ve eşi, Horus'un annesi, Eski Mısır tanrıları arasında en önde gelenlerden biri olan İsis, inek boynuzlarıyla tasvir edilirdi. (Ç. N.)

84 (" Ve İsis, o büyük sihirbaz şöyle söyledi: 'Ak, zehir, Re'nin vücudundan çık dışarı... Çalıştım çabaladım, zehir yere dökülecek şimdi, çünkü zehir yaşarsa, Re ölsün.' Ve işte bunun gibi sihirbaz önüne çıkarılan falan babanın oğlu falan adamın da yaşaması ve zehrin ölmesi istenir." E. A. WALLIS BUDGE Egyptian Literature I, 1912, S. 55)

85 Eski Babil ana tanrıçası. (Ç. N.)

86 İnsanlığın en eski destanı; çivi yazısından oluşan on iki levha üzerine yazılıp, kazılarda Asur Kral'ı Asurbanipal'ın Ninova'daki kitaplığında ele geçirilen destanda güney Babilonya'daki Uruk kentinin efsanevi kralı Gılgamış'la dostu Enkidu'nun serüvenleri anlatılır. Destan İ. Ö. 3. yüzyılda Sümerler arasında doğmuş, daha sonra Babilliler ve Asurlular tarafından geliştirilmiştir. (Ç. N.)

87 Tam anlamıyla gözü yükseklerde bir kişi. (Ç. N.)

88 Ölümsüzlük içkisi; abıhayat. (Ç. N.)

89 **Josephus** (Flavius J.), asıl adı Joseph ben Mathitijahu İ. S. 37 ya da 38 yılında Kudüs'te (Jerusalem) doğdu, 100'de Roma'da öldü. O zamanın önde gelen bir rahip ailenin çocuğuydu, Kudüs'ün ilerde Roma Kralı olan Titus tarafından yakılıp yıkılmasından sonra (70) Roma'ya gitti, burada daha başka pek çok kitap arasında *Yahudi Savaşı Tarihi*'ni ve başından Neron'a kadar Yahudilerin tarihini anlatan 20 cilltik bir yapıtı Yunanca olarak kaleme aldı. (Ç. N.)

90 **Essener** (Süryanice = Temiz kişiler) İ. Ö. 2. yüzyılda doğup, İ. S. 70 yılında dağılan bir Yahudi tarikatının üyelerine bu isim verilirdi. Sıkı bir disiplinin egemen olduğu tarikatın üyeleri mal mülk edinmenin, tutsaklığın, and içmenin, Tanrı'ya kanlı kurbanlar sunmanın karşısındaydı. Çiftçilik yapar, hayvan yetiştirir, Yahudi dininin koyduğu temizlik kurallarına titizlikle uyar, toplu olarak dinsel bir tören havası içinde yer içerlerdi. Essener tarikatına ilişkin kurallarla ve daha başka yazıların bir bölümü 1947'de, bir bölümü daha sonraki yıllarda Lut Gölü'nün çevresindeki mağaralarda mühürlü küpler içerisine saklanmış olarak ele geçirilmiştir. Kudüs'ün yakılıp yıkılmasından sonra (70) tarikat üyelerinin Hıristiyan-

lığı benimsediği söylenir. Katı Yahudi dininden ayrılan bu tarikat öğretisinin belirleyici özellikleri, ışık ile karanlık, gerçek ile yalan arasında kesin bir ikicilik (dualizm), Tanrı'nın bir kurtarıcı (Messias) yollayacağı umudu, en sonunda iyi ile kötü arasında bir savaş çıkacağı beklentisi ve insanın Tanrının seçkin bir kulu olduğu inancıydı. (Ç. N.)

91 Ölenlerin ruhlarının gittiği yeraltıülkesinin Tanrısı, aynı zamanda yeraltı ülkesi. (Ç. N.)

92 Tevrat'ta adı Hazreti Nuh ve Eyüp'le birlikte anılan, dindar, inanıcı uğrunda çok çilelere göğüs germiş, adaletiyle ün yapmış bir peygamber. Kendisi tarafından yazıldığı söylenen Danyal kitabı, İ. Ö. 165'de kaleme alınmıştır. (Ç. N.)

93 Eski Atina'da yaşlılar kurulu; devlet hizmetinde çalışan memurları denetlemek, anayasayı ve kültleri korumakla görevliydi. (Ç. N.)

94 Sanki yeni doğan biri. (Ç. N.)

95 Ortaçağ efsanesinde Tanrı'nın seçkin ve temiz kullarına dünyevi ve ilahî mutluluk veren bir kap ya da bir taş. Gral'ı gören ölümcül hastalar sağlığına kavuşur, susamışların susuzlukları giderdi. (Ç. N.)

96 Fransız filozofu *Bergson*'un temel görüşlerinden biri, gerçeğin bir yaradılış ve dağılıp gitme eylemlerinden oluştuğudur. Süre (duree) içerisinde yaşamsal itici güç (elan vital), sürekli yeni yaratılar (creatrice) oluşturur ve daha sonra bunlar yok olup giderler. (Ç. N.)

97 Kutsallaştırmak. (Ç. N.)

98 İyileştirmek; şifaya kavuşturmak. (Ç. N.)

99 Çember anlamına gelen Sanskrit'çe bir sözcük. Hinduizm ve Budizm'de dinsel bir simge ve meditasyon aracı. (Ç. N.)

100 İsa'nın Ardından Gitme. Katolik kilisesine göre, İsa'nın buyruklarını onu örnek alarak ve onun sağladığı güçle yerine getirmek. (Ç. N.)

101 Deney ve algılamadan bağımsız, öncel. (Ç. N.)

102 Ruhsal bulaşım (enfeksiyon) (Ç. N.)

103 Katatonili hasta. Katatoni, şizofreninin istemsel devinimlerde bozukluklar ve sanrılarla birlikte görülen bir biçinidir. (Ç. N.)

104 Latince kan anlamına gelen *sanguis*'ten; kolay heyecanlanan tip. (Ç. N.)

105 Klinik olarak pek sık karşılaşılan hezeyan (deliriuın) çeşidi. Bu tür hezeyanı gösteren hasta, başkaları tarafından takip edildiğine, servetinin elinden alınmak istendiğine, haksız yere hakaretlere uğradığına, canına kastedildiğine vb. inanır. (Ç. N.)

106 İşte Tanrı, küçük tanrı, Merkla. (Ç. N.)

107 Bizatihi şey, kendi başına varolan şey, kendinde şey. (Ç. N.)

108 Hiçbir enerjiye gereksinim duymadan kendi kendine çalışan makina. (Ç. N.)

109 Çevresini dolanına. (Ç. N.)

Carl Gustav Jung (1875–1961) *Analitik Psikolojinin* kurucusudur. İsviçreli ünlü psikiyatr *Jung*, Basel'de tıp eğitimini yaptıktan sonra Zürih Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinde asistanlığa başladı. 1905'te doçent oldu ve 1907'den itibaren Sigmund Freud'la çalışmaya başladı. 1911'de, yeni kurulan uluslararası Psikanaliz Birliği'nin ilk başkanı oldu. 1913'te Freud'un psikanaliz hareketinden ve üniversitedeki görevinden ayrıldı. Kendini tümüyle *Analitik Psikoloji* çalışmalarına adadı.

Kâmuran Şipal'in Türkçesiyle sunduğumuz **Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri/Konferanslar**, *Jung*'un 1935 yılında Londra Tavistock Kliniğinde 200 kadar hekim, psikiyatrist ve psikoterapiste verdiği konferanslardan oluşuyor. Bu konferanslar daha sonra kitap olarak yayımlandı ve günümüze kadar *Analitik Psikolojinin* temellerine giriş olarak büyük ilgi gördü. *Analitik Psikolojinin* ve Jung'un kişilik öğretisinin temellerini aktaran bu konferansların ülkemizde de ilgi göreceğini umuyoruz.

ISBN 975-406-400-8